

richard llewellyn

629

richard llewellyn

ce verde era valea mea

★★

CE TITLURI AȚI DORI SĂ FIE
REEDITATE ÎN
«BIBLIOTECA PENTRU TOȚI»?

Îi rugăm pe cititorii noștri ca — după cercetarea catalogului colecției, publicat la sfîrșitul acestui volum — să ne comunice în scris titlurile care ar dori să fie reeditate dintre primele 600 de volume apărute în «Biblioteca pentru toți».

Cărțile care se vor dovedi solicitate de un număr mare de cititori vor fi reeditate în cursul anilor 1971 și 1972.

Comunicați-ne preferințele dv. — pînă la 15 iunie 1971 (și nu 1 februarie, ca în anunțat anterior) — prin cărți poștale, fără altă plată, în mod obligatoriu, cu titluri (dați numele de mai jos).

Nr. 6, l. 6. Cărți poștale, poștări;

Nr. 1. Un om între...

Nr. 3. ...rămîn (Proverbe românești).

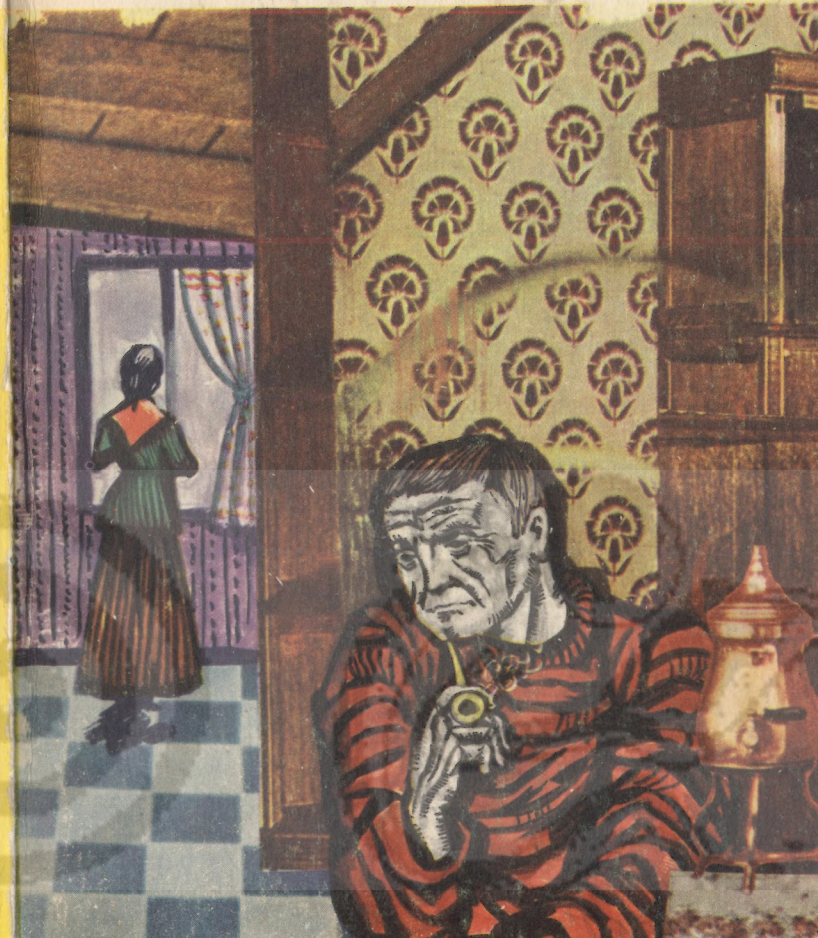
Rezultatele acestei noastre vă vor fi aduse la cunoștință — o dată cu numele cititorilor care au indicat cele trei titluri ce vor întruni cel mai mare număr de sufragii — în prima jumătate a anului 1971.

Scrieți-ne pe adresa:

EDITURA MINERVA (pentru ancheta «B.P.T.»)

BUCUREȘTI, SECTORUL I
BD. ANA IPĂTESCU NR. 39

richard llewellyn

editura minerva

Vol. I—II, lei 10

Coperta : *Done Stan*

richard llewellyn

**ce verde
era valea mea**

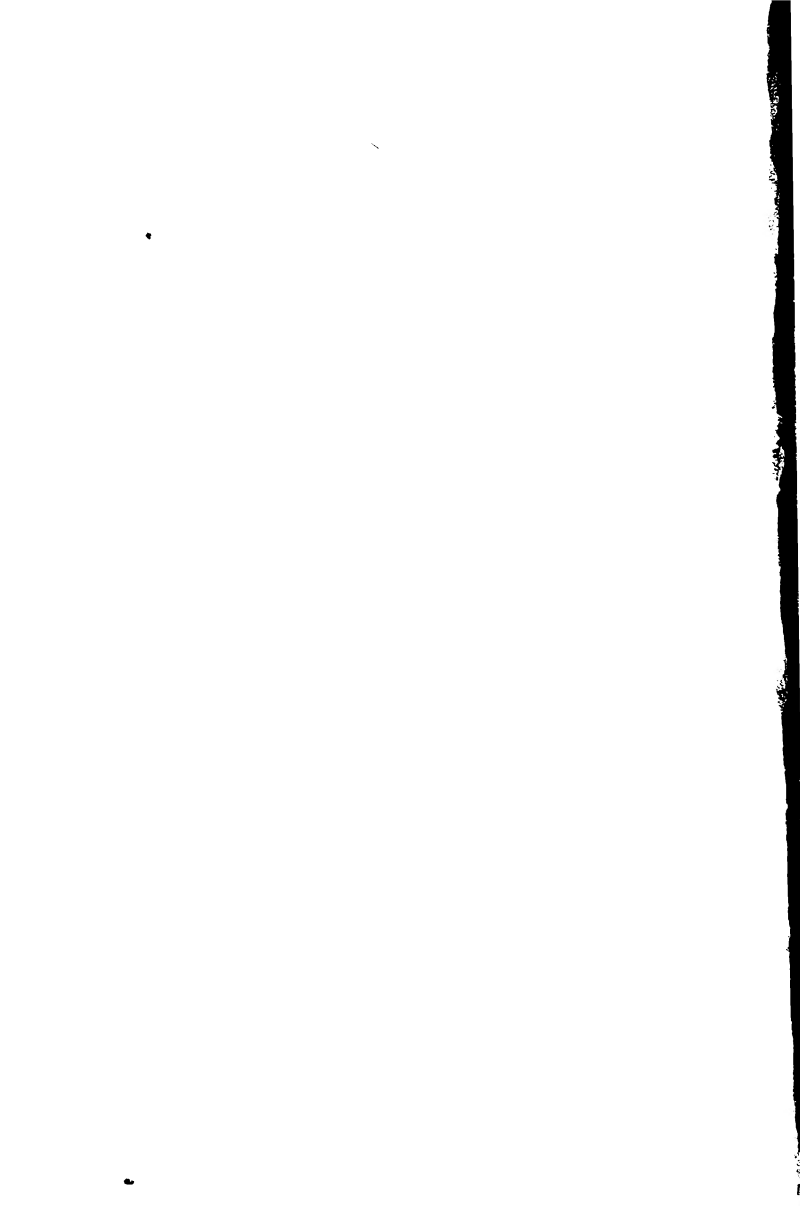
R O M A N

★ ★

TRADUCERE: D. MAZILU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1971

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

Capitolul XIX

A doua zi dimineata, pe munte, lui Dai Bando i-au căzut mâinile pe lângă trup când mi-a văzut spinarea, iar ochii totdeauna pe jumătate închiși s-au ascuns cu totul din pricina încruntării.

— Ce-i asta, flăcăule? mă întrebă cu glasul lui subțire și pătrunzător.

— De la școală, i-am răspuns.

— Frații tăi au văzut? mă întrebă din nou și își vârî degetele în gură ca să-l fluiera pe Cyfartha.

— Ianto, da; însă nu-i nimic de făcut din pricina mamei.

— Măi, lua-m-ar moartea! se minună Cyfartha.

— Cine anume? întrebă Dai mai departe uitându-se la mine pieziș, cu capul înclinat într-o parte.

— Domnul Jonas. Domnul Jonas i se spune la școală și domnul Jonas-Sessions, în oraș.

— Domnul Jonas-Sessions, repetă Dai frecându-și pumnii unul de celălalt. Avem noi vreo treabă pe-acolo, Cyfartha?

— Avem meciul de joi, răspunse Cyfartha.

— Care va să zică de-om da noi cumva pe-acolo, urmă Dai uitându-se țintă la mine, o să trecem prin partea locului doar ca să aranjăm chestia cu meciul de joi, a, a-i, Cyfartha?

— Eu altceva n-aș putea să văd, măi Dai, mitite-lule, răspunse Cyfartha cît se poate de serios. Doar dacă tu te gîndești să facem vreo vizită simandicoasă.

— Cinci minute poți să prăpădești în chipuri mult mai fără socoteală, comentă Dai. În multe, tare multe chipuri, zău. Domnul Jonas-Sessions care va să zică. Ei, ce zici, Cyfartha ?

— Tare dibaci cînd e vorba de nuia, să știi, Dai, spuse Cyfartha. Oare ce-ar fi ăsta în stare să facă de-ar fi vorba de un coș cu ouă ?

— Simandicos, simandicos am să fiu eu pe ziua de astăzi, urmă Dai. Cu pantalonii ăia clasa una și cu afurisita de gambetă. Așa-i, Cyfartha ?

— Și eu la fel, întări celălalt.

— Acum du-te acasă, flăcăule, mă îndemnă Dai cu cea mai mare blîndețe, și vii înapoi peste trei zile de-acum încolo. Da ?

— Mulțumesc, Dai.

— Iar dacă astăzi o să vezi doi tipi puși la patru ace și care au s-o facă lată, îmi spuse Dai, nu te bagi, nu te amesteci. Așa-i, Cyfartha ?

— Ochii căsați, gura cusută, răspunse Cyfartha. Așa că m-am dus acasă și-am dat de belea.

— Huw, mă întîmpină tata, scoate-ți cămașa !

— E un fleac, tată, îi spusei, fiindcă mama se uita la mine cu o privire mai rece decît gheața.

— Ce, mai îndrăznești să-mi și răspunzi ? țipă tata mînios la culme. Scoate-ți cămașa !

Și zău c-a trebuit s-o scot, ba încă în graba mare.

Mama s-a dus lîngă tata și și-a lăsat mîinile pe umerii lui. O clipă am stat simțind căldura focului într-o latură. Domnea liniște deplină, dar simțeam privirile mamei.

— De ce ți s-a întîmplat treaba asta, fiule ? mă întrebă tata.

— M-am bătut, tată, răspunsei trăgându-mi numaidecât cămașa pe mine.

— Și-ai fost mai tare ? Întrebă iarăși tata lovind ușurel cu palma peste mîna mamei ca să-i astîmpere tremurul.

— Da, tată.

— Va să zică semnele le-ai primit pe spinare, de data asta, așa-i, băiatul tatii ?

— Da, tată.

— Bine, încuviință tata. Ai cinci șilingi la cutie.

— Cum se poate, Gwilym ? interveni mama gata să izbucnească din pricina furiei și nedumeririi. Îngădui să fie stîlcit în halul ăsta ? Ai să îngădui ca o brută de om să se poarte cu feciorul tău în halul ăsta și tu să-l lași în pace ?

— Dacă mă duc eu să dau ochii cu dumnealui, Beth, zise tata, îi fărîm toate oscioarele.

— Lasă-mă pe mine să mă duc, tată, se rugă Ivor. Bron a plîns toată noaptea.

— Dacă nu mă duc eu, n-are să se ducă nimeni, răspunse tata. Băiatul a fost pedepsit fiindcă s-a bătut. Eu l-am îndemnat să se bată și încă îl îndemn să se mai bată, chiar de-ar fi să fie pedepsit la fel. Dacă este împotriva regulamentului școlii, atunci trebuie să-și primească pedeapsa. Dar să te bați mai departe, băiatul tatii. Te doare rău ?

— Nu prea rău, acum, tată.

— E bine, încuviință tata. Pune-i cinci șilingi la cutie, mamă, și are să meargă cu mine și cu băieții să vadă cum joacă Irlanda împotriva noastră, așa-i ?

A doua zi de dimineață nici n-atingeam pămîntul în drum spre școală, așa de bucuros eram, iar oul de privighetoare stătea ca o cocoasă tare sub șapcă.

Acuma altă trecere aveam printre băieți, una atît de deosebită de cea dinainte încît mai că le-aș fi rîs în față. În locul glumelor rostite în școală și a

luării în rîs cu care mă întîmpinau totdeauna pînă atunci, acum îmi aruncau priviri aproape rugătoare, ca și cum din răspuțeri s-ar fi străduit să-mi arate prietenie. Vreo doi dintre cei de pe listă chiar mi-au zîmbit și mi-au dat bună dimineța.

Caraghioși mai sînt oamenii. Trebuie să suferi sau să-i faci pe alții să sufere și numai după aceea vor fi gata să te respecte într-un fel sau în celălalt. În dimineța de atunci eram respectat în amîndouă felurile, dar nici unul dintre ele nu-mi făcea plăcere. Nu pot îndura să fiu cîntărit din ochi de nimeni, mai ales cînd lucrul acesta e făcut pornind de la o judecată greșită.

Iar omul este om, indiferent dacă suferă ori nu, și așa cum e el este îndreptățit să i se poarte același respect ca și după ce a suferit sau și-a împovărat conștiința cu suferințele altora. Așa că am trecut nepăsător printre toți și m-am dus s-o caut pe Shani Hughes.

Domnul Jonas nu m-a învrednicit cu nici o vorbă și nici o privire după ce a trecut o clipă cu ochii peste mine cînd am intrat la rugăciune. Toată ziua am continuat să stau, iar uneori Shani se întorcea spre mine și îmi zîmbea, și din cînd în cînd Ceinwen se uita înspre mine.

Dar în felul cum se uita ea vedeam ceva ce mă făcea să mă rețin și să nu-i răspund cu un zîmbet adevărat. Avea ochi de un albastru strălucitor, cu albul aproape perfect rotund și alb ca zăpada, dar cu toate acestea, în ciuda strălucirii și albului imaculat, se arăta în ei nu o întunecime, ci o înnegurare lăuntrică de parcă m-ar fi văzut nu ca pe mine, dar ca pe o parte a gîndurilor ei.

Adevărul e că eram oricînd înclinat să fug de privirile acelea pe care mi le arunca Ceinwen.

Trecuse vreo jumătate de ceas de la pauza de prînz și ne aflam în toiul lecției de religie cînd se auzi o bătaie în ușă și domnul Jonas fu invitat în biroul domnului Motshill de o fetiță din clasa a treia care abia își iți căpșorul pe după ușă, ca un șoricel, și numaidcît o luă la fugă. Domnul Jonas dădu monitorului clasei lista de întrebări și plecă.

De cum ieși el pe ușă, Ceinwen veni și se așeză lângă mine. Cîteva clipe m-am făcut că n-o bag în seamă, dar pe urmă mi-a strecurat un fel de riglă de fildeș, cu măsurători pe ea, o piesă de mare iscusință meșteșugărească, o adevărată bucurie s-o poți ține în mîna și cu anul de fabricație însemnat în cifre aurite.

— Asta-i pentru penarul pe care ți l-am sfărîmat, îmi spuse Ceinwen. Totdeauna mi-a părut rău de ce am făcut cu penarul tău.

— De unde-o ai ?

— De la tata. Eu i-am cerut-o întîi. Ia-o ! Mi-am scris numele pe dosul ei cu un ac.

— Mulțumesc. Dar poate că tatăl tău are s-o vrea îndărăt.

— Nu, nu. I-am spus c-o cer ca să ți-o dau ție. Acuma o să-mi dai și mie un ou de privighetoare ?

— Cine ți-a spus de treaba asta ? am întrebat-o.

— Shani Hughes. Și l-a pus într-o cutiuță cu gemuleț, și vreau și eu unul. Te rog, Huw ! Îmi dai și mie un ou de privighetoare, nu-i așa ? Aș fi gata să fac orice pentru tine, în schimb. Te-am și sărutat, știi.

— O să ai un ou și cutiuța am să ți-o fac eu. Dar nu pentru că m-ai sărutat. Nu un lucru în schimbul altuia. Doar fiindcă așa cum te porți cu un coleg trebuie să te porți și cu ceilalți.

M-am uitat la Shani și am văzut că mă privește deschis, dar cam întunecat, și mi s-a strîns inima

din pricina ei, aş fi vrut să mă duc s-o cuprind cu braţul şi s-o ocrotesc, deşi mi-ar fi fost tare greu să spun împotriva cui.

Pe urmă dinspre hol au izbucnit strigăte care deveneau din ce în ce mai puternice, glasul domnului Motshill, al domnului Jonas, şi zgomot de mobilă sfărâmată, ţipetele cuiva, paşi viguroşi alergând pe coridor şi alte strigăte şi ţipete, şi toate fetele din şcoală au pornit să ţipe, deşi nimeni nu ştia de ce. Toţi elevii din clasă au sărit din bănci şi au dat fuga spre uşă, însă tocmai atunci uşa s-a izbit de perete şi domnul Jonas a dat buzna înăuntru dimpreună cu Dai Bando şi domnul Motshill, urmaţi de alţi trei profesori, apoi Cyfartha cu un pas înaintea domnului Tyser, care rămase în uşă bătând din palme, cu un capăt al gulerului desprins de la gât.

Domnul Jonas era într-un hal fără hal, îşi pierduse gulerul şi numai o fişie de cravată îi mai atârna la gât ca o zdreanţă, haina îi era sfîşiată, pantalonii spintecaţi pînă jos, se albise la faţă, ochii îi înotau în lacrimi, avea obraji roşii ca focul din pricina loviturilor pe care Dai i le trăgea de cîte ori înălţa capul, pleosc, pleosc, una, două, aproape la fel de repede cum poţi să numeri, dar nu cu pumnul: cu palma.

Domnul Motshill se străduia să oprească loviturile lui Dai, însă Dai nici nu-l lua în seamă, nici cît negru sub unghie, iar domnul Motshill dănuia furios şi striga mereu, lovea cu pumnii în spatele enorm al lui Dai, dar de auzit nimic nu se putea auzi de ţipetele fetelor. Cu un singur croşeu Cyfartha îl puse la pămînt pe unul dintre profesori, iar ceilalţi doi lăsară braţele în jos şi rămaseră neclintiţi, uitîndu-se la Dai. De îndată ce se încredinţă că nu mai exista nici o primejdie din partea celorlalţi pro-

fesori, Dai își smulse cureaua de la brîu, îl înhăță de gît pe domnul Jonas și-l răsturnă pe genunchiul lui, după ce își sprijini piciorul pe una din treptele catedrei. Era de minune cum plesnea și şuiera cureaua lui Dai, dar mai ales cît țipa domnul Jonas, deși abia îl puteai auzi fiindcă în clipa cînd Dai l-a înhățat de gît pe domnul Jonas, țipetele fetelor n-ar fi putut să fie întrecute decît cel mult între hotarele purgatoriului.

Dai își terminase treaba și domnul Jonas plîngea smiorcăit, iar atunci Dai îi făcu semn cu ochiul lui Cyfartha, amîndoi îl luară pe sus, unul de umeri și unul de picioare, îl aruncară de-a dreptul pe chepengul deschis al boxei de cărbuni și lăsară capacul.

Dai scoase foiță și tutun din gambetă și răsuci o țigară, iar pe cînd domnul Motshill și ceilalți se uitau la ei neputincioși, Cyfartha scăpără un chibrit, îl aprinse, și se porni să pufăie la nori albăstrii, în vreme ce țipetele se domoleau treptat ca sunetul de sirenă. Dai își șterse fruntea cu mîneca hainei, își aranjă frumos gambeta și se întoarse să-și rotească privirile pe deasupra clasei. Deși mă văzu, nici o licărire nu i se ivi în ochi, și aș fi gata să jur că nici într-ai mei.

— Teroriștule, striga domnul Motshill. Brută lașă ce ești. Îndrăznești să vii aici în școală și să maltratezi un profesor? O să ai de dat socoteală în fața legii. Dacă aș fi mai tînăr, te-aș învăța minte să nu mai uiți cît trăiești.

— Eu nu-s decît venit în vizită, răspunse Dai domol și liniștit, ca și cum și-ar fi cerut scuze. Am vrut să mă întîlnesc cu dumnealui sus pe munte, și nu aicea. L-am rugat să poștească acolo, înțelegeți? Nu, Cyfartha?

— Da, l-am invitat, întări Cyfartha, și dacă zici nu cînd te poștește cineva, nici asta nu-i treabă politicoasă.

— A fugit de mine, completă Dai, așa că n-am avut încotro și a trebuit să fug și eu după el. Am bătut cale lungă pînă am dat de dumnealui, dar aș fi fost gata să trec și prin iad și s-ajung la capătul lumii ca să-l găsesc. Și pe-aici l-am găsit, pe-aici am pus mîna pe el. Atunci unde-i necazul ? Nu, Cyfartha ?

— Da, da, încuviință Cyfartha. Acuma stă cuminte și la locul lui, așa-i, vedeți că-i așa ? Nu-i mai trebuie nimic de pe lumea asta. Atuncea hai repede acasă și să tragem o halbă, ce zici, Dai, mititelule ?

— O halbă zdravănă m-ar unge de-a dreptul la inimă, martor mi-e Dumnezeu. E cam vechi și cam prăfuit localul ăsta al dumneavoastră, domnule, tare-i prăfuit. Așa de tare mi s-a uscat gîtul că nici n-aș mai fi în stare să cînt. Tu ce zici, Cyfartha ?

— Pînă și unei broaște i-ar veni greu să scoată vreun sunet, recunosc Cyfartha.

— Bună ziua, domnule, zise Dai salutîndu-l foarte ceremonios, cu mîna la pălăria lui tare, pe domnul Motshill. Bună ziua la toată lumea, și dați-l dracului pe ăla de-acolo.

Pe urmă au plecat, bocancii le-au tropăit tare pe scîndurile podelelor, iar ușa de la intrare a bufnit zgomotos de trei ori. Pînă ce nu s-a stins ultimul zgomot, domnul Motshill nu s-a clintit din loc și-abia pe urmă s-a așezat sleit pe marginea unei bănci.

— Fiți așa de buni și scoateți-l pe domnul Jonas la lumină, se rugă el ca într-un suspin.

Doi profesori ridicară capacul chepengului, iar domnul Jonas ieși la lumină cu părul ciufulit și fața

brăzdată de cărbune, cu urmele degetelor lui Dai însemnate pe obraz în dungi purpurii și umflate, ochii înghețați de furie, și tremura din tot trupul pe cînd îl sprijineau să iasă din clasă fără să scoată o vorbă în afara unor sunete stinse care s-ar fi cuvenit să stîrnească rîsul, dar nu făceau decît să provoace milă. E ciudat cît de mult poți urî un om și totuși să-l compătimești din adîncul sufletului.

Capitolul XX

În seara aceea am plecat spre casă împreună cu Shani și amîndoi am văzut străzile și piața pline de lume, și femei și bărbați ; bărbații negri, așa cum se întorceau de la lucru ; femeile cu capul gol și în veșmintele de casă, toți discutînd în grupuri și arătînd preocupați.

— Ce s-a întîmplat aici, Ellis ? l-am întrebat pe cînd o înhăma pe Mari.

— Grevă, îmi răspunse, însă supărat și plin de neliniște. Cred că și ai noștri au să fie pe străzi cînd om ajunge acasă. Taică-tău, Ianto și Davy și încă doi s-au dus să stea de vorbă cu patronii. Numai unul Dumnezeu poate ști ce are să se întîmple.

Tot drumul primprejurul muntelui și de-a lungul rîului bărbații ieșeau în fugă din case să afle vești de la Ellis, dar el nu oprea niciodată, ci doar le răspundea strigînd și lovind-o de zor pe Mari cu hățurile pe spinare, iar la auzul vorbelor lui bărbații păreau să înlemnească, morți, femeile rămîneau neclintite, își frîngeau mîinile, ori strîngeau și mai tare copiii la piept.

Prin satul nostru lumea de asemenea ieșise din case și stătea pe străzi, la fel și pe toată întinderea Dealului, tot pe străzi erau, fără să vorbească prea

mult fiindcă nu aveau nimic de vorbit, ci doar aşteptau întoarcerea celor plecaţi. Am sărit jos tocmai când lumea se îngrămădea în jurul lui Ellis, şi pe urmă am auzit murmurul stins al vorbelor lui care treceau din gură în gură.

La noi acasă mama curăţa mere şi Angharad toca de zor cojile pentru marmeladă. Bron călca, iar Olwen se juca împreună cu Gareth dinaintea sobei.

— Ei ? mă întâmpină mama.

— Oamenii din Cele Trei Văi au lăsat lucrul, mamă, am zis eu.

Nimeni nu s-a oprit din treabă, dar când am trecut pe lângă ea am văzut-o pe Bron plângând, însă aşa de liniştit că nici nu-ţi puteai da seama. Toată noaptea am curăţat motorul lui Owen fiindcă învăţasem să-l demontez piesă cu piesă şi pe urmă să-l montez la loc, şi tocmai mă curăţam pe mâini de ulei când am auzit paşii tatii în spatele casei, apoi l-am văzut intrând liniştit, cu haina pe el şi şapca în cap, pe urmă s-a aşezat, cu ochii pironiţi la luminări, tăcut şi tare îndurerat, cu mustaţa lui ca de argint.

Tuşi înfundat, ca şi când de ceasuri întregi nu s-ar fi hrănit decât cu durere.

— Huw, rosti tata, cu ochii tot la luminări.

— Da, tată, i-am răspuns şi m-am dus lângă el cu mâinile picurînd de ulei.

— Mi-e ruşine să intru înăuntru şi să dau ochii cu mama, spuse fără să se uite încă la mine.

— De ce ?

— Vai, băiete, băiete, răspunse tata, şi dacă ar fi avut lacrimi, fără îndoială că atunci i-ar fi năvălit în ochi. Cum ai să trăieşti tu şi feciorii tăi n-aş putea să-ţi spun. Vino încoace, băiatul tatii.

M-am dat mai aproape, iar el m-a cuprins în braţe şi şi-a rezemat de mine obrazul cu favoriţi.

— V-am avut dinaintea ochilor toată ziua de astăzi, în vremea cînd ceilalți vorbeau și se înfruntau. Pe tine și pe feciorii tăi. Ce-o să se întîmple cu tine n-aș putea să-ți spun. Ni se smulge pămîntul de sub picioare. Și nu-i nimic de făcut. Nimic.

Îi auzeam glasul lîngă ureche, și era împovărat de durere.

— Maică-ta și cu femeile celelalte vor fi cele care vor suferi, urmă tata. Ele vor duce greul. Mi-e rușine să intru înăuntru și să-i spun.

— Dar ea te așteaptă, tată.

Rămase neclintit o vreme, apoi mă dădu deoparte și se ridică în picioare.

— Dumnezeu s-o binecuvînteze, zise tata, totdeauna m-a așteptat. Tu mai rămîi puțin aici, Huw, băiețelul tatii.

— Da, tată. Uite că ai ulei pe haină.

— Nu-i nimic, spuse tata și intră în casă.

Abia ieșise el cînd intră Ianto, cu ochii albi și strălucitori, așa cum ar arăta un om după o luptă dusă doar pînă la jumătate. Mă întrebă :

— Tata a intrat în casă ?

— Da.

— Bine. Credeam că niciodată n-o să-l mai putem aduce acasă.

— Cum adică ? întrebai eu.

— Las-o acum, răspunse Ianto cu neliniște. Cum arăta ?

— Necăjit tare.

Ianto bătu domol cu pumnii în bancă.

— Da, mărturisi el, toți sîntem necăjiți. Și-o să mai fim încă.

— O să declarăm grevă ?

— Sîntem în grevă de pe-acum, răspunse Ianto, de la trei și jumătate am declarat grevă.

— Și-o să învingem, Ianto ? l-am întrebat.

— Atîtea șanse avem să învingem cîte muște se prind în momeală de bere. Nici o șansă. Nici o nădejde. Noapte bună.

Ieși afară, ascultă o clipă la fereastra bucătăriei, pe urmă se duse acasă la Bronwen. Părea că mie nu-mi rămîne nimic de făcut, așa că m-am urcat pe șopron, am intrat pe fereastră și m-am culcat.

A doua zi de dimineață porția mea a fost micșorată la două felii de pîine, dintre care numai una unsă cu unt și fără marmeladă. Pentru școală am primit o plăcintă, brînză cu pîine și salată verde, însă ceai nu.

— O să trebuiască să bei apă, Huw, dragul meu, îmi spuse mama. Taică-tău nu știe cînd o să ia sfîrșit greva, așa că va fi nevoie să ne mulțumim cu puțin, cu cît mai puțin.

Era tare ciudat să ieși pe stradă și să-i vezi pe bărbați acolo, așezați pe scaune, ori pe cercevelele ferestrelor, sau chiar stînd în picioare prin șanțuri. Asta îți insufla un soi de frică, fiindcă alte dăți strada era totdeauna pustie. Vîntul se încărca peste puteri cu modulările glasurilor, dar nimeni nu vorbea tare și nimeni nu rîdea.

Cînd am ajuns pe creasta muntelui m-am uitat în urmă, spre Deal, și am văzut strada de-a lungul satului acoperită cu pete de oameni, ba chiar și pe la ferme bărbații și femeile ieșiseră în grădini, stăteau pe lîngă garduri și priveau în jos către Vale, de parcă s-ar fi așteptat să vadă izbucnind pale de flăcări.

Era în iulie, lună de arșiță, cînd iarba ruginea și riul seca, și cînd stîncile se înfierbîntau așa de tare că aproape îți ardeau picioarele dacă treceai peste ele. Oamenii organizau mereu adunări pe coasta muntelui, și era tare ciudat să-i vezi cum pe zi ce trece sînt tot mai bronzăți din pricina soarelui, iar

abia atunci mi-am dat seama cît de palizi fuseseră totdeauna, chiar tata și frații mei, fiindcă îi duceau lipsa.

Acasă nimic nu se spunea, nici măcar un singur cuvînt, despre grevă. Niciodată nu i se îngăduia să treacă pragul. Mîncarea se împuțina. Ceiul îl beam fără zahăr și fără lapte, apoi n-am mai avut zahăr de loc, iar pe urmă nici ceai. Carnea o vedeam din ce în ce mai rar. Pîinea era economisită, tăiată în felii groase, și curînd unt n-am mai avut decît pentru duminică.

August, septembrie.

Oamenii tot mai organizau adunări, nu numai pe Valea noastră, dar și pe celelalte. Frații mei și tata veșnic își tîrau picioarele pe munte pe la adunări. Oamenii voiau lefuri mai mari. Patronii ziceau că vînd cărbunele tot mai ieftin, așa că lefurile trebuie să scadă. Și nimeni nu ceda o iotă.

Femeile se subțiau și copiii nu mai erau atît de dornici de joacă. Bărbații se încăierau între ei din senin fiindcă trîndăveau, n-aveau un ban, mîncau puțin și oricum abia își mai puteau stăpîni furia.

La școală nu se întîmpla nimic; domnul Jonas continua să predea, iar eu continuam să stau. N-aveam nimic de-a face unul cu altul. Nu mi-a spus nici un cuvînt despre întîlnirea cu Dai Bando, și nici Dai n-a mai auzit vreodată de povestea aceea. Cîțiva băieți și cîteva fete n-au mai venit la școală fiindcă încălțăminte veche se rupsese, iar părinților le era teamă să cumpere alta nouă ca nu cumva banii să trebuiască pentru hrană. Alții n-au mai venit fiindcă nu mîncau decît o singură dată pe zi.

În ce o privește pe Shani, despre asemenea treburi nu mi-am dat seama decît într-o dimineață cînd s-a așezat lîngă Edith Moss, fata lui Moss măcelarul, de lîngă școală. Edith era un zdrahon de fată cu

obraji roșii bucălați și păr negru, lins, care spunea că bea sînge cald de la vitele tăiate de taică-său. Pe lingă ea, Shani părea un porumbel alături de un corb, atît era de micuță, de subțiratică și albă la față.

Tatăl ei lucra tot la mină, la biroul directorului, dar el era în grevă, bineînțeles. O dată, la vremea prînzului, a rămas în clasă să coasă ceva. Mi-am luat cutia cu mîncare și am plecat spre curte, dar am văzut că plouă și m-am dus în vestiar, iar de acolo am zărit-o pe Shani uitîndu-se pe fereastra clasei. Am bătut în geam și i-am zîmbit, dar în loc să zîmbească și ea a părut că e gata să izbucnească în plîns, și a fugit de acolo ca să n-o mai văd.

Pe urmă a ieșit afară și s-a prefăcut că se duce să bea apă, dar văzînd că mă uit la ea, s-a apropiat și mi-a spus :

— Mă duceam numai să beau puțină apă.

— Bine, îi spusei eu pregătindu-mă să-mi mănînc brînză cu pîine. Nu vrei să-ți aduc eu ?

— Nu, nu, se împotrivi Shani, dar fără să se miște din loc.

E doar lucru știut că dacă ești înfometat și vezi pe vreunul mîncînd ceva îți vine poftă să-ți înfigi și tu dinții în bucata aceea, saliva îți năvălește în gură, și atunci înghiți de se aude cît colo. Un astfel de lucru s-a întîmplat cu Shani pe cînd mă uitam la ea. Pe urmă i-am văzut ochii, și stăteau pironiți asupra cutiei mele cu mîncare.

— De ce nu te-ai dus azi acasă să mănînci ? am întrebat-o.

— Ei, răspunse Shani începînd să umble cu degetele prin păr, nu merită atîta oboseală pentru o masă, acolo.

— Vrei să-ți dau puțin de la mine ?

— Și să nu-ți mai rămîna ție ? Nici vorbă. Tu ai mult mai mult pînă la masa următoare.

— Nu contează. Am mîncare destulă, uite. Hai, ia și mănîncă, măi fată !

I-am întins brînză cu pîine, brînză galbenă, de la fermă, pîine bine rumenită, cu creson și salată verde luate din grădină.

S-a uitat la ele și din nou a înghițit, ținînd mîinile la spate.

— Hai, fato ! Mult te mai lași rugată.

Atunci le-a luat, a mușcat o dată, a mușcat iar, și iar, și iar, pînă ce gurița păru gata să-i plesnească, ochii i se umplură de lacrimi și în vreme ce mesteca hohotea de plîns. Cînd cineva de lîngă tine e flămînd și tu îți dai seama gîtlejul ți se usucă și nu mai poți mîncea în tihnă. Așa că în ziua aceea Shani a prînzit pentru noi amîndoi, iar după-amiaza, la lecția de istorie, a leșinat și a căzut jos, domnul Jonas a dus-o pînă la poarta școlii și a trimis-o acasă împreună cu altă fetiță.

Acasă i-am spus mamei toată povestea, dar ea n-a zis nimic, doar a plescăit din limbă și a părut încă și mai obosită. În sat erau mulți în aceeași stare. A doua zi dimineata am plecat la școală cu cutia de merinde îndesată și cu încă un pachetel învelit în hîrtie cafenie și agățat de nasturele hainei. Dar de la mama n-am auzit nici un cuvînt, am văzut doar un zîmbet firav.

Și iată cum Shani și cu mine am stat în fiecare zi și am prînzit împreună datorită zîmbetului mamei. Niciodată nu i-am văzut pe mama sau pe tatăl ei, niciodată nu am întovărașit-o pînă acasă, și cu toate că am poftit-o, n-a venit niciodată pe Valea noastră fiindcă vînduseră șareta și ar fi fost prea departe pentru ea. Iar după ce am prînzit împreună vreo două săptămîni n-a mai venit la școală. Se spunea că taică-său plecase să caute de lucru în nord, la Middlesbrough.

Totdeauna am să mi-o amintesc în veșmînt albastru și cu trei rînduri de panglică galbenă, o mică fundă pe creștetul capului, cu chipul ei nespus de palid ce semăna din profil cu chipurile reginelor de pe monedele vechii Elade.

Iulie, august, septembrie.

Octombrie.

Cît coborai Dealul și de-a lungul zidurilor de la stradă, în sat, o linie lungă și neagră se vedea acolo unde oamenii se proptiseră cu umărul. În sus și în jos aceeași linie vagă, unduită, dar totdeauna la înălțimea umărului. Cîteva femei luaseră găleți cu apă fiartă ca s-o curețe, dar repede a apărut la loc, și din nou linia a devenit neîntreruptă.

Cîrciumile închiseseră și nu deschideau decît de două ori pe săptămînă, cînd fermierii veneau cu produsele lor la piață. Cele trei prăvălii vîndură pe credit o scurtă vreme, apoi închiseră. Asociațiile benevole plătiră pînă epuizară fondurile, apoi secă și izvorul acelor cîtiva șilingi. Membrii sindicatului, cum erau Ianto și Davy, primiră ajutoare săptămîni și săptămîni la șir, dar pe urmă și aici veni sfîrșitul.

Femeile de felul mamei, cu feciori care cîștigau, femeile astea care economisiseră și ținuseră rînduială în casă, strîngeau în fiecare săptămînă, din ce dădea fiecare, bani și alimente pentru copiii femeilor abia măritate, sau pentru cele cu mulți copii și o singură leafă în casă. Dar pe măsură ce se scurgeau săptămînile și lunile, din ce în ce mai multe femei nu mai aveau putința să dea nimic și ajungeau să aibă ele însele nevoie de ajutor.

Domnul Gruffydd se dusese de nenumărate ori la oraș și se întorsese cu hrană, bani și îmbrăcăminte pentru oamenii din cocioabe. Dar cei de pe Deal nu voiau niciodată să primească. Slăbise mult și hainele atîrnau pe el, iar mama spunea că ar muri de foame

dacă oamenii nu l-ar ruga să mănânce cu ei, fiindcă era plătit de enoriași, iar banii se duseseră toți pentru hrana celor înfometați.

Din bărbații aflați acum fără lucru alcătuiuse un cor și îl făcuse pe Ivor ajutorul său ca dirijor. Prin toate văile colindau cîntînd ca să strîngă fonduri, iar de la o vreme oamenii din alte văi treceau muntele în grupuri de zeci și zeci venind să li se alătore.

Într-o noapte am auzit un cor de o mie de voci cîntînd în întuneric, și am crezut că aud glasul lui Dumnezeu.

Pe urmă începură să moară copiii.

Mai întîi procesiunile pe munte au format șiruri lungi, și cîteodată erau două sau trei pe zi. Apoi șirurile au devenit mai scurte, și imnurile s-au împuținat, fiindcă oamenii nu mai aveau putere.

Iulie, august, septembrie, octombrie.

Noiembrie.

Gerul s-a năpustit peste noi și zăpada s-a așternut groasă încă din prima săptămînă. Oamenii ardeau lemne, iar cîțiva bărbați s-au dus la mină să ia cărbuni și au fost opriți de paznici, dar nu i-au băgat în seamă și au încărcat căruțele. A doua zi de dimineață a sosit poliția cu trăsurile și s-a instalat în clădirile minei. Doi oameni prinși la cărbuni au fost duși peste munte și aruncați pe cîte șase luni în închisoare. Așa că cine nu avea bani pentru cărbuni se ducea sus pe munte să caute lemne, și cum toată lumea de prin văile celelalte căuta lemne, în curînd n-au mai rămas lemne de loc, afară de copacii aflați în picioare. Dar ăștia erau verzi și nu puteau arde altfel decît puși într-un foc zdravăn.

Din ce în ce mai mulți copii mureau, apoi au început să moară femeile și bărbații. Nu se mai aflau sicrie făurite de Clydach. Un cearșaf trebuia să fie de-ajuns — și era.

Cîte două, trei și patru familii se strîngeau într-o singură casă pentru a mânca și a se încălzi laolaltă. Ferestrele erau astupate ca să oprească gerul. Chiar și domnului Gruffydd i-a fost greu să-i rețină pe oameni de la revoltă, căci se pregăteau să se ducă jos la mină și să-i omoare pe polițiști.

Într-o dimineață din a treia săptămînă, Ellis poștașul a oprit-o pe Mari în fața casei noastre și i-a dat tatii o scrisoare.

— Hai, vino încoace, Ellis, îl chemă mama. E masa gata.

— Nu, zău că nu, doamnă Morgan, fetiço, se împotrivi Ellis, cu toate că gerul îi întinsese un cerc palid în jurul nasului. Lasă, că de mîncat mînc la mine acasă îndată ce ajung.

— Ba ai să mînci acum, zise mama, sau în casa asta nu mai calci cît trăiești.

— Bine, doamnă Morgan, se supuse Ellis scoțîndu-și șapca și așezîndu-se chiar lîngă mine. Vă rog să mă iertați, dar n-am voie ceai și n-am voie slănină.

— Ba ceai am să-ți dau, și slănină, și cartofi, îi spuse mama gata să se repeadă la el. Și te rog să mînci ce ți se pune dinainte.

— Da, doamnă Morgan, răspunse Ellis pus cu botul pe labe și uitîndu-se la mama în sus și pieziș.

— De s-o întîmpla vreodată să pleci din casa asta fără să mînci ceva cumsecade, adăugă mama, atunci pe mine să mă cauți pe jos, pe dușumele.

— Beth, vorbi tata dîndu-i lui Ianto scrisoarea, băieții pleacă astăzi cu mine la oraș.

Mama se uită țintă la mine, stînd cu furculița în cartofi și un picior rezemat pe grilajul sobii.

— Ce e ? întrebă dînsa.

— Patronii, răspunse tata cu obrajii mai înbujo-rați decît îi văzusem vreodată în săptămînile din urmă.

— Va trebui să cedăm, spuse Davy în timp ce sor-bea apă fiartă.

— Ne-au făgăduit un salariu minim, lămuri tata. Asta, orice s-ar spune, este totuși un pai de care să ne agățăm.

— Însă cei care se înecă tot noi sîntem, interveni Ianto, rămas cu ochii pe scrisoare.

Tata înălță pumnii și-i izbi de masă făcînd să salte toate vasele de pe ea.

— Nu interesează, strigă el aruncînd priviri în-flăcărâte. Atunci haideți să ne înecăm ! Dar juț pe Dumnezeu cel atotputernic că înainte de sfîrșitul nopții ăsteia voi aduce hrană pentru burticile copii-lor ăstora.

— Bine, Gwilym, îl liniști mama. Du-te tu. Angha-rad, du-te la domnul Gruffydd și poștește-l la masa de dimineață.

— Vai, mamă, exclamă Angharad și numaidecît sări de pe scaun și zbură din casă.

Masa noastră de dimineață a fost tare plăcută în ziua aceea, zău că da.

Slănină tăiată în felii groase, cartofi, pîine prăjită unsă cu unt, marmeladă de căpsuni, și ceai, și cu zahăr și cu lapte. Grozav mai e să ai mîncare bună și gustoasă după ce multă vreme i-ai dus dorul.

— Unde ai ținut ascunse toate astea, Beth, fetița mea ? întrebă tata înfulecînd de zor, că-ți făcea plă-cere să te uiți la el.

— Tu vezi-ți de treburile tale, răspunse mama ro-sînd de mai mare dragul, iar eu o să-mi văd de-ale mele, dacă nu te superi. Crezi că degeaba am trăit eu atît amar de ani ?

— Beth, iubita mea, urmă tata, după ce te-a făcut pe tine Dumnezeu a pus modelul deoparte și l-a pecetluit cu ciocanul.

— Hai pleacă de-aici, răspunse mama amestecînd lacrimile cu rîsul, pleacă de aici pînă nu-ți dau și eu ție vreuna cu ciocanul.

Lumea începuse să se strîngă împrejurul casei noastre fiindcă bănuia că Ellis trebuie să fi adus vreo scrisoare, iar de la o vreme oamenii porniră să strige și strigătele lor îi trezeau și pe ceilalți, și deodată cu toții începură să năvălească afară din case și să umple strada.

— Facem un drum pînă la gară, Ellis ? întrebă tata.

— Chiar dacă ar trebui să merg călare pe bătrîna mea Mari și tot facem, domnule Morgan, răspunse Ellis cu convingere.

Mama se duse la cutie și socoti banii pentru fiecare în parte, apoi îi sărută pe rînd și-i lăsă să plece. De îndată ce lumea îi văzu îmbrăcați în hainele cele bune înțelese că plecau după treburi, iar strălucirea de pe chipul tatii arăta tuturor că vor trage foloase din treburile acelea.

Așa că îi însoți cu urale și tata izbucni în lacrimi cînd Ellis dădu bici iepei, apoi o luară la vale și oamenii se ținură în goană după ei pînă dincolo de capătul satului.

La școală nu m-am dus în ziua aceea, dar treabă am avut pînă peste cap fiindcă împreună cu Ivor am făcut copii după scrisoare și le-am dus peste munte oamenilor de la celelalte mine să le citească tuturor, și i-am chemat să vină și să-l întîmpine pe tata la întoarcere, în noaptea următoare.

Vestea încheierii grevei a sosit prin telegraf cam pe la ceasurile cinci seara, doar cîteva cuvinte scrise cu creionul, dar vă jur că oamenii nu și-ar fi putut

ieși mai rău din minți dacă acele cuvinte ar fi apărut din nou scrise cu litere de foc pe perete.

Toți alergau pe stradă în sus și în jos, țipînd și dănuind cu cine se întîmpla, femeile se uitau de la ferestre și le făceau semne cu mîna, iar copiii se prindeau în horă și tot țopăiau.

După ce se întunecă, pe la ceasurile șapte, un camion mare veni pe drumul ce dădea ocol muntelui și se opri în mijlocul străzii. Oamenii se retrăseseră în case fiindcă se lăsase ger și începuse să ningă.

Cînd camionagiul se porni să strige, ici și colo ieși cîte cineva din casă, dar după ce începură să descarce coșuri cu mărfuri de băcănie, lumea dădu năvală să se omoare, nu alta, așa că la rugămintea camionagiului, doi bărbați au rînduit lumea în șir, fiindcă altminteri ar fi făcut praf camionul.

Unii ziceau că un jurnal din Londra ceruse cititorilor să facă o colectă, alții ziceau că bătrînul Evans încerca să se împace cu oamenii, iar alții că era din nou o ispravă a domnului Gruffydd. Numai că domnul Gruffydd nu știa nimic despre povestea asta, și n-am aflat despre cine era vorba decît în noaptea următoare, cînd s-au întors tata și băieții.

Ei, atunci să fi văzut alai.

Au venit cu trenul pînă la capătul liniei, iar de acolo și pînă acasă i-a adus Thomas cărăușul. În noaptea aceea oamenii au luat cu ei torțe mari și le-au purtat prin zăpadă pînă pe creasta muntelui, unde era așa de ger că înghețaseră instrumentele și fanfara a trebuit să cînte din gură, și au ieșit înaintea lui Thomas cărăușul de cum au apărut caii pe creastă. Pe urmă au deshămat caii și au pus în locul lor ponei de la mina unde lucra tata, mînați de vagone-tarii împodobiți cu eșarfe colorate, pe urmă au fost

aprinse toate torțele, s-au alcătuit rînduri de oameni în față și în spate și s-a pornit către casă.

Cît de plăcut e să vezi luminițele acelea tremurînd în jos pe coasta muntelui și să asculți cum glasurile oamenilor vin din ce în ce mai aproape. Sute și sute de oameni se aflau în alaiul acela, alte sute și sute le alergau în întîmpinare, iar alte sute, printre care toate femeile, așteptau în sat. Atît de mare era mulțimea și atît de cumplită zarva încît bietul tata nu putea să spună mai nimic, fiind tare obosit, dar niciodată în viața lui nu fusese mai bucuros.

— Înapoi la lucru, băieți ! strigă tata, și aclamațiile mulțimii îți asurzeau urechile. Vom primi mai puțin, dar i-am hotărît puținului o margine. S-a iscălit, și de-acum încolo lege va fi. Înapoi la lucru !

— Cînd ? strigară oamenii. Cînd, cînd ?

— Mîine, le răspunse tata strigînd ca și ei.

— Mîine ! strigă mulțimea, iar fanfara dădu semn ca toată lumea să se prindă de mîini de-a lungul străzii.

Three Bells își deschise ușile ca să împartă ce bere mai rămăsese, iar pe urmă să te ții dăntuială, pînă cînd Davy Pryse, care cînta la trombon, ajunsese să aibă un cerc roșu în jurul gurii și păru că-i gata să-și dea sufletul, și din propria-i răsuflare fire groase de promoroacă i se prinseră pe borurile pălăriei, pe mitene și pe fular.

Dacă n-ar fi fost gerul, dacă nu s-ar fi stins făcliile și altele ar mai fi fost de găsit, dacă s-ar mai fi găsit de băut și de mîncat, nu se știe cînd ar mai fi plecat oamenii pe la casele lor.

Cînd am ajuns acasă la noi și după ce a îngenunchat, cu mama alături, tata a rostit :

— Pentru toate cele ce s-au petrecut, pentru milostivirile tale și pentru îndrumarea ce te-ai îndurat a

ne-o da astăzi, mulțumescu-ți din adîncul sufletului Tată al nostru din ceruri. Mulțumitu-ți-am ieri, mulțumescu-ți astăzi, iarăși îți mulțumesc, și din nou îți voi mulțumi mîine, din toată inima. Slavă ție, Isuse !

— Amin, rostirăm toți ceilalți.

— Gwilym, zise mama. La culcare.

— Va să zică eu nu capăt nici o îmbucătură, așa ? spuse tata. Toți sîntem morți de foame.

— Spălați-vă și la culcare cu voi, răspunse mama ca de la mare depărtare. În casa asta totdeauna ați stat lihniți de foame. Știu că ați avut de străbătut cale lungă, dar aici în casă nu se găsește nimic pentru voi.

— Ei, Beth, zise tata încercînd din toate puterile s-o îmbuneze, am vorbit și eu, așa, doar nu credeam cu adevărat, cum îți închipui ?

— N-ai nasul la tine ? întrebă mama, neînduplecată.

— Dacă nu cumva mi l-o fi retezat gerul de pe munte, răspunse tata pipăindu-și vârful nasului.

Mama se uita la el, iar noi ne prăpădeam de rîs. Chipul îi era încruntat și privirea rece pentru a-l face să înțeleagă cît o jignise închipuindu-și că ar fi cu putință să vină acasă și să nu găsească toate cele de trebuință. Numai că ea n-ar fi putut rămîne niciodată încruntată cînd tata glumea, și acum se vedea limpede cum zîmbetul i se înalță în ochi, și deodată își acoperi chipul cu palma.

— Vai, Gwil, sărăcuțul de tine, tare obosit mai arăți. Spală-te, vîră-te în pat, și după ce te încălzești am să-ți aduc ce avem.

— Ce adică ? întrebă tata încercînd s-o cuprindă cu brațul, dar mama se prefăcea tot supărată și îl împinse deoparte, dar nu prea tare.

— Apă fiartă, răspunse mama cam pornită.

— Cu aia o să mă spăl. Și cu săpun. Asta e tot ce mi-ai pregătit? Apă chioară și fiartă?

— Adulmecă și tu, măi omule, zise mama chiar scoasă din răbdări.

Tata adulmecă de cîteva ori, dar era prea înghețat.

— Dacă o să-mi dai ce-mi spune nasul, înseamnă că nimeni n-o să aibă oale de spălat în casa asta.

— Of, dă-o-ncolo! se jelui mama apucîndu-l de umeri și împingîndu-l în fotoliu ca să-i deschie bocancii. Apă fiartă ți-am pregătit, cu o găină zdra-vănă de la fermă, puțină carne de vacă, puțină de oaie și alte mărunțișuri, toate laolaltă. Ei, ce zici?

— Beth, toată viața mea am să-i mulțumesc lui Dumnezeu că mi te-a scos în cale. Va să zică *brandy broth*, pun rămașag. Lasă-mă să mă vîr repede în pat.

— Mă gîndeam cu tot dinadinsul s-o arunc la lături, spuse mama.

— Adu-mi un castron acolo, sus, adă și o lingură, iar pe urmă ai s-o arunci după placul inimii tale. E cald patul?

Mama îl lovi cu palma peste picior, prefăcîndu-se amarnic de supărată, și strigă la el:

— Da de unde. Ce, mă duce mîntea pe mine să-ți încălzesc patul? Și Angharad, și Bronwen, și eu am alergat toată noaptea în sus și-n jos pe scări cu sloiuri de gheață și cum se topea unul, aduceam altul. Asta am făcut pentru tine.

— Grozav, zise tata făcîndu-ne cu ochiul. Grozav îmi mai place în pat un sloi mare de gheață, zău că da.

— Șșșt! făcu mama întorcîndu-se către noi. Ce stați acolo și vă zîmbăriți ca maimuțele la circ. V-ați spălat?

— Da, mamă, am răspuns cu toții.

— Atunci treceți la masă. Și să nu mai aud prostii de-ale voastre ori de-ale bătrînului. Gwilym!

— Da, draga mea, dădu tata răspuns, serios la chip, dar cu mărgăritare în ochi.

— Treci în pat.

— Bine, Beth, zise tata întorcîndu-se spre ea din pragul uşii şi întrebînd cu glas ca de copil : Nu vreţi să-mi daţi şi un sloi de gheaţă, doamnă Morgan ?

Pe urmă o luă la goană în sus pe scări şi mama pe urmele lui cu vătraiul în mînă, pe cînd noi rîdeam de se scutura varul de pe tavan.

Capitolul XXI

A doua zi am pornit de acasă înaintea celor care trebuiau să plece la lucru fiindcă din pricina zăpezii făceam mai mult pînă la școală, și, cum lipsisem două zile, voiam să ajung devreme.

Largă, albă și frumoasă era Valea văzută de pe creștetul muntelui, nespus de curată, de moale și de gingașă, iar urmele pașilor mei se înșirau pe întinsul potecii ca niște umbre mărunte. Pînă și zgura fusese acoperită de zăpadă și numai schela de deasupra minei și roata cablului răsăreau negre, acolo departe. Satul întreg, în afară de cîteva locuri unde zăpada alunecase de pe acoperiș, zăcea sub stratul alb, și ușor puteam merge cu privirea pe urmele lăsate de Ellis și de Mari cînd trecuseră drept de-a lungul străzii. Rîul înghețase și din loc în loc arăta pete cenușii, acolo unde gheața se iveau de sub zăpadă, însă păsările tot își găseau de lucru pe malurile lui, deși ce anume aveau de făcut mi-ar fi cu neputință să spun.

Școala era înghețată bocnă și stăteam cu toate hainele pe noi, și în clasă și afară, dar tot tremuram de frig, și ziua întreagă trebuia să batem din palme minute la șir ca să ne încălzim mîinile atîta cît să putem ține condeiul.

După prînz domnul Mõtshill m-a chemat la dînsul, așa că m-am dus la biroul lui și l-am găsit stînd cu paltonul pe el în fața unui foc prăpădit. Mî-a spus cu glas înfundat din pricina guturaiului :

— Morgan, am cercetat temele tale de acasă și le-am comparat cu cele făcute la școală. Există între ele o deosebire atît de evidentă încît n-aș spune mai nimic dacă aș numi-o surprinzătoare. De ce ?

Glasul îi era prietenos, nasul roșu, și pînă și favoriții păreau înghețați și lipiți de obraz. Îmi vorbi mai departe, cu același glas foarte blînd :

— Lămurește-mă, Morgan. Dacă te-ar aprecia cineva după lucrările de la școală ar spune că ești un prostănac, ba mai mult decît atît, nu numai prostănac, ci și leneș. Am aflat că trei dintre frații tăi au obținut rezultate strălucite în școlile din partea locului. Ce se întîmplă cu rezultatele obținute de tine la învățătură ? Sau, ca să fiu mai precis, cu jumătate din ele. Fiindcă temele pe care le faci acasă par ieșite din cu totul altă mîină. De ce ?

Există momente în viață cînd ți se pune o întrebare al cărei răspuns îl știi foarte bine, dar nu poți găsi cuvintele potrivite pentru a-l formula. Cuvintele ce-ți vin la îndemîină sună așa de searbăd și caraghios că ți se face rușine.

— Am nutrit mari speranțe să te pot propune pentru o bursă la un colegiu universitar, Morgan, urmă domnul Motshill, păstrînd totuși, în ciuda încercărilor la care îi era pusă răbdarea, multă bunăvoință în glas și în priviri. Nimic nu mi-ar face mai multă plăcere decît să-ți văd numele înscris cu litere de aur pe o placă specială așezată în hol. Gîndește-te cît de mîndri ar fi colegii tăi, și ce exemplu minunat ai fi pentru viitorii elevi. Gîndește-te, de asemenea,

la tatăl și la mama ta. Sînt convinși că le-ar face mare plăcere.

— Într-adevăr, *sir*, recunoscui eu, fericit că aflasem cuvintele nimerite pentru a mă declara de acord.

— Atunci de aici să pornim, zise domnul Motshill punîndu-mi mîna pe umăr. Pentru ce lucrările întocmite la școală sînt atît de îngrozitor de proaste față de cele de acasă ? Aici ești cumva foarte nemulțumit ?

— Aș vrea grozav de mult să învăț cu domnul Tyser, *sir*.

— Aha ! exclamă domnul Motshill, și în dosul ochelarilor i se ivi un zîmbet ce nu era tocmai zîmbet și îi făcea ochii mici de tot. Mi-am închipuit eu. Da, de asta mi-a fost teamă. Mulțumesc, Morgan. Voi, velșii, sînteți oameni tare ciudați. Fii bun și întoarce-te în clasă.

— Am înțeles, *sir*.

— Ține minte un lucru, Morgan, îmi spuse domnul Motshill cînd ajunsei la ușă, în viață izbîndește omul care are ceva de spus și o spune atunci cînd împrejurările o cer. Cine tace în împrejurări grele dă dovadă de lașitate morală. M-ai înțeles ?

— Da, *sir*.

— Să ții bine minte treaba asta.

M-am întors în clasă pe deplin hotărît să muncesc cît voi putea mai bine, de hatîrul domnului Motshill, fără să mai iau seama la domnul Jonas sau la oricare alții. M-am dus la locul meu din bancă ținînd dinții strînși și fălcile încleștate. M-am uitat prin caiete și mi s-a amărit sufletul cînd am văzut ce prostii scrisesem, neglijența, petele, ștersăturile și desenele la geometrie, toate o adevărată insultă la adresa oamenilor și a celorlalte viețuitoare, toate fără folos și fără rost.

Parcă simțeam că ceva neplăcut plutește în aer și împrejurul meu, și cu toate că mă uitam mai departe prin caiete mintea nu-mi era acolo, ci aiurea. Domnul Jonas nu mai vorbea. Nu se mai afla în fața clasei. Pe urmă i-am simțit zîmbetul chiar în spatele meu. Mîna i se întinse peste umărul meu, apoi văzui cum îmi smulge caietul și îl auzii cum rîde înfundat în vreme ce răsfoia paginile. După aceea îi prinsei vorbele :

— Poștiți afară din bancă, domnișorule Morgan. Copii, voi avea plăcerea să vă prezint un profesor emerit.

— Eu rămîn aici, îi răspunsei.

Domnul Jonas mă apucă de ureche și mă ridică în picioare.

Ceinwen se întoarse și văzui cum sălbăticia îi țîșnește din ochi. Buzele i se întinseră și mîinile i se încheștară pe piepții rochiei, iar printr-o aplecare a capului mă îndemnă să sar la luptă.

Dar gîndul acesta îmi clocea în minte încă de multă vreme, fiindcă înnebuneam de furie cînd îmi dădeam seama că ar putea să pună mîna pe mine. Așteptam să ajungem în fața băncilor unde știam că e destul loc. Am pornit amîndoi înspre acolo, iar eu îl împingeam destul de tare, și de îndată ce am ajuns la loc liber am zvîcnit o dată din șold, l-am azvîrlit în aer și pe urmă l-am întîmpinat cu pumnii.

A bufnit în podele de s-a zguduit școala, tabla a căzut jos și creta a zburat prin aer. Iar atunci fetele din nou au început să țipe.

— Fugi, Huw, fugi, băiete ! striga Ceinwen.

Însă domnul Jonas se ridică în picioare și, ridicîndu-se, își întindea degetele spre mine. L-am așteptat să se scoale. Există un simțămînt care te năpădește atunci cînd ești dornic să vezi sînge, și simțămîntul acesta puse atunci stăpînire pe mine. Doar

nu de pomană mă dusesem de atâtea ori pe munte cu Dai și Cyfartha.

O stîngă la bărbie, și ooof, bucuria de a-ți simți pumnul izbînd strașnic în carnea atît de amarnic dușmănită, și suferința plină de nedumerire în ochii pe care îi urăști, o dreaptă la plex, apoi o dreaptă și o stîngă la figură l-au pus din nou la pămînt chiar în clipa cînd domnul Motshill intra pe ușă. Tare e ciudat cum într-o clipită poți fi cu totul stăpînit de dorința de a te bate și adînc încredințat de deplinătatea îndreptăririi greșelilor tale, dar numaidecît după aceea îți vine să verși, și ești gata să intri în pămînt de rușine.

Așa m-am simțit atunci cînd domnul Motshill a intrat în clasă și s-a oprit să privească.

— Morgan, îmi spuse cu glas ca o șuierătură de bici, îți iei șapca, îți iei cărțile și pleci imediat acasă. Săptămîna asta nu mai vii la școală. Te prezinți la mine lunea viitoare. Domnule Jonas, vă rog fiți bun și veniți în biroul meu.

Așa că am ieșit din clasă și am lăsat-o pe Ceinwen rîzînd, cu privirile în tavan și mîinile împreunate.

Nu-mi puteam închipui cum o să mă duc eu acasă și să-i spun mamei că am fost eliminat fiindcă lovisem un profesor. Din ce mă gîndeam la treaba asta, din ce mi se părea tot mai încurcată și mai amenințătoare pentru mine. Am luat nămeții pieptiș și am coborît muntele prin părțile cele mai abrupte, ca să dureze timp mai mult și să-mi fie cît mai greu, de parcă asta ar fi putut fi vreun leac pentru ușurarea unei conștiințe încărcate, dar în loc să mă simt mai bine mă simțeam tot mai prost, pe măsură ce mă apropiam de casă.

Am intrat în casă la Bron, însă ea avea treabă prin odăile de sus, și, cu toate că mi-a strigat ceva, am plecat fără să-i răspund. Pe urmă mi-a fost teamă

că s-ar putea ca mama să iasă pe afară și să dea peste mine, iar atunci am aruncat cărțile pe o fereastră din spatele casei și am dat fuga la domnul Gruffydd. Se muta de la doamna Rowlands, care voia să stea împreună cu fiica ei, și avea să locuiască în căsuța de lângă capelă, o căsuță frumoasă, cu ferestre mari, ușă cu stâlpi micuți și verandă împodobită cu scoici de mare.

Am intrat pe ușa din față, am pătruns în întunericul din coridor și m-am strecurat printre lăzi, blăni de scîndură și cutii cu vopsea, pînă la ușa biroului, unde m-am oprit. Domnul Gruffydd era în cămașă și foarte înfierbîntat, deși afară se lăsase ger și ferestrele înghețaseră. Pe masă se afla un ceainic de-al nostru și farfurii de-ale noastre cu pîine, carne și salată împrejurul lui. În afară de astea se mai afla acolo Angharad, rezemată de un dulăpior, cu brațele sprijinite deasupra lui, cu fața la el, cu capul pe brațe, cu părul căzîndu-i peste pelerină, și uitîndu-se pieziș la domnul Gruffydd. Făcea prea mare zgomot cu o ladă pe care o tira pe podele ca să mă poată auzi intrînd, și înainte de a apuca eu să zic ceva s-a uitat la Angharad și a scos batista să se șteargă pe față, spunînd :

— M-am gîndit și m-am răzgîndit, dar tot mi se pare un lucru nelalocul lui.

— Ba nu, se împotrivi Angharad, dar fără supărare, doar puțin neliniștită. Nu sînt legată de Iestyn. Nu mi-e decît prieten.

— Dar de luni de zile îți face curte, urmă domnul Gruffydd. Mama ta mereu spune cît e de fericită că toată viața ai să trăiești în belșug.

— Nu de belșug am nevoie, răspunse Angharad, și în clipa aceea semăna atît de bine cu mama încît parcă îmi venea să rîd. Omul n-are nevoie numai de belșug.

— Totuși pare nepotrivit pentru binele tău, zise domnul Gruffydd parcă răpus de oboseală.

— Gîndește-te ceva mai mult la treburile tale, stăruî Angharad, și mai puțin la binele meu. Dacă l-aș vrea, n-aș avea decît să-l iau. Dar te prefer pe tine.

— Angharad, nu ți-e rușine ?

— Ba da, însă numai atîta cît să-l rușinez pe diavol punîndu-i adevărul în față.

— Nu, zise domnul Gruffydd, sînt sigur că nu e bine.

— Ți-e teamă de ce-o să zică lumea, îl înfruntă Angharad ridicîndu-se și începînd să strîngă farfuriile. Ți-e frică de gura lumii.

— Nici vorbă de așa ceva, se împotrivi domnul Gruffydd. Mi-e teamă doar că ai să umbli toată viața jerpelită. Că și tu și eu vom trebui să ne biziim pe mila altora pentru cele mai multe dintre mesele noastre ceva mai îmbelșugate, iar din veniturile mele nu-ți voi putea oferi decît atîta cît să-ți duci existența. Crezi cumva că vreau să-ți văd părul albind cu douăzeci de ani mai devreme decît s-ar cuveni ? Să ne vedem copiii crescînd îmbrăcați în hainele aruncate de alții ? Să mulțumim Domnului că ne-a dăruit odrasle într-o casă plină de nimicuri și lucruri primite în dar de la cei cărora nu le mai făceau trebuință ? Nu, Angharad ! Eu sînt bărbat. Eu pot îndura o asemenea viață numai de dragul muncii mele. Dar cred că aș fi în stare să fac moarte de om dacă aș vedea că asta are urmări și asupra vieții tale.

— De ce ? întrebă Angharad apropiindu-se cu ochii ei frumoși și cu degetele întinse, dar moi, ca să pară neajutorate.

— Fiindcă nu e nevoie de așa ceva, răspunse domnul Gruffydd nespus de trist. Sărăcia nu e o virtute, la fel cum nici sărăcia spiritului nu este.

Viața e plăcută și plină de bunătăți. Fie ca toți oamenii să se poată bucura de ele.

— Dar de ce ai ucide dacă ai vedea că are urmări și asupra vieții mele ?

— Pentru că, începu domnul Gruffydd, dar căutându-și cuvintele și uitându-se oriunde numai la Angharad nu, ei... doar așa. Acuma lasă-mă să mă apuc iar de treabă.

Se întoarse cu spatele la ea și începu să tragă de funiile unei lăzi ca s-o târască de acolo. Angharad își privi câteva clipe mâinile și atunci i-am văzut încruntarea și deznădăjduita clătinare a capului, iar când s-a întors să așeze vasele în coș m-am retras în vârful picioarelor, prin întuneric, și m-am dus la Bron.

— Bron, am fost eliminat de la școală fiindcă l-am lovit pe domnul Jonas.

— Ai dat tare, măi băiete ? mă întreabă Bron ștergându-și făina de pe mâini.

— Da, și am dărâmat și tabla.

— Numai o dată ? întreabă iar Bron și se apropie de mine.

— De cinci ori cu totul. Și de două ori l-am pus la pământ.

— Atunci de cinci ori am să te sărut, spuse Bron, apoi mă prinse în brațe și mă sărută zgomotos, de cinci ori, pe toată fața. Acuma du-te acasă și spune-i mamei.

— Mi-e frică.

— Frică ? se miră Bron cu glas înalt. Maică-ta doar că nu l-a tocat și nu l-a gătit cu ceapă. Du-te fuga și să vii înapoi să-ți dau o tartă proaspătă cu căpșuni.

— Bine, dar să știi că tot mi-e frică.

Așa că am ieșit prin spate și am luat-o pe drum lovind cu piciorul gheața de pe pietre și făcând tot

ce puteam ca să ajung acasă cît mai tîrziu. Cînd ți-e teamă s-ar zice că un anumit centru din creier are nevoie de timp pentru a-ți da poruncă de mers, și minute la șir te îndeamnă să faci lucrurile cele mai năstrușnice pînă cînd curajul îți revine și te pune să îndeplinești treaba de care ți-e teamă. Mi-au trebuit multe minute pînă să ajung la ușa noastră din dos, și încă și mai multe pînă să-mi curăț cu cea mai mare migală ghetele, iar cînd am ridicat ochii am văzut-o pe mama uitîndu-se la mine și zîmbindu-mi pe fereastra din spate.

— Hai, vino înăuntru, îi auzii glasul stins de dincolo de fereastră și văzui cum cade perdeaua.

Am intrat și am rămas pe loc. Un alt lucru ciudat e că atunci cînd ai ceva pe conștiință și îți aștepti pedeapsa rămîi în poziția cea mai puțin confortabilă, de parcă pînă și asta te-ar putea ajuta să ieși din încurcătură.

— Ei ? mă întrebă mama.

— Am fost eliminat de la școală, mamă, spusei atunci cu glas abia auzit.

— Mi-a spus Bron. Tot aveam eu nevoie zilele astea de cineva care să ducă rafturile astea de cărți la domnul Gruffydd. Ia apucă-te de treabă.

— Dar, mamă, să știi că l-am trîntit pe domnul Jonas la pămînt, adăugai eu ca să văd limpede cum stau.

— I-ai dat și una zdravănă cu piciorul ? mă întrebă mama lovind cu degetarul în ciuperca din ciorap.

— Nu, mamă.

— Ar fi trebuit să fiu eu acolo, comentă mama. Rafturile, și fuga la domnul Gruffydd.

Aș fi fost în stare să duc cincizeci de rafturi pe degetul cel mic, așa de bine mă simțeam.

Numai că domnul Gruffydd avea alte păreri.

— Ai dat în profesorul tău ? mă întrebă după ce i-am spus, și parcă fiecare fir de păr din barbă i se zbîrlise. Rușine să-ți fie, Huw Morgan. N-am mai auzit niciodată de o faptă atît de rușinoasă. Să-și lovească profesorul ? Un tînc de copil să ridice mîna asupra unui om care e mai-marele său ?

— Mi-am ieșit din fire.

— Ți-ai ieșit din fire, reluă domnul Gruffydd cu atîta dispreț că ar fi ajuns să acopere toată zgura de la mină. Ți-ai ieșit din fire, nu-i așa ? Așa va să zică. Da, da. Prin urmare cînd ne apasă vreo suferință, ori nu ne convine ceva, trebuie să ne ieșim din fire și să lovim, da ? De Isus Cristos ai auzit vreodată ? El și-a ieșit din fire ?

— Cînd cu zarafii din templu.

— Pentru că pîngăreau un sfînt locaș, urmă domnul Gruffydd, dar niciodată împotriva legii, ori a autorității constituite. Nici măcar atunci cînd se pregăteau să-l ucidă. Dar domnișorul Morgan trebuie să-și iasă din fire, să-și lovească profesorul și să-l trîntească la pămînt. O, da. De Socrate ¹ auzit-a domnișorul Morgan vreodată ?

— Da, *sir*.

— Atunci fii bun și citește discuția cu privire la legile țării purtată în dialogul dintre el, omul cel

¹ Filozof atenian (469—399 î.e.n.), rămas celebru și prin felul exemplar în care și-a dus viața conform propriilor precepte înfruntînd chiar moartea. Platon spune că oracolul de la Delfi l-a proclamat pe Socrate drept cel mai înțelept bărbat al Greciei. Sîrînd multe dușmării prin vorbe și atitudinea sa îndrăzneată și intransigentă, a fost trimis în judecată sub învinuirea că ar corupe tineretul și nu ar arăta zeilor respectul cuvenit, apoi condamnat la moarte. Deși conștient de injustețea condamnării, Socrate a refuzat să-și salveze viața și, din respect față de legile și instituțiile țării, s-a supus sentinței și a băut cucuta.

mare și strălucit, și prietenul său Criton¹, spuse domnul Gruffydd arătându-mi cartea. Maestrul Platon are ce să te învețe.

M-am dus și am găsit cartea lui Platon.

— Două mii și ceva de ani au trecut de când a fost scrisă, continuă domnul Gruffydd, și rușine să ne fie dacă în ciuda unor atît de alese sisteme de învățămînt și educație încă mai putem găsi un tînăr scandalagiu în stare să-și azvîrle pumnii nesocotiți în chipul unui om care este mai-marele său. Dă-i așa tot înainte. Și poate că te vedem și sub spînzurătoare.

— Mi-a părut tare rău, *sir*, i-am spus simțind în piept un gol dureros ca o rană deschisă.

— Ți-a părut rău? se minună domnul Gruffydd. Ia te uită, așa! Binevoiește să și regrete. Dar mai întîi trebuie să verse sînge ca să-și satisfacă firea sa cea atît de prețioasă. Te-ai gîndit mai întîi? Nu. Dar Socrate a fost un om făurit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, și tocmai de asta un om nobil. A preferat să-și ia viața decît să încalce legile țării ori să nesocotească vorbele celor investiți cu autoritatea asupra sa. Așa a făcut și domnișorul Morgan? Pleacă de aici, băiete! M-ai făcut să mă rușinez pînă în adîncul sufletului.

M-am strecurat afară din căsuță, am luat-o în sus pe deal, iarăși m-am strecurat pe la spatele casei noastre, am intrat înăuntru și am rămas în întuneric așezat pe motorul acoperit, și din nou l-am văzut pe domnul Gruffydd, i-am auzit glasul, și fiece cuvînt însemna o tortură.

¹ Unul dintre discipolii și prietenii lui Socrate care a încercat să-i înlesnească evadarea. În dialogul *Criton*, Platon expune modul în care Socrate respinge propunerea prietenului său cu privire la evadare și dovedește însemnătatea obligației oricărui cetățean de a se supune necondiționat legilor patriei.

După ce am primit destulă dojană, m-am urcat pe șopron, am intrat pe fereastră și m-am vîrît în pat fiindcă există clipe cînd patul este singurul loc de pe lume unde poți afla liniștea, iar eu o astfel de clipă trăiam.

— Vina se află de amîndouă părțile, spuse tata a doua zi de dimineață. Dar s-ar fi putut ca și eu să fac la fel, așa că nu voi mai spune nimic. Să vedem ce-are să fie luni cînd o să te duci înapoi.

— Domnul Motshill spunea că are de gînd să mă înscrie la examen pentru universitate, am zis eu.

— Și frații tăi ar fi putut face la fel, îmi explică tata, dar catîrrii ăștia încăpățînați au preferat să vină și să muncească. Dacă iei cel dintîi examen, fiule, să știi că primești zece galbeni de aur. Pe urmă om mai vedea noi ce-o mai fi. Da ?

— Da, tată.

— Mănîncă, mă îndemnă mama. Acuma mănîncă zdravăn, să-ți vină minte la cap.

Pentru mine săptămîna aceea a trecut ca purtată pe umeri de doi melci leneși. Am curățat cotețele păsărilor și am astupat cu bucăți de lemn locurile pe unde vulpile încercaseră să-și vîre nasul, am lucrat în grădină pe rupte, am văruiat fațada casei noastre și a casei cumnatei mele Bron, pe urmă am curățat motorul pînă ce a ajuns să lucească precum aurul și argintul, și mi s-a făcut lehamite de el. Toate astea doar-doar o veni mai repede luna ca să văd încotro apuc.

Către sfîrșitul săptămînii a venit Angharad și mi-a spus că domnul Gruffydd ar avea nevoie de o mîna de ajutor, deval, la căsuța lui. Într-un suflet m-am dus pînă acolo, iar cînd am intrat înăuntru mi-a zîmbit ca de obicei și mi-a întins mîna, spunîndu-mi :

— Vino încoace, Huw !

— Mulțumesc, *sir*, am spus, și cu asta s-a încheiat orice discuție.

— Vreau să m-apuc de meșterit la mobilă, Huw. Uite, aici sînt planurile.

Da, și vă rog să mă credeți că planurile acelea te puteau face să izbucnești în lacrimi de bucurie. Linii ce porneau de sus și se terminau la podele în curbe prelungi și elegante, fără umflături, ornamente sau zorzoane, numai rotunjimi și unghiuri drepte, simple, dar făcute cu mult meșteșug, fiindcă era limpede că un ochi de cunoscător păstrase proporțiile corecte, proporții în stare nu numai să echilibreze proiectul, dar și să-i confere acea demnitate ce anunță, ca prin sunet de trâmbiță, că meșteșugarul a pus mîna și și-a durat singur un monument.

— Sînt tare frumoase, am spus eu.

— Bine. Atuncea adă lemnul încoace, să începem măsurătorile.

Ferăstrăul nici nu apucase să muște un centimetru de lemn cînd Isaac Wynn veni într-o goană direct de la mină și bătu la ușa din față.

— Domnul Evans a căzut sub un vagonet în galleria cea mai de jos, ne spuse abia trăgîndu-și răsuflarea. Puteți veni pînă acolo, domnule Gruffydd?

Domnul Gruffydd ieșise din casă și alerga pe drum mai înainte ca Isaac Wynn s-apuce a se clinti din loc, dar nu-și luase nici pălăria și nici paltonul, așa că le-am adunat eu, am luat și un fular, și am pornit după dînsul. Aș fi putut să mă scutesc de osteneala asta, căci atunci cînd am ajuns la mină îl și scosese ră pe domnul Evans și îl aduseseră în hală cablului, așa că am dat lucrurile în grija omului de la felinare și am pornit îndărăt, iar în drum spre casă am auzit imnul.

Pe tot întinsul drumului, pînă acolo unde ajungea răsunetul imnului, oamenii se descopereau și rămî-

neau nemișcați. Femeile ieșeau în prag și își chemau cu glas blînd copiii înăuntru, apoi stăteau și ele neclintite. Satul era plin de oameni rămași în nemișcare pe cînd imnul se înălța dureros dinspre mină, iar vîntul suspina cu jale.

Bătrînul Evans se stinsese în mijlocul oamenilor săi, în hala cablului la a cărei construcție dăduse și el o mînă de ajutor, și ale cărei mașinării lucraseră zi și noapte de-a lungul anilor ca să-l îmbogățească, iar acum, în cele din urmă, mai lucraseră o vreme ca să-l aducă sus, iar aici să-și dea sufletul.

M-am întors la casuță și am început să tai lemnația așteptînd sosirea domnului Gruffydd, iar cînd el s-a întors și i-am văzut chipul m-a durut în suflet. Părea bolnav, și ochii îi erau aproape morți.

— Du-te acasă, Huw, îmi spuse așezîndu-se pe o scîndură. Roag-o pe buna ta mamă să mă ierte că n-am să pot veni azi la masă.

— Da, *sir*. Și după prînz să vin iar înapoi ?

— Nu. Lasă-mă să rămîn o vreme singur. Am să-ți spun eu cînd să vii.

Așa că din nou am ieșit pe ușă și m-am dus acasă.

Mama n-a scos nici un cuvînt cînd i-am spus, dar și-a aruncat privirile spre Angharad care plînsese pe scăunelul de lîngă sobă, a plescăit din limbă și s-a dus să taie pîinea de parcă ar fi urît-o de moarte.

Bătrînului Evans i s-a făcut o înmormîntare ce părea să nu se mai sfîrșească niciodată. Nu numai că lumea l-a condus peste munte, cu alai în față și alai în urmă, dar pe toată întinderea drumului oamenii veniți din celelalte văi stăteau aproape unul lîngă altul. Toate minele, toate stațiile de triaj, toate turnătoriile, toți clienții și funcționarii, toate capelele, toate asociațiile, corurile și echipele de fotbal veniseră cu toți oamenii lor.

Niciodată nu mai văzusem atîta puhoi de lume și lungi, lungi șiruri de chipuri triste și roșii, strălucind de pe urma săpunului, mai roșii și mai strălucitoare din pricina zăpezii. Și negru, negru și iar negru, toți numai în negru, din creștet și pînă în tălpi, în afară de gulerele bărbaților și nasurile femeilor care erau de o albeață fără pată. Imnuri și imnuri pe mile întregi, și toate picioarele mișcîndu-se, uneori în cadență, alteori la împlinire. Iar cînd imnul conținea pentru o clipă auzeai tropăitul și scîrțîitul încălțărilor de sărbătoare, foșnetul fustelor ce urcau în sus și tot mai în sus pe munte, fără să se oprească vreo clipă, iar zăpada dădea o strălucire minunată sutelor de pălării înalte.

Angharad mergea împreună cu tata și cu mama chiar în urma lui Iestyn, alături de cei doi unchi ai săi de la Londra, care vindeau cărbunele, de domnul Gruffydd și alți patru preoți.

Eu rămăsesem cu Bronwen și priveam de la jumătatea Dealului, tare bucuros că nu fac parte din alai.

— Haidem ! îmi zise Bron cînd nici măcar jumătate din alai nu se scursese. Noi mergem acasă și bem o ceașcă strașnică de ceai.

Așa că pînă acasă am ținut-o numai într-o fugă, dar nici nu se apropiase Bron de casă cînd eu și pusesem ceainicul la foc.

— Săraca Angharad, zise Bron. Deși de ce săracă... nu s-ar putea spune. Doi bărbați buni și să ai doar de ales. Chiar că nu prea văd de ce săraca, după cum stau lucrurile.

— Crezi c-are să-l ia pe domnul Gruffydd ? o întrebai.

— Dacă domnul Gruffydd are s-o ia, răspunse Bron. Necazul lui vine din prea multă cinste. Ea încă n-a

împlinit optsprezece ani. El se apropie de patruzeci. Și sărac are să fie pînă la capătul zilelor lui.

— E sărac ? o întrebai cu multă mirare.

— Douăzeci și cinci de lire pe an. Maică-ta a auzit treaba asta de la taică-tău de multe ori în vremea din urmă, mai cu seamă în ultimele zece zile.

— Zece șilingi pe săptămîină ? o întrebai din nou, de data asta de-a dreptul uluit. Pentru domnul Gruffydd ? Numai zece prăpădiți de șilingi pe săptămîină ?

— Dacă își aduc aminte să i-i plătească. În vremea din urmă taică-tău a stat pe capul lor săptămîni întregi, dar ei doar ziceau că greva le-a înghițit tot, și deci domnul Gruffydd să mai aștepte. E în stare să aștepte pînă îi putrezesc ghetele în picioare și să nu scoată un cuvînt.

— Bron, oare cum l-am putea ajuta ?

— Doar ținîndu-ne gura, băiete. Cînd are să vrea, domnul Gruffydd se va pricepe să vorbească. N-avem noi cum îl ajuta pe el.

— Și-atunci înseamnă că Iestyn are s-o ia pe Angharad ?

— Eu așa trag nădejde, răspunse Bron. Dacă te măriți cu un preot, te măriți cu biserica. N-aș face-o nici pentru o sută de galbeni de aur pe săptămîină. Acuma Iestyn e om bogat, așa că pentru bietul domn Gruffydd treaba e și mai grea. Tare îmi mai pare rău.

Cînd s-a întors de la înmormîntare, Angharad s-a dus numaidecît să se culce, iar a doua zi mama a trimis-o la fermă, împreună cu Ceridwen, ca să nu mai stea în cale. Zile întregi domnul Gruffydd nici nu s-a apropiat de casa noastră, și de cîte ori m-am dus pînă la el să-i ajut la mobilă, am găsit totdeauna ~~casuta~~ încuiată. Dar știam că e plecat după treburi fiindcă Ellis îl văzuse colindînd fermele

de pe munte, și în fiecă seară aduna lume multă la capelă.

Iestyn plecase la Londra cu unchiul lui. În fiecare dimineață Ellis sosea cu câte o scrisoare groasă pentru Angharad, dar scrisoarea o lua Bronwen la ea, și toată vremea cât a fost plecat numai duminică dimineața se întâmpla să nu vie scrisoare. Trebuie că-și petrecea toată ziua în fața hîrtiei cu chenar negru.

Luni am pornit din nou spre școală și tot drumul am fost tare neliniștit. Ceinwen m-a așteptat tot mai lîngă turnătorie, și zicea că n-a dat pe acolo decît fiindcă trebuia să cumpere niște ață pentru maică-sa, dar, cu toate că am trecut pe lîngă prăvălia cu mărunțișuri a lui Meredith, n-a încercat să intre înăuntru nici măcar după ce i-am adus eu aminte. Nu prea ne-am spus cine știe ce pînă ne-am apropiat de poartă, iar atunci ea a rămas ceva mai în urmă fiindcă văzuserăm acolo o mulțime de băieți și de fete.

— Huw, îmi spuse Ceinwen, mă iei și pe mine într-o noapte să ascult privighetorile?

— Privighetorile? Păi e iarnă, măi fată.

— Bine. Atunci, cînd o să fie vremea privighetorilor.

— S-a făcut. Peste trei luni, poate ceva mai mult, ai să vii.

— Foarte bine. Mi-ai promis, bagă de seamă.

— Da, îți promit.

Am trecut prin mulțimea de elevi și toți îmi făceau loc cu multă cuvință, îmi zîmbeau și îmi dădeau bună dimineața, pînă ce mi-am dat seama cu mirare că mă cam umflu în pene de parcă aș fi ajuns vreun om de vază, însă m-am dezumflat numaidecît de îndată ce aruncai doar o privire către biroul domnului Motshill. Pe urmă m-am uitat la inscripțiile de pe perete în vreme ce îl așteptam pe domnul

Motshill și încercam să-mi închipui o inscripție numai cu numele meu, săpat în litere de aur, acolo, între portretul ultimului director și inscripția cu numele altor elevi care primiseră premii. Eram sigur că am să văd inscripția aceea chiar de-ar fi fost să-mi macin creierii.

— Așa, Morgan, îl auzii pe domnul Motshill în spatele meu.

— Bună dimineața, *sir*, am răspuns înroșindu-mă ca focul.

— Sper să fie bună, Morgan, îmi răspunse, însă cu glas rece și ștergându-și ochelarii fără să se uite la mine. Îți pare rău de ce ai făcut ?

— Da, *sir*.

— Ești gata să muncești mai serios decât pînă acum ? mă întrebă mai departe, punîndu-și ochelarii și uitîndu-se la fereastră să vadă dacă îi ștersese bine.

— Da, *sir*.

— Atunci du-te în clasă, porunci domnul Motshill. Și aștept să fiu uluit de satisfacție cînd am să-ți cercetez caietele vinerea viitoare. Nu altfel decât uluit, ai înțeles ?

— Da, *sir*.

M-am dus în clasă fericit că sînt singur ca să-mi ascund lacrimile ce îmi veneau în ochi. E ciudat felul în care bunătatea îți aduce lacrimi în ochi, și-i atît de caraghios.

Ei, dar ce mai surpriză am avut cînd au început cursurile.

În locul domnului Jonas a apărut domnul Tyser.

Atît de mare mi-a fost bucuria încît am rămas cu privirile pironite într-un singur loc și am simțit cum surprinderea mă face să mă încrunt, iar domnul Tyser a zîmbit cînd a dat cu ochii de mine, pe urmă

s-a prefăcut că nu m-a băgat de seamă și și-a văzut de treburi.

Vai, dar după aceea m-a cuprins un simțămînt necrușător, groaznic, de pe urma căruia sîngele mi-a înghețat în vine și totuși fierbea, m-am cutremurat și mi s-a oprit respirația în vreme ce luam hotărîrea tare de a răsplăti înmîit bunătatea domnului Motshill. Nimic n-avea să mi se pară prea mult și totul încă neîndestulător.

Muncă.

La vremea prînzului, în curte, am avut o altă surpriză, dar asta m-a făcut să mă simt prost, să mă mîinii, apoi să mă bucur, însă fără să mă pot simți la largul meu.

Domnul Jonas trecuse acum la clasa celor mici, a celor care se pregăteau să intre în clasa întii, băieți și fete de șapte sau opt ani. L-am văzut ieșind din clasa copiilor mici și ducîndu-se undeva, cu mîinile în buzunare. Spatele lui avea un aspect care mi-a trezit milă fiindcă un umăr îi atîrna mai jos decît celălalt, așa că haina făcea o cută mare la spate, își tîrîia picioarele, mîinile nu-i erau chiar vîrîte în buzunare, ci doar cu degetele înăuntru, manșetele trase în sus și încheieturile mîinilor roșii, ca și cum nici nu i-ar fi păsat dacă-s în buzunare sau afară, calde ori înghețate.

M-am gîndit la zîmbetul lui și la copiii cei mici. Mi s-a topit inima de mila lor, dar m-am înfiorat de mulțumire la gîndul că eu scăpasem de zîmbetul acela.

Capitolul XXII

În fine, a venit vremea ca geamurile ferestrelor de la bucătărie să se prăbușească înăuntru. Acum sînt mîndru că am scos atît de multe și le-am pus deoparte fiindcă era geam bun, făcut într-o vreme cînd oamenii întindeau sticla la mînă. Aveau un soi de netezime plăcută, cînd le priveai dintr-o parte și se părea că ies din cercevea așa cum se ridică aluatul peste marginile vasului, și era o plăcere să le cureți, atît de luminos și limpede străluceau. De nenumărate ori am văzut-o pe mama spălîndu-le pe dinăuntru. Dacă se ridica pe vîrfurile picioarelor putea să ajungă pînă la al treilea rînd de ochiuri, pentru cel de-al patrulea și al cincilea se urca pe scăunel, iar pentru al șaselea punea o hîrtie pe tocul ferestrei și de pe scăunel se suia pe toc ca să ajungă. Pe urmă se dădea jos, se uita dintr-o parte ca să vadă de lăsase vreo urmă, iar dacă nu lăsase împăturea hîrtia și o vîra în dulap, ștergea bine scăunelul și îl ducea înapoi lîngă foc, apoi se apuca de sticlăria de pe polițe, pentru că ziua spălării geamurilor era ziua-sticlei-și-porțelanurilor, iar la sfîrșitul ei fiecare ceașcă, fiecare obiect de sticlă și fiecă ochi de geam strălucea de curățenie.

Cele dinții care vor ceda vor fi ușile de jos sau ochiurile de geam de aici. Prima mișcare, prima alunecare a mormanului de afară are să acopere casa. Poate are să ia acoperișul cu totul. Sărmană casă micuță, îți aud geamătul, îți simt durerea pricinuite de toate aceste sute de tone care se prăvălesc peste tine. Aproape că văd aievea cum chipu-ți micuț și strîmbat de durere se uită la mine și mă imploră să-ți vin într-ajutor. Dar nu sînt în stare să te ajut. Zece vieți mi-ar trebui ca să te pot elibera lucrînd cu lopata, și nici măcar o lopată nu mai am pe lumea asta, în clipa de față. Tot ce mai am sînt hainele de pe mine, cele două cămăși și perechea de ciorapi pe care le voi lua în pînza cea albastră. Și-aveam atîtea lucruri, odinioară. Stofă bună de la piuă pe care mi-o croia și mi-o cosea bătrînul Hwfa Williams stînd cu picioarele încrucișate pe podeaua micului său atelier.

Prima oară cînd am călcat acolo am fost împreună cu tata ca să mi se ia măsurile și să știe cîtă stofă trebuie să cumpere de la piuă. Doi iarzi¹ și jumătate.

Pe urmă ne-am dus la piuă, am intrat în curte și prin ușa scundă am pătruns în sala de țesut. Cît de frumos miroase stofa nouă. Mireasmă bună are, și cinstită, venită din pămînt și de la oameni, și-i o bucurie s-o îmbraci, și totdeauna-i prietenoasă.

Am ales o țesătură cafenie, de culoarea ogorului în pămînt pietros, cînd frunzele s-au scuturat cam cu trei luni înainte și iarba abia își ițește firul, de parcă nici n-o poți vedea și totuși e răsărită. Stofa asta și încă una bătînd în argintiu, ca ploaia de primăvară și aproape tot ca ea moale la pipăit. Tata a cumpărat un balot întreg din stofa de pe urmă,

¹ Un iard (yard) = 0,914m.

pentru mama și pentru surorile mele, și altă stofă neagră pentru el și pentru ceilalți frați ai mei, iar pe urmă am privit cum iese de la puia o stofă verzuie, și din aceea tata a cumpărat pentru Olwen și pentru Gareth, să le facă niște pelerine pe măsura lor.

Am plecat de acolo încărcăți de parcă am fi fost niște călători porniți înspre Indii, iar când am ajuns la atelierul lui Hwfa Williams eram gata să cad din picioare atât de greu atârnav pachetele mele.

— Pantaloni lungi ori scurți, domnule Morgan ?
Îl întrebă croitorul pe tata, iar ochii îi zîmbeau și străluceau uitîndu-se la mine ca niște năsturei albaștri. Îl facem bărbat ori îl lăsăm copil ?

— Tată, te rog, lungi, da ? m-am rugat.

Tata se uită o clipă la mine, apoi se întoarce să privească pe fereastră acoperită cu siluete de domni eleganți, în veste strîmte, pantaloni strînși la glezne, pelerine și bastoane împodobite cu ciucuri. Parcă toate mădularele mă dureau și în minte îi strigam să răspundă că da.

În vremea asta Hwfa își freca buza de jos cu degetarul, și năstureii albaștri alergară întîi la mine, pe urmă la tata,

— Bine, Huw, miitelule, răspunse tata, și aș fi fost în stare să salt pînă în tavan. Lungi să fie. Acuma te-ai făcut mare, ce-i drept e drept.

— Patru nasturi în față și închis pînă la gît, urmă Hwfa luînd un ton foarte profesional. Buzunare în față la pantaloni și guler la jiletcă. Facem capace la buzunarele de sus de la jiletcă ?

Atunci năstureii albaștri s-au îndreptat din nou către tata, iar tata s-a uitat la mine. Și eu iar am spus :

— Da, tată, te rog.

— Bine, încuviință tata, și din nou se uită pe fereastră.

— Proba pentru domnișorul Huw Morgan joia viitoare, la ceasurile cinci seara, spuse Hwfa, acum croitor din cap și pînă în picioare și adresîndu-se bătrînului Twm, care avea în grijă scriptele și modelele, punea tivurile la haine și cosea butonierele.

— Foarte bine, întări bătrînul Twm încărcat de ace în colțurile gurii și pe toată întinderea piepților vestei. La patru și jumătate vine doamna Nan Mardy pentru un trei sferturi și o pelerină de ploaie cu tiv de panglică neagră și cîte un buzunar pe fiecare parte.

— Las-o în pace și nu-mi mai spune mie de Nan Mardy, măi omule, răspunse Hwfa. Scrie-l acolo pe domnișorul Huw Morgan.

— Ei, ziceam și eu așa, spuse bătrînul Twm cam nervos, ca să mă aflu în treabă.

— În treabă... să te afli în treabă... comentă Hwfa trimițînd năstureii să alerge pretutindeni. De ce să te mai afli în treabă, pentru numele lui Dumnezeu, măi bătrîn zăpăcit ?

— Mă gîndeam că poate-o vrea să-i vie pantalonașii deasupra turetcilor și poalele cămășii deasupra bărbiei, strigă bătrînul Twm, scos din răbdări.

— Hai, du-te dracului ! țipă și Hwfa la rîndul lui. Vezi-ți de poalele cămășii tale și lasă-i pe ceilalți să-și vadă de-ale lor, iar pe Nan n-are decît s-o ia dracu și să zboare cu ea. Dacă ar avea cum să se uite de-aproape la niște poale de cămașă, ar mai prinde și ea vlagă.

— Ascultă, interveni tata. Domnule Williams, fii bun și măsoară-ți cuvintele cînd e copilul ăsta de față.

— Lasă, că băiatul are să învețe el repede și degrabă, răspunse Hwfa. La ceasurile cinci, joi seara, și ducă-se dracului și Nan Mardy și bătrînul ăsta zăpăcit de-aici, iaca-așa.

— Rămîneți cu bine, ură tata, iar eu am tras din răspuțeri ușa, ca să sune clopoțelul cît mai tare.

După ce am trecut noi de două case, Hwfa tot mai răcnea și bătrînul Twm tot îi mai răspundea cu înjurături, iar tata se uită la mine și zîmbi.

— De ce ar prinde Nan Mardy vlagă dacă s-ar uita de-aproape la niște poale de cămașă, tată? am întrebat eu.

— Vezi-ți de necazurile tale, Nan să-și vadă de ale ei și atuncea toți o să fim mulțumiți, îmi răspunse tata.

Din nou am încercat simțămîntul acela de neajutorare din clipele cînd nu mi se îngăduia să aflu un lucru pe care doar două cuvinte mi l-ar fi putut lămuri. Mi-am pus cu strășnicie în gînd să-l aflu, și am încercat să mă gîndesc la cineva în stare să-mi spună fără să rîdă de mine. La Tegwen Beynon m-am gîndit atunci și la Ceinwen Phillips, fiindcă simțeam că ele știu mult mai multe decît mine despre lucrurile pe care cei mari voiau să le păstreze numai pentru ei. Dar în ochii amîndorura exista ceva ce mi-a venit deodată în minte, și numaidecît mi-am dat seama că Tegwen și Ceinwen aveau în privire aceeași ceață interioară ce le acoperea ochii lăsîndu-i totuși limpezi. Pe urmă m-am gîndit la Bron, și atunci am înțeles cu emoție că ajunsesem la dezlegarea cea mai nimerită.

Ceridwen și Blethyn trebuiau să facă nunta de îndată ce casa lor de pe valea învecinată avea să fie gata, adică peste vreo două săptămîni. Pentru treaba asta și pentru nunta surorii mele Angharad cu Iestyn mi se comandaseră haine noi.

Ceridwen și Blethyn nu făceau cine știe ce tevatură cu privire la nunta lor, fiindcă amândoi erau fericiți, știau bine că au să se ia, casa li se ridica de la pământ cărămidă cu cărămidă și o vedeau cu ochii cum se înalță, mobila și-o cumpăraseră, Ceridwen știa că lada de zestre îi e plină, așa că nici n-aveau de ce face tevatură.

Dacă o fi trăit vreodată o fată mai puțin dornică de tevatură, aș vrea s-o văd și eu cu ochii mei. Cît despre Blethyn, ce să mai zic, pentru el nimeni nu se putea asemui cu Ceridwen. Numai ea era și ochii, și inima, și sufletul lui, iar pe de o parte era vesel, însă pe de alta și trist să vezi cum îi aleargă ochii numai pe urmele ei, ori încotro s-ar fi dus. Și dacă se întâmpla ca Ceridwen să treacă pe lângă el, de fiecare dată îl gîdila cu degetele pe la ceafă și uneori chiar îl trăgea de ureche, însă încet, ca să nu-l doară, iar atunci Blethyn își înălța privirile spre ea și îi trimitea un zîmbet care străpungea inima ca o țepușă.

Dar Angharad și Iestyn !

— Domnul și doamna Sărută și Zgîrie, spunea mama despre ei. Acum se sărută, acum se zgîrie. Ba se iau în brațe, ba se iau la pumni. Dacă o țin tot așa, îi alung din casă cu șervetul de șters vasele.

Și trebuie să vă spun să mama avea într-adevăr pricini să fie nemulțumită.

De îndată ce se întorsese de la Londra, Iestyn și venise acasă la noi într-o trăsurică nouă, vopsită albastru închis, cu obezile roșilor vopsite în roșu, cu un toc de bronz lustruit lună și foarte lung în care stătea înfipt biciul cu coadă de fildeș și lemn scump foarte frumos, ce e drept, și cureaua îi cădea în curbă elegantă de la vîrf, apoi se înfășura pe coadă, și cu o iepșoară roaibă, lustruită ca o mobilă, scurtă în trup și cu gît arcuit ca partea de sus a

literiei S, cu coama împletită și bandaje albe la toate cele patru picioare. Și potcoavele micițe îi străluceau chiar ca argintul.

Îmi venea să plîng cînd mă uitam la ea, așa de frumoasă mai era, și grozav de înîndră de căpeteaoa ei de piele roșie, cum stătea potopită de lumina soarelui.

Iestyn era îmbrăcat într-un costum cadrilat în alb și negru, cu gambetă cenușie, cravată albă, ac cu perlă și ghetete maro. Ei, da, merita să te uiți la el. Cînd l-a zărit, o lumină a străfulgerat în ochii mamei, s-a stins și iar s-a aprins, atît de repede încît nici n-ai fi putut ști dacă ai văzut-o cu adevărat sau n-ai văzut-o. Și-a scos gambeta și s-a înclinat adînc dîndu-i bună dimineța, iar mama a dat din cap privindu-l lung, pe urmă a plecat spre bucătărie. Iestyn a rămas acolo răsucindu-și mereu gambeta între degete, și neștiind dacă trebuie să intre ori să rămîna afară. Pe urmă Ianto i-a făcut cu ochiul și l-a chemat printr-o înclinare a capului, Iestyn i-a zîmbit de-ai fi zis că și-a prins un deget în ușa, apoi a pășit înăuntru ca și cum ar fi intrat în vizuina leului.

N-a trecut un minut și din nou a ieșit afară, s-a încruntat la noi ca semn că e tare nemulțumit, s-a urcat în trăsurică, și-a pus pledul peste genunchi și a pornit în sus pe Deal, către fermă.

Cînd ne-am dus înăuntru, mama încă își mai descărca furia pe rufe din albie. Deodată vedem cum se ridică o cămașă de-a tatii, săpunită zdravăn, și repede mama se apucă și o răsucește, pe urmă o trîntește pe scîndură și dă-i, dă-i, dă-i, pînă ce am ajuns să ne mirăm cum de a mai rămas și cămașă și scîndură, iar cîteva fire de păr îi cădeau de sub pînza asta mică de aici și îi atîrnau pe față, pline

de săpun din pricina mișcărilor nervoase ale mîinii cu care încerca să o dea la o parte.

— L-ați văzut pe dumnealui? ne întrebă mama, rămînînd cu mîinile în clăbuc și uitîndu-se la noi, dar încercînd parcă să-și alunge cu privirile părul căzut pe față.

— Da, răspunse Ianto. Grozav de frumoasă e iepșoara aia.

— Iapa? întrebă mama făcînd flească, flească, flească cu cămașa și aruncînd în jur pale de clăbuc. Eu despre el vă spun.

— Ei, vorbi din nou Ianto, dacă îi dă mîna să se îmbrace așa, are bani și gata. Lăsați-l acum în pace.

— Are ori n-are bani, îl privește, continuă mama, liber e să se înveșmînteze în mătăsuri și diamante. Asta pe mine nu mă interesează de fel. Numai să aibă răbdare și să se îmbrace așa cînd o fi în stare să le și poarte fără chin. Dar le ținea pe el de parcă ar fi avut țepi în spinare. Așteptați voi pînă l-o vedea domnișoara Angharad. Are să-i smulgă părul din cap.

A doua zi Angharad s-a întors acasă îndată după ce venisem eu de la școală. Părea că nu se întîmplase nimic neplăcut, fiindcă arăta la fel ca de obicei, rîdea în voie și se arăta gata să strîngă masa după cină. Totuși ceva nu era chiar în regulă, ceva ce nu puteam simți decît nedeslușit. Că și cum o lumină din adîncul ființei sale ar fi încetat să mai ardă. Iestyn venise și el la cină, iar după aceea a luat-o și au plecat să se plimbe, însă cu toate că își zîmbeau unul altuia, nu semănau de fel cu Ceridwen și Blethyn. Niciodată n-am simțit pentru Iestyn mila aceea pe care o simțeam pentru Blethyn. Niciodată nu mă făcea să mă întristez, cum făcea Blethyn, ori să rîd. Iestyn se grăbea să o sărute cînd credea

el că nu-i vede nimeni, iar Angharad se arată des-
tul de bucuroasă să fie sărutată. Dar nici o singură
dată nu i-am prins în ochi privirea cunoscută de
la Ceridwen, privirea încărcată de fericirea aceea ce
nu este pămîntească și care parcă ar spune că și
de s-ar prăbuși lumea în negre ruine, ea tot nea-
tinsă ar rămîne.

Pē urmă, într-o noapte, Ianto a venit cu *The Times*
și le-a arătat mamei și tatii niște rînduri în-
cadrate cu cerneală în stînga paginii întîi.

— De la cine e ? l-a întrebat mama.

— Acum mi l-a dat și mie Ellis, răspunse Ianto.

— Cu poșta a venit ? se miră tata și își puse ochelarii să citească.

— Da, răspunse Ianto zîbind și lăsînd să se
înțeleagă că știe el multe, dar nu spune. De la cine
crezi că e, mamă ? Ia ghici.

— Ei, de la cine o fi ? exclamă mama puțin în-
cruntată.

— De la Owen, lămuri tata.

Mama își lăsa mîinile să cadă în poală și-și roti
privirile prin bucătărie, de-ai fi zis că se învîrtește
casa cu ea. Ianto o cuprinse cu brațele și mama se
agăță de el.

— Doamne, Dumnezeule sfinte ! exclamă tata cu
ochii pe ziar. Evans și Morgan. A fost stabilită că-
sătoria dintre Iestyn Dylan Evans, fiul răposatului
domn Evans și al doamnei Christmas Dylan Evans,
domiciliați la Tyn-y-Coed...

Se opri din citit și se uită la mama cu fălcile
încețate.

— Citește, băiete, citește ! îl îndemnă mama plină
de mirare.

— Nici o vorbă mai mult, spuse tata fierbînd de
mînie. Dar cînd oi da ochii cu dumnealui am să-i
citesc eu ceva domnului Iestyn Evans. Taică-său

nici n-a apucat să se răcească și el dă prostii dintr-astea la gazetă. Eu nu știu de fel să se fi hotărât vreo căsătorie. Dacă se hotărăște așa ceva trebuie să fiu întrebat și eu. Domnul Iestyn a deprins prea multe năravuri englezești. Îl învăț eu minte pe dumnealui pînă n-apucă să mai îmbătrînească nici măcar cu un ceas.

— Fii te rog bun și spune-mi și mie cine a trimis jurnalul, ceru mama bătîndu-se cu palma peste genunchi la fiecare cuvînt. Cine și de unde ?

— Owen, răspunse tata aplecîndu-se către ea. Owen a trimis jurnalul de la Londra. Și ne spune s-o lăsăm pe Angharad să se mărite cu zăpăcitul ăsta, ne trimite multă dragoste de la amîndoi și zice că au să vină curînd acasă.

— Mulțumesc lui Dumnezeu că mi-s băieții sănătoși, și-i mulțumesc lui Dumnezeu c-or să vină acasă. Cînd ?

— Nici o vorbă nu spun, ticăloșii, zise tata uitîndu-se din nou la cele scrise. Așteptați voi pînă se întoarce domnul Iestyn.

— Lasă acuma treaba asta, Gwil, îl rugă mama. Dacă a făcut-o, înseamnă că are el socotelile lui.

— Sînt eu, sau nu sînt tatăl fetei pe care o cheamă Angharad Morgan ? strigă tata bătînd cu pumnul prin aer. Ori n-oi fi decît misit de înșurători ?

— A vrut și el să-și dea aere, tată, interveni Ianto, dar n-a făcut nimica rău.

— Ba mie mi-a făcut rău, se împotrivi tata. Dacă e vorba ca Angharad să se mărite, atunci are să se facă slujbă la capelă, după rînduiala cea bună, iar prostiile din hîrtii abia pe urmă. Pe urmă, și nu înainte. Ce, am ajuns cu toții o adunătură de păgîni numai fiindcă un dop de băiețandru nu mai are tată care să spună da ori ba ?

Eram afară, în spatele casei, când am auzit-o pe Angharad întorcându-se împreună cu Iestyn, așa că am scos capul pe ușă și am fluierat-o încet.

— Bagă bine de seamă, Iestyn, i-am spus în șoaptă, a sosit *The Times* de la Londra și tata și-a pregătit cuțitele să te căsăpească.

— Ce mai e și asta ? îl întrebă Angharad pe Iestyn.

— Logodna noastră, răspunse Iestyn. Cine și-a vîrît nasul unde nu-i fierbe oala ?

— Logodnă ?! exclamă Angharad încruntîndu-se la el. Ce te-ai mai apucat să faci și de data asta ?

— Vai, Doamne, se văită Iestyn, o să mă scoateți din minți cu chestiile voastre. Am anunțat prin presă logodna noastră, în felul cel mai civilizat și onorabil. Ai ceva împotriva ?

— Da, răspunse Angharad scurt și tăios. Cine ești tu să mă angajezi pe mine la ceva fără să-mi spui o vorbă ?

— Ce vrei să zici cu treaba asta ? întrebă Iestyn atît de mirat încît abia putea rosti cuvintele. Dar de ce naiba am venit eu de atîtea ori aici de-o vreme încoace ? Pentru ce vreme de atîtea săptămîni am tot insistat pe lîngă tine să ne căsătorim cît mai grabnic ?

— Și am spus eu da ? întrebă Angharad cu glas de gheață.

Cred că a fost unica dată în viața lui, și a mea, când am simțit durere în suflet pentru Iestyn Evans.

S-a uitat la ea și, cu toate că nu-i puteam vedea ochii, îi puteam simți privirile adînci, implorătoare, triste, în stare să te facă să te cutremuri, cum zboară și se cațără prin întuneric către Angharad.

— Angharad, rosti ca și cum l-ar fi strîns cineva de gît, Angharad. Pentru ce ești atît de rea cu mine ? Și căzu în genunchi și o cuprinse cu brațele pe după

mijloc. Trebuie să te măriți cu mine. Trebuie. Trebuie. Te iubesc, dragostea mea. Te iubesc.

— Ridică-te, omule, îi porunci Angharad cu asprime și răsuflînd precipitat. Vrei să ajungi o otreapă și să te vadă așa toți proștii de pe lume? Acuma du-te acasă. Vino peste două zile și atunci am să-ți spun da sau nu.

Iestyn se ridică și din nou se uită la ea, iar zgomotele nopții nu erau îndeajuns de puternice ca să poată acoperi liniștea furiei lui. Pe urmă vorbi:

— Dacă îți închipui că te poți purta cu mine în felul ăsta, să știi că greșești. Sînt destule alte femei pe lume și pot să aleg oricînd mi-ar veni chef. De ce m-ai sărutat dacă nu te gîndeai să te măriți cu mine?

— Eu sînt Angharad Morgan, rosti sora mea, și rîul nu a fost niciodată mai înghețat decît glasul ei. Du-te dracului!

Pe urmă plecă mai înainte ca el să apuce a se clinti din loc, și trînti ușa din spate de se cutremură casa.

— Ducă-se dracului toate femeile, pînă în adîncurile iadului, blestemă Iestyn și se uită împrejur în vreme ce cu stingeam lampa. Tu ești un băiat slobod la gură, Huw?

— Nu. Dar dacă o vrei pe Angharad nu mai pomeni niciodată de alte femei și nu mai face pe grozavul.

— Toată familia asta e la fel, se plînsese Iestyn cu ochii încă umezi. N-am mai pomenit de cînd sînt așa adunătură, începînd chiar cu cel mai nevîrstnic. Îl mai vede vreodată pe flăcăul ăla, pe Gruffydd?

— Eu de unde să-ți pot spune? Acuma lasă-mă în pace. Mă duc să mă culc.

— Uite o jumătate de coroană pentru tine, Huw, îmi spuse Iestyn și vîrî mîna în buzunar.

— Lasă, cumpără niște bomboane de orz pentru iepșoara cea roaibă și spune-i din partea cui sînt. Acuma, noapte bună.

— Fir-ar a dracului să fie, bombăni Iestyn și ocoli spatele casei ca gonit de vrăjitoare cu măturoaiele.

A doua zi am avut treabă la căsuța domnului Gruffydd ca să fățuiesc scîndurile de nuc pentru tăblia biroului, iar domnul Gruffydd meșterea la strung picioarele scaunelor cînd a apărut Angharad cu ceai și prăjituri, și, fără să scoată o vorbă, ne-a turnat fiecăruia cîte o ceașcă și a întins farfuriile.

— Ei, Angharad, o întrebă domnul Gruffydd, ce mai spui astăzi ?

— Mulțumesc, bine.

— Mă bucur, spuse domnul Gruffydd, vîrî în gură o bucată de prăjitură și se reîntoarse la strung.

— După ce terminați ceaiul am putea sta puțin de vorbă în odaia de alături ? îl întrebă Angharad așa cum obișnuia să-i ceară tatii cîtiva gologani pentru acadele, drăguță, cu ochii mari și zîmbetul șters.

— Ba chiar acum, răspunse domnul Gruffydd, și se sculă în picioare scuturîndu-și așchiile de lemn de pe pantaloni.

— Te rog să-ți termini întîi ceaiul, insistă Angharad cu o notă aspră în glas.

— Haidem ! spuse domnul Gruffydd. Huw, păstrează-i și tovarășului tău o ceașcă de ceai, da ?

Domnul Gruffydd dădu să-și întindă brațul peste umerii ei, dar în loc de asta deschise ușa și o trase în urma sa.

Cît de plăcut e să fățuiești o bucată de lemn sănătos cu o rindea bine ascuțită și să privești cum fața scîndurii e din ce în ce mai netedă și mai arătoasă, cu fiecă suviță de talaș ce se răsucește de sub cuțit. Domnul Gruffydd căpătase în dar lemnul de la Daniel Thomas chereștiul, fiindcă nici o zi nu

lipsise de la căpățiiul doamnei Thomas care zăcea în pat încă de când mersese odată călare, se speriasse calul și o azvîrlise pe bolovanii din curtea unei ferme. Și era un lemn sănătos, cum nu se poate mai bun, închis la culoare, cu fibră roșietică de cea mai frumoasă din care am văzut vreodată, uscat și tare din pricina vechimii. Chiar și rindeaua lăsa în urmă lustru, așa că mă străduiam din răspuțeri să termin fătuțul ca să mă pot apuca s-o lustruiesc cum se cuvine, fiindcă nu se află mai mare bucurie decât să vezi cum iese din mîna ta o gingașă netezime lucioasă asupra căreia să te poți apleca și să vezi cum soarele se oglindește în ea plin de bucurie.

Am auzit-o pe Angharad părăsind în goană casa, apoi a mai trecut un timp și domnul Gruffydd s-a întors, dar eu am rămas cu ochii pe rindea. Strungul a început să se învîrtă, pe urmă s-a oprit. După aceea iar s-a pornit, a mers o vreme, și s-a oprit mai îndelung. Apoi din nou a pornit, de două ori mai repede, a mers așa mult timp și încă mergea cînd lumina s-a mistuit și eu mi-am băgat sculele în dulap, spunînd :

— Ei, acuma am să mă duc și eu acasă pentru cină, *sir*. Vă mulțumesc.

— Eu îți mulțumesc, Huw, micuțule, îmi răspunse domnul Gruffydd. Mîine ne vedem iar, da ?

— Îndată după ce mă întorc de la școală. Noapte bună.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, fiule.

L-am lăsat stînd tăcut în fața strungului, pe po-dele, acolo în întuneric.

Capitolul XXIII

Duminica următoare domnul Gruffydd a citit în capelă vestirea nunții dintre Angharad și Iestyn, iar după ce familia noastră a ieșit, ceasuri întregi n-am putut pleca de acolo, fiindcă lumea se îngrămădea pentru strîngeri de mîină, și sărutări, și urări de fericire către Angharad și Iestyn, Bronwen și Ceridwen, către toți frații mei și chiar către mine.

— Ei, Huw, îmi zise Isaac Wynn dîndu-mi cu palma peste cap așa fel că puțin mai tare să fi dat și îmi făcea cucui, norocos băiat mai ești, zău că da. Ai neamuri bogate și ești asigurat de slujbă pe toată viața, chei !

— Ba am să cobor în mină cu tata, i-am răspuns gata-gata să-i ard un pumn drept în nas. Și nu peste multă vreme, ai să vezi.

— Ei na, astea-s povești de adormit copiii, stăruie Isaac Wynn cu ochii holbați și zîmbetul pierit de pe față.

— O să vedem cînd are să se adeverească.

— O să fii și tu o apă și-un pămînt cu frații ăștia ai tăi, urmă Isaac.

— Nici nu vreau altceva. Și-acum rămîi cu bine.

Pe urmă a început tărăboiul, cînd Angharad și Iestyn s-au pornit să aleagă unde aveau să locuiască,

în ce fel să mobileze casa, cum au să se îmbrace pentru cununie și unde anume au să se cunune. Iar cînd mama și-a ieșit din fire și s-a supărat pe amîndoi fiindcă se certau și ce voia unul nu-i plăcea de fel celuilalt, tata a sfătuit-o :

— Lasă-i în pace. Nu-i treaba noastră. Ce treabă am avut noi s-a încheiat. Tot într-o casă vor trebui să se așeze, oriunde ar fi să fie, așa că stai cuminte la locul tău. Dacă spui cumva vreo vorbă și peste vreo două săptămîni iese ceva prost, au să se uite la tine chiorîș și pînă la sfîrșitul zilelor tale n-o să mai vezi de la ei respectul cuvenit. Așa că lasă-i în voia lor.

— Angharad asta, se plînsese mama frîngîndu-și mîinile, am să-i rup urechile. Adă asta încoace, ba ia-o de-aicea. Nu așa, altminteri. Nimeni și nimic nu-i mai intră în voie.

— Am cam luat-o și eu la ochi pe tînăra noastră doamnă, zise tata zîmbind ușor. Și parcă mi-aș aduce aminte de maică-sa, tot cu ceva cam în felul asta-vreau-asta-nu-mi-place, oare așa să fie ?

— Eu n-am fost niciodată chiar în halul ăsta, protestă mama.

— Ce mai poveste aș ști să spun eu, vorbi tata adresîndu-se tavanului. Dar nu contează. O săptămîna de căsnicie îi găsește numaidecît leacul.

— Sșșt, Gwil, făcu mama.

— Ehe, tot o schimbare deplină s-a petrecut și cu cineva cunoscut mie, stăruie tata. Și unde mai pui că nici n-a apucat să treacă bine săptămîna.

— Eu mă duc pînă la Bron, ne vesti mama și părăsi casa cu nasul în vînt, iar tata îmi făcu cu ochiul.

Dar într-adevăr, chiar că ne scoteau din răbdări ori de cîte ori îi vedeam sau îi auzeam prin casă ; iar cînd mătușa lui Iestyn, cea care avea grijă de el, a venit s-o vadă pe mama, ne-a spus că și acolo,

acasă la ei, tot la fel mergeau lucrurile. Zicea că în unele nopți Iestyn se supăra așa de tare că sparge trei sau patru vase pînă ajunge să-și potolească furia, așa că ea ascunsese în pivniță lucrurile mai de preț, așteptînd să-i vină lui mintea la cap.

Mama ar fi vrut ca nunta lor să aibă loc împreună cu aceea dintre Ceridwen și Blethyn, ca să scape de amîndouă într-o singură zi. Dar Iestyn s-a împotrivit cu înverșunare și în privința asta Angharad s-a dat de partea lui. Și lucrul ăsta ne-a pricinuit multă mirare. Iestyn voia să se cunune în capela de la Londra, iar pe urmă să plece la Paris și la Berlin să-și petreacă luna de miere. Angharad ar fi preferat să se cunune la Londra, dar pe urmă să se întoarcă de-a dreptul acasă. Tot pe-a lui Iestyn a rămas. Angharad voia să rămînă la Tyn-y-Coed, unde strămoșii lui locuiseră de șase generații, o casă mare și solidă, plină cu minunată mobilă de fermă, însă Iestyn voia s-o vîndă și să-și clădească alta afară din oraș. Acu se sărută, acu se păruiesc, le zicea mama, și așa era.

Într-o seară au venit la cină după ce fuseseră să se plimbe. Angharad era palidă și gata să se dezlănțuie; Iestyn, cu mutra încruntată. De cum intră pe ușă, îi spuse tatii :

— Domnule Morgan, aș vrea să discut ceva cu dumneavoastră între patru ochi, dacă sînteți bun.

— Ei, ce s-a mai întîmplat iar ? spuse tata și se ridică din jilț, plescăi din limbă și clătină din cap, apoi se duse cu Iestyn în dosul casei.

Mama își vedea de gătit, iar eu de lecțiile mele. Angharad se așeză pe scăunel și rămase cu ochii pironiți la foc, cu pelerina încă pe ea și părul atîrnîndu-i pînă aproape de podele.

— Acuma ce mai este, Angharad ? o întrebă mama ca și cînd ar fi fost vorba de niște fleacuri.

— Iestyn vrea să mă ia miine, să ne ducem la Londra și să ne cununăm, răspunse Angharad cu glas stins și atât de trist încît te făcea să nu te mai poți gîndi la ale tale.

Mama își văzu mai departe de gătît, ca și cum n-ar fi auzit-o. Apoi puse piatra pe foc s-o înfierbînte, se șterse pe mîini, se întoarse spre Angharad, îngenunche alături de ea și o cuprinse în brațe. Iar Angharad izbucni în plîns. Vai, cu ce inimă zdrobită mai plîngea.

— Sșșt, fetița mamei, sșșt, o mîngîie mama și începu s-o legene așa cum o legăna pe Olwen. Hai, fii cumînte, floricica mamei. Șterge-ți ochisorii ăștia frumoși, da ?

— Mamă, hohoti Angharad, îl iubesc. Numai pe el îl iubesc. Dar el mă alungă.

— Sșșt, sșșt, făcu din nou mama și se încruntă la lumina focului în vreme ce cu o mîină strîngea capul bieteii Angharad pe umărul ei.

Pe urmă eu m-am mișcat pe loc, iar mama a înălțat privirile spre mine, supărată, și mi-a spus cu asprime :

— Huw, du-te de aici, băiete.

— Bine, mamă.

Dar în odăile din spate erau tata și Iestyn, în față Ianto și Davy cu niște oameni de la sindicat, așa că nu m-aș fi putut duce decît sus, la culcare. Însă mi-era foame și de aceea am pornit devala către Bron și am găsit-o cosînd niște flanele de lucru deale lui Ivor.

— Ei, ce-i cu tine ? mă întîmpină Bron cu vechiul ei zîmbet. Ce-i cu mutra asta de parcă ai fi mîncat mere pădurețe ?

— Iestyn e în spate cu tata, Angharad cu mama în bucătărie. Nu mai este liniște în casa noastră.

— E în stare să facă orice ca să-l silască să rupă logodna, zise Bron. Biata Angharad, săraca de ea. Dar ce să-i faci, asta este. Ai stat la masă ?

— Nu, n-am stat. Și mi-e foame.

— Vai de capul tău, îmi spuse Bron în glumă. Hai, vino încoace să-ți dau un castron de supă, da ?

Așa că am cinat împreună, fiindcă Ivor lucra în șutul de noapte, și tare plăcut a fost, doar că prazul era cam bătrîn, șunca puțin cam prea sărată, cartofii — cartofi de iarnă, bineînțeles, dar avînd-o pe Bronwen cu zîmbetul ei de partea cealaltă a mesei, totuși a fost tare plăcut.

— Bron, am întrebat-o dintr-o singură răsuflexare, ca să n-am timp să mă răzgîndesc, de ce i-ar prinde bine Nanei Mardy să vadă niște poale de cămașă ?

Bronwen se uită și se tot uită țintă la mine fără să bage de seamă că i se scurge supa din lingură, apoi lăasă capul pe spate și se porni pe hohote de rîs. Avea un rîs frumos, adînc și plin, cu sunet generos, dar eu începeam să-mi pierd cumpătul încă înainte de-a apuca ea să se șteargă la ochi.

— Cine ți-a spus ? mă întrebă și din nou se porni pe hohote, cu ochii închiși, gura mare, dinții strălucitori, pe un ton ceva mai înalt, ca și cum atunci ar fi prins întreg hazul vorbelor mele, iar eu o tot priveam, gata să azvîrl cu ceva în ea și totuși dornic să-i țin tovărășie la rîs.

— De unde ai auzit vorba asta ? mă întrebă iarăși ștergîndu-se la ochi, înghițind și terminînd de rîs cu răsuflexarea întretăiată.

— La Hwfa Williams, îi răspunsei, deși acuma n-aș mai fi vrut să-i spun nimic. Zicea că tare i-ar mai prinde bine. Și vreau să știu de ce.

— Lasă că într-o bună zi ai să înțelegi tu, Huw, băiatule. Mai vrei să mănînci ceva ?

— Vreau răspuns la întrebare, am zis eu.

Bron se uită la mine lung, dar nu i-am putut desluși pe chip nici o lămurire.

— Pe taică-tău l-ai întrebat, Huw ? mă iscodi Bron cu glas domol.

— Da, și mi-a zis să-mi văd de treburile mele.

— Am să vorbesc eu cu el, spuse Bron și se sculă de pe scaun parcă vrînd să-mi arate că discuția asta e încheiată.

— De ce m-o fi luînd toată lumea ca pe Gareth cel mic ? spusei și mă ridicai și eu de pe scaun. Pentru ce i-ar prinde bine Nanei Mardy să vadă niște poale de cămașă ? Cum iau tîrfele banii care ni s-ar cuveni nouă ?

— Sșst, Huw, mă dojeni Bron speriată. Asta de la cine ai mai auzit-o ?

— De la Ianto, dar mi-a zis că-i pare rău c-a vorbit așa de față cu mine.

— Huw, îmi spuse Bron cu tare multă blîndețe, du-te acasă și te culcă și nu-ți mai bate capul cu treburi dintr-astea. Pe măsură ce ai să crești lucrurile au să-ți fie mai limpezi și mintea mai în stare să le priceapă.

— Ba am să aflu de la Tegwen Beynon. Ea știe.

Într-o clipită Bronwen a dat ocol mesei și m-a apucat de guler, spunîndu-mi încruntată și cu glas tăios :

— Huw, dacă stai de vorbă cu stricata aceea de fată ai grijă să nu mai calci niciodată prin preajma casei mele. Bagă de seamă, să nu zici că nu ți-am spus.

— Ba o să stau, ori are să mi se spună. Dacă nu-mi spuneți, trebuie să aflu eu.

Bron mă cuprinse cu brațul pe după umeri și mă sărută pe frunte.

— Dacă ți spun tatălui tău despre treaba asta are să te bată zdravăn cu cureaua, ai să rămîi la fel de

neștiutor ca și acum și numai Dumnezeu știe cât de rău ar fi așa. Pe domnul Gruffydd l-ai întrebat ?

— Aș putea să-l întreb, dar știu de pe acumă răspunsul.

— Dacă aș fi sigură că fac bine, ți-aș spune eu numaidecât. Dar tu ești băiat, și s-ar putea să gresc. Lasă-mi o zi de gândire, vrei ?

— Bine. Ți mulțumesc, Bron.

— Acum noapte bună, îmi ură arătându-mi zîmbetul acela al ei care nu era zîmbet.

— Noapte bună, i-am răspuns, am sărutat-o ușurel pe gură și am luat-o la fugă.

Ciudat lucru mai e sărutul, și totuși nu e ciudat. Este ciudat fiindcă amestecă naivitatea cu tragedia, și totuși nu e ciudat fiindcă are temeieri puternice. Există și strîngerea de mîna. Atîta ar trebui să fie de-ajuns. Totuși strîngerea de mîna nu este îndesulătoare pentru a da glas oricărui fel de simțămînt. Mîna e prea aspră și prea obișnuită să facă de toate, are în ea prea puțină simțire și e prea depărtată de sălașele gustului și mirosului, se află departe de creier, iar de inimă o desparte întreagă lungimea unui braț. Frecarea aceea a nasurilor obișnuită la negri și socotită de noi atît de caraghioasă e mai potrivită, însă nasul nu e în stare să ofere nimic plăcut gustului, căci nu-i decît o biată bucată de os ieșită înainte și aducătoare de necazuri pe vreme de iarnă deși, într-adevăr, se arată prietenă credincioasă cînd te afli în fața unor bucate sau într-o grădină. Cu ochii nu putem face chiar nimic, fiindcă de ne dăm prea aproape încep să privească încrucișat și toate le vedem dublu, fără vreun folos pentru cineva.

Nimic nu-i de făcut nici cu urechea, așa că trebuie să ne întoarcem la gură, și sărutăm cu gura fiindcă e o parte a capului și a organelor de gust și

de miros. Este locașul sfânt al glasului, cea care păstrează răsuflarea și îi dă drumul afară, straja comorii gusturilor și suculențelor, adăpostul nobilei limbi. Iar portalele ei sînt tari, și totuși moi, și au o căldură izvorîată dintr-un soi de desăvîrșită împlinire, e altfel decît restul feței, roză, și la femei se îmbogățește cu gingășia unei roșeti încrețite, cu gust de neasemuit celui al fragilor de pădure, totuși, dacă savoarea săruturilor s-ar pierde și în schimb fragile ar rodi pe toată întinderea anului, jumătate din bucuriile lumii acesteia s-ar spulbera. Nu mi se pare cîtuși de puțin de mirare că ne sărutăm fiindcă în clipa cînd gura se lipește de gură, cu toată nai-vitatea gestului, răsuflare se unește cu răsuflare, gust se îngemănează cu gust, căldura devine și mai caldă, limbile ajung una într-o aceeași vorbire mută, și atunci sînt rostite lucrurile ce nu-și pot afla formă, nu pot avea nume și nu pot prinde viață prin bieteles strădanii neputincioase ale graiului.

Așa am sărutat-o pentru prima oară pe Bronwen, și îmi părea rău și nu-mi părea rău, mi-era teamă și totuși eram viteaz din pricina bucuriei.

— Huw, îmi spuse domnul Gruffydd a doua zi după-amiază, există un lucru pe care ai vrut să-l afli ieri de la cumnata ta. Mă simt oarecum jignit cînd văd că te adresezi altcuiva decît mie dacă vrei să-ți sporești cunoștințele. Iar cunoștințe de felul ăsta, Huw, nu pot fi împărtășite de vreo femeie.

— Am crezut c-o să vă supărați pe mine, *sir*, i-am spus roșind ca un nătărău și mînios la gîndul că Bron iarăși mă dăduse de gol.

— Ba uite că eu acuma sînt supărat, îmi spuse domnul Gruffydd, dar fără nici o umbră de mînie. Dacă sînt îndrituit să-ți lămuresc cuvîntul Domnului, de ce n-aș fi la fel cînd e vorba să-ți lămuresc bunătața-i răsîndită în fire ?

— Nu așa m-am gândit, *sir*, protestai atunci doar fiindcă nu-mi venea în minte să spun altceva și nădăjduind să se crape pământul sub mine și să mă înghită.

— Foarte bine, încuviință domnul Gruffydd văzându-și mai departe de lucrul la strung. Există unele lucruri pe care le știi și altele pentru care trebuie să mai aștepti ca să le afli. Știi toată matematica ?

— Nu, *sir*, dar învăț.

— Bine. Înveți încetul cu încetul. Nu poți ști pînă ce nu ai timp ca să înveți, iar graba nu ar face decît să încurce lucrurile. Așa-i ?

— Da, *sir*, am recunoscut dîndu-mi cea mai mare silință cu scîndura la care lucrăm.

— Va să zică să începem cu începutul. Oamenii sînt bărbați și femei. Dar înainte de asta sînt mai întîi băieți și fete, iar și mai înainte doar prunci. Așa-i ?

— Da, *sir*.

— Dar și mai înainte, mă întrebă domnul Gruffydd, ce sînt ?

Chiar, adevărat. Ce sînt înainte de a fi prunci ? Nimic nu-mi venea în minte.

— Nimic, *sir*. La fel cum la început a fost cuvîntul.

— Foarte frumos, Huw, micuțule, mă laudă domnul Gruffydd. Ai pornit-o bine de tot. Cuvîntul era la Dumnezeu. La fel și pruncii. Huw, acolo, în spațele casei voastre este un motor făcut de Owen. Cum l-a făcut ? Cu mîinile, știm amîndoi. Dar mai întîi l-a alcătuit în minte, așa-i ?

— Da, *sir*.

— Pruncii se nasc tot din minte, și ei, Huw. Din mintea lui Dumnezeu. Fiindcă sînt niște motoare mici, dar pline de minunății, și sînt o minunată taină fiindcă nu-s mînați de un biet ulei, ci de viața însăși, iar în loc să rămîină la fel de mici cum au fost făcuți, ei cresc și tot cresc, zi cu zi, ajungînd mai întîi băieți

și fete, iar pe urmă bărbați și femei. Să te gîndești bine la minunea asta, fiule.

— Dar cum se fac pruncii, *sir*? Ce sînt înainte de a fi prunci?

— Uite că n-ai răbdare, îmi spuse domnul Gruffydd. Păcat că nu ne aflăm la școala lui Pitagora, fiindcă atunci ai fi pus sub porunca tăcerii pe vreme de cinci ani, vreme în care profesorul ar urma să te învețe.

— Vă rog să mă iertați, *sir*, m-am scuzat dorind din nou să se crape pămîntul sub mine.

— Bine. Acuma, să venim și la prunci. Omul a fost făurit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, iar Dumnezeu a făcut-o pe Eva din coasta lui Adam, așa este?

— Da, *sir*.

— Și așa s-au aflat deodată Adam și Eva în grădinile raiului, urmă domnul Gruffydd. Ce s-a întîmplat după aceea?

— Eva a păcătuیت la pomul cunoașterii, i-a dat și lui Adam să mănînce din măr, atunci au băgat de seamă că sînt goi și și-au pus frunze de smochin.

— Bine, întări domnul Gruffydd și se înverșună și mai aprig asupra strungului. Pe urmă?

— Pe urmă s-a arătat un înger cu sabie de foc și i-a izgonit din grădinile raiului.

— Ca să-și cîștige traiul cu sudoarea frunții, adăugă domnul Gruffydd. Iar după aceea?

— Pe urmă au venit Cain și Abel, iar Abel era un om bun, însă Cain l-a ucis.

— Stai puțin, mă opri domnul Gruffydd. Înainte de a-i ucide, mai întîi să-i avem. Va să zică îi aveam pe Adam și pe Eva. De unde îi avem pe Cain și pe Abel?

— Din *Biblie*, *sir*.

— Dar de unde au apărut ca să-i avem noi în *Biblie*, măi băiete ? stăruie domnul Gruffydd. Adam a fost creat de Dumnezeu, asta o știm, iar Eva a fost făcută din coasta lui Adam. Dar de unde au apărut Cain și Abel ?

— Erau feciorii lui Adam și ai Evei.

— Bine, încuviință iar domnul Gruffydd și începu să strunjească alt picior de scaun. Erau feciorii lui Adam și ai Evei, și au fost zămisliți la fel cum toți copiii bărbaților și femeilor au fost zămisliți de atunci încolo. Dintr-un tată și o mamă. Acum spune-mi, Huw, pentru ce bărbatul devine tată și pentru ce femeia devine mamă ?

— Fiindcă Adam a fost tată și Eva mamă.

— Dar de ce ? asta te întreb, zise domnul Gruffydd uitându-se drept la mine. Cum ajunge bărbatul să fie tată ? În ce stă deosebirea ? Cum deosebești un bărbat de o femeie, un tată de o mamă ?

— Păi, *sir*, spusei eu, unul are mustață și poartă pantalonii, cealaltă e cu obrazul curat și poartă fuste.

— Huw, în partea dinafară a trupului ești alcătuit altfel decât o fată, ori altminteri ai sta și-ai împleti, nu te-ai bate, este sau nu-i așa ?

— Da, *sir*.

— Și în ce chip ești alcătuit alt fel ? mă întrebă domnul Gruffydd, înversunându-se și mai cumplit asupra strungului.

— Fata e umflată la piept, am răspuns eu, iar noi nu sîntem.

— Și ? insistă domnul Gruffydd.

— Sîntem alt fel de la brîu în jos, și fetele sînt netede.

— Bine, mă încurajă domnul Gruffydd. Ei, ia spune acum, ce știi tu despre pîntec ? Ce este pîntecele, Huw ?

— E din *Biblie*, *sir*.

— Aşa grăit-a Domnul cel ce te-a alcătuit şi făcuto-te-a să te zămisleşti în pîntec, grăi domnul Gruffydd cu glasu-i adînc şi repetînd vorbele din Scriptură. Motoarele iau fiinţă în cugetul oamenilor, iar pruncii purced din cugetul lui Dumnezeu. Dar după cum pentru motoare este nevoie să se facă o legătură între minte şi mîini, iar pentru a lua fiinţă şi formă trebuie alcătuit din pîntecele metalului, tot la fel trebuie îndeplinită o legătură între bărbat şi femeie şi atunci pruncul ia fiinţă zămislindu-se în pîntec. Ei, prin urmare, meşterul făurar a creat pîntecele metalului pentru ca părţile alcătuitoare ale motorului să poată căpăta formă, iar Owen le-a adunat laolaltă. Tot astfel Dumnezeu a creat pîntecele cel de carne şi sînge cald din care să ia fiinţă părţile alcătuitoare ale pruncului, dar cine le-a adunat laolaltă ? Mama şi tatăl. E drept ?

— Da, *sir*.

— Şi cine are pîntece roditor dintre cei doi ? mă întrebă mai departe domnul Gruffydd.

Atunci am văzut-o în faţa ochilor pe doamna Beynon, aşa cum o privisem de sus, cu vinele umflate pe faţă şi mîinile scrijelind pereţii, şi am răspuns :

— Mama, *sir*.

— Bine, va să zică ştim acum că bărbatul este tată şi femeia este mamă. Bărbatul este tată fiindcă e alt fel alcătuit decît mama. Femeia a fost dăruită cu pîntece roditor, iar dacă se iveşte voinţa dumnezeiască un prunc are să capete formă şi viaţă. În ce chip ?

— Printr-o împreunare, *sir*.

— Acuma, în ce priveşte împreunarea, urmă domnul Gruffydd cu alt fel de glas, ca şi cum mi-ar fi lămurit deosebirea dintre calităţile a două bucăţi de lemn. Tu ai auzit vreodată despre sămînţa omească, Huw ?

— Da, *sir*.

— Foarte bine. Știi și că există grâu, orz sau porumb. Toate sînt semințe. Dar ca să le culegi trebuie mai întîi să semeni, nu-i așa ?

— Da, *sir*.

— Tot astfel, pentru ca pruncul să prindă ființă trebuie semănată, înainte de orice, sămînță omenească, urmă domnul Gruffydd. Iar sămînța omenească este semănată în pîntec. Pentru asta se cunună bărbații cu femeile. Cununia este unirea dintre ei. Dar grîul îl semeni în orice vreme a anului ? Ai să semeni cumva cînd pămîntul e acoperit de zăpadă ?

— Nu, *sir*.

— Sigur că nu. Altminteri ai fi numaidecît trimis la balamuc. Pentru fiecare lucru există o anumită vreme potrivită. Iar vremea potrivită pentru înșămînțarea seminței omenești este vremea însurătorii, nu înainte. Oricît ar fi plugarul de nerăbdător să-și vadă lanul de porumb înalt și frumos, trebuie să aștepte vremea potrivită pentru a se apuca de semănat, așa este ?

— Da, *sir*.

— Da, căci altminteri i s-ar duce vestea cît e de prostănac. Așa și cu oamenii, Huw. Vremea semănăturii e vremea de după cununie.

Soarele începuse să coboare de cealaltă parte a muntelui, iar pe revărsarea de portocaliu și roșu ce acoperise cerul în jurul culmii oile se profilau negricioase, cu raze albe izvorînd de sub ele și tivind-le lîna cu aură topită.

— Ei, întrebă domnul Gruffydd, ce mai ai de aflat ?

— În ce fel se seamănă sămînța, *sir* ? întrebai și eu.

— Cîtă vreme te-ai gîndit la treburile astea, Huw ?

— Multă vreme, *sir*.

— Ehei, atunci, dacă atîta vreme mintea ta s-ar fi tot gîndit la mîncare, nu cumva aş fi îndrituit să te acîlz de lăcomie? Aşa stau lucrurile aici. Ia seama cumă îţi foloseşti timpul, fiindcă altminteri s-ar putea să vină o vreme cînd să ajungi să te socoteşti un zisipitor şi un trîndav. Va să zică vrei să ştii în ce fel e semănată sămînţa, aşa-i?

— Da, *sir*, vă rog.

— Foarte bine. Tu singur ai spus că în afară eşti alcătuit altfel decît o fată. Asta este din pricină că tu vei creşte şi vei deveni bărbat, iar atunci ai să fii strajă semînţei omenesci. Da?

— Dar unde o s-o am, *sir*?

— Iarăşi nu ai răbdare. O vei avea înlăuntrul tău, izvorîtă din propriul tău sînge şi gata să aştepte vremea pricnică semănatului, în acele părţi ale trupului tău care sînt deosebite de ale fetelor. La vremea însurătorii, şi nu mai înainte, te vei uni cu femeia ce-ţi va fi nevastă. Şi toate celelalte vor urma.

— Dar cum, în ce fel mă voi uni, *sir*? îl întrebai simţind cum glasul îmi porneşte din vîrfurile plămînilor, tremurător, fiindcă mă simţeam împovărat de cunoaştere, dar încă lacom să aflu şi mai multe, şi lăcomia asta mă ardea pe dinăuntru.

— Ce înţeles are cuvîntul ăsta, Huw? mă întrebă la rîndul său domnul Gruffydd, şi opri strungul pentru că în încăpere se făcuse aproape întuneric şi nici măcar lustrul de pe tăblia biroului nu se mai arăta la vedere.

— A uni înseamnă a împreuna.

— Întocmai, încuviinţă domnul Gruffydd. Acea parte a trupului tău care e în afară va face legătura cu pîntecele femeii ce îţi va fi soaţă şi prin acea legătură va umbla sămînţa ta, care e dăruită de la

Dumnezeu și menită să aducă rod de prunc prin însăși vrerea Domnului. Ai înțeles ?

— Asta-i tot, *sir* ? îl întrebai cu mirare și fără să simt nici un fel de bucurie.

— Dacă asta-i tot ? rosti domnul Gruffydd înăițind brațele. Ce-ai vrea să mai fie ?

— Știi, *sir*, îmi închipuiam că e ceva mai mult. Ceva cutremurător.

— Este cutremurător, Huw, îmi spuse domnul Gruffydd cu glas blînd și punîndu-mi mîna pe cap. Este cu adevărat cutremurător. Ia gîndește-te. Să ai înlăuntrul tău răspunderea pentru o viață omenească. Pentru multe vieți. Gîndește-te la durerile și suferințele ce s-ar putea să le îndure acele vieți după ce se vor desprinde de fîința ta. Gîndește-te că vei avea și vei ține pe genunchi copilași care să-ți semene și să știi că sînt carne din carnea ta, sînge din sîngele tău și caută la tine îndrumare la fel cum cauți tu la Dumnezeu tatăl. Poate fi altfel decît cutremurător, în întreaga-i măreție și frumusețe mai presus de cuvinte ?

— Așa este, *sir*. Dar atunci pentru ce oamenii mari spun că eu nu trebuie să știu, dacă asta e tot ?

— Ei, Huw, îmi răspunse domnul Gruffydd, rîzînd de data asta. Ce-i fi vrînd, să se urce lumea pe casă și să strige în gura mare ? Nu trebuie să mai existe și bună-cuviință ? Tu te dezbraci de față cu lumea ?

— Nu, *sir*.

— Atunci, dacă ești grijuliu cu propria ta sfiiciune, gîndește-te cu cît mai mult se cuvine să fim șfioși cînd e vorba de nașterea oamenilor. Asta e o răspundere care vine o dată cu vîrsta. Tu te-ai apuca să-i vorbești micuțului Gareth despre cum lucrează motorul ?

— Nu, *sir*.

— Bineînțeles că nu. I-ar place și lui să știe, poți fi încredințat, însă creierul lui cel micuț n-ar fi în stare să înțeleagă ce-i spui. Dar cu vremea va ajunge să știe și el la fel de bine ca și tine. Este, sau nu este așa ?

— Da, *sir*, așa este.

— Fiindcă atunci are să-i fie ușor, din pricină că va fi ajuns la vârsta înțelegerii. Iar la vremea aceea are să te întrebe : cum, numai atîta e ? Și tu ai să-i spui : da, asta-i tot, fiule, așa cum ți-am spus și eu ție adineaori. Ei, ce mai zici ?

— Dar de ce i-ar prinde bine Nanei Mardy să vadă niște poale de cămașă ? l-am întrebat chiar înainte de a-mi da seama ce spun.

— Asta-i o glumă nesărată, Huw. Și vine de acolo că e o femeie vîrstnică și care n-a avut niciodată bărbat, prin urmare nici copii. Hwfa a vrut să spună că ar fi mai bine dacă ar avea bărbat.

— De unde știți dumneavoastră de Hwfa, *sir* ? îl întrebai înlemnit de mirare.

— Foarte puține dintre lucrurile care pot fi știute despre tine rămîn în afara științei mele, Huw, fiule. Tot te mai duci diminețile la Dai Bando ?

— Da, *sir*.

— Bine faci. Are să-ți fie de folos, dar fă treaba asta numai dimineța. Niciodată să nu-i îngădui să-ți răpească timpul la vremea serii. Fără cîrciumi și fără meciuri de box, da ?

— Sigur, *sir*, răspunsei cu mirare. Nimeni n-a pomenit despre așa ceva pînă acum.

— Bine. Acum du-te acasă că te așteaptă cu masa.

— Veniți și dumneavoastră în scara asta, *sir* ? Totdeauna vi se pune tacîm.

Cîteva clipe domnul Gruffydd păstră tăcerea, ocupat cu rînduirea sculelor și tragerea strungului lîngă perete, pe urmă îmi răspunse :

— Sărută obrazul vrednicei tale mame și te rog fii bun și scuza-mă din nou și pentru astă-seară. Gata, noapte bună.

— Noapte bună, *sir*.

Am ieșit în întunericul din ce în ce mai adînc și am plecat spre casă gîndindu-mă că lumea s-a întors cu susul în jos și toți oamenii și-au ieșit din minți ca niște adevărați nebuni.

Dar acum înțelesesem pentru ce Bron nu voise să mă lămurească, îi eram recunoscător și îmi pierise orice supărare împotriva ei.

Peste puțină vreme după aceea Iestyn a convins-o pe Angharad și au plecat amîndoi la Londra să se cunune. Ianto și Davy s-au dus și ei, însă tata și mama au rămas acasă fiindcă ar fi vrut ca slujba cununiei să se facă în capela noastră și își întorse-seră fața de la o cununie săvîrșită în altă parte. Ianto și Davy au venit îndărăt foarte tăcuți, fără să aducă vești de la Londra și fără să vorbească despre călătorie. Iar după cum arătau la chip, mi-am dat seama că mai bine fac dacă nu-i întreb nimic.

Angharad ne-a trimis cărți poștale de la Calais și de la Paris, dar numai un cuvînt, două, apoi a venit o scrisoare de la Berlin, iar tata și mama au citit-o într-o dimineață împreună, lîngă fereastră, mama uitîndu-se peste umărul tatii. La început chipurile lor au rămas încordate și serioase, luminate de albul hîrtiei, însă cînd tata a terminat o pagină și s-a uitat la mama să vadă dacă și ea isprăvisc, încordarea s-a topit și seriozitatea a dispărut, pînă cînd, după ce au terminat de citit și și-au scos ochi-

larii, mama, dusă pe gânduri, și-a netezit șorțul cu palma, s-a uitat țintă la tata și l-a întrebat :

— Ei, ce zici ?

— E totul bine, fetițo, îi răspunse tata luînd-o de mînă. Ți-am spus eu. Acuma s-a așezat, s-a liniștit.

— Așa trag nădejde, spuse mama cu privirile pierdute pe fereastră.

— Nu încape îndoială, stărui tata. N-avea nici o grijă. Așteaptă pînă s-o întoarce acasă și atunci ai să vezi cu ochii tăi,

Capitolul XXIV

Dar de reîntors acasă nu s-au reîntors decît la lungă vreme după aceea, mult după ce Ceridwen s-a cununat cu Blethyn și Davy cu Wyn.

Laolaltă s-au cununat, într-o dimineată de duminică și în capela noastră, în prima zi cînd, după luni și luni, zăpada s-a șters de pe fața pămîntului. Mi-aduc aminte, fiindcă de-ar fi fost zăpadă ôri noroi mult ar fi trebuit să mă încălț cu ghetete de școală, și nu cu cele bune, iar cele dintîi nu s-ar fi potrivit cu hainele mele noi de stofă bună gri și e chiar fără rost să încălți ghetete vechi și butucănoase cînd ai haine noi.

Doamne, și fudul mai eram în primele mele haine făcute de comandă. Înainte, se înțelege de la sine, mama îmi cosea hainele ori mi le lua de gata, căci la prăvălie te așteaptă cu tot ce-ți trebuie, numai să le atîrni pe tine. Și chiar atîrnă, cu umflături mari în turul pantalonilor, umflături la subțiori, și largi de te poți cuprinde în ele încă o dată, iar mînecele îți ajung pînă la vîrfurile degetelor, pantalonii sînt prea scurți ca să poți spune că ai pantaloni lungi, și prea cad pînă dincolo de genunchi ca să poți spune că sînt scurți. Numai că n-ai încotro și porți și tu ce ți se dă, iar două sau trei duminici

ești fudul nevoie mare că ai haine noi, însă pe urmă dungile care le arată că sînt noi se duc, așa că iar rămîn doar hainele de sărbătoare și atîrnă pe tine și ți-s prea mari fiindcă tot ai să crești.

Dar să ai haine făcute pe măsură, după ce le-a probat croitorul și le-a însemnat cu creta, ei, atuncea da, zic și eu, chiar că te umfli în pene.

Multă vreme am tot așteptat o vorbă din partea tatii ca să mă duc și să-mi iau hainele, însă cum Angharad și Iestyn plecaseră la Londra să se cunune, nu s-a mai făcut nimic. Pe urmă vorba mult așteptată am auzit-o cu puțin înainte ca fratele meu să spună că se însoară cu Wyn și Ceridwen că se mărită cu Blethyn, așa că în ziua aceea ardea inima în mine să ajung mai repede de la școală acasă, și numaidecît am pornit de-a dreptul spre Hwfa Williams și bătrînul Twm.

— Domnișorul Morgan la probă, i-a spus Hwfa bătrînului Twm de îndată ce am intrat pe ușă.

— Da, da, numaidecît, răspunse bătrînul Twm și începu să-i tragă mai repede cu acul să termine o cusătură pe care o avea în mîină, apoi rupse ața cu dinții și își înfipse acul în pieptii vestei.

— Așaaa, zise Hwfa cu glas dulce și cu năstureii ațintiți asupra uriașei mașini de călcat, grăbește-te, bătrîne, desprinde-ți fundul de pe masă și dă-mi și o bucată de cretă, dacă nu te superi.

— Doamne, Dumnezeu, se văită bătrînul Twm începînd să-și piardă cumpătul și ridicîndu-se în patru labe, cu gemete și icneli, da ce, sînt legat de-o morișcă de vînt ca să sar în sus de îndată ce un nătărău bătrîn începe să strige la mine, ce-ți închipui?

— Ți-aș fi foarte recunoscător dacă ai face bine să-ți ții gura, îi răspunse Hwfa începînd să se roșească în obraz. Binevoiește și fă așa cum îți spun

eu, fără să-mi mai bucuri auzul cu glasul tău hodorogit. Tăcerea e de aur.

— Ei, uite că ai și tu o dată dreptate, spuse bătrînul Twm aflat acum în picioare, cu mîinile propătite în șolduri și glasul cu aceeași încărcătură de blîndețe. Banii pe care i-ai pierdut în viața ta ar face să crape zidurile băncilor, zău că da.

Năstureii mă priviră în ochi, cerșind compătimire.

— Și nu-i cer decît o bucătică de cretă, se plînsu Hwfa cu un glas care făcea să ți se topească inima. Nici mucenicii pe cruce n-au îndurat cîte îndur eu.

— Uite aicea cretă, spuse Twm bătrînul rostind cuvintele cu dulceață ca mierea și întinzîndu-i în podul palmei o bucătică de cretă cît unghia. Și, și-acuma o să vedem ce fel o folosește un meșter croitor la niște haine cum nu s-au mai pomenit ?

Hwfa luă creta cu mișcări încete și păstrîndu-și tot timpul privirile pe chipul bătrînului Twm, în vreme ce spunea pe tonul cel mai monoton cu putință :

— Ai să vezi un meșter croitor stăpîn pe atelierul lui și care își face meseria în așa fel că se pomenește de el oriunde vorbesc oamenii despre haine bărbătești, despre veșminte pentru femei sau costume de călărie pentru vînătoare, despre pardesie ori paltoane, pelerine și haine de ploaie și tot soiul de articole de lux ce se pot face din stofă, pentru tineri ca și pentru bătrîni.

— Ei, dar de treabă nu mai vrei să te apuci ? îl întrebă Twm bătrînul, ba ridicînd, ba lăsîndu-și în jos mîinile cu degetele rășchirate, parcă gata de orice. Fiindcă de-o să-i mai tot tragi mult cu gura eu am s-ajung oale și ulcele, iar băiatului ăstuia are să-i crească barba pînă la genunchi.

— Lasă-mă o dată în pace, pentru numele lui Dumnezeu, îi zise Hwfa cuprins de furie și cu năs-

tureii alunecînd pretutindeni prin prăvălie, peste mine, peste Twm bătrînul, peste tavan și peste podele. Dacă bătrînul faraon s-ar mai putea întoarce de pe lumea cealaltă, zău ar zice că tu ești cea de-a șaptea năpastă abătută pe capul Egiptului.

— Foarte bine, încuviință bătrînul Twm în vreme ce îmi descosea mîneca. Va să zică fuga din Egipt trebuie să pornească dintr-o clipă în alta, iar tu o să fii la timp acasă pentru cină, Huw, tinerelule.

— Foarfeca, ceru Hwfa, și unealta cerută apărură dintr-o dată, ca prin minune, în mîna bătrînului Twm.

Fiecare om cu meșteșugul lui, dar fără îndoială că meșteșugul croitorului e la fel de tainic și de ales ca oricare altul de pe lume. Să iei un sul de stofă și să lucrezi asupra lui cu unelte așa de simple cum sînt creta, acul și ața, foarfecele și mașina de călcat, iar pînă la urmă să scoți din el niște haine care să se aștearnă pe orice umflătură ori adîncitură a trupului fără să lase urmă de urîtenie, iată cu adevărat o taină împăratească și mai veche decît poate cunoaște omul, fiindcă toți oamenii s-au bucurat să aibă veșminte frumoase încă de la începutul începuturilor și nimeni nu poate spune cînd s-a petrecut asta pentru întîia oară.

— Adăugăm la umăr, spuse Hwfa, făcînd semne mici cu creta. Ridicăm spatele.

Bătrînul Twm ridică stofa la spate, dar atît de puțin că nici nu-ți puteai da seama.

— Stai, stai o clipă ! strigă Hwfa. Ce, vrei să-i salți gulerul pînă peste urechi, măi nătărău bătrîn, măi ? Lasă puțin mai jos. Încă. Stai ! Stai !

— Ce-i fi mai vrînd, pentru numele lui Dumnezeu ? Întrebă Twm bătrînul cu nerăbdare și pierzîndu-și repede buna dispoziție.

— Eu acuma haina o probez, răspunse Hwfa cu mînie peste umărul meu. Cînd o să fie vorba de

pantaloni, am să-ți spun și ție. Ce, vrei să-i aduci gulerul până la talie ?

— În prăvălia asta nimic nu mă mai miră, zise bătrînul Twm. N-o să mai treacă mult și-o să aibă și butoniere în turul pantalonilor. La spate gulerul vine puțin cam sus.

— Știu, lasă că știu. Fii bun și închide gura.

— Gură închisă, minte strînsă, poate de aceea mă rogi, răspunse bătrînul Twm.

Hwfa se uită la mine lung și jalnic, de ai fi zis că stă să izbucnească în lacrimi, pe urmă își mușcă buzele păstrînd în ochi privirea prevestitoare de plîns, apoi începu să însemne locul butonierelor din față, dar cu furie și aruncînd repezi priviri piezișe spre foarfecele mari de pe masă, ca și cum dintr-o clipă în alta ar fi fost să facă moarte de om.

— Mîneca dreaptă prea scurtă, anunță bătrînul Twm cu un ton care lăsa să se presupună că asta nu ar interesa pe nimeni.

Hwfa răsufală din adînc și se apucă să meșterească ceva la manșeta stîngă.

— Mîneca din dreapta, repetă bătrînul Twm su-gîndu-și dinții.

Hwfa lăsa brațele în jos și închise ochii. Pe urmă îi deschise, privind de parcă toate necazurile lumii s-ar fi abătut pe capul lui, și porni să meșterească la pantaloni.

— Talia mai strînsă, vesti Hwfa, și ceva mai sus, dacă nu se supără nimeni în prăvălia asta.

— Mîneca dreaptă e scurtă, rosti bătrînul Twm.

Hwfa începu să fredoneze domol un cîntec, numai pentru sine, și continuă să facă semne cu creta pe toată întinderea pantalonilor.

— Arată frumos, spuse cu multă seriozitate bătrînul Twm.

— Un drum de șase luni de duminici și niște picioare zdravene ar trebui ca să mai poți găsi încă unul la fel de frumos ca tine, spuse Hwfa aproape în șoaptă.

— La fel zicea și biata mama, răspunse bătrînul Twm. Și uită-te la mîneca aia care abia de îi ajunge ceva mai jos de cot.

— Scoate-ți haina, Huw, mititelule, îmi spuse Hwfa cu multă fală. Un adevărat meșter croitor n-are niciodată nevoie să se uite de două ori la același lucru. Vino vineri seara să ți le iei încă fierbinți de sub mașina de călcat.

— Oho ! Va să zică are să ți-l dea chiar el cu mîna lui, comentă bătrînul Twm și se duse să se așeze la loc. Iar dacă o să vezi că un crac al pantalonilor îți atîrnă la gît și la buzunare manșete în loc de clape, atunci ai să-ți întorci privirea de la chipul meu ; eu așa te rog, vrei ?

— Da, spuse Hwfa calm. Cu durere și strîngere de inimă, fiindcă dumnealui este cel din urmă dintre porcii din ținutul gadarenilor¹, iar altul n-are să mai fie, slavă Domnului. Ei, acumă noapte bună.

— Noapte bună, Hwfa. Noapte bună, Twm, le-am urat la ieșire.

Iar în urma mea Hwfa a trîntit tare pe suport mașina de călcat, ca să nu mai audă ce îi spune Twm.

O zi și o noapte am petrecut cînd Davy s-a însurat cu Wyn, și Ceridwen s-a măritat cu Blethyn, și nici măcar în noaptea dinainte nu am dormit.

Am fost devală, la capelă, unde am mai văruiț și am spălat zdравăn podelele sălii de alături, am rînduit mesele pentru ceai și pentru prăjituri, și am

¹ Legenda biblică spune că Isus Cristos ar fi săvîrșit o minune în ținutul gadarenilor alungîndu-l pe diavol dintr-un om posedat și trimițîndu-l într-o turmă de porci.

lustruit scaunele ca să aibă pe ce sta lumea simbăta. Tata, Davy, Ianto, Ceridwen, Bron și cu mine, doamna Lewis și doamna Jones, vecinele noastre, împreună cu fetele și băieții lor am muncit acolo ceasuri întregi și abia am izbutit să scoatem oarecare față sălii. Ivor era plecat dincolo de munte să conducă el corul fiindcă domnul Gruffydd se dusese la o casă unde erau bolnavi, iar eu îi tăiasem un pui de-ai noștri, în spatele casei, să-l ia cu dînsul, și nimic nu-mi era mai neplăcut decît să tai o pasăre de-a noastră, căci toate mă cunoșteau și eu le cunoșteam pe ele, și ne aveam ca prietenii.

James Rowlands, unul dintre fruntașii satului, veni de la capelă, unde fusese să lustruiască amvonul, și îi făcu tatii semn cu degetul, spunîndu-i :

— Du-te în capelă că au venit niște domni care vor să te vadă.

— Mulțumesc, Jim, băiete, îi răspunse tata. Pentru nunți au venit, nu-i așa ?

— Da, așa cred. Dar e ceva special. Vino repede.

— Condu-i tu înapoi, îl rugă tata din capul unei scări pe care se urcase cu ciocanul și cuiele în mînă să fixeze suporturile pentru lumînări.

— Hai, măi omule, în capelă, stăruie James.

— Nu, se împotrivi tata. Roagă-i tu să aibă bună-tatea și să vină dinșii înapoi. Am treabă.

— Bine, n-ai decît, zise James și ieși din sală răspîndind în urma lui miros înțepător de ceară de albine și terebentină.

Eu țineam lumînările și i le întindeam tatii să le fixeze după ce termina treaba cu ciocanul. Tocmai isprăvisese cu prinsul în cuie al ultimului suport și luase lumînările din mîna mea, pe urmă iar urcase pe treapta cea mai de sus, cînd își îndreptă privirile spre ușă și îl văzui că e gata să cadă de pe scară. Chipul tatii luă o expresie de ai fi zis că tocmai

atunci vede ielele dănțuindu-i dinainte, lumînările fi scăpară din mînă trecînd la un deget pe lîngă Bron, căzură în găleată plescăind și aruncînd apă pe podele, iar Owen și Gwil alergau spre noi, rîzînd și cu brațele întinse.

— Owen ! strigă tata. Gwilym, micuțule ! Băieții tatii !

Așa de repede se dădu jos de pe scară că scara căzu sub el, dar tata sări, ajunse cu bine pe podele și porni în fugă să-i întîmpine pe cei doi.

— Tată, spuse Owen, ce bine îmi pare.

— Ce face mama ? întrebă Gwilym. Bron, ce bine arăți, măi fată.

— Huw, mi se adresează Owen cu chipul plin de zîmbet, ai mai crescut de vreo patru degete.

— Am și pantaloni lungi. Mîine îi scot.

— Gata, aici am terminat, anunță tata. Haideți, feciorii tatii ! Acasă, la mama ! De multă vreme așteaptă ea clipa asta. Huw, ai grijă tu să fie totul în regulă înainte de plecare.

— Da, tată.

Așa că am ajutat-o pe Bron să facă tot ce mai era de făcut, am încuiat sala, am plecat împreună în sus pe Deal ca să bea la ea o ceașcă de ceai fiindcă avusesem treabă și nu băusem, iar pe la jumătatea drumului ne-am întîlnit cu domnul Gruffydd care cobora agale, cu pălăria trasă pe ochi și mîinile înfundate în buzunarele hainei lui scurte.

— Owen și Gwil s-au întors acasă *sir*, iertați-mă, l-am anunțat eu.

— S-au întors acasă ? întrebă domnul Gruffydd. Cine s-a întors ?

— Owen și Gwil. Chiar acuma.

— Bravo ! Fericită seară pentru buna ta mamă. Îmi pare bine că am să-i pot vedea și eu mîine. Noapte bună, doamnă Morgan. Noapte bună, fiule.

— Poștiți pînă la mine acasă, domnule Gruffydd, îl invită Bron înălțînd privirile spre dînsul. Avem o spată de berbec.

— Am treabă, răspunse domnul Gruffydd zîmbind. Trebuie să termin mobila, nu-i drept, Huw? Așa că vă rog să mă iertați. Noapte bună.

— Ei Doamne, Doamne, murmură Bron după ce domnul Gruffydd se depărtase puțin. Bietul domn Gruffydd, vai de capul lui.

— De ce zici așa? o întrebai eu.

— Ehei, exclamă Bron deschizînd ușa și pe urmă închizînd-o la loc fiindcă era o noapte rece.

Cînd am terminat eu de aprins lămpile ceainicul sălta pe sobă, dar Bron rămînea tot tăcută și cufundată în gînduri.

— De ce zici așa, Bron? I s-a întîmplat ceva domnului Gruffydd?

— Dacă aș mai fi și acum singură, îmi răspunse Bron, cred că aș încerca să mă mărit cu el fără să țin seamă de nici un fel de rușine.

— De ce?

— De ce, de ce, de ce, mă îngîină Bron rîzînd. Bătrînelul altceva nu mai știe. Din pricina felului cum arată, măi băiete.

— Păi, spusei eu prost ca o ciubotă, nu văd nimic rău la el, Bron. E la fel, și azi ca și ieri.

— E gol pe dinăuntru, măi băiete. Gol ca o păstaie de mazăre după ce a fost curățată, iar asta are să se răsfrîngă și asupra noastră, o să vezi.

Mi-am adus atunci aminte după-amiezile, lemnul, sculele, unealta de măsurat, ceaiurile băute împreună și mirosul cleiului fierbinte.

— Prin urmare de Angharad e vorba, așa-i? am întrebat.

— Ia-ți ceaiul și te rog ai grijă să nu pătezi fața de masă. Vai, Huw, ia gîndește-te. Mîine am să mă

îmbrac cu veșmintele cele noi. Dacă ai ști cât mă bucur. Acuma o să mă duc la culcare și am să mă scol devreme ca să mă îmbrac.

— Și eu o să am pantaloni lungi.

— Așa-i, recunosc Bron. Acuma ești bărbat.

Se uita la mine și îmi oferea zîmbetul ei cel vechi. Și totuși, în vreme ce îmi zîmbea și eu îi întorceam zîmbetul, gura începu să-i tremure și zîmbetul porni să i se șteargă de pe chip lăsînd în urmă o îmbujorare, privirile i se schimbă, pleoapele îi flutură și se închiseră. Se aprindea din ce în ce mai rău la față.

Am început și eu să roșesc, deși n-aș putea spune din ce pricină ; ceașca și farfurioara îmi tremurau în mînă, începură să zdrăngăne, așa că le-am pus jos, dar Bron era tot roșie la față și rămînea așezată pe scaun, fără să se clintească măcar, cu privirile țintă în zaharniță, iar tăcerea deveni atît de compactă încît un om s-ar fi putut lăsa cu toată greutatea asupra ei fără s-o rupă.

— Ei, acum hai, du-te, Huw, îmi spuse cu o voce slabă ce i se frîngea în gîtlej și rămînea doar șoaptă.

Așa că am plecat, am închis binișor poarta din spate și am rămas cu privirile ațintite asupra muntelui care era mai negru decît întunericul, dar nu mai negru decît amărăciunea întrebărilor ce-mi stăruiau în minte. Nimic din ceea ce se spusese și nimic din tot ce se făcuse n-ar fi putut îndritui o asemenea stare. Și totuși stăteam acolo, cu privirile ațintite asupra muntelui încercînd să împrumut ceva din pacea lui, cu vîntul alunecînd vioi pe lîngă mine și frigul străbătîndu-mi ființa pentru a lua locul căldurii din care tocmai plecasem.

Dar atunci mi-am dat seama că o altă căldură mi se revarsă în trup, și, adunându-mi gândurile asupra acestei proaspete întâmplări, am simțit cum ceva nou se înalță și se statornicește în adâncul făpturii mele, și totuși, în ciuda noutății ei depline, făcea în chip atât de adânc parte din mine încât eram străin de orice mirare și nu trăiam decît o strălucire aprigă, ascuțită și limpede ce se ridica pretutindeni în ființa mea într-o nestăvilită revărsare de cîntec, iar în clipa aceea am înălțat brațele și mi-am încordat toți mușchii, și, pe cînd sîngele îmi zvîcnea prin vinele pornite pe cîntec, o lumină ca de aur mi s-a arătat înainte și am înțeles că mă trag din Oameni și sînt Om.

Pe urmă lumina cea ca de aur se stinse, frigul mă împresură și îndoiala se abătu asupra-mi mai neagră decît înainte, aducînd cu sine suferință pentru că vedenia aceea dispăru la fel de repede precum se ivise, lăsîndu-mă înfrigurat, rușinos și temător, cu urechea ațintită asupra zgomotelor întunericului și întrebîndu-mă cum e oare cu puțință ca oamenii să-și vadă de treburile lor zilnice fericiți, fără griji, fără să se gîndească o clipă măcar la măreția și puterea lor lăuntrică, preocupați fiind doar de ghiftuire, de înlesnirile vieții și de propriile buzunare.

Și aș fi vrut să fiu așa cum fusesem în ziua de ieri, să fiu din nou copil, străin de povara îndoielii, de teama aceasta apăsătoare, de această nouă înșelăciune în stare să te înalțe pe culmi de cîntări și lumini aurite pentru ca după o scurtă clipă să te azvîrle în adîncurile întunericului.

De la înălțimea muntelui am luat atunci curaj și tot de acolo a izvorît și măreția condiției de om, cunoașterea Pomului Vieții, fiindcă eram acum o ramură a lui, străbătut de sînge viu, așteptînd în întunericul grădinii pe Eva necunoscută care să mă

tragă spre ispită cu măru' frumuseții ei ca să putem afla că sîntem goi și să aducem pe lume fii și fiice întru slava Domnului Dumnezeuului nostru.

I-am văzut în urma mea pe cei ce s-au săvîrșit, iar înaintea mea pe cei ce vor să vină. Am privit în urmă și l-am văzut pe tata, și pe părintele său, apoi șirul tuturor părinților noștri, mi-am mutat privirile înainte și l-am văzut pe fiul meu, și pe fiul lui, apoi șirul tuturor fiilor noștri, din neam în neam.

Și ochii lor erau ochii mei.

Așa cum simțeam eu, la fel simțiseră și ei și aveau să simtă, așa cum fusese cîndva la fel era și acum, la fel fi-va și mîine și în vecii vecilor. Iar atunci m-am izbăvit de teamă, fiindcă mă aflam într-un șir lung, fără început și fără de sfîrșit, și mîna părintelui său o strîngea pe a tatălui meu, mîna tatii se afla într-a mea, iar fiul meu cel nenăscut îmi apucă dreapta și toți, de-a lungul întregului șir ce se întindea de la Vremurile Ce Au Fost pînă la Vremea Ce Este, și nu e încă, au ridicat mîinile ca să arate la vedere legătura, și am văzut că sîntem una, născuți din Femeie, Fii ai Omului, făuriți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, zămisliți în Pîntec prin Voința Domnului, Tatăl cel din veac.

De-al lor eram, ei erau de-ai mei, făceau parte din mine, și eu făceam parte din ei toți.

— Huw, mă strigă Ianto, ce faci acolo, măi băiete ?
Ce, te-ai scrîntit la cap ?

— Nu. Stăteam și priveam muntele.

— Ei, hai, vino încoace și ai grijă de oalele de pe foc, vrei ? Fetele au plecat de acasă, așa că ori ne îngrijim noi de mîncare, ori crăpăm de foame.

— Dar Ceridwen unde-i ?

— Mîine se mărită și acuma e în odaia din față unde se trudește să semene a regină. Mama e și ea

acolo, cu băieții. Bron a plecat în întâmpinarea lui Ivor.

— Bron era acasă chiar adineaori.

— Nu, îmi explică Ianto. Am văzut-o eu plecînd. Gătită de-ți lua ochii, așa arăta, de-ai fi zis că Ivor e regele Babilonului. Și uite că am ajuns să avem destulă treabă la bucătărie, asta ca un fel de favoare în plus. Dă-le naibii de femei. Niciodată nu le găsești nici unde și nici cînd ai nevoie de ele.

Prin urmare, m-am dus la bucătărie și am mai spălat cîte ceva, am pus pe cărbuni cîteva cartofi mari, cu brînză și cu unt, să se coacă, am pus pe foc două cratițe cu grăsimi să am pentru prăjit și am pregătit niște tigăi pentru garnituri. Pe urmă m-am apucat de pus masa, treabă care niciodată nu mi-a plăcut. Îmi place să mă așez la o masă frumos aranjată fiindcă mi se pare că vederea cuțitelor și furculițelor puse la locul lor, dimpreună cu pahare și veselă bună, adaugă ceva la pofta de mîncare, căci degetele parcă au mîncărime și abia așteaptă să se folosească de ele. Și nimic nu detest mai mult decît o masă aranjată neglijent. Petele pe fața de masă plină de cute, sau un cuțit pus strîmb, o furculiță așezată fără rost, o lingură cu scobitura în sus fac să mi se învîlmășească gîndurile și să nu le mai pot limpezi pînă nu sînt toate la rostul lor. Dar prefer oricînd să spăl niște podele decît să pun masa, cu strînsul și căratul mormanelor de tacîmuri, a teancurilor de farfurii, și pahare, și serviciul de oțet și untdelemn, întinderea feței de masă așa fel ca să nu atîrne prea mult într-o parte și prea puțin în alta, și care te obligă ba s-o împingi încolo, ba s-o tragi înapoi, pînă ce îți vine s-o faci ghem și s-o arunci în foc — fiindcă mama scrobea fețele de masă și lustruia tăbliile meselor, așa că întinderea feței de masă devenise un fel de încercare a răbdării

foarte apropiată de pierderea de vreme, deși după ce izbuteai să faci treaba cum se cuvine merita osteneala.

Pe urmă am plecat în încăperile din spate să pregătesc garniturile. Toate legumele trebuie fierte domol în coaja lor și niciodată să nu le lași să crape fiindcă altminteri iese bunătatea din ele, se îmbibă cu apă și ajung un fel de chiseliță fără gust, fără mireasmă, o jignire pentru ochi și o ocară pentru stomac. După aceea le iei în mână, le ții cu nădejde, le cureți frumos de coajă, le pui într-un vas și le zdrobești cu o furculiță, mare, adaugi unt topit și câteva firicele de izmă și pui acolo cartofi, napi dulci, morcovi, păstîrnac și gulii, pe urmă toci foarte mărunț câteva cepe mici din cele roșii, și o bucată nu prea mare de praz, alegi de pe tulpină câteva frunzulițe de cardama, și le amesteci bine pe toate laolaltă. Garnitura asta trebuie să aibă culoarea smîntînii, bătînd puțin spre roșu, să răspîndească o mireasmă care să te îndemne s-o mănînci acolo pe loc, dar așteapt-o numai să stea cinci minute la cup-tor, acoperită, așa fel ca toate legumele să se poată amesteca în liniște și la căldură, și să se împriete-nească, iar tot atunci izma își poate începe treaba, cardamaua poate arăta de ce e în stare, și toate bună-tățile de acolo să domolească gustul aspru, înțepător, al cepei.

Între timp, cîrnăciorii puși la prăjit au început să salte ca la horă în stropii de untură încinsă, s-au făcut din ce în ce mai aurii, cu fiecă minut, ca și copiii în razele soarelui, și strălucesc de bucuria mi-resmei îmbătătoare ce-o revarsă în jur. De îndată ce au să capete coloritul potrivit, acel cafeniu numai al lor, dar fără crăpăturile pricinuite de prea multă căldură, cînd cîrnăciorii au aceeași culoare pe toate părțile, aruncă peste ei doar un praf de

cimbru și salvie, numai cît prinzi între două degete, amestecă bine în tigaie și răstoarnă totul într-o farfurie mare, albastră, cu o salcie zugrăvită pe fund.

Ia de pe cărbuni cartofii copti și vei vedea cum untul și brînză s-au strecurat în ei cu aceeași bucurie cu care ei se vor strecura în tine peste scurtă vreme, apoi rînduiește-i printre foi verzi de salată și ridichi noi.

Acum nu-ți mai rămîne decît să-i chemi grabnic pe toți la masă și să mîncăți — și să mîncăți zdravăn.

Cît de plăcut e să vezi chipuri fericite strînse în jurul unei mese încărcate de bunătăți. Și într-adevăr, în ce privește sunetele plăcute aș așeza cîntecul cuțitelor și furculițelor numaidecît după cîntecul glasului omenesc.

Ca de obicei mama s-a așezat ultima la masă și a fost prima care să bage de seamă o farfurie goală sau un cuțit și o furculiță folosite cu încetineală. Privirile ei erau pretutindeni, nimic nu le scăpa, prindeau totul, iar pe farfuria sa puteai vedea cea mai mică porție dintre toate, deși îndată se repezea la tine dacă lăsai o bucățică în farfurie sau refuzai să iei și a treia oară.

— La Londra ați mîncat bine? îl întrebă mama pe Owen.

— Nu, mamă. Mai în fiecare zi ne duceam pe la birturi.

— Friptură și piure de cartofi, adăugă Gwilym, cu varză și sos de sfeclă, budincă de cea cu marmeladă, o ceașcă de ceai — șapte *pence*.

— Șapte *pence*? se minună mama cu glas abia șoptit. Doamne sfinte, măi băieți, dar ce, vă dădeau banii afară din casă?

— Nu, răspunse Owen, dar la Londra viața e scumpă.

— Și aveți de gând să vă întoarceți înapoi, Owen ?
îl întrebă Ianto.

— Nu, bineînțeles că nu, dacă tata și mama au să mă primească îndărăt.

— Asta e casa și cuibul vostru, rosti tata.

— Tare mă bucur că am să-i trag și eu un somn zdravăn, spuse Gwilym. Luna trecută n-am lucrat decît de noapte, iar ultimele două nopți nici n-am închis ochii.

— Va să zică ce aveți de gând să faceți, băieți ? întrebă tata.

— Coborîm în mină, răspunse Owen.

— Da, da, întări și Gwilym. Și-o s-o facem cu bucurie, după ce am scăpat de păcătosul ăla de tunel.

— La un tunel ați lucrat, Owen ? îl întrebă Ianto.
La care tunel ?

— La Londra fac un drum-de-fier pe sub pămînt, lămuri Owen. Dar n-au organizat lucrul cum trebuie. Nu mai trece mult și-or să se încurce treburile de-are să rîdă lumea de ei.

— Bănuiesc că treaba asta i-ați spus-o și meșterului, zise tata zîmbind în vreme ce își umplea pipa.

— Owen era meșterul, ne spuse Gwilym, și el i-a spus-o în față inginerului.

— Aha, așa va să zică, rosti tata. Și-atuncea de asta v-a dat afară ?

— Nu de asta, răspunse Owen. A vorbit urît cu mine, și bineînțeles c-a trebuit să-l învăț buna-cuviință.

— Aha, și-atuncea te-au dat afară, după povestea asta, nu-i așa ? întrebă tata.

— Nu, răspunse Gwilym, pe inginer l-au dat afară. Lui Owen i-au mărit leafa și i-au dat și mai mulți oameni în echipă. Pe mine m-au dat afară.

— Aha, rosti iar tata, va să zică pe tine te-au dat afară, nu-i așa ? De ce ?

— O poveste cu lefurile și condițiile în care trăiau oamenii, răspunse Gwilym foarte cu botul pe labe și vorbind către farfurie. Am pus pe picioare un sindicat. Au aflat și ei cînd ne-am alăturat demonstrației docherilor, dar le-am spus să se ducă dracului. Însă într-o seară am convocat o adunare după orele de lucru, patronul a venit acolo și m-a concediat pe loc. Așa că Owen a plecat și el. Nu face nimic. Pe urmă am văzut anunțul lui Iestyn despre nuntă, tot din jurnal am aflat și despre Davy și Wyn, iar atunci am zis să ne întoarcem acasă.

— Prin urmare acolo John Burns și cu Cunningham Graham fac treabă bună, nu-i așa? întrebă Davy.

— Astăzi e cel mai bun sindicat dintre toate, răspunse Owen. John Burns ăsta e un om și jumătate. Pe aici pe la noi ce se mai întîmplă?

— Numai lucruri așezate, răspunse Ianto. Salarizare după scară mobilă, de altceva n-o să auziți. Proștii spun că scara asta mobilă le asigură lucru permanent. Pentru nimic în lume nu-i poți face să cerceteze cifrele. Nimeni nu e dispus să ia seama la tantiemele pe care le adună ghiftuiții și grangurii.

— De ce? întrebă Owen. Era acum mai lat în spate, avea barba mai neagră, părul mai scurt și mai cîrlionțat, numai ochii îi rămăseseră la fel de cenușii și pătrunzători. Oamenii de aici de pe văi nu sînt niște proști.

— Nu, încuviință Davy. Nu sînt proști, dar sînt mult prea al dracului de cumiți.

— V-aș fi recunoscător dacă n-ați mai folosi aici în casă asemenea vorbe, spuse tata. Vă rog aduceți-vă aminte că am încheiat cu patronii o anumită înțelegere privitoare la scara mobilă. E de datoria noastră s-o respectăm. Așa că nu-mi mai pomeniți de sin-

dicatul vostru. O să aveți timp destul pentru asta dacă veți vedea că sînteți cumva înșelați.

— Ia vă rog, vă rog, interveni mama, gata cu vorbele. La Londra vă duceți la capelă, Owen?

— Da, mamă, sigur că ne duceam. În fiecare duminică.

— Pe Castle Street, o capelă minunată, completă Gwilym. Corul de acolo are să cînte curînd în fața reginei.

— Frumoasă treabă, comentă mama zîmbindu-ne, însă fără să vadă pe vreunul dintre noi. Să cînte în fața micuței și bunei noastre regine. Mă gîndesc că glasurile lor au să sune ca ale îngerilor dacă știu că pentru însăși regina cîntă. Zi și noapte m-aș ruga să am glas frumos dacă aș cînta pentru ea.

— Cînd e serbarea de *Eisteddfod*¹ anul ăsta? întrebă Owen.

— Peste șase săptămîni, dădu tata răspuns. Ivor repetă cu corul.

— Cu corul? se miră Gwilym făcînd ochii mari. Ivor? De cînd, tată?

— De cîteva săptămîni, îi spuse tata. Și, să știți, o să am eu grijă ca toți să mergem și să cîntăm. Davy e solist.

— Și cîți oameni aveți la cor? îl ispiti Gwilym rîzînd. Dacă apuc eu să-l văd pe Ivor mînuind be-

¹ În traducere, înseamnă „reuniune”, „congres”. Este o veche instituție velșă datînd cel puțin din secolul al XII-lea și reînnoită în al XIX-lea (1819). A contribuit într-o măsură importantă la păstrarea sentimentului național și a limbii velșe, bucurîndu-se și în prezent de largă popularitate. Constă din serbări publice și întreceri pe tărîmul tuturor artelor și meșteșugurilor, dar mai ales pe cel al muzicii și poeziei. Festivalul național se desfășoară anual pe parcursul unei întregi săptămîni din luna august, iar cele locale oricînd în cursul anului și pe toată întinderea Wales-ului (Țării Galilor)

țișorul, îmi dau sufletul, pe loc. Să tot fie vreo douăzeci și cinci cu totul ?

— Una mie trei sute și cincizeci de voci bărbătești, anunță tata, și dintr-o dată întreaga încăpere înlemni. Asemenea putere n-a mai fost auzită de la Pogorîrea Sfîntului Duh încoace.

— Mai mare decît Caradog ? se minună Owen fluierînd a mirare. Am auzit noi coruri bune și la Crystal Palace. Dar tenorii — mai nimic de capul lor.

— Niște trompete de tinichea, completă Gwilym. Soarecii ar fi fost în stare să strige ceva mai tare.

— Așteptați voi să-i auziți pe tenorii noștri, zise tata. De rușine, pînă și arhanghelul Gavril și-a lepădat trîmbița.

— Ce plăcut o să fie să-mi slobozească iarăși plămîinii, spuse Owen. Dar unde-i domnul Gruffydd ?

— Are treabă, am răspuns eu. Cu mare bucurie are să vă întîlnească mîine dimineață, așa m-a rugat să vă spun.

— Aha ! exclamă Owen uitîndu-se repede la mama, și atunci iarăși tăcură în cu toții.

— Tată, vorbi Gwilym, cum s-a putut ca Angharad să se mărite cu tînărul Evans ? Și-o fi pierdut mințile ?

— De ce să-și piardă mințile ? se miră tata, liniștit, uitîndu-se stăruitor la pipă, iar atunci mama se strîmbă la Gwilym și repede luă o figură senină cînd tata își ridică iarăși privirile spre ea.

— Ei, zise Owen, ăsta a fost totdeauna un necioplit.

— Un prostănac fudul pe banii lui taică-său, adăugă Gwilym. Și de nici un dram de folos nu i-a fost c-a dat și el puțin cu nasul pe la Oxford, nici măcar atîta.

— Oricum ar fi, acum a e cumnatul vostru, interveni tata, iar Angharad s-a măritat foarte bine. N-are să știe niciodată ce e lipsa, nici ea și nici copiii ei.

— Sper că are să se ocupe în vreun fel de averea lui, când s-o întoarce, spuse Ianto. Bătrînul Evans a putut face tot ce a făcut fiindcă vorbea aceeași limbă ca și oamenii lui. Dar oamenii n-au să mai înghită nici o prostie din partea ăstuia, fiți siguri.

— Săptămîna asta oamenii au să iscălească o jalbă, anunță Davy.

— Ce rost pot să aibă jalbele? întrebă Owen și un timbru nou i se făcu auzit în glas. John Burns ți-a arătat limpede ce ai de făcut. Să sîci stăpînirea. Să ajungi o pacoste pe capul ei.

— Și să cîștigi șase luni de foamete pentru nimic altceva decît pierdere și moarte în rîndul copiilor, zise atunci tata. Astea-s prostii, băiete. Din cărți se arată foarte frumos, dar e tare greu pentru cuget și pentru burtă. Hai, lăsați-o baltă.

— Și-ai vrea cumva s-ajungi ca într-o bună zi să treci pentru totdeauna la foamete, tată? întrebă Owen cu ochi încruntați. Piețele se micșorează în fiecare zi. Prețurile cresc. Ce-o să faci când au să închidă minele?

— O să vă vestesc eu când are să se arate primejdia asta, răspunse tata. Acum pentru a doua oară vă rog s-o lăsați baltă. Haideți să cîntăm. Vreau să aud dacă Londra v-a sfărîmat clopoței din glasuri.

Așa că Wyn trecu la harpă, Ceridwen la pian, tata și mama se așezară în jilțuri, de o parte și de cealaltă a sobei, și cu toții ne-am adunat în jurul lor.

Am cîntat.

Pe urmă au început să sosească vecinii, unii prin fața, alții prin spatele casei, apoi au venit Ivor și Bron întîmpinați de toată lumea cu mare bucurie. Owen a strîns-o în brațe încercînd să stoarcă su-

fletul din ea, Gwilym a scotocit buzunarele lui Ivor ca să-i găsească bagheta în vreme ce toți îi cereau, într-un glas, să ne dirijeze.

De la o vreme ne încălzisem așa de tare și eram atât de înghesuiți încât Wyn nu mai avea loc să cînte, și de aceea am ieșit cu toții afară, în stradă, cu scaune și taburete.

Era o noapte frumoasă, luna își trăgea după sine fustele de argint ca să șteargă creasta muntelui, vîntul se arăta smerit în fața glasurilor noastre și nu fredona decît ușurel de tot ca să ne arate că nici el nu amuțise pe deplin, iar Valea ne aștepta senină să o acoperim cu cîntec.

Și am acoperit-o ccașuri întregi, stînd acolo pe stradă ; toate ferestrele s-au deschis, și oamenii s-au aplecat peste pervazuri ca să cînte, iar Ivor ne dirija, urcat pe un scaun, acolo, la jumătatea Dealului. Din vreme în vreme ai fi putut să vezi cîteva femei intrînd în case și peste cîteva minute ieșind afară cu ceainice uriașe, ulcioare cu bere de casă, sau pe altele ducînd tăvi cu pîine, cu brînză și cu prăjituri. Dar cîntecul niciodată nu contenea fiindcă unul se termina și altul începea, pînă ce Wyn a făcut bășici la degete tot ciupînd strunele, iar atunci Davy a luat-o de pe scaunel și s-au așezat amîndoi pe tocul ferestrei noastre, a cuprins-o cu brațul pe după mijloc, Wyn și-a lăsat capul pe umărul lui și el i-a pus paltonul peste genunchi.

Frumos mai răsună glasurile ce se înălță în liniștea nopții. Acum nimeni nu tușește, nu fîșie hîrtii, sau nu vine tîrziu ca să facă zgomot drăcesc cu scaunele, să scape umbrela pe jos, ori să apese greutatea picioarelor pe scînduri desprinse.

Pace, albăstrimea cerului, chipurile scăldate în lumină albă acolo unde luna zîmbește asupra lor,

și întunecime mișcătoare acolo unde ea nu poate pătrunde. Și în pacea aceea ascuți glasul dulce și lin, sunetele încântătoare pe tonuri multiple ce trăiesc în tremurătoarele strune ale harpei. Aștepti întinderea domoală a strunelor joase, le simți cum îți umplu inima și te pregătești să fii gata a întâmpina melodia alertă, năvalnică și armonioasă care îți aprinde foc în vine și-ți poruncește să-ți înalți și mai sus glasul, iar atunci cînti prinzînd în auz sunetul pătrunzător al notelor limpezi izbucnite în clipa cînd degetele au atins struna, și mîna ce poartă bagheta a zburat în jos.

Ascultă, pe urmă, glasurile fraților și surorilor tale, adînci ca marea, la fel de necuprinse, la fel de neobosite, la fel de impetuoase ca și ea. Vocea tenorilor străpunge norii cu săbii al căror ascuțiș a fost făurit de argintarii cerului. Baritonii revarsă aur, și regalul contralto se înalță pentru a ajunge pînă la nota cea mai joasă a împodobitului soprano. Iar dedesubtul tuturor basul profund își încordează vajnicele șale pentru a purta totul oriîncotro ar cere melodia. Atunci cîntă, Fiu al Omului, și află că în glasul tău Atotputernicul își poate găsi cea mai aleasă bucurie.

De cîteva ori mi-am dat seama că Bron se uită la mine, dar cînd eu o priveam, cu oricîtă iuteală mi-aș fi întors ochii, ea se uita în altă parte și niciodată nu îmi zîmbea. Dar cînd am intrat în casă și i-am ajutat mamei la treaba cu ceainicele, m-am dus la dulap și am luat ceașca și farfurioara ei, cu gîndul s-o umplu și să-i duc ceaiul înaintea tuturor.

— Ți-am adus ceai, Bron.

— Vai, Huw, îmi răspunse, dar cu glasul unui străin, ce băiat de treabă ești. Muream de dorul unui ceai.

— Ce s-a întâmplat, Bron? o întrebai în șoaptă și fericit că toată lumea din jurul nostru cânta. Am spus ori am făcut ceva rău în seara asta?

Bron stătea în umbră și ceașca mare îi acoperea fața, dar am văzut luna punându-și degetul pe o lacrimă, iar după aceea Bron s-a întors cu spatele la mine spunându-mi, de data asta cu glasul ei adevărat:

— Vorbim mâine, Huw. N-ai făcut nimic.

Dar din nou am simțit cum se zvîrcolește în mine acel nesocotit lucru nou și am plecat, m-am dus în casă și m-am trudit cât trei cu ceainicele, m-am ocupat de acele mici și plăcute îndeletniciri de care mama nu mai avea vreme fiind ocupată cu tăiatul pîinii în felii și ungerea lor cu unt, sau muiatul cu lapte pentru bătrînele cu dinți puțini, și cu pregătirea unei căni de miere fiartă în bere de casă pentru domnul Jones cel bătrîn, care voia să cînte și el, dar suferea de frig, și pentru nimic în lume nu se lăsa înduplecat să plece la culcare.

Cei mai mulți dintre bărbații de pe Dēal au moțait cîte puțin în jilțuri pînă în faptul dimineții, însă eu am plecat pe munte cu Ianto să adunăm ciuperci, ne-am întors cu un coș plin și am adus și flori pentru Ceridwen și Wyn, și vreo cîteva pentru mama și pentru Bron.

Tata, cu Ivor, cu Ianto și cu Davy s-au dus la mină să lucreze în șutul de dimineață. Îndată după plecarea lor a început și adevărata treabă din ziua aceea. S-a făcut curățenie mare în toată casa, toată mobila a fost scoasă afară la lustruit, s-au pus perdele noi la ferestre, iar cuțitele, furculițele, și lingurile au fost frecate lună. Pe urmă a început povestea gătitului, vecinele au venit să dea ajutor și eu am făcut focuri afară, la cotloane, să avem unde pune

oalele și cratițele care nu mai încăpeau pe sobe și grătare.

Mai târziu s-a pornit curățatul cartofilor și tocatul legumelor, jumulitul găinilor și rațelor, împărțirea cărnurilor, tăierea șuncilor și cârnaților, pînă ce am ajuns să mi se facă greață cînd vedeam mîncare în fața ochilor. Pe urmă am întins și pus toate mesele, iar cîțiva dintre noi s-au dus devala la sala de lîngă capelă ca să aranjeze acolo tot ce trebuie pentru serbarea de *Eisteddfod* din cursul serii, să rînduiască bine scaunele și să atîrne perdele.

Cînd am auzit sirena sunînd de prînz am luat-o la fugă în sus pe Deal, iar eu am rînduit băile pentru tata și pentru frați, acolo, în spate, am așezat alături gălețile cu apă fierbinte, pe urmă am făcut o baie și am urcat sus să-mi pun pantalonii cei lungi.

Așa.

Mă întreb dacă există ceva mai plăcut decît să-ți îmbraci prima pereche de pantaloni lungi.

Chiar în odaia asta, aici, unde stau acum, am despachetat costumul, am cules de pe el cîteva firisoare de ață și l-am ridicat în sus ca să mă desfăt privind-l. Repede mi-am scos hainele de pe mine, mi-am pus o cămașă curată, cu guler tare, și foarte grijuliu mi-am înnodat cravata cea albă și nouă, primită în dar de la Bron, am făcut nodul cît mai mare și am înfipt în el acul de cravată al tatii. Mi-am tras ciorapii, și ăștia tot noi, împlețiți pentru mine de Ceridwen, pe urmă pune-te pe treabă cu apă și cu pieptenele ca să aleg bine cărarea și să-mi stea părul lins.

La urmă, costumul. Ce păcat e că nu se poate să-ți pui întîi haina și vesta ca să lași pantalonii pentru la urmă de tot, așa cum faci cînd mănînci mai întîi cartofii și carnea, dar lași pentru la urmă boabele

gingașe și dulci de mazăre nouă. Dar n-ai încotro și îți tragi întâi pantalonii.

Așa că, încet și cu grijă, ca să nu strici dunga sau să tîrăști manșetele pe podea, îți ții echilibrul pe un picior, și pe celălalt îl vîri înăuntru, apoi pe al doilea, pe urmă stai drept și îți prinzi nasturii în bretele, în vreme ce simți stofa învăluindu-ți picioarele de jur împrejur și de sus pînă jos, îți cobori privirea și vezi cum cade dunga subțire drept pînă deasupra tălpilor. Îți tragi repede și ghetetele cele bune, lustruite să te poți oglindi în ele, și te apleci cu mare grijă să le înnozi șireturile. Pe urmă te ridici în picioare, simți cum pantalonii trag în jos bretelele, îți pui vesta, o simți cum se lipește frumușel de tine, apoi tragi haina, și nu vezi nici o cută, ai grijă ca manșetele cămășii să nu iasă afară chiar de-o palmă, și haina stă strînsă, dar nu prea tare, la subțiori, clapele buzunarelor stau lipite de haină, iar gulerul curge lin pînă la nasturele cel mai de sus.

Rege, împărat te simți cînd stai îmbrăcat în niște pantaloni lungi și arătoși, și foarte bine înțeleg simțămintele nobililor cu eșarfe la brîu și pene la pălărie. Atunci strălucești de vitejie și de nimeni nu-ți mai e teamă.

Pe urmă m-am urcat pe pat, încercînd să-mi văd pantalonii în oglinda cea mică. Dar oglinda era prea mică și odăița asta prea întunecoasă, așa că nu vedeam decît o gheață lucioasă și un deget din manșeta pantalonilor. Dar mă simțeam grozav de elegant, și asta îmi era de-ajuns. Nici chiar Napoleon nu se simțise vrcodată mai bine, iar cînd am coborît, din nou foarte cu grijă, nu s-a aflat niciodată ambasador al reginei pe lîngă curtea țarilor care să fi pășit cu spatele mai drept, cu nasul mai în vînt, ori cu picioarele mai țepene decît pășeam eu.

Bine tare mă simțeam și pe dinăuntru și pe dinafară, iar ăsta este cu adevărat un simțămînt pe care nu-l încerci de multe ori în viață.

Pe urmă a dat mama cu ochii de mine.

Tocmai își punea pălăria și se pregătea să înfigă acele.

Ochii i se bulbucară, deschise gura, dar nu fu în stare să scoată vreo vorbă, acele îi căzură din mîină și pălăria îi rămase atîrnată pe cap, cu vâlul agățat într-un pieptene de la ceafă.

— Ia te uită, exclamă în cele din urmă împreună-și palmele și zîmbind într-un fel ce te putea face să crezi că plînge, Huw, băiețelul mamei! Ca un lord adevărat arăți.

— Îmi șade bine, mamă? o întrebai îmbujorîndu-mă la față.

— Dacă îți șade bine? Cui îi șade pomului înflorit. Și nici nu s-ar putea altfel, zic eu. Mai mult de un galben de aur ne-a luat Hwfa pentru hainele astea. Dar ție îți place cum sînt îmbrăcată, Huw?

Așa am aflat că mama se simțea în îmbrăcămintea ei cea nouă la fel cum mă simțeam și eu în hainele de pe mine, iar atunci am cercetat-o din față și din spate, ca să-i arăt cinstirea cuvenită, deși gîndurile îmi fugeau la ce or să zică despre mine băieții și fetele de afară.

— Foarte frumos îți șade, mamă, i-am spus, și ea din nou mi-a zîmbit și mai încîntător.

După asta au venit peste noi Wyn și Ceridwen, dar nu gătite ca mirese, și iarăși a început cercetarea pe o parte și pe cealaltă, și bătaie din palme, și pupături, și încercări de a mă gîdila ca să rîdă de mine, dar am fugit de ele și m-am dus în încăperile din fund să-l găsesc pe tata.

— Ia te uită, ia te uită, măăi... Huw, se minună tata cercetîndu-mă de sus pînă jos, punîndu-mă să

mă răsucesc pe călcâie, uitîndu-se atent la căptușeala hainei, la butoniere și la felul cum fuseseră cusuți nasturii. Hwfa merită toată lauda pentru ce a făcut aici. Nici șoriciul pe porc nu se lipește mai bine.

— Dar cum ți se pare că arăt, tată? îl întrebai puțin cam dezamăgit că nu la mine se uitase, ci la lucrătura hainelor.

— La fel ca și ieri, numai că ai pantaloni lungi, răspunse tata, scurt. După ce mănînci să le duci fraților tăi paltoanele și nu uita lumînările de rezervă pentru sală.

— Da, tată, am răspuns cu glas pierdut.

Așa că m-am întors în casă, unde am dat peste bogăția de miresme a prăjiturilor proaspăt coapte și a pîinii rumenite în cuptor. Dar mi-era teamă să mănînc prea mult ca nu cumva să mă pătez, așa că am plecat cu paltoanele la teren mult înainte de începerea meciului, și toată lumea m-a luat peste picior zicînd că-s prea fudul ca să mai și mănînc. Și ce-i drept e drept, coborînd pe Deal și în vreme ce toți băieții căscău ochii la mine, iar eu îmi săltam șapca salutînd femeile, chiar așa eram, fudul de mama-focului și fericit că am ce face cu mîinile. Numai că, din păcate, cu gura și cu nasul n-aveam ce face, și amîndouă se tot mișcau și se smuceau ca și coada vacii, pînă cînd, cu mult înainte de a sosi la teren, ajunsesem să-mi pară rău că nu sînt în hainele cele vechi, în care nu-mi era decît ori cald, ori frig.

Mă bucuram că sînt singur pe teren bagem cîtăva vreme, și mi-am ales un loc de unde să pot vedea bine meciul, pe o moviliță aflată cam la mijloc între cele două buturi. Acolo am lăsat paltoanele jos, m-am așezat și eu, iarăși cu multă grijă, și cît de bine e să te așezi cînd ai pantaloni lungi și ți-i tragi puțin în sus să nu se bombeze la genunchi. E-aproape

semn că nu mai ești copil, și-atuncea îți dă prin minte să te gîndești la tutun și la pipă, ca să fii chiar bărbat întreg.

Echipa cealaltă a venit cu o trăsură cu patru cai rotați și s-a dezbrăcat în dosul gardului-viu, după ce au pus vreo doi băieți de strajă să nu lase fetele să se apropie. La vremea aceea jucătorii din echipa noastră abia plecau de acasă, și era tare plăcut să vezi tricourile coborînd strada, și încă și mai plăcut cînd echipa adversă a intrat pe teren să-și facă încălzirea. Terenul începuse să se umple de lume, și cete mari de oameni coborau pe Deal, iar pe drumul de pe munte veneau în fiecare minut docare, șarete și trăsuri, pînă ce piața s-a umplut de roate și pășunile de pe munte s-au umplut de caii duși la păscut și păziți de oameni dornici să mai cîștige și ei de-o halbă.

Ivor fusese ales arbitru și el a dat cu banul, iar cînd s-a văzut că am cîștigat butul cu vînt prielnic s-au înălțat strigăte de bucurie, fiindcă spre asfințit vîntul se domolea totdeauna, așa că nu conta decît pentru prima repriză.

Bufnitura mingii de piele pe iarba verde și mărunță e un sunet întremător, și e într-adevăr plăcut s-o vezi cum sare și se răsucește leneș, de parcă s-ar bucura de fiecare clipă a călătoriei prin aer, proiectată pe cerul albastru, și cum coboară către verdeață descriind o curbă joasă și nimerind drept în brațele primitoare ale unui fundaș.

Se auzi fluierul lui Ivor și atunci căpitanul echipei adverse o luă la fugă și lovi mingea cu piciorul, iar în vreme ce umblam cu privirea după minge vedeam și cele două echipe luînd-o la fugă ca să se întîlnească chiar sub ea.

Un înaintaș o prinse, dar înainte de a apuca măcar s-o simtă cum trebuie, se trezi lat pe spate și cu cei doi interii grămadă peste el. Se auzi fluierul lui Ivor

anunțînd prima grămadă și strigăte de încurajare pentru Davy, care înălța brațele chemîndu-și oamenii. Mingea e introdusă în grămadă și mușchii viguroși, încordați pornesc la treabă, opt contra opt jucători care se prind laolaltă și pe urmă încep să se împingă peste iarba terenului. Dar mingea țîșnește singură în spatele grămezii și e prinsă de mijlocașul de la deschidere atît de repede încît nimeni nu-și dă seama pînă cînd acela n-a pornit vijelios spre linia noastră de but, cu cei din linia de trei-sferturi lanț în urma lui și nici unul în afară de fundașul nostru nu le mai stătea în cale. Strigăte, strigă mulțimea, strigăte, într-un același glas prelung, adînc, puternic, plin de culoare, ce se înalță și mai vijelios cînd cel cu mingea se repede și încearcă să fenteze, iar Cyfartha Lewis dănuie în întîmpinarea lui, și încă mai înalt răsună strigătele fiindcă numai de două degete a rămas distanța dintre cei doi, mai nestăvilit se înalță glasurile intonînd un imn încă nescris întru cinstirea energiei, curajului și puterii oamenilor.

Dar Cyfartha Lewis parcă e un năvod de pescar. Cel cu mingea a vrut să fie prea deștept. De mult ar fi trebuit să treacă mingea coechipierului său de pe extremă, dar e lacom și vrea el să înscrie, așa că îi dă înainte, și ce se mai prăpădește lumea de rîs cînd îl vede că încearcă să-l fenteze pe Cyfartha, iar a încerca să-l fentezi pe Cyfartha e ca și cum ai încerca marea cu degetul. Cel care avusese mingea e acum la pămînt, și Cyfartha trage un șut zdravăn de trimite mingea pînă dincolo de linia de mijloc a terenului, spre înaintașii noștri, iar pe urmă are tot timpul să întindă mîna bietului adversar care stă acum și se gîndește ce s-o fi mai întîmplat după ce s-a prăbușit muntele peste el.

Tata rîde așa de cumplit că sărmanii ochelari numai cu greu i se mai pot ține pe nas. Owen și

Gwilym răcnesc cît îi ține gura fiindcă acum Davy are mingea și toți înaintașii noștri sînt în jurul lui ca să-l ajute să treacă printre adversari. Umerii și genunchii lucrează din greu, unii jucători se prăvălesc la pămînt, alții se împiedică de ei și cad cît îs de lungi, și sînt țintuiți de ghetele pornite în goană. Tricourile roșii și verzi se amestecă laolaltă cu cele galbene și albe, și toate sînt pline de noroi. Înainte, tot mai înainte, încă un pas, încă doi, trupurile se aruncă în alte trupuri, mîinile înșfacă, picioare sînt răsucite, jucătorii cad și se tîrăsc, împing și se zvîrcolesc, înainte, mereu înainte, căci buturile albe acolo sînt, însă tricourile roșii și verzi le ascund vederii alcătuiind un zid în care nu poți găsi spărtură. Înainte, galbenul și albul, înfige-te la grămadă și împinge, îndeasă mingea în burtă și apăr-o cu brațele, pune capul în piept, scoate cît mai mult umerii înainte, ține aproape, tot mai aproape linia de but, și-acum împinge, împinge, împinge. Un roșu-verde a căzut în față, apoi un altul care azvîrle în lături pe al treilea. Încă o încordare, și mingea îi scapă din mînă. O mînă s-a întins din apăsarea de dedesubt și înhață cu disperarea înecatului, dar o răsucire a trupului și un brînci dat cu șoldul o slăbesc, și atunci iar înainte, încă o jumătate de pas, cu glezna prinsă strașnic în pumnul unui roșu-verde care se află sub doi galben-albi și nu mai are în el voință și suflare decît ca să nu descleșteze pumnul.

Culcă mingea acuma, aruncă-te la pămînt, de-a dreptul pe burtă, cu opt sau nouă inși deasupra ta, și iată că se aude fluierul.

Mingea se află la o palmă dincolo de linia de but.

Atunci să vezi pălăriile și șepcile zburînd în aer, să auzi strigătele care aduc toate femeile în prag, pe întreagă întinderea Dealului, doar cîteva ițindu-se pe la ferestrele din spate.

Iarăși se aude fluierul și Maldwyn Pugh înalță privirea către buturi, face semnul lui norocos și se avîntă spre mingea înfiptă în gropița făcută cu călcîiul și ținută cu mîna de Willie Rees, care stă întins pe burtă în noroi și cu capul întors într-o parte, ca să nu fie orbit de stropii ce-or să sară cînd gheata îi va lăsa mîna goală.

Uite-i mîna goală, mingea zboară prin aer, mulțimea păstrează tăcere, tăcerea aceea mai asurzitoare decît zgomotul, cînd toți ochii sînt îndreptați spre același punct și toate glasurile acordate pentru același strigăt.

Mingea se înalță mult, coboară în curbă, se răsucesce de două ori. Mulțimea e gata-gata pentru un singur geamăt, și atunci vîntul cuprinde mingea în brațe, îi dă un brînci ușor peste but, deși n-ar fi fost nevoie, dar vîntul e uneori prieten credincios, și — s-a făcut.

Aveam o încercare și o transformare — cinci puncte bune.

Roș-verzii au șutat mingea către tușă, iar cînd m-am uitat într-acolo am văzut o batistă fluturînd, am privit mai atent și mi-am dat seama că Ceinwen Phillips se uita la mine. I-am văzut dinții mari și albi, ochii aproape închiși, buzele roșii întinse în zîmbet, fundele roșii și verzi prinse în păr, panglici multe, tot roșii și verzi, la pelerină și părul de culoarea fînului proaspăt revărsat mult peste umeri.

Veni spre mine în fugă și parcă aș fi fost gata să mă feresc de ea fiindcă nu-mi convenea să fiu văzut cu o fată, știind eu bine cîte ar mai fi avut de spus frații mei dacă ne zăreau împreună. Dar se apropiase prea mult așa că n-am mai avut încotro și a trebuit să zîmbesc și să mă prefac bucuros că mă văzuse, în loc să-i spun că i-aș dori să se afle în pustiurile Egiptului.

— Huw, mă întâmpină silindu-se să-și domolească zbuciumul pieptului, ce bine îmi pare că am venit. Tata și Mervyn m-au adus înapoi. Grozavă echipă aveți. Lumea zice că fratele tău are să joace anul ăsta în meciurile internaționale.

— Încă nu se știe nimic, îi răspunsei, știind bine că nu crede ce spune. Dar astăzi joacă foarte bine, ce e drept e drept.

— Tare frumos îți mai stă în pantalonii ăștia lungi. M-am uitat și m-am tot uitat la tine. Nu se poate, mi-am zis, e leit ca Huw Morgan. Dar prea e înalt. E bărbat în lege. Trebuie să fie fratele lui cel mai mare, mi-am zis eu, asta fără îndoială. Pe urmă iar m-am uitat, chiar acum, când strigai, și am făcut semn cu batista ca să mă conving. Vai, să mori de râs.

— Da.

Atîta am putut spune și m-am înroșit, și nu știam ce să fac cu mâinile, și nădăjduiam din adîncul inimii niște faze cît mai palpitate pentru ca frații mei să se uite acolo și nu la mine.

— M-am încălzit groaznic, spuse Ceinwen și răsuflă greu. Nu se poate găsi pe-acea vreun strop de apă ?

— La case găsești apă cîtă vrei. Bate în ușa și cere.

— Dar sînt străină, stăruie Ceinwen și ochii i se înmuiară parcă cerînd milă. Și, pe urmă, s-ar putea chiar să mă întîlnesc cu un bărbat.

— Lasă că merge Mervyn cu tine, îi spusei prefăcîndu-mă că urmăresc jocul, dar de fapt trăgînd cu coada ochiului către frații mei să văd dacă nu cumva se uitau la noi.

— El vrea să vadă meciul. L-am rugat, dar a fost rău cu mine. Și-s gata să cad din picioare, așa mi-e de sete.

— Nu-i bine de loc să bei apă când ești înfierbîntat. Mestecă și tu un fir de iarbă.

— Dar ce sînt eu, oaie, să mestec iarbă? Apă vreau, să-mi umezesc limba uscată ca iasca. Trei ceasuri am făcut pe drum pînă aici și nici măcar n-am mîncat înainte de plecare. Vai, Huw, fii bun și dă-mi o înghițitură de apă, te rog!

Și un om durat din fier tare ar fi trebuit să se topească asemenea unei lumînări de ceară dacă ar fi auzit o femeie vorbindu-i cu glasul acela atît de duios, atît de adînc pornit din piept, cu ceva copilăresc în el și totuși pur feminin. Dar îmi era frică să nu fiu văzut cu ea fiindcă sigur aș fi primit o săpuneală zdravănă din partea familiei, iar frații mi-ar fi făcut viața atît de amară încît pe lîngă ea iadul ar fi părut o fericire.

— Uite ce, i-am spus atunci, am la mine paltoanele fraților mei. Am să-l rog pe unul dintre ei să aibă grijă de paltoane, dar pînă fac eu asta, tu du-te la podul de dincolo de *Three Bells* și te ajung din urmă, vrei așa?

— Unde vine *Three Bells*? mă întrebă Ceinwen din nou deznădăduită.

— Ei, ce dracu, măi fată! Ieși prin gardul-viu și o iei la dreapta pe stradă, înainte. Hai, du-te!

— Lasă că știu eu, spuse atunci Ceinwen făcînd un bot cît toate zilele, ți-e frică să nu fii văzut cu mine. Uite, atuncea am să plîng.

Și chiar își scoase batista și începu să plîngă de adevărat acolo, în mijlocul atîtor oameni care mă cunoșteau, și plîngea tare, nu glumă, cu sughițuri.

— Taci, fată, taci o dată! o rugai și aș fi fost gata s-o omor, doar ca să nu mai facă nici un fel de gălăgie. Ce, vrei să se uite toată lumea la tine?

— Vreau o înghițitură de apă, spunea mereu printre sughițuri, suspine și smiorcăieli. Ce rău la suflet ești.

Vai, și tocmai atunci tata s-a întors spre noi strigînd în gura mare fiindcă Davy iar scăpase către buturi, și așa, cu gura larg deschisă, m-a văzut, și s-a uitat la Ceinwen, iar în clipa aceea ea din nou s-a pornit, cu gura crispată, ochii închiși și fața ridicată spre cer. Eu mă lăsam cînd pe un picior, cînd pe celălalt, și degetele îmi zvîcneau de dorința de a strînge pe cineva de gît.

— Doar o picătură de apă, spuse din nou Ceinwen, dar numai noi doi puteam ști ce spune, așa de înecate îi erau vorbele în suspine și sughițuri.

— Taci din gură ! Am să-ți dau o picătură de apă. N-ai decît să înghiți tot rîul. Dar numai taci din gură, n-auzi ? Uite că vine tata.

Și într-adevăr venea, grozav de încruntat, uitîndu-se mai întîi la Ceinwen și pe urmă la mine. Frații mei se întoarseră să vadă încotro se duce tata, după ei se întoarseră și alții să vadă la ce se uită, pe urmă o mulțime întreagă de oameni se uita spre noi și se dădea aproape, Ceinwen vedea că-i merge din plin și se porni și mai amarnic pe plîns cu suspine și sughițuri.

— Doamnă Dumnezeu ! exclamă tata. Ce-ai făcut, mări ?

— Nimic, tată. Doar mi-a cerut o înghițitură de apă.

— Apă ? se miră tata. Ce-s minciunile astea ?

Se uită la Ceinwen și o luă cu brațul pe după umeri.

— Ia taci, ia taci. Hai, lasă, lasă. Spune-mi mie ce-a făcut ?

— Vreau să beau puțină apă, răspunse Ceinwen cu capul sprijinit pe umărul tatii și pumnul încheștat pe guler. Astăzi n-am mîncat, și trei ceasuri

am făcut pe drum pînă aicea, și-i așa de cald. L-am rugat să-mi dea apă, și el mi-a spus să mestec iarbă.

— Dumnezeule sfinte ! strigă tata. Ce, ai înnebunit, măi băiete ? Refuzi să faci pentru o fată ce te-ai grăbi să faci pentru un cîine ?

— Trebuia să am grijă de paltoane, tată, răspunsei eu cu glasul ca un bîzîit de musculiță.

— Ce-i tot tragi cu paltoanele ? spuse tata pe un ton care te frigea. N-aveai limbă să ne spui vreunua dintre noi ? Hai, ia-o pe fetiță, du-te cu ea pînă acasă și roag-o pe mama să-i dea tot ce-i trebuie, acum, numaidecît, în fuga mare. Fata asta are să plece de aici cu gîndul că toți sîntem niște sălbatici, zău că da. Pleacă numaidecît !

— Da, tată. Hai să mergem, Ceinwen.

— Ceinwen ? se miră tata. Va să zică știi cum o cheamă ?

— Da, tată. E cu mine la școală.

— Și lași fata să moară de sete ? se răsti tata așa de mînios și de mirat că abia mai putea vorbi. Ei, fir-ar a dracului de treabă, tare îmi mai vine să-ți rup hainele alea din spinare, ticălos ce ești. Ar trebui să se poarte lumea cu tine așa cum se cuvine să se poarte cu un derbedeu. Așteaptă tu numai să audă maică-ta despre povestea asta. Piei din ochii mei !

Am plecat de acolo ca un cîine răpciugos, cu ochii în pămînt, trecînd pe lîngă toți cei ce se uitau la mine ca și cum nici n-aș fi știut că sînt de față, și pășind ceva mai întins decît Ceinwen, așa că trebuia să alerge ca să mergă în rînd cu mine. După ce am ieșit de pe teren m-am oprit să-mi șterg fruntea și eram într-o stare sufletească atît de neagră încît nici nu-mi păsa de orice ar fi putut să se mai întîmple, chiar dacă pînă și soarele s-ar fi prăbușit în țandări în mijlocul străzii. Acolo i-am spus :

— Mare ticăloasă ești !

Se uită la mine puțin încruntată, soarele i se răsfîngea în ochi cu sclipiri albe ce apăreau și dispăreau, iar genele încă îi erau împreunate de lacrimi. Și începu să rîdă. Cu ochii mai întîi, ca să te facă să crezi că are să mai plîngă.

Apoi cu toată ființa, tare, cu aproape tot atît de multe lacrimi ca și atunci cînd plîngea ; îndesîndu-și batista în gură, și îngropîndu-și capul în pelerină se sprijini de perete ca să poată rămîne în picioare. Și spunea :

— Cum arăți ! Dacă ai putea să-ți vezi chipul în clipa de față. Vai, Huw, tare îmi pare rău că ai avut necazuri.

— Taci din gură ! O să am eu și altele cînd oi da din nou ochii cu tata, fără să mai vorbesc de frații mei. De ce ai plîns ? Ai fi putut foarte bine să faci și singură rost de împruțita aia de apă.

— Doar am jucat teatru. N-am plîns. Am jucat teatru. Am jucat bine ?

M-am uitat la ea și am încercat să-i citesc în suflet dar era ca și cum ai fi încercat să privești printr-un car plin cu coceni de porumb și foile îți înțepă fața, spicele te gîdilă în urechi, o greutate mare te apasă și numai șoapte auzi în jurul tău. Ochii îi erau încărcați de lumini nenumărate, și cenușii, și negre, și poate albastre, dar atît de repede apăreau și dispăreau brusc încît niciodată nu puteai fi sigur pe care anume ai văzut-o ori dacă ai văzut, la urma urmei, ceva. Și în vreme ce priveai, te cuprindea și te apăsa un simțămînt veșted, de asuprire, de îngustime, iar ochii îți coborau către gura ei, și pe cînd o priveai o vedeai cum se mișcă fără legătură cu restul feții, încrețită, roșie, lăsînd la vedere doar capetele dinților peste care alerga vîrfurile limbii. Pe urmă umflăturile moi de la colțul buzelor săltau în sus, creșturile dispăreau, dinții se arătau

în întregime și limba se strecura afară pală, strălucitoare, panglică grosuță ce întindea un luciul umed și apoi se retrăgea să se odihnească tihnit pe vârfurile dinților. Și iarăși înălțai ochii, din nou, peste nările strânse ce se dilatau sub priviri, de-a lungul nasului drept și pînă la ochii în care apăruseră încă și mai multe lumini cu ceva din ceața aceea ce tremură deasupra arșiței unui foc și te face să vezi toate lucrurile ca și cînd s-ar mișca pe sub apă. Asta vedeai, și vîntul care își trecea degetele prin părul ei și îi trăgea șuvițele le sălta și din nou le prindea ca să le lase să cadă la loc.

— Am jucat bine, Huw ? mă întrebă în șoaptă.

— Haide să mergem acasă și să găsim apă, i-am răspuns.

M-am răsucit în loc și am pornit repede pe Deal în sus, bucuros că vîntul îmi bate în față și mă pot uita la lucruri obișnuite.

Mama nu mi-a răspuns nimic cînd i-am spus ce zisese tata, dar s-a uitat la Ceinwen cu privirea aceea scurtă care părea să dureze ceasuri la șir, deși era doar o aruncătură de ochi, apoi a înclinat din cap cînd Ceinwen i-a făcut o reverență. Însă de zîmbit n-a zîmbit.

Dacă se spune că fetele mănîncă puțin, probabil că domnișoara Ceinwen Phillips n-a fost pusă la socoteală. Sînt cel din urmă în stare să doresc cuiva lipsă de poftă de mîncare fiindcă mîncarea bună merită să fie tratată cu seriozitate, și nimic nu-i mai plăcut decît să vezi cum se golesc farfuriile și ceasornicul deapănă minutele fără să bagi de seamă ceva din toate cîte se întîmplă.

Dar Ceinwen !

Ehei !

— Cine-i fata asta cu care ai venit acasă, Huw ? mă întrebă mama în timp ce tăia o bucată groasă

de plăcintă cu șuncă și marmeladă. Oare o fi mîncînd acum ca să-i ție și pentru la iarnă ?

— De, mamă, răspunsei eu tare rușinat, poate fiindcă e fată voinică, eu așa zic.

— Voinică ! Auzi vorbă !

— E lacomă, asta e, interveni Bron. Ai văzut cum s-a repezit la plăcinta cu mere ?

— Zicea că-i prea bună ca să poată lăsa ceva în farfurie.

— Ba înfuleca mult prea repede ca să-i mai poată simți gustul, stăruie Bron. Să faci dumneata bine s-o duci de unde ai luat-o, și acolo s-o lași. Au să treacă multe ceasuri pînă are să-și mai odihnească picioarele, așa că nu te paște nici o primejdie. Pe urmă te întorci de-a dreptul acasă. Ne-am înțeles ?

— Da, Bron, îi făgăduii și plecai afară să stau cu Ceinwen.

— Vai, Huw, mă întîmpină Ceinwen foarte sigură de sine. Ce bine mă simt. Aș fi fost în stare să mănînc pînă crăpam.

— Păi, parcă sete îți era.

Ceinwen se afla în al nouălea cer, și își aduna cu limba firimiturile de pe buze spunînd :

— Sînt îndopată cu bunătăți. Am să mă duc să-i mulțumesc mamei tale și am s-o rog să vină pe la noi oricînd o socoti dînsa de cuviință, da ? Pe urmă ne întoarcem la teren.

Și numaidecît s-a dus înăuntru la mama, iar eu am strîns farfuriile goale, am așezat altele curate și am adunat firimiturile de pe locul unde mîncase Ceinwen.

— Așa, îmi spuse la întoarcere, va să zică aici au să fie astăzi două nunți, nu ?

— Da, numai că atuncea tu ai să te afli departe.

— Chiar adineauri am fost și eu invitată, îmi spuse aranjîndu-și părul la ceafă. O să dau și eu

o mînă de ajutor la spălatul vaselor. Așa că mă întorc cu tine la teren să vorbesc cu tata, iar după aceea venim îndărăt acasă, nu ?

Prin urmare ne-am întors la teren, însă din pricina ei îmi pierise tot cheful și de loc nu-mi mai ardea să văd meciul, așa că chiar m-am bucurat cînd am auzit fluierul. Domnul Phillips s-a dus cu Ceinwen acasă la noi, și Mervyn a plecat să ia calul și șareta și să le lase undeva mai aproape de curtea noastră din spate. Eu m-am îndreptat spre sala de lîngă capelă și am aranjat ce mai era de aranjat, grozav de bucuros că rămăsesem singur și puteam să mă plimb de-a lungul și de-a latul podelelor de lemn, cu pantalonii mei cei lungi.

Am auzit alaiul nuntașilor apropiindu-se și intrînd în capelă, murmurul mulțimii de afară, apoi cîntecele, rîsetele rugăciunile, și alte cîntece, în vreme ce mulțimea devenea din ce în ce mai zgomo-toasă, iar fruntașii satului ieșeau afară la ei și îi îndemneau să păstreze liniștea și să nu se facă de rușine.

— Tare mă bucur că ăștia toți de afară sînt străini, îmi spusese James Rowlands după ce intră în sală și încuie ușa pe dinăuntru. Dacă ar fi oameni din Valea noastră, aș fi în stare să intru în mormînt de rușine. Auzi dumneata, asemenea purtare în clipele cînd două ființe se unesc prin binecuvîntarea Domnului.

— Și cît are să mai dureze, domnule Rowlands ?

— Nu mai durează mult, băiete. Cînd am plecat eu de acolo și am dat cu ochii de ei mi-am zis că de cînd sînt n-am mai văzut asemenea perechi. Eu și cu bietul taică-tău nu ne-am mai oprit din plîns. Frumusețe, frumusețe mare.

Așa că iarăși am pornit plimbarea pe podele și tare-i plăcut să fii singur într-o încăpere goală, să

calci cum îți place ție, să spui ce-ți place ție, fără să-ți pese de ce ar putea zice ori gândi alții.

Acordurile ultimului imn s-au înălțat pe deasupra zarvei de afară, mulțimea a auzit și și-a alăturat glasul. Ușile capelei s-au deschis larg, oamenii au început să iasă afară și toți îi împingeau pe cei de la intrare ca să lase cale liberă pentru Davy și Wyn, și pentru Blethyn și Ceridwen. Mă urcasem pe un scaun și mă uitam pe fereastră ca să-i văd, și aș fi gata să jur că Davy al nostru și Ceridwen a noastră parcă deveniseră alții, chiar într-un răstimp atât de scurt. Deosebiri se arătau în zîmbetele ce le fluturau pe buze, în felul cum își unduiau trupurile, în felul cum se țineau pe picioare și chiar în felul cum pășeau. Părea că pierduseră un lucru de seamă, dar găsiseră altceva încă și mai însemnat, și totuși ar fi fost gata să se necăjească pentru cele pierdute dacă ar fi putut afla ce anume pierduseră.

Tomas căruțașul i-a purtat în sus pe Deal în trăsură împodobite cu flori și panglici, și toată lumea adunată în față îi trăgea cu funii, alții se îngrămădeau în jurul și în urma lor aruncînd flori, cîntînd tot felul de cîntece pe ce ton se nimerea, strigînd, sărînd în sus ca să încerce a prinde barem o privire de-a lui Davy ; o mulțime de lume se apleca mult în afară pe ferestrele deschise ale odăilor și striga, făcea semne cu mîna, arunca alte și alte flori, azvîrlea acadele celor de dedesubt, iar soarele pornise să se gîndească la culcare, lumina i se împuțina, o pulbere gingașă se ridica de pe drum și pudra mulțimea.

— Ei, unde ai stat în capelă că nu te-am văzut ? mă întrebă Bron.

— Am aranjat lumînările și am aprins focurile în sală. Tata era supărat pe mine, așa că am stat deoparte.

— Unde-i scroafa aceea de fată care era cu tine ? mă întrebă iarăși Bron în vreme ce își scotea pelerina. Ferește-te și să n-ai nimic de-a face cu ea, Huw ! Mie mi-a fost de ajuns s-o privesc o dată și m-am lămurit.

— Spală vase la noi acasă. Au invitat-o fiindcă spunea că-i plăce cum gătește mama.

— Atunci las-o să stea acolo pînă o veni vremea plecării, iar tu rămîi aici. Vrei ?

— Da, dacă rămîn cu tine.

— Adună farfurii cît mai multe și așază-le acolo, lîngă prăjituri. Și lingurițe în cutie, lîngă cești și farfurioare, că altminteri iar o să ne ieșim din minți pentru o biată linguriță.

— De ce ai plecat de acolo, de acasă, Bron ? o întrebai. Eu credeam că o să rămîi și tu cu nuntașii, să bei ceaiul.

— A venit domnul Gruffydd. Și am văzut ce fel se uita în jur. Casa părea toată plină-ochi de Angharad, iar atuncea mi-am luat pelerina și am spus că mă doare capul.

Așa că ne-am apucat de treabă pregătind mîncăruri și băuturi pentru *Eisteddfod* iar cînd au început să sosească și alții ca să ajute au văzut că nu le mai rămîne de făcut nimic altceva decît să se așeze și să mănînce din nou. Însă doar vreo cîteva minute au mai trecut și au pornit să sosească o mulțime de coriști care ocupau rînduri întregi de bănci, alții ocupau scaunele punînd pe ele pălării, haine, ori foi de hîrtie, și se găseau și din cei care încercau să-i dea la o parte și să le ia pe furis locurile, iar atunci glasurile au început să se întetească și chipurile să se înfierbînte, frunțașii s-au strecurat prin mulțime încruntați și străduindu-se să afle pricinile gîlcevilor și să readucă pacea.

Păstrasem locuri foarte bune pentru mama și pentru băieți, chiar în mijlocul rîndului din față, așa

că de îndată ce au sosit le-am arătat cu multă mîndrie ce locuri au. Dar uitasem de Ceinwen, de Mervyn și de domnul Phillips, și mama spuse că mai degrabă se întoarce acasă decît să stea jos cînd caspeții ei stau în picioare. Atunci Gwilyn cedă locul lui pentru domnul Phillips, iar Mervyn se așează jos, pe niște haine, între taică-său și Owen, iar pe mine mama mă trimise cu Ceinwen la Bron, în spatele meselor, să dăm o mîină de ajutor.

Și uite cum mă trezii din nou alături de Ceinwen, iar de îndată ce ieșirăm din mulțime și nu se mai vedea nimeni, în spatele casei, unde trebuia să fierbem apă, m-a luat de mîină și m-a înlănțuit cu brațul pe după gît.

— Fugi de-aicea, fată! i-am spus împingînd-o într-o parte.

— F'ai să ne iubim unul pe celălalt, Huw, îmi șopti cu glas cald și duios. Și fratele și sora ta s-au cununat, nu înțelegi, și toată lumea e fericită, numai noi doi nu sîntem. N-avem pe nimeni în afară de un tată bătrîn, o mamă, și frați. Hai să ne iubim unul pe celălalt, Huw. Atunci o să avem și noi pe cineva. Ce bine e așa.

— Nu. Vorbești prostii.

— Huw, șopti iarăși Ceinwen, și din nou mă luă de gît și de data asta mă sărută.

Mama avea sărutarea uscată, o atingere pe obraz ori pe frunte, o încredințare că sîntem ai ei și îi aparținem. Bron săruta mai moale, cu mai multă vioiciune și cu un zgomot ușor, însă totdeauna numai pe obraz. Mătușile mele sărutau la fel cum ciugulesc găinile boabe de pe jos.

Dar Ceinwen săruta cu adevărat.

Moliciunea gurii ei era o revărsare de surpriză, și era răcoasă, nici măcar caldă, cu o mîngîiere

umedă, vârful limbii i se juca plimbându-se agale, cu lenevie, dar era totuși plin de viață, îi simțeam din plin greutatea trupului, părul îi cădea în jurul fețelor noastre, izgonind lumina și orice alte mireisme în afară de propria ei mireasmă, care era mireasma întinderilor vaste și pline de dulceață ale cărnii ei vii, mireasmă ce i se răspîndea din trup, o înveșmînta în întregime și o urma în mers.

Apoi gura mi se răci, se goli și o văzui pe Ccinwen cum se uită în jos la mine.

— Cîte fete ai sărutat pînă acum ? mă întrebă ca și cum m-ar fi rugat să-i întind castronul cu salată.

— Nici una, îi răspunsei arzînd de nerăbdare să plec de lîngă ea.

— Fugi de-aici, măi ! îmi spuse împingîndu-mă ușurel. Mare mincinos mai ești.

— Uite că fierbe apa, îi răspunsei apucîndu-mă să trag vasele de pe grătare și buciuros să am cît mai multă treabă de făcut. Du-te și vestește-o pe Bron să aibă totul gata pentru ceai.

— Ești iubitul meu și eu iubita ta, Huw ? mă întrebă cu glas slab și înalt, și jucîndu-se cu degetele printre panglicile de pe pieptul rochiei.

— Nu. Pleacă de aici.

— Vin eu să te mai caut, mă vesti cu hotărîre și plecă unde o trimisese.

Toată seara și pînă tîrziu în noapte cîntecele au urmat unul după altul, mai întîi copiii, pe urmă băieții și fetele mai în vîrstă, apoi bărbații și femeile, iar la urmă corurile. Și în toată vremea asta noi trudeam ca să pregătim ceaiul și să împărțim mîncarea, pînă ce ajunsei să cred că lumea întreagă venise acolo să mănînce, să bea și să cînte.

Numai după ce lumînările au pornit să se stingă și lămpile au trebuit din nou grijite, au început și

oamenii să-și tragă hainele pe ei, să-și facă semne unii altora luîndu-și rămas bun cu clătînări din capete, să-și caute copiii, să trimită pe cîte cineva să înhame calul și să strîngă mîinile unora și altora.

Bineînțeles că la vremea aceea tata și mama se aflau înconjurați de mulțime și încă vreun ceas și-au tot luat rămas bun, deși toată lumea știa că aveau să-i revadă la capelă a doua zi de dimineață. Însă mulțumirile trebuiau restite, cu toate că ar fi putut aștepta pînă dimineața, dimpreună cu cele douăzeci de mîle ce aveau să fie străbătute în urma calului.

M-am dus pînă în poiană ca să aduc iapa domnului Phillips, și pe drum trăgeam adînc în piept întunericul răcoros; și tare mă bucuram că scăpasem de gălăgie, de înghesuială, de căldură și de lume. Dar după ce am dezlegat pana căpăstrului și am dat să plec cu iapa am auzit-o pe Ceinwen strigîndu-mă din celălalt capăt al poienii și m-am oprit în loc, nădăjduind că n-are să mă poată vedea în întuneric și are să plece de acolo. Dar ea veni cu pas domol către mine, fără să mai strige, ci cîntînd încetișor *David of the White Rock*¹, cu voce de contralto, adîncă și limpede, iar vîntul mi-o aducea în auz de parcă și lui i-ar fi plăcut și ar fi vrut neapărat s-o aud.

— Huw, zise Ceinwen cînd ajunse aproape de mine, oprindu-se în loc și întrerupînd cîntecul.

— M-așteaptă taică-tău, îi spusei pornind la vale.

Dar ea trecu lîngă mine, pe partea cealaltă, mă luă cu brațul pe după gît și se sprijini de trupul meu trăgîndu-mă îndărăt, ca să merg mai încet.

— Cuprinde-mă cu brațul, Huw, îmi șopti în ureche.

¹ David de la Stîncă Albă.

— Fugi de-aceia ! Ce proastă mai ești. Auzi vorbă !
Ca să arătăm ca doi nătărăi.

Nu știu ce ne-o fi îndemnînd să vorbim atît de prostește și să pricinuim atîta durere celor care ne-ar face o cinste ori ne-ar oferi o bucurie dacă, probabil, nu ne-am gîndi că cinstea ori bucuria asta ne-ar aduce dojeni din partea altora, sau ar stînjiți făptura aceea vicleană numită Conștiință.

Și totuși Conștiința este o făptură nobilă, tot ce-i mai bun în noi, și ne e prietenă.

Știam bine că doresc s-o cuprind în brațe pe Ceinwen, știam că ard de nerăbdare s-o sărut din nou, dar acea stupidă stare de spirit se născuse în mine și mă oprea în amîndouă privințele, opreliștea cuprinzînd și dorința de a o face pe ea să sufere, de parcă suferința ei ar fi putut fi de vreun folos mie ori scumpei Conștiințe.

Eram împiedicat să spun adevărul, să-mi petrec brațul pe după trupul ei cu bucurie și zîmbet, s-o sărut cu dorința de a mă desfăta, deși ne aflam pe o coastă de munte, în întuneric, iar orice limbă ori ochi omenesc, acreala uneia, împunsăturile celui alt, răutatea și ignoranța amîndorura erau tot atît de depărtate de noi ca și luna de pe cer.

Însă faptul că știam de ce sînt în stare limbile și ochii oamenilor, și cît rău pot să facă, îmi pricinuia teamă și mă transforma în mincinos, mincinos față de adevăr, mincinos în gînduri și în simțire, și rămîneam mut ca un nesimțitor.

— Hai, Huw, rosti Ceinwen oprindu-mă în loc și izbind cu piciorul în pămînt, îmi place să sărut !
Vreau să sărut !

— Taci din gură, fată, spusei descumpănit, știind bine ce simțeam cu adevărat, invidios pe puterea care îi îngăduia să respecte adevărul, rușinat din

pricina asta, dar totuși nu doream să trec la fapte de teamă că Ceinwen doar încearcă să rîdă de mine, de teamă să nu întîrziem și tata să-mi pună cine știe ce întrebări, dar în primul rînd pentru că voiam să-mi păstrez liniștea și să am conștiința mai puțin încărcată decît a ei.

Cîteva clipe ne-am uitat unul la celălalt, stînd amîndoi în întineric, fără să putem vedea altceva decît o siluetă neagră. Pe urmă m-a cuprins cu brațul și m-a tras cu putere, m-a strîns tare și m-a sărutat, dar de data asta mi-a străpuns cu dinții amîndouă buzele, iar durerea m-a făcut să mă zbat, să încerc să strig, dar fără să pot scoate din gîtlej decît un sunet slab în vreme ce sîngele mi se scurgea în gură cald, catifelat și cu gust de sare.

— Na, să te înveți minte, îmi spuse Ceinwen cu răsufierea tăiată și împingîndu-mă deoparte, data viitoare să știi cum să săruți. Să nu mai faci nazuri. Noapte bună.

Așa că am urmărit-o cu privirea după ce o luase la fugă, mi-am supt buzele strivite, am sărit în spinarea iepei și am pornit și eu la vale, rîzînd într-una fără să știu din ce pricină anume.

Tare ciudat mai era s-o vezi cu cîtă nepăsare își lua rămas bun de la noi, în piață, să vezi cît de drept își ținea trupul, cît de limpezi îi erau ochii, cum zîmbea, ce liniștite îi sedeau mîinile împreunate și cum a dat din cap în clipa cînd taică-său a pocnit din bici și șareta s-a urnit către casă. Ba chiar s-a strîmbat puțin la Mervyn, care îmi striga nu știu ce.

Ei, de, așa-s femeile.

Dar și noi sîntem de vină. Da, da, asta-i adevărul : și noi sîntem de vină. Ne mulțumim să spunem că nu le putem înțelege, cînd de fapt ceea ce nu putem înțelege este însăși firea noastră nevolnică și nu ne

dovedim în stare să ne eliberăm de teama că noi sîntem primii vinovați, n-avem curajul să luăm asupra noastră și să păstrăm răspunderea faptului că sîntem bărbați, iar din pricina rușinii ne vedem siliți să aruncăm asupra lor vina primului pas pentru a ne face doar părtași la păcat — fir-ar ea să fie și vorba asta ! — și a ne alina gingașul simț moral cu nerozii despre ispită, despre Eva și despre puținătatea puterii bieților muritori. Nu spunem adevărul, nici nu încercăm a-l afla, iar atunci sîntem lași, nu bărbați în toată puterea cuvîntului. Pe vremurile regelui Arthur ¹ bărbatul își punea viața în joc pentru a apăra onoarea unei femei, însă în zilele noastre cei care îndrăznesc să-și zică bărbați încep să bîtîie din toate încheieturile, chiar și numai la gîndul că s-ar putea să aibă de înfruntat privirile și vorbele bîrfitorilor nerușinați și tîrfelor microase gata oricînd să împrăsteie cu vorbe murdare.

Clevetiri.

Auțiți, cîte clevetiri.

Clevetiri. Auțiți-le cum se furișează.

Multe zumzete mai folositoare s-au ridicat din locuri neștiute.

Fie ca toți cei de teapa asta să-și încheie cît mai grabnic șirul zilelor, cu cancer la limbile folosite întru răutate și la toate măruntaiele de seamă, să piară în chinurile anume sortite celor blestemați și fără zor să ajungă în iad, unde în vecii vecilor să se pîrjolească la jarul cel mai aprins, avînd apa la un deget dincolo de întinderea mîinii și răcoroasele grădini ale raiului veșnic în fața ochilor.

¹ Rege legendar al Britaniei (secolul al VI-lea), devenit croul central al mai multor cicluri de legende cavalești medievale, dintre care cel mai cunoscut este „Cavalerii mesei rotunde”. Prototip al virtuților cavalești.

N-am nici o dragoste pentru clevetiri.

Clevetirile l-au alungat pe domnul Gruffydd de lângă noi și au făcut să ajungă la mine ceasul lui de aur, deși niciodată n-am fost în stare să mă uit la el fără a mă gândi la răul cumplit ce se adună strat peste strat cu fiecă secundă pe care o deapănă.

Pînă să mai vină Angharad încă o dată acasă Davy își purtase feciorul pe umeri, iar Ceridwen își deprinsese gemenii să meargă.

Capitolul XXV

Luni în șir fuseseră certuri și neînțelegeri la mina Evans, dar totdeauna lucrurile se aranjaseră cu directorul și cu un alt om venit de la oraș, însă pe urmă izbucneau altele și mereu așa pînă cînd tuturor celor din sat li se făcuse lehamite și nu mai voiau să știe de nimic.

La început, de obicei domnul Gruffydd vorbise în numele oamenilor fiindcă toți aveau încredere în el. Dar uneori ajungeau să se îndoiască pînă și de dînsul, iar îndoielile s-au adîncit din ce în ce pînă cînd au ajuns să angajeze un avocat să le apere drepturile. Apoi au mai chemat încă un avocat și oamenii au pus mîna de la mîna ca să facă față cheltuielilor, iar pînă la urmă au chemat alți și alți avocați. Dar toți ăștia la un loc n-au izbutit vreodată să facă atîta cît făcuse domnul Gruffydd fără plată, însă numai femeile aveau destulă minte ca să-și dea seama ; și, într-o seară, după capelă, s-au dus cu toatele la domnul Gruffydd și l-au rugat să se gîndească în ce fel le-ar putea veni într-ajutor.

— Ei, ce crezi c-aș putea eu face ? îl întrebă domnul Gruffydd pe tata. Oamenii vor atîta — pentru piatra săpată pînă se ajunge la stratul de cărbune, atîta — pentru apa scoasă din galerii, atîta — pentru

armătură, și alegeri pentru locurile de muncă cele mai bune. Ce-aș mai putea spune eu ?

— Toți luptăm pentru aceleași lucruri, răspunse tata. De asta sindicatul crește pe zi ce trece, iar scara mobilă nu mai e pe placul nimănui.

— Și ce anume faceți ? Trebuie să aflu ca să știu ce-i spun directorului.

— Părerea mea ar fi să se aleagă cîte un om din fiecare mină de pe toate văile, și ăștia să se întâlnească împreună cu directorii tuturor minelor și cu proprietarii, răspunse tata. Să se facă o listă a tuturor plîngerilor, să ascultăm ce greutăți are și partea cealaltă, să mai lase unul, să mai dea altul, și să stăm de vorbă cu cinste și bună-credință.

— Bine, încuviință domnul Gruffydd. Am să încerc și treaba asta.

Dar nu s-a putut face nimic. Propunerea de întâlnire a fost respinsă, cererile minerilor au fost respinse, și oamenii au lăsat lucrul. Pe urmă s-au întors la mină. Apoi iar au lăsat lucrul. Iar de la o vreme nimănui nu-i mai păsa dacă se lucrează ori nu, cei mai mulți dintre oamenii de nădejde și-au găsit slujbe la alte mine, și mineri străini au venit pe Vale și au pornit să muncească pentru plata pe care ai noștri refuzau s-o primească.

Mulți îl amenințau pe Iestyn cu moartea, iar mama a vestit-o pe Angharad, trimițîndu-i scrisoare la Londra, și i-a spus să nu-l lase să vină pe acolo. Unii începuseră să ne vorbească și pe noi de rău, fiindcă Iestyn se însurase cu cineva din familia noastră.

Pe urmă Iestyn a vîndut mina și au cumpărat-o proprietarii celei la care muncea tata, iar aceștia au spus că or să înceapă lucrul doar atunci cînd galeriile minei lor au să ajungă pe sub pămînt pînă

la cele ale minei lui Iestyn, așa că pe asta au închis-o și au lăsat fără muncă patru sute de oameni.

Mai stătuseră oamenii fără să se ducă la lucru atunci când fuseseră greve, ori aveau loc înmormântări, dar acum era pentru prima oară când se întâmpla să stea pe străzi știind că nici o muncă nu-i așteaptă.

— Asta e începutul, tată, spuse Owen. Stai puțin și-ai să vezi. Când sînt multe brațe de muncă, lefurile scad. Dacă e lipsă de brațe de muncă, lefurile cresc. Așteaptă puțin.

— Există o înțelegere, răspunse tata. Ne-am înțeles cu privire la un minimum de plată.

— Minimumul ăla are să fie când oamenii noștri au să lucreze, îl lămurii Owen pe tata. Numai pe Valea asta sînt patru sute de oameni de prisos și alții au să li se adauge pe văile celelalte. Când toți oamenii ăștia s-or întoarce la lucru are să se schimbe și minimumul.

— O să vedem noi.

Și altă plată minimală a fost stabilită, chiar așa s-a întâmplat, fiindcă de începea cineva să se plîngă ori să ridice glasul în preajma directorului era dat afară, nu-l mai primeau în mină, și chemau din mulțimea de oameni de afară rămași fără lucru pe altul care să-i ia locul.

Cu plată mai mică — totdeauna.

Unii au plecat să caute de lucru prin celelalte văi, alții s-au dus la Sheffield, la Birmingham sau la Middlesbrough, iar alții au pornit tocmai către Statele Unite ale Americii. Și alții au rămas acolo, în sat.

Și astfel, pentru prima oară, am văzut bărbați fără lucru, bărbați care nu se duceau la muncă doar pentru că le venea prea departe, ori fiindcă feciorii lor aveau leafă, neamurile erau săritoare sau prietenii milostivi.

Dar chiar și așa, mereu alți oameni veneau cu familiile pe Valea noastră și se duceau să muncească în mină pentru bani mai puțini, se angajau la lucrări de construcții ori deschideau câte o mică băcănie, vreun debit de tutun, vreun chioșc de ziare sau vreun birt, pînă ce satul a ajuns să se umple de case pe amîndouă părțile drumului, pe la poalele muntelui, de o parte, și în sus pe coastă, de cealaltă. În spatele pieței au apărut două străzi noi cu case mici, și încă două capele, una a metodiștilor și alta a calviniștilor, iar catolicii au ridicat pentru irlandezi o biserică dincolo de rîu.

Chiar și în vremea aceea, cînd necazurile veneau în roiuri către noi, am crescut și eram fericiți.

Într-o noapte Ivor a dat buzna în casă cu fața strălucind ca zorile unei zile de vară și era atît de fericit că și se umplea sufletul de bucurie cînd îl vedeai.

— Ei, ce e ? spuse mama lăsînd acul din mînă și îndreptîndu-se de spate.

— Ia citește, tată, zise Ivor și îi dădu o scrisoare.

— He-hei, Dumnezeu sfinte, măi băiete ! exclamă tata și își mută privirile de la scrisoare la mama, cu ochii larg deschiși, gura căscată, apoi din nou și le coborî asupra scrisorii, iar le înălță și iar le lăsă pe scrisoare, pînă ce mama începu să se foiască pe scaun de-ai fi zis că e în pat și are firimituri sub ea.

— Ce, vrei să mă scoți din minți ? îl întrebă pe tata.

Parcă pînă și ceainicul stătea să asculte.

— E o poruncă, răspunse tata ca și cînd ar fi citit din Scriptură. O poruncă regească. Dumnezeu mare !

— O poruncă regească ? repetă mama făcînd ochii mari și lăsînd umerii să-i cadă. Cum, ce e ?

— Domnul Ivor Morgan, zise tata îndreptîndu-și trupul și limpezindu-și glasul, primește poruncă să se înfățișeze dinaintea maiestății-sale regina la castelul Windsor, împreună cu o seamă de cîntăreți aleși din corul său.

— Ohoo, făcu mama cu glas înalt, abia trăgîndu-și suflarea și gata-gata să leșine.

— Maiestatea-sa britanică, rosti tata cu lacrimi în ochi și ridicat în picioare. Să cînte în fața reginei. Feciorul meu. Nici n-am visat să trăiesc o zi atît de frumoasă. Să mulțumim Domnului.

— Da, așa se cuvine, întări mama și cu toții ne lăsarăm în genunchi.

— Ție, tată ceresc, vorbi tata ținînd-o de mîină pe mama și stînd amîndoi îmbrățișați, ție îți mulțumesc din inimă că mi-ai îngăduit să trăiesc o zi ca asta.

— Da, adăugă mama.

— Mulțumescu-ți ție pentru feciorul meu cel de ispravă, urmă tata.

— Da, șopti mama și își lăasă obrazul pe umărul său.

— Și pentru buna lui mamă care binecuvîntare mi-a fost vreme de treizeci de ani. Îți mulțumesc pentru tot ce am și din adîncul sufletului îți aduc mulțumire pentru această nouă îndurare. Fiindcă tu ești tată al nostru și pe regină mamă a noastră o socotim. Fie-i sprijin în restriștile sale, Doamne, și fă ca gri-jile ei cele mari să n-o apese mai mult decît poate îndura la vîrsta ce-o are. Și revarsă, rogu-te, Dumnezeu, putere de încîntare, dulceață care să aline și tărie de curaj dătătoare asupra glasurilor ce din porunca sa au să cînte în noaptea aceea. Și ajută-i, Doamne, lui Ivor, dă-i putere să-și împlinească în toată cinstea îndatoririle lui și ale noastre. Amin.

— Amin, repetarăm cu toții.

— Beth, spuse tata cu ochi strălucitori și îmbujorat la față, adă încoace berea. Huw, du-te după domnul Gruffydd și spune-i că nu se poate să zică nu. În noaptea asta avem casa deschisă.

Am dat fuga la domnul Gruffydd și l-am găsit pregătindu-și cina, cu furculița într-o mână și o carte în cealaltă.

— Corul nostru are să cînte pentru regină, domnule Gruffydd. Și tata vă roagă să veniți pînă la noi. Casa noastră deschisă rămîne în noaptea asta.

— În sfîrșit s-a întîmplat și minunea așteptată, Huw, băiatule, spuse domnul Gruffydd; îmi zîmbi și dădu cratița deoparte. Mă tot întrebam cînd o să vină ziua.

Așa că pornirăm în sus pe Deal, iar lumea ieșea grabnic din case, bărbații dădeau fuga pe coasta muntelui, cu hîrtie și lemne, să aprindă semnale ca să-i cheme pe coriști, femeile se strîngeau în grupuri și hotărau care dintre ele urmează a se îndeletnici cu mîncărurile și care cu băutura, ferestrele se deschideau și oamenii le strigau celor de afară vestea cea mare; copiii, în cămăși de noapte, alergau pretutindeni căci nimeni nu mai avea vreme să-i trimită îndărăt la culcare, urale se înălțau în cinstea domnului Gruffydd, a lui Ivor și chiar, cîteva, în cinstea mea.

Nimeni nu dădea și nimeni nu primea porunci, nu se afla nici o vestire scrisă, nu răsunau trîmbițe, nici un tun nu bubuia ca să pricinuiască dureri de cap doamnelor bătrîne, și cu toate astea fiecare avea treaba lui de îndeplinit și ardea de dorința de a și-o îndeplini cît mai bine, iar dacă l-ai fi întrebat pe oricine din ce pricină făcea așa s-ar fi uitat lung la tine, ar fi înălțat din sprîncene, s-ar fi minunat plescîind din limbă și te-ar fi împins deoparte, să nu-i stai în lumină.

La vremea cînd au început să sosească la noi corişti de prin celelalte văi, venind peste munte sau dînd ocol pe drumul ce întovărăşea râul, cei din schimbul de noapte erau îmbrăcaţi în haine de lucru şi gata să coboare în mină, iar cei din şutul de după-amiază urcau în sus pe Deal. Corişti soseau în trăsuri, în docare, în şarete, în faitoane şi chiar în căruţe, în orice se putea mişca mai iute decît ar fi putut ei să alerge, aşa veneau, şi grupuri de corişti coborau pe toată întinderea muntelui, luminîndu-şi calea cu felinare şi cu torţe ce păreau floricele de lumină prinse în dans legănat pe toată coasta muntelui; de pretutindeni se auzeau cîntece, iar vîntul înnebunea nemaştiind pe care să le poarte şi pe care să le lepede în cale.

Dealul era cu totul acoperit de lume, şi pe întreaga lui întindere, de sus pînă jos, nu se mai aflau locuri goale între pălării şi între chipuri, ici şi colo se zărea cîte un felinar sau cîte o torţă, lumînările pîl-pîiau la ferestre şi cîţiva bărbaţi chiar se cîcoşaseră pe case şi stăteau cu picioarele atîrnate peste streşini. Puternice şi voioase răsunau glasurile, rîsete izbucneau cînd cei aflaţi mai sus se învăluireau peste cei aflaţi mai la vale, femeile scoteau strigăte domoale cînd li se făcea teamă că au să fie strivite, bărbaţii dădeau din coate ca să mai uşureze apăsarea dimprejurul trupurilor, mereu glumind şi izbucnind în rîs, colo un quartet se apuca să cînte şi femeile îşi împleteau glasurile în aceeaşi armonie, dincolo un singur bărbat începea să intoneze un vers şi chipurile celor din jur se încordau ca să prindă tonul, pe urmă porneau şi ei să cînte cu glasuri ca de leu.

După aceea l-au zărit pe domnul Gruffydd la fe-reastra odăii noastre din faţă şi într-o clipă s-au înălţat strigăte ce-ţi spărgeau urechile şi nu mai conteneau, chiar atunci cînd el le făcu semn cu

mîna să se liniștească, ci durau minut după minut, aceleași strigăte ce păreau să se potolească o clipă, dar din nou se ridicau și mai puternice, strigăte, strigăte, strigăte, și pretutindeni guri deschise și ochi plini de nețărnută bucurie, apoi sîsîituri pornite de pe sute de buze cerură să se facă tăcere, cu o vigoare ce te îndemna să crezi că vîntul și-a înîlînit marele stăpîn ; apoi liniște.

Liniște.

Domnul Gruffydd se întoarse către tata, și el dădu tonul suflînd în fluierul de trestie.

Ivor ridică degetul, iar din creștetul și pînă la poalele Dealului bărbății și femeile fredonară domol ca să prindă tonul cel bun, sopranele înălțîndu-se să atingă octava, vocile de alto urcînd treptat, tenorii scoțînd clinchete de argint, contralții și baritonii rămîneau liniștiți la aceeași tonalitate, și bașii coborau către octava inferioară, iar melodia pe care o alcătuiau cu toții devenea o nesfîrșită desfătare, nespus de masivă, nespus de caldă, nespus de adîncă și totuși nespus de delicată. Nu m-aș mira să aflu că florile grădinilor raiului din asemenea armonii sînt alcătuite. Și — Doamne ! — oare cum ar fi să primești în nări miresme tot atît de plăcute mirosului pe cît de plăcute auzului erau armoniile acelea ?

Dar nici raiul însuși n-ar putea fi atît de frumos, căci altminteri toți am fi zi și noapte beți de frumusețe, nicăieri nu s-ar mai ține cineva de muncă și totuși nimeni n-ar avea vreo vină.

— Beți de frumusețe ! Încîntător mai sună.

— „Dumnezeu s-o ocrotească pe regină“, anunță domnul Gruffydd și se dădu deoparte, ca să-i facă loc lui Ivor la fereastră.

Ivor întinse către noi brațele desfăcute larg, cu arătătoarele ridicate, își rotunji buzele ca un o, închise ochii aproape cu totul cerîndu-ne astfel să

cîntăm încet, și toți oamenii de acolo, de la poalele și pînă la vîrfurile Dealului, se vâluiră lin, nu din pricina nerăbdării, ci ca să-și facă loc să poată mișca mîinile în voie, își proptiră bine picioarele în pămînt, își umflară liber piepturile, întinseră bărbiile și cîntară după placul inimii.

Dreapta lui Ivor coborî o dată, de două ori, iar cînd ajunse jos de tot — „Ocroteasc-o Dumnezeu pe nobila noastră regină“ cîntară tenorii cu solemnă stăpînire, „Îndelung trăiască nobila noastră regină“ urmară tenorii și sopranii, „Dumnezeu s-o ocrotească pe regină“ intonară sopranii, tenorii și altistii.

Acum Ivor se concentrează, prinse în degetele lui toate glasurile noastre și le adună strîns laolaltă, iar notele cele mai înalte fură atacate lin, cu forță, în tempo de marș, și măreția deveni înfricoșătoare pe măsură ce glasurile se înălțau în splendidă strălucire.

„Veșnic biruitoare — cîntarăm cu toții — în slavă și fericire.“

Și acum adunați-vă puterile, voi, oameni din toate văile, deschideți-vă gîtlejurile, înălțați bărbiile, și tare, tare ca și trîmbițele oștirilor cerești, cîntați cu putere, pînă la Windsor să se audă, și pînă și pietrele să se cutremure.

„Îndelung domnească peste noi“ cîntarăm mai departe, stăruind asupra ultimei note, în vreme ce tenorii și sopranii își deschideau larg aripile să se înalțe în zbor către octavă și acolo să plutească.

Acum !

Dreapta lui Ivor se înălță cu pumnul strîns și stînga se întinse către noi ca într-un gest de rugă. Cu mai multă putere, cu glasul mai plin, cu spor de măreție, umflați piepturile, trageți cu furie aerul în plămîni și azvîrliți glasurile către ceruri cu o forță în stare să macine norii.

„Dumnezeu s-o ocrotească pe regină“ cîntarăm cu toții și apoi încheiarăm cu urale și strigăte ce se auzeau pînă în văile celelalte, iar cei din sat, care nu-l puteau vedea pe Ivor, cîntară mai departe, asemenea unui ecou ce-ar fi adormit pe drum și alerga cu ochii cîrpiți de somn să ne ajungă din urmă.

Am intrat în casă la noi să scot afară tăvile și l-am găsit pe tata arătîndu-i lui Clydach Howell scrisoarea pusă cu grijă între paginile ocrotite de scoarțe tari ale unei cărți.

— Ai să-mi faci tu o ramă din lemnul cel mai ales, Clydach, dragul meu, zicea tata. Și am să-i așez deasupra o coroană, înțelegi tu, și uite colea, pe perețe, are să rămînă cîte zile oi mai trăi pe lume.

— Bizuie-te pe mine, Gwilym, răspunse Clydach solemn și ținînd cartea în mînă ca și cum ar fi fost biletul lui de intrare pe porțile raiului. O să fac eu un lucru să-ți dea lacrimile cînd îl privești, așa să-mi ajute mie Dumnezeu. Și nici un ban n-am să-ți iau, să știi.

— Ba ți-o plătesc cîstit sau nu-mi mai faci nici un fel de ramă, se împotrivi tata.

— Lasă că mai vedem noi. Știu eu undeva niște lemn de mahon în care pînă și Necuratul ar fi bucuros să-și poată înfige ghearele dacă ar avea cum să-l găsească. De ani de zile mă gîndesc cum să-l întrebuintez mai cu folos fiindcă nu-i destul pentru un jilt și-i prea mult ca să-l strici pe un scăunel. Acuma... să vezi ce ramă iese. Să vezi și tu ce înseamnă un lemn ales, Gwilym, dragul meu, vai, Doamne Dumnezeule, să vezi tu ce n-ai văzut.

— Să bem, zise tata, și pe dată începu împărțirea cănilor.

Ce mai noapte a fost aceea cînd oamenii au început să plece în cete către casă, pe drum și peste munte, și cîte o ceată intona un vers dintr-un cîntec,

apoi aștepta ca alții să continue, unii de ici, alții de dincolo, pînă ce sunetele s-au stins din pricina depărtării și vîntul a ostenit prea tare ca să le mai poată purta.

Și muntele rămînea mai departe culcat parcă pe-o rînă și zîmbea în pacea întunericului, fericit să ne aibă în preajmă.

— Huw, mă întrebă Ceinwen în recreație, unde-s acum privighetorile alea ale tale ?

— La vremea asta sînt destule pe munte.

— Și cînd merg și eu să le ascult ? mă întrebă uitîndu-se la mine cu coada ochiului, ca și cînd orice aș fi spus tot minciună avea să fie, așa că mai bine nu și-ar fi răcit gura degeaba.

— Cînd ai să vii în Valea noastră.

— Foarte bine. Sîmbătă bărbații pleacă la Londra, așa că sîmbătă după-masă vin la voi. Da ? O să putem sta oricît de tîrziu sus pe munte și mă pot întoarce acasă cu șareta cînd vreau eu.

N-avea nici un rost să caut vreo scuză și de altminteri îi promisesem, nu mai aveam încotro.

— O să dai de bucluc cu taică-tău, i-am spus.

— N-are să afle nimic, îmi spuse făcîndu-mi cu ochiul, și atunci m-am roșit tot ca un fleț.

Nu prea mai stătusem de vorbă din noaptea cununiilor, doar ne făcusem semne dînd din cap înainte de începerea lecțiilor fiindcă de cele mai multe ori întîrzia și nu prea era bine dispusă dimineata, iar Mervyn se afla mai totdeauna prin preajma noastră, așa că numai vreun bilețel strecurat peste bancă și vreo atingere de mînă cînd trecea pe lîngă mine fusesse tot ce putusem face.

Orice ar spune cineva împotriva, eu sînt gata să jur că se află în mintea omului semafoare cu lumini verzi și roșii, iar atunci cînd te îndrepti spre vreo primedie se aprinde lumina roșie. De cîte ori îmi adu-

ceam aminte de Ceinwen mi se aprindea lumina roșie și aprinsă rămânea. De ce, n-aș putea să spun, dar așa se petreceau lucrurile. Eram sigur că avea să se întâmple ceva.

Și niciodată n-am avut mai multă dreptate.

Dintre cei de vîrsta noastră numai cîțiva fuseseră primiți la examene. Domnul Motshill ne spusese că e hotărît să ne trimită la universitate. Eram cu toții nouă inși, printre care și Ceinwen, fiindcă se dovedise o elevă foarte bine dotată, în privința asta nu încape nici o îndoială. Datorită anilor în care îl ajutase pe taică-său la treburi întocmind facturi și făcînd tot soiul de socoteli era foarte tare la aritmetică, iar din Shakespeare ar fi putut să-ți citeze fără întrerupere din vară și pînă la Crăciun, așa că nici la engleză nu i s-ar fi putut găsi vreun cusur.

Noi o dusesem mai bine decît alți băieți și fete care părăseau școala la paisprezece ani ori chiar mai devreme. Nu ne fusese mai ușor în privința învățaturii, puteți fi siguri, fiindcă domnul Motshill era sever, ci în privința venitului și plecatului de la școală. Eram monitori, dar n-aveam în grijă decît felul cum se poartă elevii mai mici. Însă îi lăsam de capul lor și niciodată n-am reclamat pe vreunul, nici măcar pentru că vorbea la școală în limba velșă.

Vineri noaptea, cînd s-a adunat satul să-i vadă pe Ivor și pe cei de pe Valea noastră pornind peste munte ca să cînte în fața reginei, bura domol, se făcuse cam frig, și văzduhul era de un albastru încîntător.

Camionul în care s-au urcat fusese acoperit cu verdeață, caii aveau pene de struț la căpețele, ramuri verzi prinse de ochelari și valtrapuri roșii. Nu se află pereche de cai mai mîndră decît aceea, și degeaba ai spune despre cai că nu-și dau scama cînd sînt gătiți și împodobiți de sărbătoare, căci dacă

te-ai uita la ei și i-ai vedea cum dănțuiesc și cum nechează cu jumătate de glas, cum sforăie, cum bat cu copitele în pământ, cum își vîntură cozile — ce să mai vorbim! — ai vedea limpede cît de mult așteaptă să-i privești, să-i bați cu palma pe grumaz și să scoți printre dinți acel sunet ce-i încîntă așa de tare cînd vine de la oameni prietenoși.

Întîi au fost urcate în camion cutiile cu haine de sărbătoare, pe urmă două butoaie de bere și lăzi cu sticle de la *Three Bells*, să le țină tovărășie pînă la gara din Paddington, apoi pachete cu mîncare și la sfîrșit suiră oamenii, tata și cu Ivor printre ultimii.

Domnul Gruffydd dăduse mîna cu fiecare și toți îl rugaseră din nou, pentru a suta oară, să vină cu ei. Dar domnul Gruffydd zîmbea și clătina din cap. Nu voia fiindcă duminică trebuia să fie la capelă și pînă atunci mai avea bolnavi de vizitat. Așa încît corul de el înființat porni înspre Windsor fără domnul Gruffydd și în mijlocul unei zarve ce te-ar fi putut face să crezi că e vorba de plecarea unor hoarde barbare.

I-am urmărit cu privirea pînă s-au pierdut peste munte, iar pe urmă domnul Gruffydd a înclinat din cap și a zîmbit tuturor, m-a mîngîiat cu palma pe creștet, s-a întors în loc și a pornit către căsuța cu marchiză împodobită cu scoici de mare.

— Ți se rupe inima, spuse Bron. Dacă ar fi avut bani s-ar fi dus cu ei.

— Dar ar fi putut să facă oamenii chetă, observai eu.

Bron se uită la mine cu o milă care mi-a ars inima.

— Pentru dînsul?

Doar atît a rostit. Nici o vorbă mai mult.

Capitolul XXVI

Domnul Gruffydd se schimbase puțin, dar cred că eu eram singurul suflet din sat care știa cât anume. Părea obosit, și totuși era veșnic neastîmpărat, oarecum îmbătrînit nu din pricina vreunor cute de pe față ori a vreunor fire albe răsărite în barbă, ci o anume întunecime a ochilor îl făcea să arate așa. Alcătuirea mobilei a durat multă vreme fiindcă numai eu singur lucram la ea și multe zile la rînd nu făceam nimic. Domnul Gruffydd avea multe treburi pe cap cu oamenii care mereu soseau în Valea noastră, cu conflictele de muncă de care trebuia să se ocupe și cu adunările de la capelă. Și de citit, citea mai puțin. Îmi dădeam seama după felul cum erau rînduite cărțile și după lungimea lumînărilor. În ce privește mobila, uneori se apuca de lucru, dar repede se așeza și rămînea cu privirile pierdute, apoi scutura din cap, îmi trimitea un zîmbet fugar, se ridica și se ducea să pună de ceai. Pe acasă pe la noi venea însă mult mai adesea și noapte de noapte zăbovea îndelung lângă foc trăgînd din pipă, iar mama era totdeauna bucuroasă să-l aibă în preajmă și totdeauna se posomora cînd domnul Gruffydd se ridica și spunea noapte bună.

Cu mare strângere de inimă l-am vestit că n-am să pot lucra cu dînsul sîmbătă după-amiază, dar nu mi-a pus nici un fel de întrebări și doar s-a uitat la mine, și-a netezit părul cu palma și a încuviințat dînd din cap. Asta era și mai rău fiindcă mă simțeam îndatorat să-i mărturisesc ce aveam de gînd să fac, fie și numai pentru a fi cinstit, dar n-am avut curaj căci mi se părea că ar fi sunat tare caraghios. „Știți, domnule Gruffydd, sîmbătă trebuie să las baltă lustruitul mobliei din pricină că mă duc cu Ceinwen pe munte să ascultăm privighetorile.”

Așa că m-am despărțit de dînsul, și mi se părea că în aer s-a căscat un gol pe care nimic nu l-ar putea umple.

Cu Ceinwen m-am întîlnit de partea cealaltă a muntelui, pe lîngă fagi. Era puțin după ceasurile trei, tocmai în toiul după-amiezii, soarele ardea cu putere, iar vîntul se dusesese să se ascundă printre copacii de pe creștetul muntelui. Ceinwen opri șaretă lîngă stîncă pe care stăteam așezat, scoase la iveală două pături și un coș roșu de pai împletit și mi le întinse.

— Ce mai e și cu astea ? am întrebat eu ca un prost ce mă aflu.

— S-avem de mîncare, măi băiete, îmi răspunse, apoi sări jos și se apucă să deshame iapa. Ce, o să stăm acolo toată noaptea fără să luăm nimic în gură, să ne ghiorăie mațele de foame ?

— Toată noaptea ? m-am minunat eu, ars de teamă. La șapte trebuie să mă duc la cor, la repetiție.

— Lasă, numai să așteptăm noi pînă la șapte, răspunse Ceinwen și plesni iapa peste crupă, îndemnînd-o către iarbă. Fii bun și ajută-mă să trag șaretă mai încoace.

Așa că am aranjat frumos șaretă, și pe urmă, încărcat ca un măgar, am luat-o înainte în sus pe coastă,

către copacii din partea unde cîntau privighetoriile. Ceinwen purta o rochie în dungi gri și albe, bonetă albă cu flori și cireșe în dantela de pe margini, iar cîteva panglicuțe de catifea roșie îi strîngeau rochia la gît. Avea pieptul și șoldurile largi, dar talia foarte sus ; era, bineînțeles, cu cîteva degete mai înaltă decît mine, și privită din spate arăta mai mult a femeie decît a fată.

Lumina prevestitoare de primejdie se aprindea mereu înlăuntrul meu, la fiecare pas, și îmi încleșta limba ca într-o menghină.

Mergeam prin bătaia soarelui și ieșeam din ea pătrunzînd sub umbra copacilor, la răcoare, și acolo covorul moale al frunzelor era și mai afînat și păstra ca pe niște șoapte miresmele strînse în sutele de ani de-a lungul cărora verdeața se născuse și murise ; treceam peste pajiști unde trandafirii sălbatici păreau că ard în roșeața florilor, încă și mai sus pe lîngă rugii de mure spuziți de petale, peste poieni pe unde iarba înaltă pîna la genunchi ni se împletea pe picioare și foșnea mățasos la fiecare pas ; încă mai sus, printre stîncile acoperite cu mușchi și înconjurată de alaiul pinilor pitici, apoi mai departe, pîna la tufișurile de răsură, la stejari și la ulmi, unde stăpînea deplina pace și se auzeau veșnicele scăpărări de cremene ale greierilor neastîmpărați, păsărelele se jucau de-a v-ați ascunselea, soarele ne potopea sub dogoarea-i orbitoare, iar cerul se întindea deasupra, limpede și strălucitor de albastru.

— Așa, spuse Ceinwen după ce ne oprirăm.

— Nu te da prea aproape, o îndemnai, că altminteri n-ai să auzi nimic.

— Atunci hai să stăm puțin la umbră, mă rugă Ceinwen. M-am copt de căldură.

Așternurăm păturile printre rădăcinile împletite ale unui stejar și Ceinwen se întinse peste ele, suflînd din greu și cu batista pusă peste față.

— Cît avem de așteptat ?

— Cîteva ceasuri, îi răspunsei.

— Bine, atuncea am să dorm puțin.

Am urmărit cu ochii o furnică ce gonia peste rădăcina stejarului. Apoi, întins pe spate, cu brațele puse sub cap și stînd gata să-mi amortească, m-am uitat mai departe la furnica aflată atît de aproape de ochii mei încît îmi părea mare cît un cal. Era vînjoasă, lucitoare și fragilă, cu lustru strălucitor pe spate și picioarele îndoitte ca niște sîrme. Mă întrebam dacă și ea mă vede pe mine așa cum o văd eu, dacă nutrește față de sălașul și semenii ei aceleași simțăminte pe care le nutresc eu pentru ai mei, și dacă îi pasă de mine tot atît de puțin pe cît îmi păsa mie de ea. Totdeauna mă întrebasem ce-o fi în capul unei furnici, și oare cum te-i fi simțind cînd ești furnică, la fel cum te simți cînd ești om, o fi văzînd furnica, o fi gîndind, și-o fi cunoscînd prietenii, i-o fi chemînd pe nume, o fi avînd ea puțința să fie fericită ?

Asta de acum părea tare zorită dintr-o pricină anume, dar parcă îndată uita despre ce e vorba, la fiecare doi pași se oprea să-și adune gîndurile și să-și aducă aminte, își vîra piciorușele în buzunare să vadă de nu-i lipsește ceva, apoi iar mai făcea cîțiva pași și din nou se întorcea din drum. Zăpăcită mai era, dar nu mai zăpăcită decît unii dintre noi. Bătrînul Owen morarul deseori se oprea din drum și-și scotocea buzunarele căutînd ceva, apoi trimitea un copil acasă la doamna Owen să ceară ce uitase și pînă se întorcea copilul rămînea în drum cu chipul pustiu de gînduri, iar nu rareori se dovedea că nu uitase nimic.

Așa că n-aveam de ce o învinui pe furnică, și multă vreme am urmărit-o cu privirea văzînd în același timp pantofii pe care îi purta Ceinwen, cu praful pe jumătate curățat de iarba poienilor pe unde pășise, așezați chiar lîngă rădăcina stejarului, și aveam grijă să nu mă mișc, ca să n-o trezesc.

Pe urmă am adormit și m-am trezit zgîlțit de Ceinwen, tremurînd de frig, amortit din pricina umezelii și uluit de întuneric.

— Vai, Huw, îmi spuse cu glas stins și clănțănind din dinți, fă repede un foc, altminteri mor de frig, îngheț bocnă sau îmi dau sufletul de frică. Și nu știu ce ar fi de ales din toate acestea.

— Stai numai o clipă, i-am spus și am început să adun de prin scorburî coajă de copac și frunze uscate.

Și să fi văzut ce mai foc am aprins cu vreascuri strînse de pe sub tufele de răsură care ardeau cu flacăra galbuie și dădeau căldură plăcută.

După aceea am scos merindele din coș, am umplut tigaia cu apă din pîrîiaș și am făcut ceai să bem cu plăcinte.

— Tu ai făcut plăcintele? am întrebat-o ca să zic și eu vreo vorbă.

— Păi cine altcineva? răspunse făcînd ochii mari, luminați în galben de palele focului. Ți se par otrăvite?

— Nu, nu. Te pricepi la gătit.

— Îmi pare bine, mulțumesc lui Dumnezeu, spuse Ceinwen rîzînd. Cînd le-am făcut mă tot întrebam ce-o să zici. Nu-s chiar grozave, știu eu. Aluatul e puțin cam tare și n-am pus destul cimbru în tocătură. Nu-s bune.

— Ba-s bune. Îmi plac și am să mai mănînc vreo cîteva.

— Vrei tu să mă lauzi, zise Ceinwen deschizînd și închizînd domol ochii, și de fiecare dată cînd îi deschidea erau mai mari decît înainte.

— Dacă n-ar fi bune, n-aș mîncă.

— Ai fost răsfățat acasă. O să aibă de furcă nevastă-ta cu tine.

— Nu-mi trebuie ceva mai bun decît am acum. Nici mai bun, nici mai rău.

— Ai s-o înnebunești pe fata aia, are să arunce cu farfuriile în tine, iar tu ai să te înfurii și ai să spargi toate vasele de pe poliță. Dacă mi-ai face mie așa ceva te-aș aștepta să adormi și te-aș omorî dintr-o singură lovitură.

— Oricum ar fi, asemenea treburi n-au cum să se întîmple, îi răspunsei eu în vreme ce mai luam o bucată de plăcintă.

Cîtăva vreme n-a mai spus nimic, focul plesnea din bici improșcînd scînteii și eu mă uitam din cînd în cînd la Ceinwen, dar ea privea la foc fără să-l vadă, sprijinită în brațele proptite la spate, cu capul între umerii înălțați și picioarele întinse drept înainte, unul peste celălalt.

— Tare e bine, spuse cu glas liniștit, să te măriți și să ai căsuța ta.

N-am răspuns nimic.

— O căsuță numai a ta, așa cum au frate-tu și Bron. O căsuță nouă, proaspăt văruiată, și mobila ta, așezată acolo și așa cum îți place ție, și nimeni să nu-și vîre nasul cu tot felul de trăsnaî.

Din nou nici un cuvînt din partea mea.

— Cu o bucatică de grădină unde să rîcîie cîteva găini, și copii micuți.

— Are să treacă multă vreme pînă or să mai fie copii mici prin preajma mea, spusei atunci. La poi a fost totdeauna casa plină.

— E altceva dacă sînt copiii tăi, măi băiete, spuse Ceinwen rîzînd din toată inima.

— Oricum, am timp berechet să mă gîndesc la asemenea lucruri.

— Ai vrea să te însori cu mine, Huw ? mă întrebă cu glas stins, tare sfioasă și cu privirile aruncate în lături.

— Nu, îi răspunsei. Aiurită mai ești, măi fată. Încă n-ai terminat școala și vrei să te măriți ?

— Mama s-a măritat pe cînd era în școală, patru dintre noi sîntem încă tot acasă, eu sînt cea mai mică și totuși parcă aș fi soră cu mama. Hai să ne luăm, Huw, și să avem căsuța noastră, vrei ?

— Dă-o dracului, Ceinwen. Înainte de a mă însura trebuie să încep să cîștig, să am din ce trăi.

— Vii și lucrezi împreună cu tata, insistă Ceinwen și se trase mai aproape de mine. Înveți cum merg treburile cîtă vreme lucrezi și ai și leafă bună, iar pe urmă putem să ne luăm și să avem căsuța noastră, nu-i așa ?

— Ce Dumnezeu, măi fată, în seara asta mai termină cu prostiile. Am venit aici să ascultăm privilegiile, nu ? Ei, atunci ascultă.

— Bine, dacă-i așa, sărută-mă, îmi spuse Ceinwen.

— Fugi de-aici ! îi răspunsei îndesîndu-mi în gură altă bucată de plăcintă. Ascultă la privilegiile și lasă naibii măritatul și sărutările.

— Uite cum vorbești cu gura plină. Așa știi tu să te porți ?

— Lasă-mă să mănînc liniștit.

— Numai dracu m-a pus să pregătesc de mîncare, zise Ceinwen mînioasă. Trebuia să te las să crăpi de foame.

— Atunci am fi plecat de aicea mult mai devreme, îi răspunsei bucuros că am prilejul să schimb vorba.

— Vai, Huw, se tîngui Ceinwen scoîndu-și batista de sub cordon, tare mai ești uricios cu mine.

Și se porni pe plîns.

Parcă o văd cu picioarele strînse sub ea, înveșmîntată în rochia aceea albă, cu părul ca fînul de curînd cosit căzîndu-i peste tot trupul și răspîndindu-se pe iarbă, cu batista albă prinsă în amîndouă mîinile, apăsată peste ochi și aproape în întregime acoperită de șuvițele bogate ale părului, îi aud glasul izbucnind ca niște săbii ascuțite la sfîrșitul fiecărei respirații, și, vai, cîtă durere îmi izvorăște în suflet acum, cînd o revăd plîngînd acolo, sus, pe munte, în vreme ce privighetorii cîntau în jurul nostru și lumina focului se revărsa asupra-ne, căci focul de mult s-a stins, privighetorii au tăcut și Ceinwen nu mai este.

Numai din piatră poate fi durat bărbatul în stare să-și stăpînească glasul și mîinile atunci cînd vede o femeie plîngînd. Așa că m-am tras lîngă ea, am cuprins-o cu brațul, i-am dat mîinile la o parte și i-am sărutat umezeala sărată de pe obraji, iar Ceinwen s-a lăsat cu toată greutatea pe mine, tremurînd, și a conținut cu plînsul. I-am spus :

— Ascultă, ascultă trilurile privighetorilor.

Bogat și dulce mai e cîntul privighetorii. Priceput și înzestrat cîntăreț e pasărea asta. Nu-și încordează gîtlejul și nu se strîmbă cu gura doar pe jumătate deschisă, nu se cutremură fiindcă-și pierde suflul.

Are pieptul larg, cuprinzător și plin de vigoare, vînjos și stăpîn pe sine, capul și-l ține totdeauna sus, gura larg deschisă, niciodată nu se rușinează să dea frîu liber glasului cu care Dumnezeu a înzestrat-o, cîntă fără să se teamă de nimeni și cu note limpezi, pline și precise, tare, în tonuri bogate, în triluri și cu un tremolo ce te fac să îngheți de uimire cînd le asculți. E o pasăre micuță — privighetoarea

nu are pene colorate și nici nu știe ce-i îngîmfarea, dar cu un glas pe care și regii ar putea să-l pizmuiască, și nimic nu cere lumii — doar un locșor unde să cînte. Și nu face temenele, nu se fandosește, nu face reverențe și nu pretinde onorarii bogate — domnișoara privighetoare. O crenguță firavă, câteva frunze și lumina de taină a amurgului — atîta să aibă și numaidecît îți oferă cîntecul ei fără a-ți pretinde altceva în afara clipelor de viață petrecute în ascultare. Asemenea glasuri mai au doar heruvimii.

Multe privighetori ne-au cîntat în noaptea aceea, și îndelungă vreme am stat să le ascultăm, pînă cînd cenușa s-a așezat asupra focului, iar vîntul a început să se trezească pregătindu-se pentru treburile ce le avea de îndeplinit în ziua următoare. Ceinwen dormea cu capul sprijinit greu pe genunchii mei și respira domol, rar, fără să scoată vreun sunet.

Cît de frumos e somnul și ce plăcut este să vezi pe cineva cum doarme ca un prunc. E atît de liniștit, iar mîinile arată atît de drăgălașe în nemișcare, din cînd în cînd îi auzi respirația lină sau distingi un tremur fugar, chipul îmbujorat e numai seninătate și gura e cuprinsă de duioasa nevinovăție a odihnei și toate parcă răspîndesc în jur mireasmă de blîndețe.

Așa dormea Ceinwen în vreme ce eu o priveam, dar deodată se trezi, ochii mari îi luciră goi câteva clipe, apoi fură năpădiți de aduceri aminte, dinții i se arătară prin zîmbet și zîmbet toropit de somn i se ivi în ochi.

— E tîrziu, îi spusei. O să dăm de bucluc.

— Of, Huw, rosti Ceinwen cu glas în stare să înmoaie pietrele, întinse brațele mult deasupra capului apoi le coborî domol cuprinzîndu-mă, iar trupul ei își pierdu moliciunea și deveni arc de oțel sub al meu; și ne sărutam și deodată izbucni în rîs și clănțani din dinții către mine.

Din sărut se naște un fel de nebunie dulce, dar în ciuda acelei dulceați te cuprinde aprinsă dorință de a pricinui durere, o durere care să desfete. Îți vine să muști, să prinzi cu strășnicie, să-ți apeși gura cu furie, să întâmpini cu tăria ce-i dar bărbătesc gingășia care-i înzestrare a femeii. Dar în vreme ce ședeam întins alături de Ceinwen și ea surîdea liniștit îngăduindu-mi să-mi rotunjesc palma în jurul tălpii de căldură și tărie ce se înălța de sub dungile rochiei ca o movilă de pământ arat, și degetele mele aflau dedesubtul asprei pojghițe de pânză mătasea lunecoasă a cărnii, stîrnind, cînd am strîns fragedele lujere, cute pe fruntea ei și o dulce strîmbătură a buzelor, am zărit pata galbenă a unui felinar pe verdele tufișurilor de pe coastă, mai jos de noi, iar atunci am înlemnit, am înghețat, inima mi-a zvîcnit în piept și a început să bată cu o putere ce-mi oprea răsufierea.

— Huw, exclamă Ceinwen repezindu-se să-mi caute mîinile.

— Vin după noi, o lămurii eu și îndată pornii să fac păturile sul și să adun farfuriile în coș.

Focul scăzuse, abia mai lucea roșietic, iar resturile ceaiului îl stinseră cu totul înălțînd norișori de cenușă. Eu am luat coșul și Ceinwen păturile, apoi am împins-o înaintea mea, spre culmea muntelui și cît mai departe de mulțimea luminilor pe care acum le vedeam limpede de tot cum se apropie de noi.

Am dat un ocol printre tufișuri și arbori mărunți, peste pășuni și mărăcinișuri, am sărit garduri și am trecut printre cirezi de vite, pe unde Ceinwen se speria, își ascundea fața în palme și mă înhăța de braț împingîndu-mă înaintea ei, am coborît printre copaci coastele abrupte și am ajuns la drum. Am răsuflet tare ușurați cînd i-am simțit sub picior pietrele tari și netede. Pe urmă i-am spus :

— Stai aici. Eu mă duc să prind iapa și să vin încoace cu șareta.

A încuviințat dînd din cap, și văzînd-o atît de speriată și neajutorată mi-a fost încă mai dragă și am sărutat-o pe obraz, dar ea a rămas cu privirile ațintite drept înainte, cu pumnii strînși și adunați la bărbie, cu ochii inundați de palida lucire a fricii.

— Vai, Huw, îmi spuse în șoaptă, dacă mă prind au să mă bage la pușcărie.

— La pușcărie, măi fată ? o întrebai uluit. De ce să te bage la pușcărie ?

— Sau or să mă mustre aspru în fața lumii adunate la capelă, urmă Ceinwen cu glasul sugrumat de lacrimi.

— Mă duc după iapă. Facem noi pe dracul în patru și ieșim cu fața curată. Așteaptă-mă aici.

Am plecat, am cotit pe drum, am luat-o la fugă pe iarbă, cu zgomotul pașilor acoperit de murmurul rîului, către locul unde lăsasem șareta, dar cu mult înainte de a ajunge acolo îmi înghețase sufletul de spaimă fiindcă văzusem focuri aprinse, umbre de oameni proiectate pe strălucirea lor și fum de tutun înălțîndu-se pe deasupra capetelor ca niște strigoi.

Șareta fusese scoasă de la locul unde o lăsasem și trasă la marginea drumului, cu hulubele în praf, și o altă șaretă, aidoma cu cea dintîi, se afla alături, iar iapa, dimpreună cu alt cal, era legată de un copac din preajmă.

În timp ce luam hotărîrea tare de a o apăra pe Ceinwen de orice rău, am înțeles ce se întîmplase. Iapa scăpase, se întorsese acasă și dăduse de veste. Oare ce era de făcut acum, pe dată ?

Nu-mi dau seama de unde or fi venind gîndurile care îți sar în ajutor și te împing la faptă, cînd doar cu vreo cîteva clipe mai înainte mintea îți era un

gol dureros și o supravegheai cum lucrează, de parcă ai fi fost altcineva ascuns înlăuntrul tău, o vedeai cum se zbate și nu știe de ce să se apuce.

Am scos chibriturile din buzunar și m-am apropiat de cal. L-am dezlegat și l-am întors cu capul spre focul din josul drumului. Pe urmă am scăpărat un chibrit și i l-am ținut o clipă lângă un genunchi de dinapoi, spunându-i în gând cât de rău îmi pare că-i pricinuiesc durere; Ceinwen stătea în întuneric și se uita de-a lungul drumului avînd în minte chipurile și glasurile celor din capelă, iar calul a țîșnit în goană, nechezînd, într-o furtună de tropote și de praf, cu am căzut pe spate și m-am ridicat repede, purtînd în nări praf și miros de păr ars, apoi m-am repezit la iapă, am dezlegat-o și-am tras-o înspre șaretă.

Oamenii strigau unii la ceilalți, crupa calului străluci portocaliu în lumina focurilor și se pierdu în întunecime de partea cealaltă, iar o seamă dintre ei alergară în sus pe munte ca să-l gonească înapoi cînd avea să ajungă în locul acela de pe coastă.

Repede am vîrît iapa între hulube, blestemînd încetincala și grija cu care își mișca din loc copitele, am ridicat hulubele și am prins-o pe una cu cureaua de gura de ham, apoi am dat roată către cealaltă, am smuls hăturile și le-am trecut prin belciugele de alamă ale sidelcii, am sărit pe scara de metal și am simțit sub mine legănarea arcurilor, iar iapa a pornit-o spre drum după ce am plesnit-o cu hăturile.

Atît de fericit am fost cînd am zărit în drum pata deschisă a rochiei în dungi încît îmi venea să strig cu un glas în stare să scuture tufișurile de pe coastă, dar am strunit iapa cu putere și am sărit din șaretă, Ceinwen a luat hăturile în mînă și cu am aruncat după ea păturile și coșul, spunându-i :

— N-ai decît un avans de cinci minute, atîta tot Gata, la revedere.

— Am să te iubesc cîte zile oi avea, îmi spuse Ceinwen tremurînd. Ne vedem luni. Acum, rămîi cu bine.

N-a viețuit nicicînd regină a britanilor care să-și fi mînat cu mai multă iscusință carul de luptă. Bi-ciul șuieră și pocni, iapa se propti în picioarele dîndărăt și își adună tot trupul parcă pregătindu-se să-și întindă aripile și rămase neclintită o clipă, ca și eum ar fi înlemnit de mirare cînd se trezise prinsă de pămînt cu patru rădăcini păroase, apoi aproape cu părere de rău săltă mult capul să cerceteze întinderile pe unde era gata să se repeadă în zbor, își încordă mușchii puternici și sări ca un arc în galop întins, ducînd-o pe Ceinwen care stătea cu hățurile în mînă ca o pată întunecoasă proiectată pe cer.

Am așteptat pînă ce foșnetul copacilor ajunse cel mai puternic zgomot ce-mi pătrundea în auz, am coborît către rîu și am dat ocol peste pajiști, pînă la podul de lîngă *Three Bells*, apoi de-a dreptul acasă. Pe drum nu era nimeni și nicăieri nu se zărea vreo lumină, în schimb pe coasta muntelui puteam vedea multe scînteieri gălbui.

Am trecut pe la spatele casei și m-am urcat pe șopron ca să intru înăuntru pe fereastra asta.

În clipa cînd am ajuns în odaie lumînarea s-a aprins și fereastra s-a închis în urma mea.

Ianto, Owen și Gwilym ședeau pe paturile care se aflau pe atunci în odaie, erau îmbrăcați, iar hainele și pălăriile și le puseseră pe scaunul acesta de aici.

— Așa va să zică, mă întîmpină Ianto privindu-mă drept în ochi.

— Bună seara, îi răspunsei.

— Unde ai fost ? întrebă Owen încruntat.

— Pe munte, spusei cuprins de oarecare mîndrie.

— Cu cine ? stăruie Ianto îndesîndu-și capul între umeri și cu ochii abia mișiți.

— Mă privește, îi răspunsei și simțeam cum începe să mi se golească inima.

— Cu Ceinwen Phillips, nu-i așa ? interveni Owen.

— Mă privește.

— Ascultă, măi prostănacule, urmă Ianto într-o șoaptă ce ar fi părut urlet după halul în care mă făcuse să tresar, vrei să-i faci pe bărbații de pe Valea cealaltă să năvălească încoace și să dea foc satului ? Vrei să stîrnești încăierare între sate ?

— Nu, cum așa, spusei atunci înghețat de mirare. Ce spui, cine vrea să dea foc satului ?

— Toată lumea de la noi așteaptă să se întîmple treaba asta. Nici un bărbat nu doarme. Luminile acelea se plimbă pe munte de cîteva ceasuri. Dacă puneau mîna pe tine te-ar fi jupuit de viu.

— Și voi ați fi stat aici și i-ați fi lăsat s-o facă ? îl întrebai pe Ianto.

— N-am aflat că e vorba de tine decît adineauri cînd am ajuns acasă. Am înghețat de spaimă ca nu cumva să simtă mama ceva. Mare noroc ai că astănoapte s-a dus să doarmă cu Bron.

— Ți-am lăsat mîncarea pe masă, mă vesti Gwil. Mănîncă și culcă-te o dată, pentru numele lui Dumnezeu.

— Mă duc să le spun ăloră să nu mai caute.

— Du-te și mănîncă pînă nu m-apuc să te jupoi cu mîna mea, se răsti Ianto. Dacă te duci la ei acum, sigur iese moarte de om. Vrem s-o scutim pe mama de supărare. La masă, repede !

Așa că m-am dus jos, amărît și plouat, și am amestecat vreo cîteva lacrimi în sosul de izmă. Cînd m-am întors aici în odaie am văzut că frații mei pleaseră să vestească lumea despre trecerea primejdiei, iar luminile de pe munte dispăruseră.

Însă înainte de a adormi am stat din nou întins lângă Ceinwen și am potopit cu negre blesteme pe cel ce venise cu felinarul și o alungase de lângă mine, iapa care fugise acasă și dăduse de veste, lipsa de înțelepciune datorită căreia lăsasem iapa să pască fără s-o împiedicăm și am încheiat blestemându-mă pe mine însumi ; ceea ce e o stare demnă de invidiat, trebuie să recunoașteți.

— O funie lungă de cincisprezece picioare și o creangă de copac, asta cauți dumneata, îmi spuse Ianto a doua zi dimineața. Doamne sfinte, oare de ce ai să te mai apuci acum ? Un băiețandru și o mână de fată să stea pe munte pînă în puterea nopții ! Să nu te mai prind. Ai înțeles ?

— De ce nu ? îl întrebai simțind cum ceva se răzvrătește în mine.

— Fiindcă, de se mai înîmplă o dată, patru sute de oameni au să tabere peste noi. Mare noroc ai că nimeni nu știe cine a fost cu fata. Altminteri acum ai sta frumușel în coșciug, n-ai mai merge la capelă.

— Am ascultat privighetorile, asta am făcut.

— Știu, măi băiete. Și eu le-am mai ascultat cîteo dată.

Capitolul XXVII

În ziua aceea prin jurul capelei nu s-a vorbit decît ori despre întoarcerea corului, ori despre căutarea de pe munte. Cîțiva ar fi vrut să se aleagă un delegat care să se ducă în Valea alăturată și să afle despre ce anume fusese vorba, dar Ianto și cu Owen s-au ridicat împotrivă, spunînd că mai bine am lăsa lucrurile să se liniștească de la sine. Și cu aveam de gînd să mă reped pînă acolo să aflu ce se întîmplase cu Ceinwen, însă mama toată ziua m-a pus la treabă pentru pregătirea bucatelor și a băuturii menite coriștilor, iar grijile mi-au fost risipite de zdrăgănitul oalelor.

Tîrziu după miezul nopții am auzit fanfarele venite peste munte, și în pacea întunericului larma lor îți desfăta auzul. Nimic nu poate fi mai plăcut urechii și nimic nu îți îmbărbătează sufletul mai mult decît bubuitul țobei mari și glasul strident al alămurilor și argintului, cînd se rostogolește spre tine și se duce apoi, purtat de răsuflarea vîntului.

Semnalele luminoase fuseseră de mult aprinse ca să vestească întoarcerea coriștilor, așa că eram cu toții gata să-i întîmpinăm. Mama se duse să-și ia pelerina, de parcă însăși trîmbița de apoi ar fi sunat și cea din urmă corabie părăsea țărmul plecînd către

rai. Bron și-o îmbrăcase pe a ei cu cîteva ceasuri mai înainte, își pusese boneta și celelalte. Toată suflarea știa bine că cei așteptați aveau nevoie de cel puțin un ceas ca să ajungă tocmai de pe creștetul muntelui pînă în piață, unde noi ne-am fi putut aduna într-un singur minut, dar n-avea a face, pelerinele, bonetele, mănușile și sticle cu ceva în stare să încălzească oasele trebuiau adunate numai decît, fără zăbavă, repede, în fugă, ca și cînd nădejtile în strălucirea ce avea să urmeze atîrnau pe de-a întregul de adunarea lor în piață fără o clipită de întîrziere.

Afară, în stradă, ne-am întîlnit cu toții, cei de pe Deal, și am pornit împreună la vale, iar cînd am trecut prin fața căsuței cu veranda împodobită de cochilii a ieșit din ea și domnul Gruffydd și a venit în mijlocul drumului să ne dirijeze. Cîntînd am pătruns în sat cu alaiul și tot mai cîntam cînd camionul s-a oprit lîngă domnul Gruffydd, și fanfara și corul s-au alăturat cîntării noastre.

Pe urmă au izbucnit uralele și tata și-a rotit privirea ca să dea de mama, dar ochii mamei erau atît de înlăcrămați că nici să-l zărească nu mai izbuteau, și ochii tatii erau atît de înlăcrămați că nici s-o zărească nu mai izbuteau.

— Duceți-mă la el, băieți, ne rugă mama, și atunci Owen și cu mine îi croirăm loc prin mulțime.

Tata ședea rezemat de o ladă de lemn înaltă cam de patru picioare și groasă de unul, iar dacă te uitai la el ai fi zis că a pus mîna pe toate comorile Ofirului¹.

Owen și Ianto dădură lada jos și eu le-am ajutat s-o care pînă acasă, iar tata striga mereu la noi s-o ducem în odaia din față pînă o putea el veni și să bîgăm de seamă, că de-om scăpa-o jos ne omoară

¹ Ținut pomenit în *Biblie* (Vechiul Testament, „Cartea regilor”) ca mare producător de aur.

cu mîna lui. Îndelungă vreme ne-am chinuit să ducem în sus pe Deal lădoiul acela fiindcă tare multă lume urcă ori cobora, se oprea și se așternea la vorbă întrebîndu-i pe coriști cum arăta Windsorul, dacă regina fusese îmbrăcată în aur, dacă mîncarea li se dăduse în farfurii de nestemate, și cei ce rămăseseră acasă încercau să arate că ei n-ar fi mișcat nici măcar un deget ca să se ostenească pînă la Windsor s-o vadă pe regină, iar bătrînul Silas Tegid, meșterul în pregătirea malțului, zicea chiar că în viața lui nu petrecuse o duminică mai plăcută decît aceea, așa de multă liniște fusese, așa de cuviincioasă se arătase lumea la capelă, și atît de frumoasă se ținuse vremea. Tare proști mai sînt oamenii de soiul ăsta fiindcă minciuna le strălucește pe chip, le sună în glas și li se ivește în zîmbet.

M-am dus în spatele casei să aduc la îndemîină cutia cu scule pentru desfăcutul lăzii, și Bron a venit cu obraji uzi de lacrimi, m-a cuprins în brațe și a plîns o vreme, și tare mai era caldă și gingașă.

— Mare proastă sînt, spuse Bron. Vărs șuvoaie de lacrimi și nimeni nu știe de ce plîng, nici eu măcar. Regina i-a dăruit lui Ivor o baghetă și o poză de-a ei. Iscălită chiar de mîna reginei, Huw. I-a scris ceva pe poză chiar cu mîna ei.

Pe urmă s-au auzit din casă strigăte după cutia cu scule și am plecat s-o duc, apoi ne-am pornit pe ciocănituri, pe smuls și sfărîmat scînduri ca să scoatem capacul, frații mei și cu mine, grămadă, fiindcă cine ținutise lădoiul acela își dăduse osteneala să arate că el n-are nevoie să facă economie de cuie.

Tata se perpelea ca pe jar în vreme ce mama umbla după el să-i dea o gură de supă fierbinte, domnul Gruffydd îl ținea cu brațul pe după umeri, iar lumea se strînsese în jurul casei, ședea în prag ori se uita

pe fereastra deschisă, numărînd cuiele pe care le aruncam unul după altul. Pînă la urmă am săltat capacul și atunci nici măcar baionetele nu l-ar fi putut opri pe tata să tragă afară ghemotoacele de lînă folosite la împachetat.

— Ei, strigă tata, are toată lumea cîte o cană zdărăvă de bere ?

— Da, răspunserăm cu toții și ridicarăm cămile.

— Bine, încuviință tata și scoase din interiorul lăzii două suporturi, apoi deschise larg brațele ca să tragă afară tabloul cu spatele acoperit de brocart roșu și ramă lată aurită peste tot și încîntător lucrată de mîna de către un meșter care își iubea meseria.

Tata îl întoarse cu fața și îl puse în picioare pe bufet, fără ca mama să pomenească barem în șoaptă despre zgîrieturi.

— Ia uitați-vă aici, rosti el cu glas abia auzit din pricina mîndriei și a efortărilor făcute ca să și-o ascundă, apoi luă paharul din mîna mamei și mîna îi tremură împrăștiind stropi de bere. Beth — dar de la regina Britaniei pentru feciorul tău.

Cu umerii și capul acoperit de alb și negru, pe fundalul topit ca într-o ceață, aproape la fel cum arăta și pe monedele mărunte, falnica regină privea peste împărăția ei la fel de senină ca mama mea. Dar nasul acela viguros, ca o proră, ar fi putut spinteca valurile oricărei mări, bărbia aceea ar fi putut stăpîni tremurul unei guri fie și numai pe jumătate atît de energică, și niciodată nu s-ar fi putut ivi cumpănă în stare a face să tresară ochii aceia sobri și totuși blînzi. Rigorile neclintite în care trăiseră o mie de generații de măreție își puneau ușor pecetea asupra ei, dar își vedeau totuși semnele discrete în unghiurile drepte ale umerilor și în felul cum își ținea capul.

Și pe creștetul capului — coroana, iar sub ea, pentru a-i spori bărbăția, un semn de feminitate — vălul.

— Victoria, R. I., rosti mama cînd degetul tatii arată spre cele scrise acolo. Vai, cît de mîndră sînt !

Apoi se înalță în vîrfurile picioarelor ca să-l sărute pe Ivor pe obraz, iar Ivor încercă să surîdă, însă nu izbuti să-și stăpînească nodul ce i se pusese în gît.

— Întru slavă, strigă tata. Beți ! O picătură să nu lăsați ! În cinstea reginei !

— În cinstea reginei ! repetarăm cu toții, și gîtlejurile scoaseră pe limba lor sunete de bucurie cînd simțiră berea alunecînd în jos.

— E chiar mai mărunțică decît tine, îi spuse tata mamei, și o sărută pe obraz.

— Fugi de-aicea, protestă mama neîncrezătoare, și prefăcîndu-se supărată din pricina sărutării.

— Așa este, mamă, zău, întări Ivor. Uite atîta e, mie pînă aici îmi vine.

— Cum, atuncea ai văzut-o de-aproape ? îl întrebă mama cu uimire.

— A dat mîna cu mine, urmă Ivor și întinse mîna ca și cînd tot ar mai fi crezut că visează.

— Doamne Dumnezeule sfinte, măi băiete, murmură mama. Ai dat tu mîna cu regina ?

— Da, mamă, o asigură Ivor. Uite, întreabă oamenii.

— Regina a dat mîna cu el, interveni și tata, iar pe urmă a vrut să afle cine i-a învățat pe oameni să cînte, dacă toți sînt mineri și lucrează la cărbune, și dacă se simt bine acolo, la castel.

— Pe urmă mi-a dăruit o baghetă, zise Ivor, nu chiar cu mîna ei, dar mi-a spus c-am s-o primesc, și unul dintre soldați mi-a adus-o.

— Cu numele lui scris pe ea, lămuri tata, și data, și locul, și pentru ce i-a dăruit-o. Are să stea într-o

cutie anume făcută, sub tabloul atârnat pe perete. Tare-i frumoasă.

Și într-adevăr era frumoasă. De fildeș, cu incrustații de aur și argint și o plăcuță de aur cu inscripție pe ea, toate frumos rînduite pe pluș roșu, într-o cutie lungă de piele de crocodil neagră la culoare și două încuietori mici, de argint.

În noaptea aceea a trecut multă vreme pînă s-a liniștit casa. Sute de oameni au intrat înăuntru să vadă tabloul, toți umblînd în vîrfurile picioarelor, cu grijă să nu facă murdărie, și rămîneau în picioare uitîndu-se cu ochii mari și scoțînd exclamații de uimire. Mama ședea în jilț, părădînd și ea o regină, iar femeile veneau în preajma ei și-i tot spuneau cîtă cinste a adus Ivor asupra familiei noastre și cîtă bătaie de cap o să aibă a doua zi dimineața cu spălatul podelelor. Însă mama ar fi fost gata să spele Valea întreagă, și să dea cu var tot cerul de deasupra, ca răscumpărare pentru fericirea din ceasurile acelea.

A fost una dintre foarte puținele nopți în care l-am văzut pe tata beat, și chiar atunci numai din pricina berei pe care ceilalți l-au silit s-o bea. Căci nu se află om în stare să refuze o dușcă zdravănă de bere cînd îi este oferită cu suflet cald și curat. Așa că atunci cînd l-au adus băieții pe sus, mama doar s-a uitat la el și a zîmbit, a plescăit din limbă și i-a trimis să-l ducă în odaie. Dacă un om nu e îndrituit să se îmbete în noaptea cînd întîiul său născut se întoarce acasă purtînd încă în palmă căldura unei atingeri regești și aducînd cu sine portretul ce transformă casa într-un altar căutat de pelerini, atunci, ierte-ne Dumnezeu, să se caște pămîntul și pe toți să ne înghită — numaidecît.

S-a mai îmbătat tata, încă o dată, în noaptea cînd Davy al nostru a transformat o încercare în meciul cu Scoția, la *Cardiff Arms Park*, dar atunci toată Valea a fost beată. Și noaptea aceea a fost o noapte

de pomină cînd tata a dansat în mijlocul drumului cu tricoul cel roșu al lui Davy tras peste haină, iar tricoul era în asemenea hal acoperit de noroi uscat încît cu greu mai puteai zări țesătura. Pe Davy l-au săltat pe umeri și de nenumărate ori l-au purtat în sus și în jos, pe Deal. Toți bărbații de pe Vale s-au îmbătat în noaptea de-atunci, și dacă ceaiul s-ar fi prefăcut în bere toate femeile ar fi zăcut pe podele fiindcă pretutindeni nu erau decît case deschise și primitoare, iar Davy ajunsese regele lumii.

Pentru tricou am alcătuit eu o cutie de sticlă, și încă una pentru șapcă. Tricoul l-am atîrnat pe perete vizavi de portretul reginei, în odaia noastră din față, dar șapca a păstrat-o Davy. Totdeauna îți făcea plăcere să-l vezi pe tata cum își fumează pipa în odaia din față, dacă avea musafiri, fiindcă trona acolo ca un rege, înconjurat de comori rare, de prețul cărora își dădea seama și cu care se mîndrea.

Pe urmă a mai fost o noapte cînd s-a îmbătat din pricina mea.

La vremea cînd trebuiau să înceapă examenele rămăsesem în clasa specială a școlii noastre numai patru inși. Toți ceilalți părăsiseră școala și se duseseră la muncă. Doar John Dafydd, Llewelyn Rhys și Emrys Tudor mai stăteau cu mine în cămăruța de lîngă biroul domnului Motshill. Fusesse cămăruța aceea un fel de depozit, dar domnul Motshill poruncise să fie eliberată, și acolo ascultam lecțiile lui ori învățam singuri.

Ceinwen părăsise școala îndată după duminica de atunci, fără să spună măcar o vorbă. O mai zărisem de cîteva ori însoțită de taică-său, în curtea depozitului lor de cărbuni, dar de vorbit n-am vorbit fiindcă niciodată nu s-a ivit prilejul, iar cu ochii, care totdeauna mă întîmpinau călduros și triști îmi spuneau rămas bun, mă vestea că nu trebuie să fac

nici cel mai mic semn de recunoaștere. Îmi dădeam deci seama că trebuia să fi avut mari necazuri, și îmi părea rău că avusesem partea mea de vină. Și totuși nu regretam. Fiindcă deseori m-am gîndit la ea, și astăzi mă gîndesc încă la căldura și moli-ciunea trupului ei, la acele daruri pe care le au femeile și care par atît de dulci bărbatului. Mervyn habar n-avea că eu fusesem cu Ceinwen, și eu nu i-am spus niciodată. Așa că pe Mervyn nu-l puteam întreba decît ocolind mai întîi lumea toată pînă s-ajung acolo unde doream, iar răspunsurile la asemenea întrebări nu fac nici cît o ceapă degerată, și de aceea nu l-am mai întrebat nimic.

Prin urmare patru dintre noi învățam în cămăruța de la școală, după aceea ne duceam acasă și iar învățam și învățam toată ziua de duminică, în afara ceasurilor cînd ne duceam la capelă.

Celorlalți băieți le venea mult mai greu decît mie fiindcă eu eram tare la engleză, și mult mă bucuram de asta. Îl cunoșteam pe marele doctor Johnson prin mijlocirea prietenului său domnul Boswell. În el zic și eu că poți găsi un adevărat prieten. Stai pe scaun și-ți chinui mintea ca să-ți reamintești fiecare cuvînt, iar după aceea urmează plăcuta osteneală de a așterne totul pe hîrtie. Îi sînt cu adevărat recunoscător domnului Boswell pentru multe ceasuri de tihnă. Ce mare minune e ca la sute de ani după ce spiritul a trecut la viața cealaltă oamenii să poată totuși blagoslovi un semen de-al lor care a avut cîndva carne, a rîs, i-a plăcut mîncarea aleasă și s-a desfătat cu vorbe de duh.

Dar marele doctor Johnson a fost unul singur într-un secol, și mă socotesc onorat că am putut gusta vinul vorbelor sale, chiar dacă mi-a ajuns pe limbă prin mijlocirea bunătății prietenului său. Fiindcă englezul acesta nu trebuie citit numai cu ochii,

ci rostit cu glas tare, așa cum citești Scriptura, cu glas plăcut, cu rotunjire a limbii, așa fel ca mireasma bogată a splendorilor limbii engleze să poată pătrunde în auz și ajunge la cap ca smirna și tămîia magilor, sau ca berea cea mai bună, pregătită în casă și păstrată multă vreme la butoi.

Niciodată nu voi uita noaptea cînd tata a citit scrisoarea marelui om către contele de Chesterfield¹.

Am rămas încremeniți după ce tata a lăsat cartea din mînă și întreaga încăpere era încremenită, parcă de spaimă, iar aerul însuși părea din nou îmbibat de aceeași usturătoare tăcere ce trebuie să se fi așternut peste acea casă de dincolo de Fleet Street în noaptea cînd pana scîrțîlise pe hîrtie și ochii urmăriseră slovele cu seninătatea și detașarea ce izvorăsc dintr-o furie pustiitoare, multă vreme ferecată și ascunsă ca sub gheață într-un umbros cotlon al mîinii, păstrată totuși veșnic vie de imboldurile aducerilor aminte plutitoare în aerul tare al demnității, și deodată dezlănțuită ca de pe cele mai înalte creste ale Olimpului, fiecă cuvînt ca o țîșnătură de foc, fiecă frază o minune de măiestrie, totul îmbrăcat în slava artei, această simplă muștrare aruncată unui boier-naș și scrisă de-o mînă care în lungi ani de foame își mînuise secera de aur prin sălbăticiile neexploratelor lanuri ale Cuvîntului.

— Dacă Ellis poștașul mi-ar aduce mie o asemenea scrisoare, cu numele meu trecut pe ea, spuse

¹ *Philip Dormer Stanhope, conte de Chesterfield* (1694—1773), om politic, diplomat și scriitor englez. Înainte de a trece la redactarea definitivă a *Dicționarului limbii engleze*, Samuel Johnson i-a trimis planul lucrării, pe care însă contele nu l-a luat în seamă. După apariția dicționarului, Chesterfield a scris în revista *World* două articole cu aprecieri laudative, dar pe care Johnson le respinge vehement și indignat într-o scrisoare rămasă celebră.

tata strângînd din pleoape, aş pleca frumuşel de-acasă şi m-aş întoarce cu picioarele înainte şi albastru la faţă ca toţi înecaţii.

— Ce furie turbată trebuie să-l fi cuprins pe bătrînul conte, observă Gwilym dus pe gînduri. Aş pune rămăşag că a spart şi a fărîmat tot ce avea în casă. La fel aş face şi eu. Ba chiar mai rău, aş mai sparge şi de la vecini.

Aşa îi cunoscusem pe doctorul Johnson şi pe John Stuart Mill, pe Spenser¹ şi pe William Shakespeare, pe Chaucer², pe Milton³ şi pe John Bunyan⁴ şi încă pe alţii din această nobilă tagmă de barzi. Mulţumită tatii şi domnului Gruffydd îi cunoşteam mai adînc decît mulţi alţi băieţi, şi asta mi-a prins grozav de bine la şcoală.

Gramatica şi compunerea engleză sînt grele chiar şi pentru englezi, dar sînt mult mai grele, sînt cumplite pentru un băiat velş. Un velş vorbeşte, citeşte, scrie şi gîndeşte în velşă şi acasă, şi pe stradă, şi la capelă, dar cînd citeşte englezeşte înţelege tot în velşă, şi dacă vorbeşte englezeşte are să pronunţe cuvintele cu greutate şi slujindu-se de cîrje. Cît de proşti sînt englezii că construiesc şcoli pentru velşi şi stăruie, sub ameninţarea pedepsei, să se vorbească englezeşte, şi totuşi, în ciuda tuturor stăruin-

¹ *Edmund Spenser* (1552 ?—1599), alături de Shakespeare, cel mai mare poet englez din secolul al XIV-lea.

² *Geoffrey Chaucer* (1340—1400), primul şi unul dintre cei mai importanţi poeţi de limbă engleză. Este, în Anglia, principală personalitate culturală din secolul al XIV-lea, autor al *Poveştilor din Canterbury*.

³ *John Milton* (1608—1674), poet şi om de cultură, autorul *Paradisului pierdut*, cel mai important poem epic din literatura engleză.

⁴ Scriitor englez (1628—1688), autor al unei celebre alegorii religioase intitulată *Călătoria pelerinului din lumea aceasta pînă în aceea ce va să vină*.

țelor, niciodată nu organizează lecții de pronunție și rostire a cuvîntului vorbit.

Și — Doamne Dumnezeu mare — dacă nu ești capabil să citești englezește cu glas tare și în engleză curată pierzi jumătate din toată frumusețea. Vai, ce jalnic e să auzi o limbă atît de nobilă masacrată, mutilată și sărăcită de asemenea maimuțe cu înfățișare de om cum era domnul Jonas-Sessions al nostru. Sărmane Elijah. Pînă și la tine mă pot gândi astăzi cu milă fiindcă, slavă Domnului, de atîția ani te-ai întors în țărînă.

Chiar și în grădinile raiului am să-mi aduc aminte de dimineața aceea cînd domnul Motshill mi-a dat pentru ultima oară drumul de la școală, lăsînd un loc gol pe perete unde ar fi trebuit să fie pusă plăcuța cu numele meu înscris în aur.

Mă plimbam prin curte cu James Dafydd și recitam din *Regele Lear*, ca să avem versurile bine săpate în minte pentru examen.

Liliecii din grădina de alături își aprindeau luminițele de un albastru ce dădea spre roșu, iar primulele, cu chipurile lor de simbol al nevinovăției, erau încă proaspete prin mușchiul de deasupra zidului.

Am auzit plînsul dinspre școala celor mici și mi s-a părut că s-ar fi rănit un copil, iar plînsul veni din ce în ce mai aproape și se stinse în clipa cînd o fetiță apărui pe poartă, făcînd vreo doi pași spre noi și se opri locului acoperindu-și rușinată fața cu mînuțele care făceau gropițe la pumni și aveau brățări de grăsime în jurul încheieturilor.

Era îmbrăcată într-un șorțuleț bine scrobit și strălucitor de pe urma fierului de călcat al maică-si, avea ciorăpei roșii, căzuți cu totul peste cele mai mici ghetuțe ce se pot vedea pe lume, lustruite să-ți ia ochii și vesele ca poezia din pricina ramelor înguste

de alamă ce înconjurau tălpile; purta în păr o fundiță cît o petală și plîngea cu niște sughițuri în stare să despice înaltul cerului.

Pe după gît avea petrecut un șnur nou-nouț, și de șnur atîrna o bucată de scîndură ce îi ajungea mai jos de genunchi și o împiedica la mers. Iar pe scîndură stătea scris cu creta, de mîna domnului Elijah Jonas-Sessions: „La școală nu am voie să vorbesc în velșă“.

Și iată că apare în poartă și domnul Jonas, cu zîmbet pe buze, cu mîinile în buzunare, și însoțit de domnișoara Cash.

Scîndura o trăgea la pămînt fiindcă fetița era tare micuță, un biet copilaș, șnurul îi rodea carnea de pe gît, iar pe piciorușe se distingeau urmele loviturilor de scîndură. Plîngea tare, urcînd și coborînd glasul, și se rupea inima cînd vedeai cum o îneacă sughițurile și de-abia mai izbutește să răsuflă, cum îi scapă limba printre dinți și cum i se prelinge saliva pe buze, iar în ochi îi străluceau lacrimile acelea uriașe ale copiilor chinuiți de durere, arși de rușine și torturați de frică.

De îndată ce m-am apropiat de ea și și-a înălțat ochii către mine, parcă temătoare să nu i se împlînească încă vreun rău, i-am văzut ochii, ochii unei fături ce nu se depărtase de multă vreme de leagăn, iar lacrimile ce-i curgeau gîrlă și străluceau în lumina soarelui au crescut deodată și mi s-au părut niște globuri de cristal, și prin orbirea ce m-a cuprins am văzut în ele, ca prin ceața unei dimineți, iarba de pe un cîmp răscolit și o revărsare de pămînt și grohotiș și oamenii ce veneau și se rînduiau în fața mea înveșmîntați în oțel așa cum eram eu îmbrăcat în stofă, dar nepăsători și bine dispuși, purtînd platoșe strălucitoare. Și din glasul copilului am prins în auz sunet de trîmbițe ce chemau la bătălie,

și răpăit de tobe, și strigăte omenеști, huruitul carelor de luptă și fîlfîirea flamurilor desfășurate, și arcașii își înstruneau coardele arcurilor în vreme ce oțelele zăngăneau printre șiruri și vîrfurile lăncilor licăreau în soare.

Atunci setea de luptă mi-a năpădit întreaga ființă, sînge roșu curgea împrejurul picioarelor mele, mîinile îmi erau năclăite și roșii de sînge, iar mirosul fierbinte al sîngelui mă învăluia de pretutindeni.

Pe urmă ceața s-a risipit și l-am văzut pe domnul Motshill cum se uită la mine, alb la față, fără cravată, smucindu-și mereu favoriții, și pe doamna Motshill alături de dînsul, cu o cană în mînă. Mi-am dat seama că apa șiroiește de pe mine și că mă doare gîtul de mult ce răcnisem. Un polițist se așezase alături și mă privea, își pusese casca pe podele, o mustață îi stătea pleoștită mult în jos și părul îi era răvășit. Pe pumni aveam sînge, nu prea mult și aproape uscat. Și polițistul, pe care îl văzusem de multe ori prin oraș, zise :

— Uite-l, uite-l că-și vine în fire.

— Morgan, rosti domnul Motshill calm, dar nu prea sigur de sine. Mă auzi ?

— Da, *sir*, am răspuns și m-am ridicat în capul oaselor.

— Presupun că știi ce-ai făcut, nu-i așa ?

— Nu, *sir*, îi răspunsei și teama se lăsă asupra mea ca o ceață cenușie. Ce-am făcut ?

— Aproape l-ai ucis de domnul Jonas-Sessions, zurbagiule.

— Nu chiar așa, zise polițistul, dar l-a aranjat bine de tot, asta-i drept.

— Și-o să mă duc la pușcărie, *sir* ? îl întrebai pe domnul Motshill.

— Depinde de domnul Jonas. Te simți destul de în putere ca să te duci acasă ?

— Da, *sir*.

— Atunci du-te, îmi spuse domnul Motshill, oboșit, și-i făcu doamnei un semn cu mîna. Am să-i scriu lui taică-tu după ce stai de vorbă cu domnul Jonas.

— Vă mulțumesc, *sir*.

— Haide, hai băiete, mă îndemnă polițistul și își puse casca, își văzu în geamul tabloului mustața și făcu o figură speriată, apoi își rîndui cu grijă partea pleoștită.

Am plecat pe stradă cu polițistul, și lume multă se strînsese la poartă să mă vadă plecînd, dar eu nu le-am văzut decît picioarele. Cînd ajunserăm aproape de pod, l-am întrebat :

— Ce i-am făcut ?

— L-ai aranjat frumos. Să n-apuc eu să mai calc multă vreme prin orașul ăsta. Ochii cît niște pătlăgele, să mă bată Dumnezeu, și cred că tot își mai adună dinții de pe jos. Cînd te-am smuls de-acolo erai călare peste el, pe podea.

— Și ce crezi c-o să pățesc ? îl întrebai așteptînd cu teamă răspunsul.

— Nimic, îmi răspunse zîmbind. Iar cînd doamna Stephens are să-i spună lui bărbatu-su ce avea fețița atîrnat de gît, din nou o să fie nevoie de mine.

— Crezi c-o să moară ?

— Cum să moară, măi omule ? îmi răspunse hotînd de rîs. Încă n-ai aflat că numai cu otravă poți să ucizi șobolanii ? Nu, n-avea nici o grijă. O învățare de mințe și atîta tot. Eu credeam că s-a terminat cu mîrșăviile astea, cu scîndurile atîrnate de gît. Pe mine m-au bătut la palmă de mi-au sîngerat degetele fiindcă vorbeam velșă în școală, dar nu contează.

— Așa a pățit și tata. Îi atîrnaseră fetei scîndura de gît. Cred că atunci cînd am văzut-o mi-am pierdut mințile.

— Nu te speria, că nu-i nimic, mă liniști omul poliției. Dă-i drumul acasă și vezi de-ți stăpînește firea și pumnii. Acuma sînt destul de tari ca să te bage la bucluc. Ei, cu bine.

— Cu bine.

În noaptea aceea toată familia se strînsese în jurul mesei, iar tata avea dinainte scrisoarea domnului Motshill adusă pe seară de Ellis poștașul. Și tata vorbea tare abătut :

— Cel dintîi vinovat sînt eu. Eu l-am îndemnat să se bată, și uite unde am ajuns. Dar e, totuși, o rușine.

— Nu-i nici o rușine să pleci din școala aceea afurisită, spuse mama. Eu încă din capul locului am fost împotrivă.

— Să te dea afară din școală e o rușine, stărui tata. Pe drept sau pe nedrept, tot rușine e. Și eu care plănuisem să-l fac cel puțin avocat.

— La examen tot poate să se prezinte, interveni Ivor. În scrisoare se spune că nimic nu-l poate împiedica.

— Trimite-l la școală în oraș, propuse Davy. Își poate găsi o gazdă bună.

— Altundeva decît acasă nu se află pe lume găzduire bună, se împotrivi mama. Așa să știți.

— Lăsați-l să dea examen și să vedem ce face, spuse Owen. Pe urmă n-aveți decît să hotărîți.

— Ba de hotărît trebuie să hotărîm în noaptea asta, zise tata, și pe urmă să mergem numai pe calea aleasă. N-are nici un rost să amînăm de pe o lună pe alta. Vreau ca băiatul să facă dreptul, sau medicina, ori altceva, dar să fie lucru de seamă. I-a dat

Dumnezeu minte, așa că nimic nu trebuie să-i stea în cale. Asta-i !

— Întrebați-l și pe el ce i-ar plăcea să facă, propuse Bron uitându-se la mine.

— S-auzim, încuviință tata.

— Am să cobor în mină cu voi, spusei atunci. Nu-mi trebuie nici examen, nici medicină și nici drept.

— Ei, ai auzit ? interveni mama numaidecât.

— Tu ai face mai bine să taci, zise tata. Fii om cu judecată, Huw.

— La mină, repetai atunci, simțind asupra-mi greutatea tuturor privirilor și parcă o fereastră mi se deschise înlăuntru. Am să lucrez la cărbune.

— Prost și încăpăținat la fel ca și ceilalți, izbucni tata. Ai să te prezinți la examen, băiete, și ai să treci. Pe urmă te duci la universitate și te străduiești să-ți faci o meserie onorabilă, nu să sapi la cărbune.

— Dar de ce n-o fi onorabil să sapi la cărbune ? vorbi mama, și își luă ochelarii de pe nas, lucru care era semn de gâlceavă. Ce, tu și cu frații lui sîn-teți niște pușcăriași ?

— Vai, Beth, se jelui tata și ochii i se închideau de oboseală. Termină o dată ! Pentru băiatul ăsta vreau tot ce-i mai bun. Vreau să ducă o viață ferită de neroziile cu care ne luptăm noi. O meserie care să-l facă propriul său stăpîn, să trăiască în liniște și cuviință, și nu du-te încolo, vino încoace, ăsta-i stăpîn și ăsta-i slujbaş, toată vremea.

— Dacă are să crească și are să fie om de ispravă așa cum ești tu și harnicii lui frați, am să mă odihnesc liniștită în mormînt. De cînd ți-ai pierdut dragostea pentru mină ?

— Beth, Beth, spuse tata începînd să se mînie, eu la băiat mă gîndesc. Altfel stăteau lucrurile pe vremea noastră. Banii erau bani buni, oamenii se purtau cu cinste și cuviință unii față de alții. Nu era

ca astăzi. Și eu n-am fost niciodată învățat. El este. Și are datoria să-și pună darurile la treabă potrivită. Ce rost ar avea să bagi o minte luminată în fundul unei mine de cărbuni ?

— Aha, răspunse mama cu glas dulce ca gheața, va să zică voi toți care plecați de acasă sînteți o ceată de maimuțe, așa-i ? N-aveți strop de minte în cap. Așa, așa. Iar eu îngrijesc aicea de-o casă de nebuni. Poate c-oi fi și eu nebună, așa îmi închipui. Și numai unul singur cu mintea întreagă în toată familia, iar asta e dat afară dintr-o școală în care eu m-aș gândi bine înainte de a adăposti fie și o ciurdă de porci.

— Beth, urmă tata, pe mine viitorul băiatului ăstuia mă îngrijorează. De ce să se facă miner dacă se poate face altceva ?

— De ce să nu se facă miner ? În mină poți întîlni oameni tot atît de buni ca și deasupra, dacă nu chiar mai de ispravă. Dacă vrea să se facă doctor, foarte bine. Dacă vrea să se facă avocat, foarte bine. Dacă vrea să se facă altceva, foarte bine. Iar dacă vrea să coboare în mină cu tatăl lui, eu îl sărut și-i spun că bine face.

— Pe sine însuși are să se mustre cîndva, spuse tata și se uită la mine. Iar dacă am să-l aud vreodată plîngîndu-se, am să-l pocnesc de-o să-l las întins la pămînt.

— La mină, tată, acolo am să muncesc.

— Foarte bine, băiatul mamei.

— Va să zică așa s-a hotărît, rosti tata și își desfăcu larg palmele. Atunci are să aștepte pînă s-o găsi un loc liber. Pe urmă, la muncă.

— Foarte bine, încuviință mama.

— Bine, rosti și tata. Eu mă duc să mă îmbăt.

Și ieși, în vreme ce mama începuse să verse lacrimi.

Spre marea-mi uimire, domnul Gruffydd nu-mi spuse nici o vorbă cu privire la eliminarea din școală. Nici măcar un cuvânt. Doar clătină din cap și se uită lung înspre creasta muntelui. Pe urmă îmi puse o întrebare :

— I-ai cerut iertare domnului Jonas ?

— Nu, *sir*, răspunsei cu mirare, fiindcă era ultimul lucru de pe lume pe care aş fi fost dispus să-l fac.

— Atunci du-te și cere-ți iertare, iar pe urmă întoarce-te acasă. Da ?

— Da, *sir*.

— Bine.

Așa că am pornit-o îndărăt peste munte, în valea cealaltă, și am luat de la îngrijitor adresa domnului Jonas.

— Te duci la el ca să sfârșești ce-ai început ? mă întrebă îngrijitorul.

— Nu. Doar ca să-mi cer iertare.

— Degeaba, îmi spuse omul clătinând din cap și scărpinându-se pe coapsă. Oricâtă iertare i-ai cere tot nu te mai are el la ficăți.

— Nu de asta vreau să-i cer iertare, îi răspunsei grăbit să ajung acasă și să nu mai prelungesc discuția.

— Atunci ce rost mai are ? întrebă omul zîmbind fără veselie. Îți pierzi timpul și strici bunătațe de pingele fără nici un fel de socoteală. Fiindcă e vorba de domnul Jonas, bincînteles.

— Ba o să-mi cer iertare fără să am nevoie de sfaturile nimănui.

— Tot în ștreang ai să sfârșești, strigă el după mine de-a lungul străzii, și pe urmă îl auzii cum spune oamenilor cine anume eram.

Mă gîndeam la zilele viitorului și simțeam o apăsare pe suflet, iar în același timp mă întrebam dacă

domnul Gruffydd fusese cumva proroc atunci cînd îmi spusese că am s-ajung la spînzurătoare fiindcă, iată, încă cineva îmi făcuse aceeași prevestire. Tare-i straniu cînd te gîndești la zilele ce au să vină. Și în vreme ce străbăteam străzile mergînd printre case de cărămidă roșie ca să-l găsesc pe domnul Jonas, la zilele ce aveau să vină mă gîndeam. Încercam să-mi închipui ce soartă mă așteaptă și cu ce aveam să mă îndeletnicesc peste zece, peste douăzeci, peste treizeci și peste patruzeci de ani. Și uite că astăzi stau aici, așezat pe pat, tot la zilele viitorului mă gîndesc și tot atît de multe știu.

Niciodată n-o să puteți vedea o casă mai potrivită cu locatarul decît era casa domnului Jonas. Casă nouă, durată temeinic, din cărămidă presată de culoare roșie cum e carnea vie și fără cea mai mică pată. Ușa de la intrare era minunat vopsită în amestec de cafeniu și galben, avea în partea de sus șase gemulețe de sticlă colorată, cutie de scrisori din bronz masiv, iar pe oberliht o rozetă acoperită de scriere cu litere mari, puțin săltate ca să încapă. Avea la parter o fereastră ieșită în afară și împodobită cu perdele de dantelă, și încă una, la același nivel cu zidul, deasupra ușii.

Deodată mi-am dat seama că ușile de la intrare stăteau toate închise, cît puteam să văd în lungul străzii, deși era o zi foarte călduroasă.

Am bătut, ușa s-a deschis cu un scîrțîit care te făcea să strîngi din dinți, și doamna Jonas s-a uitat la mine ridicînd din sprîncene.

— Bună ziua, sînt Huw Morgan, de la școală.

— Ai venit să-l cauți pe domnul Jonas-Sessions, nu-i așa? mă întrebă foarte amabilă, dar serioasă. Te rog să le spui că se simte încă rău și are dureri mari, dar sper să se restabilească destul de curînd.

— Am venit să-mi cer iertare, îi spusei atunci și observai cum un șir nesfârșit de simțăminte diferite îi alunecă pe chip.

Părul îi făcea două falduri pe lângă tâmple și se aduna într-un coc mic pe creștet. Purta o bluză albă cu guler înalt, prins într-o broșă, și fustă neagră care, în mers, mișca din loc preșurile întinse în hol.

M-a privit, am privit-o.

Pe urmă a respirat o dată adânc.

— Poftim, mă invită, și deschise ușa mai larg.

Am intrat, și din nou am auzit scîrțîitul ușii și am împins-o o dată, și încă o dată, pînă s-o pot închide.

Din pricina perdelelor trase și a ușilor închise mirosul dinăuntru semăna puțin cu cel din capelă, cuprinzînd în plus iz de varză, de tocană irlandeză, de săpun lichid la care se adăuga respirația numeroaselor clădării de haine și a vazelor cu plante bine udate.

— Așteaptă aici, mă invită, și porni spre etaj strecurîndu-se ca vîntul prin iarbă, apoi o auzii cum deschise o ușă pe palier.

Glasul domnului Jonas ajunse la mine mai întîi răstit, pe urmă domol. Doamna vorbi minute întregi, apoi așteptă, așteptai și eu, așteptă și casa, iar ușa trosni prin somn.

Pe urmă doamna ieși din încăpere și se aplecă peste balustrada scării, chemîndu-mă :

— Vino, dar nu stai decît un minut, și ține seama că e vorba de o favoare.

Așa că am pornit în sus, și parcă marea își rostogolea valurile înlăuntrul meu și mă făcea să respir cu multă greutate. În cămăruță era întunecime din pricina perdelelor trase, simțeai cum căldura îți lovește obrajii, un paravan de hîrtie creponată se

afla dinaintea căminului, fereastra stătea închisă, mirosea a fenol și a rufărie veche, a respirație caldă acum răcită și a oțet.

Domnul Jonas stătea în capul oaselor cu ochii bandajați și legat la gură cu un fular, cu boneta de noapte pe cap și un plasture peste dosul mîinii drepte pe care o întinse către doamna Jonas făcîndu-i semn să închidă ușa. Mă întîmpină :

— Așa, presupun c-ai venit să-ți ceri iertare, nu ?

— Da. Îmi pare rău de ce-am făcut, domnule Jonas.

— Asta pe mine nu mă interesează nici cît negru sub unghie. Meriți să fii dat afară și eu am insistat pentru asta fiindcă altminteri te-aș fi dat în judecată. Poți să-mi și lingi ciubotele că tot n-am să te iert, nici n-am să intervin pentru tine pe lîngă domnul Motshill.

— Nu vreau să mă iertați, am venit doar să vă spun că îmi pare rău de cele ce s-au întîmplat.

— Ascultă, îi cunosc prea bine pe cei de teapa ta. Niște șarlatani. Toți corupți pînă în măduva oaselor. Vă înșelați pe voi înșivă și-i înșelați și pe ceilalți. Dar eu vă știu. Și mi-e scîrbă de voi. Blestemată adunătură de fățarnici !

— Îmi pare rău de ce s-a întîmplat, spusei din nou fiindcă glasul neplăcut la auz începuse să-i tremure și nu era de loc la fel de puternic ca de obicei.

— Pe dracu, îți pare rău. La o sută de pași de casă să ajungi și tot orașul are să te audă nechezînd. Am primit să fii adus aci numai ca să-ți spun ce cred despre voi, șobolani împutiți. Acuma ieși afară !

Ar fi putut să-mi spună orice că tot nu i-aș fi răspuns. Atît de uluit eram că mă făcuse șarlatan. Și îl întrebai :

— Pentru ce sînt șarlatan, domnule Jonas ?

Se uită la mine pe sub bandaje, ținând capul pe spate. Abia zăream carnea învinețită și îmi părea mai rău decât oricând.

— Pentru ce? zise și respiră puternic pe nas, cu nerăbdare. Să luăm ca exemplu situația pe care o ai la școală. Cu tot dinadinsul ai căutat să mă compromiți față de domnul Motshill, și cum dracul are grijă de ai lui o vreme ai izbutit din plin. Dar numai o vreme. Poate are să te ungă la inimă dacă vei afla că după ce mă întorc voi preda din nou la clasa a șasea.

— Dar pentru ce sînt șarlatan?

— Fiindcă pretinzi că ești ceea ce nu ești, răspunse cu o furie care îi tăia glasul. Și pentru ce motiv aș putea să mă aștept la altceva? La urma urmei e de ajuns să vezi din ce neam te tragi. Așa cum i-am spus și domnului Motshill, de ce să ne mirăm? Minerii în mine de cărbune. Oameni care trăiesc ca porcii și nu cunosc din viață decât berea și încăierările, și se folosesc de capelă ca de un paravan mincinos. Velși! Doamne sfinte, ce trib de sălbatici.

— Dar pentru ce sînt șarlatan, domnule Jonas? îl întrebai încă o dată.

— Ieși afară! Ai sărit asupra mea să mă omori probabil fiindcă interzic în școală folosirea jargonului și cu toate astea ai îndrăzneala să-mi pui întrebări în englezește. Șarlatan de cea mai pură speță!

— Dumneavoastră ați început în englezește. Îmi închipuiam că niciodată nu folosiți velșa, altminteri în velșă v-aș fi vorbit.

— Ascultă, Morgan, îmi spuse și se răsuci într-un cot ca și cum s-ar fi pregătit să mă azvîrle afară de îndată ce ar fi terminat ce avea de spus, nu văd nici un motiv pentru care ar trebui să discut cu tine în felul ăsta, și numai unul Dumnezeu poate ști de ce o fac. Dar înainte de a pleca vreau să-ți spun

următoarele. Velşa n-a fost niciodată o limbă, ci numai un primitiv mijloc de comunicare între triburi de barbari ce duhneau a bălării. Dacă vrei să-ți faci ție însuși un bine, nu-ți mai chinui limba cu ea.

— Oho ! am exclamat, și nu mai aveam în minte nimic altceva decât pe mama, pe tata și pe Bron.

— Da, stăruie domnul Jonas. Ehei, engleza ! Limba reginei și a întregii nobilimi. Velş ! Doamne Dumnezeule sfinte, cuvântul însuși e folosit pentru a da un nume hoților care nu-și plătesc pariurile la curse.

— Dar și dumneavoastră sînteți velş, domnule Jonas.

— Am avut nenorocul să mă nasc în țara asta.

— Aici nu încapă nici o îndoială, spusei și mă ridicai în picioare. Velşă vă este vocea și velşă vă este vorbirea, amîndouă, iar ura n-are să le poată schimba nici pe una și nici pe cealaltă.

— Ieși afară, ieși afară numaidecît !

— Tare aş dori să pot avea numai un minut limba doctorului Johnson. Aş lovi atunci mult mai tare decât am lovit cu pumnii. Și în vecii vecilor nu v-ați mai scula din pat. V-aș lăsa paralizat și fără grai. Nu-mi pare rău de ce am făcut. Aș vrea să fi făcut și mai mult. Am venit aici numai și numai fiindcă mi-a cerut-o domnul Gruffydd.

— Ruth, strigă domnul Jonas. Ruthie.

— Iad să-ți fie viața, îi urai, iar după ce vei da ortul popii, acolo să te duci.

Am coborît repede scările și jos am dat de doamna Jonas care își aduna fustele pregătindu-se să urce.

— Ce i-ai făcut ! mă întrebă și mă trase de braț.

— Nimic. Doar i-am urat să-i fie viața iad.

— Cu ce drept îi urezi unui om să-i fie viața iad ? mă întrebă pregătindu-se să se repeadă la chipul meu cu degetele-i tremurătoare. Drac afurisit ce ești, diavole, mai întîi îl stîlcești în bătaie și pe urmă

îi urezi să-i fie viața iad. Du-te tu și trăiește acolo pînă n-apuc să te omor.

— Ruth și mai cum vă numeați înainte de a vă mărita? o întrebai și atunci gura deschisă și gata să continue i se închise la loc, ochii i se goliră și cătară mirați în toate părțile, o mîină i se înălță la obraz și simții cum îi fuge căldura din trup.

— Morgan, îmi răspunse în șoaptă, cu glasul gîtuit de surprindere. Ruth Morgan mă chema. De ce întrebi?

— Sînt încîntat, îi răspunsei și ieșii din casă făcînd din nou ușa să scîrțîie și rîzînd pînă am dat în stradă.

De data asta Elijah avea dreptate, fiindcă și cînd ajunseseam pe creasta muntelui încă mai nechezam.

— Se înșală, îmi spuse domnul Gruffydd după ce îi povestisem. Ni se spune velși de la cuvîntul saxon *waelisc*, care înseamnă străin. În ce privește denumirea escrocilor dè la curse nu știu ce să-ți spun. Dar dacă unii dintre străbunii noștri au fost puțin iuți de mîină și ageri de picior vina este numai a englezilor. Poate că cei mai mulți dintre ei n-au auzit niciodată despre legile statornicite împotriva noastră. Nu poți învinui niște oameni neștiutori. La fel de bine ai putea să bați cîinele fiindcă nu-ți dă bună dimineața.

— Atunci pentru ce a spus domnul Jonas că sînt șarlatan?

— Omul cît trăiește tot învață, spuse domnul Gruffydd. Dîmnul Jonas ar face mai bine să vadă bîrna din ochiul lui. Să nu te intereseze niciodată oamenii care îi categorisesc pe alții, Huw. Țștia sînt copii, oameni neîmpliniți. Iar un om întreg e dator să cunoască bine, cu mintea și din experiență, știința șarlataniei înainte de a-i cinsti pe alții cu asemenea denumire. Ține minte, Huw. Trăiește în pace cu

semenii și încrede-te în Dumnezeuul tău. De nimic altceva să nu-ți pese, și mai ales de limba altora.

— Dar dumneavoastră de ce vă pasă ? îl întrebai, și de îndată ce rostii cuvintele astea mă năpădi arșița părerii de rău.

Ochii îi erau grei de întunecime și priveau obosiți, cu răbdare impusă și nu firească. Se uită la mine purtînd pe chip puțin zîmbet, puțină înîcruntare, puțină suferință și puțină mirare, de toate laolaltă ca și cum eu aș fi întins piciorul să-i pun piedică.

— Îmi pasă mie, băiete ? mă întrebă perfect liniștit. Nu-mi pasă, nu mi-a păsat și nu-mi va păsa niciodată. Trebuie să înveți a face deosebirea dintre îngrijorare și cugetare, și dintre cugetare și rugăciune. Se întîmplă uneori ca o lumină să dispară din viața ta, Huw, iar atunci traiul ți se transformă în rugăciune, pînă ce afli destulă vigoare ca să poți sta din nou sub povara propriilor tale gânduri.

— Da, *sir*, spusei abia stăpînindu-mă să n-o iau la fugă. Vă rog să mă iertați că v-am spus vorbele astea.

— Ți se pare cumva că m-am schimbat, Huw ? mă întrebă și începu să se uite la mine puțin pieziș, parcă vrînd să se încredințeze că o să spun adevărul.

— Da, *sir*.

— Cum, în ce fel ? mă întrebă din nou fără să clipească.

— Vorbiți cu mai multă greutate, nu mai zîmbiți cît zîmbeați înainte, nu vă mai interesează la fel de mult cele din jur și nici nu mai sînteți la fel de voios. De mobilă nici nu vă mai pasă.

Își întoarse fața de la mine și se uită către munte, iar atunci m-a cuprins o teamă cumplită, acolo, pe drumul acela îngust și liniștit unde ne aflam numai noi singuri, lîngă ușa laterală a capelei, la capătul cărării prăfoase ce duce pînă la rîu, și vedeam mij-

locul apei acoperit de lumina tremurătoare revărsată pe ferestre și apoi trimisă spre noi ; mă simțeam în mijlocul unei bătălii ce-mi rămânea nevăzută și neauzită, dar mă făcea să mă cutremur, cu vacarmul ei și cu rănilile ce le pricinuia.

— Prin urmare nu mi-am îndeplinit pe de-a întregul datoria, n-am izbutit. Așa-i, micuțule ? întrebă domnul Gruffydd după minute și minute la *sir*.

— Nu-i adevărat, *sir*, răspunsei repede, gata să-mi vărs și sângele pentru el. Nu-i adevărat, *sir*, zău că nu. Doar că atunci când vorbești așa sînteți puțin altfel decît odinioară.

— Ehei, Huw, dragul meu, spuse domnul Gruffydd, întinse mîna îndărăt și mi-o așeză pe umăr. Acum du-te, lasă-mă, și întoarce-te mîine dimineată să începem iar treaba la mobilă, da ? În două-trei zile de muncă zdravănă o scoatem la capăt.

— Da, *sir*.

Și cu inima neagră am plecat de acolo.

Capitolul XXVIII

Cînd am intrat în casă am găsit-o pe sora lui Iestyn, și după chipul mamei am înțeles că e ceva în neregulă, deși un străin n-ar fi putut observa nimic. Blodwen era smeadă la față, avea păr negru, și ochii ei căprui și rotunzi se uitau la tine ca și cum te-ai fi aflat tocmai în fundul grădinii. Era o ființă calmă, stătea tot timpul liniștită, cu spatele drept, cu mîinile împreunate și picioarele aproape cu totul ascunse sub scaun. Mai totdeauna vorbea englezește, dar curgător și limpede, fiindcă făcuse școală la Londra, iar pe urmă la Paris, și îmi închipui că profesorii de pe acolo nu-s dispuși să treacă ușor cu vederea peste orice.

— Ei, Huw, mă întâmpină și totodată îmi zîmbi cu multă drăgălășenie. Ce mai faci ?

— Bine, mulțumesc. Dar tu ?

— Cum nu se poate mai bine. Mă gîndeam că poate ai să fii atît de drăguț și să-mi duci în seara asta harpa la Tyn-y-Coed.

— Sigur că da.

— Atunci e grozav, spuse Blodwen și din nou îmi zîmbi, dar după ținuta mamei am înțeles că sînt de prisos, așa că am plecat și m-am dus la Bron să împachetez harpa.

I-am povestit despre soața domnului Jonas, iar Bron a țistuit din limbă și mi-a spus :

— Am fost colegă cu ea la școală. Blodwen tot mai stă de vorbă cu mama ?

— Da.

— Atunci înseamnă că o s-avem alte necazuri. Nu mai trece mult și Angharad se întoarce acasă, o să vezi. E-un bețiv păcătos.

— Cine, Bron ?

— N-are a face.

Abia atunci am înțeles privirile, semnele și vorbele aruncate ici și colo când se discuta în casă despre Angharad și Iestyn. Mi se strîngea inima și mi se răcea sufletul de cîte ori mă gîndeam că Angharad ar putea să îndure cine știe ce necazuri, dar n-aveam nici o putere, și uitîndu-mă la Bron îmi dădeam seama că n-aș mai fi putut scoate de la ea nici un cuvînt, nici măcar cu cleștele.

Așa că am luat harpa în spate și am pornit peste munte către Tyn-y-Coed, dar am făcut o plimbare plăcută, cu nenumărate popasuri, și de cîte ori o puneam jos harpa mă răsplătea cu un zumzet.

Tyn-y-Coed era o casă mare și solidă, ridicată pe vremea lui George al II-lea¹ peste o zidire de dinaintea Elisabetei.² Într-o latură se mai vedea ceva și din clădirea cea veche, frumoasă și cu hornuri de cărămidă. Parterul și etajul mai rămăseseră, cu ferestrele lor mari și portalul înalt, cu coloane ce se îngustau către vîrf. Totul era alb și doar obloanele vopsite în verde, acareturile fermei fuseseră și ele date cu var și nicăieri n-ai fi putut zări vreo pată. Frumoasă așezare mai era, înconjurată de arbori care să țină umbră, grădină în față și grădină în spate, vaci roșietice pe pășuni, găini albe, negre și

¹ Rege al Angliei între 1727 și 1760.

² Elisabeta I-a, regină a Angliei între 1558 și 1603.

cafenii, în curte, găște și rațe albe la baltă, curci cocotate pe garduri în preajma grajdurilor.

Blodwen ajunsese înaintea mea și stătea în prag cu servitorul venit să-mi ia harpa.

— 'Vino să bei un ceai, Huw, mă invită Blodwen, cu chipul colorat în verde de umbrele copacilor. Te poți spăla în cămăruță.

Așa că am intrat în casă pentru ceai, și tare bun a fost ceaiul acela. Îmi plăcea salonul cel mare de la Tyn-y-Coed. Era înalt, cu ferestre multe și largi, făurite într-o vreme când oamenii gîndeau la lărgime, duceau viață tihnită și iubeau treaba bine făcută. Ca să-ți dai seama de toate astea era de ajuns să privești plafonul, fără să mai vorbim de mobilă. Cît despre vatra cea largă, ți-ar fi fost rușine s-arunci în ea cărbuni, atît era de frumoasă, de simplă, atît de albă era marmora și-atît de armonioase liniile curbe, cele drepte, ornamentațiile, încît simțeași o aleasă bucurie cînd îți treceai palma peste ele și te gîndeai la așezata minte a omului care le dăduse formă.

Ori de cîte ori mă duceam la Tyn-y-Coed Blodwen rîdea încetișor pe seama mea, dar era un rîs blînd și plin de simpatie, fiindcă îi explicasem de ce îmi plăcea să-mi trec palma peste lucruri binecuvîntate de minți agere și de trecerea timpului.

— Ți-ar plăcea să vii și să stai aici, Huw? mă întrebă cînd trecurăm la prăjituri.

— Nu. Dacă ar fi casa mea, mi-ar plăcea.

— Dar dacă te-aș ruga eu să vii?

— Nu. În curînd o să mă duc la muncă.

— Trebuie neapărat? mă întrebă uitîndu-se în ochii mei cu ochii ce i se făcuseră și mai căprui. Avem aici o mulțime de mobile care au nevoie de reparații, și după cîte cred eu mobilele lucrate de

tine pentru domnul Gruffydd sînt tare drăguțe. Vino să lucrezi aici, Huw.

— Am promis că mă duc să muncesc alături de tata, îi răspunsei și chipul lui Isaac Wynn îmi apăru înaintea ochilor întărindu-mi hotărîrea.

— Vai, ce rău îmi pare, spuse Blodwen respirînd precipitat. Nu pot suferi gîndul că ai să cobori în mină. Mă durea sufletul și cînd știam că tata coboară acolo, și totdeauna am să fiu bucuroasă că Iestyn și-a vîndut acțiunile.

— Dar a lăsat și patru sute de oameni fără lucru.

Se uită lung la mine, bătut încetișor cu lingurița în farfurioară de parcă ar fi vrut să dea de veste că are să spună ceva ce nu s-a mai auzit. Pe urmă lăasă jos lingurița și își frecă nasul cu o bucată de dantelă care în viața ei nu mai fusese batistă, și zise :

— Vorbești ca fratele tău Owen.

— Aș fi încîntat.

— Mai are vreo veste despre patentele lui ? mă întrebă așa, ca într-o doară.

— Nu, dar săptămîna viitoare un domn din America o să vină să stea de vorbă cu el. Se pare c-o să le cumpere.

— Aha, rosti uitîndu-se în ceașcă. Are să plece și el acolo, nu cumva știi ?

— Poate, dacă o găsi pe cineva să lucreze în locul lui la sindicat.

— Pentru ce și-o fi bătînd atîta capul cu prostiile astea n-am să pot înțelege niciodată, spuse oarecum nervoasă. Sindicatul ăsta n-are să poată fi niciodată un sindicat adevărat, așa cum ar vrea Owen.

— Pînă acum are peste cincizeci de mii de membri și numărul lor sporește în fiecă săptămînă.

— De unde știi ?

— Scrisorile către Londra eu le scriu, încă de la început. Și dacă Owen pleacă, Ianto ori Davy vor fi oricînd gata să treacă în frunte. Curînd o să ne unim cu Monmouth, pe urmă cu docherii și cu fochiștii.

Rămase nemișcată o vreme, cu mîinile împreunate, picioarele aproape cu totul vîrîte sub scaun, pată mov în primele revărsări ale amurgului, în vreme ce focul arunca lumini roze pe obrajii fetei și licăriri roșietice pe obiectele de argint.

— Noaptea trecută l-am auzit vorbind.

— Pe munte ? am întrebat-o nu fără mirare.

— Da, îmi răspunse, și aș jura că roșise fiindcă glasul îi era stins, aproape șoptă. Ne-am dus acolo împreună.

Va să zică de asta se dusesse Owen la trei adunări într-o singură noapte, cînd Ianto și Davy erau acasă și ar fi putut să se ducă fiecare la cîte una.

— Are o mulțime de prieteni, nu-i așa ? mă întrebă.

Și dintr-o dată mi-am dat seama că e mult mai afectuoasă cu mine, deși în atitudinea ei nu se ivise nici o schimbare, doar în glas apăruse o nuanță nouă. Era ca și cum undeva s-ar fi prăbușit un zid, fără zgomot.

— Da, am încuviințat, însă cu prudență. Mulți tare, ce-i drept. Prin toate văile. Ar avea unde să se îmbete în fiecare seară.

— Are obicei să bea ? mă întrebă repede, cu teamă.

— Nu, nici o picătură. Doar apă și ceai. Și din cînd în cînd cîte un strop de bere făcută de mama.

Păru că se lasă și mai adînc în fotoliu.

— Dacă sînteți atîția frați, probabil că roiesc fetele în jurul vostru. Mai ia puțin ceai, Huw, te rog. Nu vrei să guști din prăjitura asta ?

— Ba niște ceai da, mulțumesc.

Și întinsei ceașca.

— Dar prăjitură nu, mulțumesc, am luat destul și e foarte bună. Nu ! Nu sînt fete.

— Ehei, bineînțeles că sînt, voi bărbații totdeauna spuneiți nu cînd ar trebui să spuneiți că da.

— Nu sînt fete, repetai cu tărie. Fetele aduc totdeauna necazuri. Unele, cel puțin.

— Și eu sînt un necaz, Huw ? mă întrebă rîzînd.

— Nu, mie îmi ești simpatică. Și lui Owen.

— De unde știi ? mă întrebă cu glas stins.

— Altminteri ar fi fost cu tine pe munte, sau ar fi făcut alături de tine măcar doi pași, indiferent încotro ? Poți fi sigură că nu.

O lumină portocalie se revărsă pe pereții coridorului și doamna Nicholas pătrunse în salon cu două sfeșnice înalte cu lumînări aprinse, mare și rotundă la trup, în rochie neagră și cu un mănunchi de chei zornăitoare prins pe lanțul de argint. Lumînările o sileau să înalțe capul și chipul îi părea un soare de aur cu scînteieri în ochi.

— Stați pe întuneric, ne zise cu glas gros și dojenitor. Ce nesocotită ești, domnișoară Blodwen. Pe întuneric, cu un băiat tînăr. Vai de mine și de mine. Toată lumea de pe Vale are să vorbească.

— N-au decît. Te deranjează cu ceva, Huw ?

— Nu, nici vorbă, dar mi-ar plăcea să-l prind pe vreunul bîrfînd.

— Să prinzi pe vreunul ? se minună doamna Nicholas în vreme ce aprindea tot mai multe lumînări. N-ai decît să intri în orice prăvălie vrei, sau s-ascuți ce vorbesc oamenii în piață. Ca puricii într-un pat de la azilul săracilor așa mișună vorbele. Aoleu !

— Nicky, zise Blodwen, mi se pare că ești și tu la fel de rea ca și ceilalți.

— Da, așa e, domnișoară Blodwen, răspunse doamna Nicholas, cu glasul îngroșat de rușine, asta chiar că

e vorbă s-o spui bieteii Nicky. Acum douăzeci de ani te-aş fi întins frumuşel pe genunchi şi nici nu mi-ar fi păsat de câte ori ai fi spus: Te rog, Nicky, iartă-mă, Nicky.

— Totuşi cred că la bîrfeală te poţi lua la întrecere cu oricine, spuse Blodwen. Cina e la ora opt, Nicky.

— Aha, zise doamna Nicholas puţin îmbufnată, care va să zică opt, nu, domnişoară Blodwen? Domnişorul Huw rămîne, rămîne şi dînsul la cină, nu-i așa?

— Nu. Avem pe altcineva.

— Pe domnul Owen Morgan, afirmă doamna Nicholas făcînd din cap un semn ce nu admitea împotrivire.

Repede îşi adună sfeşnicele şi porni spre uşă cu paşi grăbiţi.

— Nicky, îi strigă Blodwen gata să se supere. Nu-i nevoie să tragi concluzii. La opt. Asta ajunge.

— Am înţeles, domnişoară Blodwen, răspunse doamna Nicholas întorcîndu-se în prag. Domnul Parry, domnul Owen Jones, doamna Owen Jones, doamna Davies, doamna Griffiths, domnişoara Griffiths şi cu dumneavoastră.

Apoi se răsuci în loc şi dădu să iasă.

— Şi domnul Owen Morgan, adăugă doamna Nicholas, peste umăr, şi din clipa aceea nimeni nu se mai afla în prag.

— Femeia asta devine din ce în ce mai greu de suportat, zise Blodwen. Nu ştie să stea la locul ei. Bineînţeles că Owen are să fie cine ştie unde.

— Nu ştiu, dar l-am văzut călcîndu-şi hainele cele bune, şi azi-dimineaţă, înainte de a pleca la mină, şi-a ales cu mare grijă o cămaşă anume.

— Huw, îmi spuse Blodwen liniștită, cu multă căldură pe chip, dar foarte serioasă. Te rog să nu spui nimănui, vrei ?

— Ochi cășcați, gură cusută, îi răspunsei folosind vorbele lui Cyfartha.

Și-așa se face că m-am dus atît de des la Tyn-y-Coed. În timpul meu liber am pus la punct toate mobilele care aveau nevoie de reparații. Am făcut și o garnitură pentru mine, dar asta s-a întîmplat mai tîrziu.

În cele cîteva zile cît am lucrat cu dînsul înainte de a începe lucrul la mină l-am surprins de multe ori pe domnul Gruffydd privindu-mă. De cîte ori se uita la mine din spate îi vedeam fața într-o porțiune strălucitoare și roșietică din paneelele bufetului cel atît de bine lustruit. Și totdeauna cînd mă întorceam spre dînsul își muta privirile. La început m-am mirat. Pe urmă am simțit că mi-e frică. Dar pe măsură ce zilele au trecut una după alta și privirile acelea s-au rărit, iar discuțiile noastre au ajuns să se mărginească la cîte o vorbă sau două despre grosimea lustrului, despre starea vremii sau cît de calde sînt farfuriile pentru masă, am început din nou să fiu nedumerit, pînă ce mi-a venit la îndemîină să-l întreb ce era cu povestea asta. Fiindcă aici se află însuși miezul suferinței să stai lîngă un om pe care să-l simți cum se frămîntă și se chinuie, să simți alături de el întreagă arsura durerii, și totuși să nu-i poți sări în ajutor.

Micuța Olwen ne aducea nouă ceaiul și de obicei ieșeam împreună cu ea, rămîneam în verandă și o urmăream cu privirea pe tot drumul de înapoiere către casă și îi făceam semn cu mîna cînd se întorcea să privească îndărăt. De aceea se uita în urmă mai la fiecare pas și trebuia să-i fac semn căci altminteri nu se mai clintea din loc. Totdeauna trecea

o mulțime de timp pînă o vedeam ajunsă acasă, și cînd reveneam înăuntru găseam ceaiul aproape rece.

— Seamănă foarte mult cu Angharad, spuse domnul Gruffydd.

— Da. Cînd s-o face mare nimeni n-are să le mai poată deosebi.

— Asta peste douăzeci de ani, rosti domnul Gruffydd.

Oare de ce, mă întreb, pomenirea zilelor ce au să vină aduce cu sine o atît de iute strîngere de inimă și pricinuieste durere ca sabia răsucită în rană? Poate că simțim cum ne fuge tinerețea fără a mai avea balsamul adus de lunecarea anilor, iar durerile yîrstei înaintate vin să ne stea în preajmă nevăzute și se întetesc cu fiecă clipă care zboară, și deodată devin lucruri aieva, ne dăm seama de existența lor, dar cînd încercăm să le cunoaștem îndeaproape iată-le cum iarăși se retrag la locul din acea vreme ce va să vie, din nou gata să ne iasă în întîmpinare.

Sau, iarăși mă gîndesc, poate că pomenirea zilelor viitoare înfige o pană sub ușa aceea strașnic ferecată și o saltă ușor, doar atît cît să îngăduie strecurarea unui murmur stins din larma valurilor prin care vom trece mai înainte ca oamenii ce ne cunosc să poată lua chipuri întristate pentru a da veste că am murit. Trist, tare întristător e gîndul că ne aflăm aici pentru a încasa vîrtos în fiecare repriză, fără putința de a întoarce loviturile, fără nădejde de a birui, ci doar luptăm orbește împotriva campionului campionilor, iar el se distrează cu noi ținîndu-ne la distanță cu stînga sa cea fără cruțare, și în ultima repriză ne trimite la podea cu o directă a dreptei lui care ucide.

E ceva bolnăvicios în gîndul că te vei hotărî să primești cu bucurie ciomăgeala aceea cumplită, iar

mîngîiere poți afla numai în faptul că niciodată nu vei cunoaște gustul înfrîngerii. Fiindcă în clipa cînd lutul îți este ridicat și scos de pe ring, ești iarăși pe picioare și reîncepi lupta altundeva.

Auzisem sîngerarea din glasul domnului Gruffydd și în arzătoare clipe de goliciune a minții răscolisem bibliotecă întregi de cuvinte numai pentru a-i putea aduce liniște. Și spusei :

— Vreme lungă, *sir*.

— Atunci am să fiu om bătrîn.

— Da, *sir*.

— Bătrîn, și fără să fi realizat nimic.

— Ați realizat multe, spusei cu glas cît mai tare pentru a încerca să răscumpăr lipsa cuvintelor pe care nu le găsisem puțin mai înainte. Capela, și bolnavii, și toate celelalte, *sir*.

— Și toate celelalte, repetă domnul Gruffydd și rîse. Mulțumesc, Huw. Ehei, dragul meu, cînd eram tînăr credeam că am să cuceresc lumea doar cu adevărul. Credeam să am să conduc o armată mai mare decît cele visate vreodată de Alexandru, nu ca să subjug neamuri, ci ca să eliberez omenirea. Cu adevărul. Cu sunetul de aur al Cuvîntului. Dar numai puțini au auzit trîmbița. Numai puțini au înțeles. Ceilalți s-au îmbrăcat în haine cernite și s-au așezat în capelă.

— Înseamnă că e un lucru rău să stai în capelă, domnule Gruffydd? îl întrebai cu glasul pierit de mirare.

— De ce te duci tu la capelă, Huw? mă întrebă fără să se întrerupă din lucru.

— Pentru... am început, și pe urmă tăcui, gîndindu-mă : „Da, adevărat, oare de ce?”

— Da, spuse zîbind domnul Gruffydd. Fiindcă vrei tu? Pentru că îți place să te duci? Fiindcă tatăl și mama ta fac la fel? Fiindcă îți înțîlnești acolo prie-

tenii ? Pentru că așa se cuvine în zi de duminică ? Pentru că n-ai altceva de făcut ? Din pricină că îți plac cîntările ? Ca să ascuți predicile mele ? Sau fiindcă ți-ar fi teamă să nu se abată focul asupra capului tău în săptămîna cînd nu te-ai dus la capelă ? De frică te duci, sau din dragoste ?

— Sînt puțin cam mirat, *sir*.

Și, într-adevăr, eram înlemnit de mirare.

— Cercetarea obișnuințelor rodește mare belșug de mirare, spuse domnul Gruffydd. Îți este cumva teamă ca un fulger de foc să nu se abată asupra capului tău, ori ți-e frică de vreo altă pedeapsă înfricoșătoare dacă o să lipsești de la capelă fără încuviințare ?

— Cred că, puțin, da, *sir*.

— Așa se întîmplă cu cei mai mulți. Teamă îi face să se îmbrace în negru și să vină ca turma la capelă. O teamă dezgustătoare, superstițioasă. E răzbunarea Domnului. Dreptatea dumnezeiască. Accia dau uitării dragostea pentru Isus Cristos. Nu țin seamă de jertfa lui. Moarte, teamă, flăcări, groază și haine negre.

— Dar nu v-am auzit niciodată predicînd împotriva vreunuia dintre ăștia, *sir*.

— Nu, Huw. Din gură apropiatu-s-au aceștia de mine și cinstitu-m-au cu buzele, dar inimile lor rămas-au departe de mine.

— Și ce trebuie să facem, *sir* ?

— Vai, Huw, dragul meu, îmi spuse ridicîndu-se și azvîrlind cît colo cîrpa de lustruit. Ce-ai, vrea să-ți răspund ? Cine sînt eu ca să propovăduiesc altora ? Păcatele mi-s la fel de grele. Mai grele.

A ieșit din casă și pe urmă l-am văzut călcînd apăsător pe calea spre munte, cu grabă plină de obo-seală, iar simțămintele mele sub picioarele lui se aflau.

Capitolul XXIX

Veni și ziua cînd Ivor a ieșit din șut și mi-a spus să mă pregătesc fiindcă a doua zi de dimineață trebuie să plec la treabă împreună cu el. M-au trecut sudorile de emoție cîtă vreme mi-am pregătit hainele de lucru, dar în casă nimeni nu rostea vreun cuvînt. Nici o singură vorbă. Însă felul cum tăceam cu toții spunea mai multe decît dacă fiecare s-ar fi urcat pe casă și ar fi strigat să se audă peste Valea întreagă.

A doua zi de dimineață, la șapte fără un sfert, am pornit către Ivor și mama m-a însoțit pînă la ușa casei lui Ivor fără să facă nici un gest deosebit, întocmai ca atunci cînd plecam la școală. Aveam tașca mea cu mîncare și buzunarul hainei îmi era îngreuiat de cinci lumînări.

— Ești gata ? mă întrebă Ivor, și Bron îi întinse tașca.

— Da.

— Așa, zise mama. Va să zică încă unul de-ai noștri.

— Da, mamă, spusei.

— Mergi sănătos, îmi ură mama și mă sărută.

— La revedere, mamă.

— Ivor, spuse mama, vezi să ai grijă de el.

— Sigur, mamă. La revedere. La revedere, Bron.

— La revedere, răspunse Bron și mă sărută în fugă, pe obraz.

Am plecat, și mama a intrat repede în casă.

Pe tot drumul în josul Dealului băieții și fetele îmi dădeau bună dimineata și se uitau la mine zîmbind ca și cînd ar fi spus: „Așteaptă tu puțin și-o să-ți dai seama pe ce lume ești“. Pentru bărbații vîrstnici nu eram, bineînțeles, decît un alt tînar care pleacă la muncă, așa că doar cîțiva îmi făcură semne de încurajare sau mă bătură cu palma pe spate.

Îndreptîndu-mă către gura minci încercam aceleași simțăminte ca și atunci cînd mă aflam pe ring, cu o clipă înainte de începerea luptei. Ceva mi se mișca în măruntaie, sîngele îmi năvălise în cap și mă simțeam ușor ca un fulg.

Cînd Ivor dădu să intre în colivie, Dai Bando și Cyfartha veneau și ei de-a fuga, așa că am pășit după Ivor, dar uitîndu-mă îndărăt și trăgînd nădejde că cei doi au să ne ajungă din urmă. Colivia era o ladă uriașă de scînduri groase îmbinate pe un schelet metalic și lemnul se înnegriise de-a lungul atîtor ani, praful de pe podele era gros de cîteva degete și întreaga alcătuire răsuna ca toba cea mare.

Dai și Cyfartha se strecurară înăuntru tocmai cînd omul dădea să închidă ușa coliviei, și Dai mă zări cum mă uitam la el printre coatele celor din față.

— Oho, exclamă cu răsufierea tăiată, tu ești? Ne-apucăm de muncă, așa-i?

— Sigur.

Podelele fugiră de sub picioare și în scrișnetul cablurilor ne prăbușirăm în întuneric, un întuneric atît de negru încît ți se părea că vezi lumină, genunchii ți se muiau și se îndoiu.

De sute de ori am coborît în mină, dar niciodată nu m-am putut obișnui cu căderea coliviei.

Cîteva clipe ai fi jurat că orbiseși. Pe urmă groaza își înfigea ghearele în tine.

Parcă am fi stat acolo ceasuri nenumărate, tot așteptînd în vreme ce aerul se răcea, și mereu în beznă, într-o întunecime mai adîncă decît noaptea, cu picioarele abia atingînd podeaua ce se prăvălea, pînă ce ni se părea că stăm în adîncul miezului nopții, cu genunchii îndoiți, gata să ne-azvîrlim în lumina dimineții.

Pe urmă scrîșnetul începuse să scadă treptat, podeaua se întări sub picioare, aerul deveni mai cald și aduse cu sine duhoarea sărată a cărbunelui proaspăt sfărîmat, lumina se revărsă peste noi, și atunci izbutii să respir și să simt gustul vieții năpădit de o recunoștință mai fierbinte decît focul, pentru recîștigatul dar al vederii.

— Haide ! mă îndemnă Ivor cînd se deschise ușa coliviei.

Am pornit după el trecînd pe sub arcada zidită din cărămizi, de la capătul galeriei principale, și am trecut prin zarva sîrnită de convoiul vagonetelor și cîntecele celor ce le conduceau. Galeria principală se lărgea doar atît cît să lase loc vagonetelor să alunece prin mijloc și oamenilor să se strecoare pe de margini, era înaltă de vreo nouă picioare și din loc în loc luminată de lucirea galben murdară a felinarelor.

Cale lungă am străbătut printre cete de oameni pînă ce Ivor s-a îndoit mult de mijloc și a pătruns printr-o mică spărtură din perete, spunîndu-mi, cu chipul scaldat de zîmbet :

— Haide ! Bagă de seamă să nu te izbești cu capul în stîncă.

Ne-am tirît prin micul tunel negru ca smoala, cu capetele aproape între genunchi, pe urmă Ivor s-a oprit și a aruncat jos cazmaua.

— Aicea-i, spuse el, și în beznă glasul îi răsună ca un bubuit. Aprindeți lumînările și după asta vă arăt ce aveți de făcut.

Așa că ne-am scos de pe noi hainele, vestele și cămășile, iar eu am aprins două lumînări și le-am înfipt în suporturile de metal prinse de armătură. Era așa de puțin aer acolo că flăcările lumînărilor crescură de-o palmă, și arătau cu adevărat frumos.

— Ascultați aici, spuse Ivor, eu am să tai cărbunele, iar voi o să împingeți bulgării pe jgheab. Pe urmă vă duceți jos și tot ce găsiți încărcați în vagonetul meu, ați înțeles ?

— Da, Ivor.

— Foarte bine, încuviință, și cazmaua lui mușcă adânc din stratul de cărbune.

Așa am început să muncesc în mină.

Ivor era un muncitor foarte iscusit, ager cu picnul, neobosit, și nu se oprea din săpătura în strat decît pentru a da la o parte zgura căzută după ce se desprindea cărbunele. Cînd s-a oprit el m-am oprit și eu, dar nu ca să stăm degeaba fiindcă am adunat zgura pe margini și am bătătorit-o bine ca să fie un fel de sprijin pentru tavan.

Ceasuri întregi am asudat acolo, îndoiți de mijloc, îndreptîndu-ne trupurile doar cînd stăteam lungiți pe spate, și așa am muncit în mină, cu praful de cărbune ce se așeza pe noi ca o ușoară atingere simțită totuși, ca și cum cărbunele și-ar fi pus degetele pe tine numai pentru a-ți da de veste că de data asta doar te pipăie, însă curînd, într-o zi, te va păstra acolo, jos sub el, în clipa cînd gîndurile îți vor fi în altă parte. Deseori mă uitam la stratul negru ce se arăta în lumina portocalie a celor două lumînări, și îmi spuneam în sinea mea că acesta ar putea fi zăbranicul de doliu al pămîntului, iar noi i-l smulgeam ca să-l ardem, și pămîntul ne privea printre

gene așteptînd clipa răfucliei. Și acolo, jos, totdeauna am fost stăpînit de o teamă pe care niciodată n-am putut-o alunga.

Veșnic mi se părea că aud un glas în tăcerea apăsătoare de dincolo de pocnetele continui ale cazmalei lui Ivor și de rostogolirea ecourilor pe care le stîrneau cărbunii prăvăliți pe jgheab. Și veșnic credeam că disting un chip în lucirile de pe fața cărbunelui, iar chipul acela părea că niciodată nu piere, oricît de adînc ar fi săpat Ivor.

Stăteam atît de aplecați încît cu mult înainte de sfîrșitul zilei de lucru mușchii abdomenului îți trimiteau veste că se destramă. Ivor se așeza în genunchi, se întindea pe-o coastă, se lăsa într-o parte, se apleca înainte ori se culca pe spate, sudoarea îi transforma pielea în mătase neagră, dar nici o clipă nu încetinea, niciodată nu se oprea pînă ce nu venea vremea mesci ori a unei înghițituri de ceai menite să spele praful de cărbune din gîtlej.

Am înțeles limpede, încă din prima zi, de unde avea Dai Bando mușchii accia de pe pîntece.

Și — Dumnezeule ! — ce desfătare să ieși din nou în aerul proaspăt al nopții după ceasuri fierbinți petrecute în lumina lumînărilor, lumină colcăitoare de praf uneori strălucitor. Atunci am înțeles, și am înțeles cu recunoștință, pentru ce ne așezam în prag cînd se iveau soarele. Numai ca să aflăm pace, și să ne alinăm durerile trupului privind lumina clară, simțind binecuvîntarea soarelui, eliberați pentru cîteva ceasuri de atingerea dătătoare de fiori a degetelor cărbunelui.

Am urcat Dealul prin mulțimea celor ieșiți din șut, am trecut pe lîngă băieți pe care îi cunoșteam fără să observ vreun semn de salut din partea cuiva, și am fost tare nedumerit pînă în clipa cînd mi-am

adus aminte de pielea de cărbune ce mă acoperea din creștet pînă în tălpi ascunzîndu-mă vederii.

Dar mă simțeam bărbat în toată puterea cuvîntului fiindcă pășeam laolaltă cu mulțimea aceea de oameni, le împărtășeam oboseala, același praf îmi înnegrea pielea, cunoșteam la fel ca și ei zgomotele și prifeliștile minci, aveam același cuget, eram de-ai lor, una cu ei, o parte din ei.

De spălat m-am spălat împreună cu Ivor, la Bron, în dosul casei, fiindcă la noi erau și așa prea destui.

E tare plăcut să vezi căzile pregătite și gălețile aburinde puse la rînd. Îți scoți hainele și le lași acolo unde s-a întîmplat să cadă. Îți torni în cap o găleată ca să iei grosul, pe urmă te freci cu săpun, încă o găleată și încă o săpuncală. Acum începi să te mai recunoști, însă mîinilor, și mai ales dîreilor acelea de pe buricele degetelor nu mai poți nădăjdui să le dai față. Freci și iar freci, dar jupîn Cărbune rămîne la locul lui și rîde de tine. Ce-i drept, bun prieten îi este omului apa, dar niciodată mai bun decît atunci cînd ți se scurge pe spate și cu ajutorul unui calup de săpun hăituieste cărbunele.

Pe urmă te vîri în cadă și te freci cu clăbuc alb peste tot trupul, apoi îți bagi capul sub apă și-ți ții răsuflarea ca să simți pretutindeni o moliciune la fel de apropiată ca și propria-ți piele.

— Ei, mă întrebă Bron cînd scosei capul deasupra, cum o duce bătrînelul ?

— Strașnic, răspunsei silindu-mă să mă țin cît mai mult sub marginea căzii.

— Ia stai puțin, urmă Bron și începu să-și suflece mînele. Ești negru tot pe spinare.

Luă peria și mă frecă pe umeri, pe urmă începu să mă săpunească bine cu palmele și mă clăti cu apă, și tot așa pînă ce am ajuns să fiu tare bucuros

că sînt eu și nu podelele ei din bucătărie. Știa să muncească Bron.

— Mi-a mai rămas vreun petec de piele pe acolo ? o întrebai. Dacă mi-a mai rămas înseamnă că-i mare minune.

— Piele ți-a mai rămas, dar chipuri sau desene nu, și asta multumită mie.

După aceea a venit Ivor și s-a spălat în vreme ce eu mă ștergeam, iar cînd am fost gata îmbrăcat a sosit iarăși Bron să-l frece pe el, și atunci am plecat acasă.

— Aha, mă întîmpină mama încrețindu-și fruntea și zîmbind, sîntem gata pentru masă, nu-i așa ?

— Da, mamă.

— Ți-a fost greu tare, băiețelul mamei ?

— Nu, mamă.

— Bravo. Acuma așază-te și mănîncă pe îndesate.

De îndată ce a venit tata m-a tras de ureche și mi-a spus zîmbind :

— Mîine mergem la un birou de avocat, nu ? Gata cu mina, nu-i așa ?

— Mi-ajunge mina, tată.

— Lasă c-ai să vezi tu. Tîmp avem destul și cărbuni prea de-ajuns.

Și cu trecerea anilor am văzut și am răsvăzut.

Cred că apucasem să muncesc vreo două luni cînd am primit o scrisoare de la Ceinwen, nu prin Ellis, ci printr-unul dintre camionagiii lui taică-său. Mă chema să mă întîlnesc cu ea sîmbăta viitoare acolo unde ne întîlniserăm și ultima oară, lîngă borna de pe șosea. Vedeam că știe cum se schimbă la noi șuturile și pe urmă am înțeles că se trudise destul ca să afle.

Aproape c-o uitasem. Dar după aceea amintirea ei mi-a revenit de cincizeci de ori mai puternică, nici-

odată nu mă mai culcam altfel decît cu gîndul la ea și așteptam ca pe jar să vie o dată sîmbăta.

Însă înainte de sîmbătă Owen a primit o telegramă de la Londra, și în vreme ce Gwilym împacheta sculele eu i-am ajutat să împacheteze motorul, pe urmă m-am dus cu ei pînă la gară și i-am urcat în tren.

— Două bilete pentru Paddington, vă rog, ceru Owen fără măcar să clipească.

— Paddington? Întrebă casierul holbînd ochii. Asta înseamnă Londra, așa doriți?

— Da, răspuse Owen ridicînd o sprînceană, coborînd-o pe cealaltă și uitîndu-se ca și cum în orice clipă ar fi putut să i se rostogolească din buzunare tot bani de aur.

— Doamne sfinte, se minună casierul. Plecați, acum, iar plecați?

— Da, afirmă Owen și își scutură un fir de praf de pe manșetă.

— Cu voluntarii plecați?

— Care voluntari?

— Pentru Africa de Sud. Neisprăviții ăia de buri și-au luat lumea în cap de-o vreme încoace.

— Asta nu ne interesează pe noi, spuse Gwilym. Îi pune el generalul Roberts¹ cu botul pe labe în două-trei zile. Noi după treburi ne ducem.

— Aha, exclamă casierul. Aveți treburi, care va să zică. Și cam ce fel de treburi?

— De-ale noastre, răspuse Owen. Și cu îngăduința dumneavoastră, două bilete pînă la Paddington.

— Nu vă supărați, zise casierul. V-am întrebat și eu așa, din politețe.

¹ *Frederick Sleigh Roberts* (1832—1914), general englez. A condus armatele britanice în multe acțiuni colonialiste, mai ales în India; în 1899—1900 a fost comandant suprem al trupelor din Africa de Sud angajate în războiul contra burilor (1899—1902).

— Și v-am răspuns tot din politețe, interveni Gwilym. Două bilete pentru fleacul ăla de Paddington, repede.

Ceasuri întregi ne-am plimbat în sus și în jos pe peron pînă la venirea trenului, lăsînd pe toată lumea să se uite la etichetele cu Paddington lipite pe bagaje și uitîndu-ne de sus la ceilalți fiindcă ei mergeau pînă mai colea, pe cîtă vreme noi pornisem hăt, către Londra. Bine ar fi fost să plec și eu cu ei, dar și așa nu pierdeam nimic, ba poate eram mai cîștigat căci la plecarea trenului am rămas pe peron și le-am făcut cu mîna pînă ce au trecut de curbă, iar cînd m-am desprins de pe peron toți se uitau la mine și-și șopteau între ei că sînt unul dintre frații Morgan și doi dintre ai noștri tocmai plecaseră la Londra. Ce plăcută muzică se ascunde în cuvîntul ăsta !

Unde mai pui că aveam în buzunar și o scrisoare de-a lui Owen către Blodwen, pe care trebuia s-o înmînez în ascuns. Doar mesagerii prinților ar putea înțelege cît de mîndru mă simțeam eu în ziua aceea.

De-a dreptul la Tyn-y-Coed m-am dus, am intrat înăuntru și am dat peste doamna Nicholas care așeza flori în vasul de aramă de pe masa din hol.

— Ce este ? mă întîmpină dînsa cu oarecare acreală.

— Domnișoara Evans, vă rog.

— Nu e în casă, îmi răspunse scurt și începu să fredoneze ușurel.

— Atunci o aștept.

— Cum ai s-o aștepți cu bocancii ăștia pe parchetul nostru ? Țsta-i lustruit pentru picioarele boierilor. În dos, la bucătărie.

— Am să aștept în fața casei.

Am ieșit afară și am zărit-o pe Blodwen venind direct din grădină cu flori în brațe și cu foarfecele

în mîinile înmănuşate. Frumos mai arăta cu pălăria mare şi înflorată, şi braţele încărcate de trandafiri roşii şi galbeni.

— Huw, strigă oprindu-se în loc, apoi se aplecă puţin înainte şi îmi zîmbi cu toată gura. Ce surpriză plăcută.

— Owen a plecat la Londra, îmi spusei cu glas scăzut, aşa fel ca oricine ar fi ascultat dinăuntru să poată crăpa de ciudă fără vreun strop de milă din partea mea. Taci din gură. Mi-a dat scrisoarea asta şi ţi-a trimis vorbă să nu spui nimic, nici o şoaptă nimănui.

Îmi trecu mie trandafirii şi deschise scrisoarea fără grabă, ca şi cînd foarte uşor s-ar fi putut lipsi de ea. Dar după ce începu să citească zîmbetul îmi reapăru de două ori mai larg, iar către sfîrşit pînă şi obrajii îmi roşiră puţin.

— Vai, Huw, îmi zise rîzînd, ce bine îmi pare. Vrei să-i spui mamei tale, te rog, că luni am să fiu la Londra ? Am primit o chemare grabnică.

— Îi spun.

— Şi mai spune-i, adăugă cu zîmbetul pierit de pe faţă, dacă nimeni nu i-a spus pînă acum, că peste trei săptămîni Iestyn se îmbarcă pentru Africa de Sud.

— Cum aşa, a intrat în armată ? o întrebai aproape înlemnit de mirare.

— Nu, Doamne fereşte ! Ceva în legătură cu cărbuni pentru aprovizionarea flotei. Ei, acumă să-i oferim un ceai lui Huw.

— Da, e o idee bună, şi după aceea repede către casă. Intru în şutul de noapte.

— Am jurat să te scot de acolo, din mină, Huw. Ba încă pînă n-apuci să îmbătrîneşti. Lasă că vedem noi.

Și, ce-i drept, am văzut.

Dar nu așa cum își închipuia Blodwen, binecuvîntat fie-i sufletul.

— Da, îmi răspunse mama după ce i-am spus ce vorbă îi trimisese Blodwen. Angharad o să vină să stea acasă cîtă vreme e el plecat. Dar să nu afle nimeni afară de ai noștri.

Capitolul XXX

Ceinwen prin urmare, sîmbătă după-amiază, și eu, îmbrăcat în cele mai bune haine maro, cu trandafir la butonieră, trandafir ce răspîndea în jur mireasmă din adierile raiului.

Uite acum șareta, șareta cea veche, cu vopseaua scorojită și decolorată de vreme, și iapa bătrînă, zîmbitoare parcă, arcuindu-și genunchii la fel de stîngaci ca totdeauna.

Și Ceinwen.

Stătea în picioare și rotea biciul pe deasupra capului, avea rochie albastră și mantie lungă albastră, și pălărie cu boruri largi, așezată pe-o căpiță de fîn proaspăt cosit. Fără coade. Fără plete pe umeri. Totul în vârful capului.

Femeie.

Dar rămăsese zîmbetul, rămăseseră ochii și, vai, rămăsese sărutul.

— Huw, îmi spuse, și chipu-i parcă ascundea în-lăuntru o lumină, iar glasul îi suna proaspăt, parcă venit de la mii de mile depărtare. Cît de mult ai crescut, măi băiete.

— Ți-ai pieptănat părul pe creștetul capului.

— De multă vreme. Hai să ascundem șareta, repede.

— Și să priponim iapa. Să nu se mai furișeze acasă să spună povești.

— Era gata să mi se tragă moartea din pricina ei.

— Ai avut necazuri mari în noaptea aceea ?

— Necazuri ? Doamne Dumnezeule, am fost biciuită așa de rău că am stat zile întregi în pat. Dar n-au aflat nimic despre tine.

— Aveam de gând să vin și să stau de vorbă cu tatăl tău, îi spusei, gata să intru în pământ de rușine.

— Bine ai făcut că ai rămas acasă. Te aștepta cu pușca încărcată. Știi de ce te-am rugat să te întâlnești astăzi cu mine ?

— Nu. De ce ?

— Vreau să mergem la Casa Orașului să vedem reprezentația, îmi spuse privindu-mă cu capul plecat, abia arătându-și pe sub borul pălăriei ochii în care sclipea ceva în stare să-mi taie respirația și să mă silească să mă uit repede în altă parte.

— Ce reprezentație ? o întrebai apropiindu-mă de ea ca să nu-mi poată vedea fața.

— Reprezentația, măi băiete. Vin actorii la Casa Orașului și dau reprezentații două seri la rînd. În casă la noi nu mi s-ar îngădui nici măcar să pomenesc despre treaba asta, fără să mai spun că m-aș putea gândi să mă duc singură. Mervyn cred că ar leșina dacă l-aș ruga să meargă cu mine, ba poate că m-ar și spune tatii. Și tata m-ar încuia în casă. Iar dacă m-aș duce singură probabil că m-ar ucide cu pietre, în stradă.

— De ce vrei să te duci ?

— Vai, Huw, se văită Ceinwen și se strînse lângă mine ca o fetiță, își țuguie buzele, clipi din ochi, rar de tot, apoi îi deschise mari, mari, ca să-i arate uriași, și cenușii, de-un cenușiu adînc, cu o umbră de moliciune, mijire de lacrimi și zîmbet ascuns în adîncuri.

M-am întors puțin într-o parte și ciocanele izbeau în oțelul incandescent din miezul ființei mele, focul îmi pîrjolea șira spinării și-mi revărsa lacrimi în ochi, judecata îmi pierise și simțurile adormiseră lăsîndu-mi doar vederea, însă și ea schilodită, așa că verdele copacilor și verdele ierbii rămăseseră doar o învălmășeală de verdeață fără formă, iar în auz nu mai prindeam decît viforul propriului meu sînge și, ca venit de la mari depărtări, glasul de lîngă mine. Ca un rege trăiești înlăuntrul tău cînd ai devenit bărbat.

— Vreau să mă fac actriță, spuse Ceinwen.

— De ce ? o întrebai strunindu-mi glasul.

— Fiindcă vreau să fiu actriță. Fără nici un de ce, numai fiindcă vreau. Sînt sătulă pînă în măduva oaselor de depozitul de cărbuni și de mîini negre de cărbune. Vreau să fiu actriță.

— Dacă o să pleci, acasă n-ai să te mai poți întoarce niciodată.

— Nu mă interesează. Nici o lacrimă n-am să vărs dacă n-o să-i mai văd cît oi trăi.

— Ai să duci viață grea. Și ai să trăiești printre oameni stricați.

— Dacă domnul Irving e un stricat, am să fiu și eu o stricată.

— Cine-i ăsta ?

— Doamne Dumnezeule, măi băiete, se minună Ceinwen ca și cum muntele ar fi fugit de sub picioarele noastre. Cum cine-i ? Acolo lumea se înnebunește să-l vadă.

— Unde ?

— La Londra.

— Vrei să pleci la Londra ? o întrebai nădăjduind, cu inima înghețată, că are să răspundă nu.

— Da. Cîndva în viitor. Și lumea are să vină pentru mine și-are să mă aștepte la intrarea artiștilor. Cu brațele încărcate de flori.

— Cînd are loc reprezentăția ? întrebai sperînd din nou că la vremea aceea o să mă aflu în siguranță, jos în mină.

— Miercurea și joia viitoare, la șapte. Patru *pence*, șase *pence* și un șiling. Și o să fii liber, n-are rost să spui că ești la lucru. Am făcut rost de programul suturilor de la mina voastră.

— Aha, voiai să fii sigură, nu ?

— M-am asigurat în toate privințele, îmi spusese rîzînd. Vii ? Te rog, Huw, zi că da.

Cum să zici nu cînd Ceinwen spunea da cu glasul acela care ar fi pus în grea cumpănă voința unei cete întregi de proroci ? N-avea rost să mă încăpățînez căci o toropeală grea începuse să mă cuprindă și nu mai doream nimic altceva decît să-mi întind mușchii și să mă lungesc lîngă ea ca să-i respir mi-reasma, să fiu aproape de gura ei și să-i am în preajmă moliciunea trupului. Și am rostit :

— Da.

— Vai, Huw, șopti Ceinwen și întinse domol brațul pe după gîtul meu, apoi mă trase în jos ca să mă sărute, cu o putere sălbatică, și murmure îi susurau în gîtlej, mișcări line îi trudeau trupul, și strîngerea degetelor ei lăsa vînatăi ce aveau să rămîină acolo zile în șir.

O nebunie fierbinte m-a cuprins, izbucnind către gură, către degete și către mijlocul trupului. Nici un bărbat nu va putea ști ce anume răvășesc zeii în ființa lui cînd trăiește asemenea clipe.

Gura năzuiește către roade noi ce par a sta la îndemîină, dar niciodată nu pot fi gustate. Degetele caută cu înflăcărare prin locurile moi, dar simțurile sînt mult prea departe de vîrfurile lor și le suportă

greu stîngăciile. Și înspre brîu, acolo unde e călit oțelul săgeții, se petrece o prăbușire de fierbințeală ce pare să știe în ea însăși că răcorirea nu va putea s-o afle decît în sîngele încă și mai fierbinte al femeii. Țîșnește dorința de a afla iazul, încep zvîrcolirile după libertatea de a căuta fulgerătoare minuni de bogate miruri, dulci splendori de scufundare și arzătoarea dorință de zbatere pentru a ajunge mai aproape, mai adînc, mai strîns. În sărutarea aceasta a sîngelui răsare o năvală a simțurilor și răsuflarea e dată uitării, mușchii împietresc, creanga șirei spinării se apleacă în mîna arcașului, în vreme ce zbîrnîtoarea coardă a arcului e întinsă ca să azvîrle săgeata.

Și în zborul ei săgeata se ridică la înălțimi ce nu pot fi aflate pe pămînt. Un imn de slavă izbucnește ca furtuna, dezlănțuită și cîntă în versuri ce nu și-au găsit niciodată rostire, dimpreună cu o muzică tare, stranie, și focuri în care trosnesc culori primordiale apar în dosul ochilor orbiți, iar miliarde de aștri strălucitori se ridică pentru a se rostogoli prin veacuri într-un nou născut univers de aur, scăldat în smirnă și tămîie.

Pe urmă creanga cea mult aplecată slăbește căci coarda arcului și-a cîntat cîntecul, răsuflarea se întoarce ca să golească plămîinii și trupul e cuprins de tremur. Ochii ți se limpezesc și-ți redau vederea. Copacii sînt verzi la fel cum erau și mai înainte. Nimic nu s-a schimbat. Nu-s trăsnete de foc. Nici îngeri cu săbii de flăcări. Și totuși asta a lăsat grădinile raiului în stăpînirea buruienilor. Mă înfruptasem din pomul oprit. Eva se afla alături de mine, tot caldă încă.

Și nici fulgere, nici foc, nici săbii.

Numai glasul unui sturz, mireasma de verdeață și pacea de pe coasta muntelui.

Și Ceinwen stătea liniștită și tremura ușor când se sforță să răsuflă, apoi scoase sunete slabe ca notele înalte ale strunelor de harpă ciupite de degetele vîntului, și două lacrimi ce-i alunecau lin în colțurile ochilor, și părul răspîndit pe iarbă în cîrlionți strălucitori.

Deschise ochii și se uită în sus la mine, oftă ușor de tot, o răsuflare i se agăță într-un colț de suspin. și atunci înghiți adînc să se elibereze.

— Vai, Huw, rosti lin și mă cuprinse cu brațe molate. Iubitul meu drag, ce ai făcut ?

— Te-am iubit.

— Sînt fericită că n-am știut nimic. O, cît de fericită sînt că tu ești cel dintîi. Niciodată n-are să mai fie vreun altul. Numai tu, iubitul meu drag.

— Comoara inimii mele, îi șoptii, și o sărutai, și m-am ridicat în capul oaselor ca să privesc de-a lungul Văii.

Ce verde era Valea mea în ziua aceea, da, verde și strălucitoare sub lumina soarelui.

— Miercuri, la șase și jumătate, îmi spuse Ceinwen cînd iapa se afla între hulube și bătea nerăbdătoare din picior.

— Sigur. Lîngă Casa Orașului.

Își trecu biciul în mîna stîngă, se uită la mine și, vai, întreaga-i ființă arăta o dulce sfială cum nu mai văzusem niciodată pînă atunci. Nevinovată erai, Ceinwen a mea cea dragă, și totdeauna nevinovată ai fost. Femeie erai — atît.

— Ce e ? o întrebai.

Privi în lungul drumului.

— Ți-ai pierdut toată stima ? mă întrebă cu glasul aproape stins.

M-am uitat la ceafa ei și i-am văzut șuvițele pale și răvășite îndesate sub pălărie, cu fire răzlețe atîrînd pînă la guler, și soarele care le făcea să lucească

și îi arginta vălul, lobul roșu și plinut al urechii, pulbera de pe umeri. Un fel de căldură izvora din ființa ei, și văzîndu-i neorînduiala veșmintelor, praful de pe ele, văzîndu-i arcuirea gîtului și pumnul mic strîns pe coada biciului mi-am dat seama că mi-e dragă, că-i tare dragă sufletului meu.

— Stima pentru ce ? o întrebai.

— Pentru mine.

— Din ce pricină ?

— Ei, pentru că m-ai iubit.

Ce-ar putea spune un bărbat pentru a aduce liniște sufletului unei femei într-o împrejurare atît de tristă e ceva greu de știut. Dar am încercat :

— Uite, dacă aș putea să-mi smulg sufletul din mine n-ai avea decît să bați piroane în el și tot n-aș scoate vreun murmur. Ce e aceea stimă ? Ai vrea să duc mîna la șapcă de cîte ori dau cu ochii de tine ?

— Și crezi că sînt o stricăță ? mă întrebă cu ochii jucînd în lacrimi.

— Numai Dumnezeu știe. Și din partea lui încă n-am primit nici o veste.

— Dar, Huw, spune drept, te gîndești la mine tot așa cum te gîndeai înainte ?

— Of, Ceinwen, i-am răspuns acoperind-o cu sărutări repezi, mă crezi cumva un fel de tîrîtoare scîrboasă ? Cît de încet au să se scurgă minutele pînă miercuri la șase și jumătate ! Datorită ție am văzut lucruri și am auzit zvonuri de dincolo de marginile lumii. Crezi că din pricina asta am să te prețuiesc mai mult, sau mai puțin ?

— Mai mult, șopti cu gingășie nespusă. Te rog, te rog, te rog.

— Da, mai mult.

— Gata, la revedere.

Și sări în șaretă.

— La revedere.

— Huw, murmură stins, fără vlagă.

— Ce s-a întîmplat ?

— Mă gîndesc la depozitul de cărbuni. Vîno și mai sărută-mă o dată ca să ne luăm rămas bun, vîi ?

Am sărit în șareta ce se legăna pe arcuri, și să nu mă mai mișc vreodată de-aici dacă n-am sărutat-o ca să-i rămîină urme.

— Mmm, se răsface Ceinwen. Gata, la revedere.

— La revedere.

Un zîmbet dulce, o plesnitură de bici, și o alunecare albastră prin vîrtejul de praf.

M-am întors acasă trăind visul de la sfîrșit către început.

Toată ziua de miercuri timpul s-a scurs prin vîrfurile cazmalei lui Ivor. Poc, poc, poc făcea cazmaua și eu înnebuneam de bucurie cînd aruncam bulgării de cărbune și-i auzeam duduind pe jgheab, mă repezeam iute prin bezna mirositoare și cu o putere de uriaș aruncam bulgării în vagonete, împingeam vagonetele pe șine și le scoteam afară. Fiecare bulgăre însemna că mă apropiu cu un minut, fiecare vagonet însemna un număr de minute mai puțin, fiecă izbîtură a cazmalei mi se părea ticăit de ceasornic, fiecare bulgăre smuls din strat un pas către ea prin tunelul timpului. Dar lungă, da, tare lungă a mai fost ziua aceea.

Însă pe creasta muntelui, îmbrăcat în cel mai bun costum gri, în vreme ce culegeam cîteva flori pentru ea, nu mi-am mai adus aminte nimic din cele petrecute în mină, ci am cîntat silind păsările să stea cuminiți, să-și întindă gîturile și să întoarcă în sus cîte un ochi. Grozav de politicoase sînt păsările. Dacă te vîd că ești fericit și îți înalți glasul în cîntec, fără să facă nici cel mai mic zgomot, își găsesc

loc ca să-ți stea în preajmă și păstrează tăcerea pînă cînd termini.

Casa Orașului se numea așa fiindcă era singura clădire înzestrată cu o sală mai mare. De cărămidă era, dar clădită fără socoteală. Multor fermieri le-ar fi fost rușine s-o folosească drept grajd. Era bună pentru crescut șobolani, pentru afișat anunțuri și pentru desfășurarea pricinilor judecătorești.

Cînd am intrat înăuntru Ceinwen mă strîngea tare de mîna și eu avusesem grijă să fac rost de două bilete de cîte un șiling, dar lîngă ușa, așa, pentru orice eventualitate. Am așteptat să se umple sala, însă la locurile noastre tot nu ne-am dus pînă ce n-a început îngrijitorul să stingă luminile, apoi cortina a fost trasă deoparte, s-a înțepenit, au tras-o din nou și iar s-a înțepenit și am rămas în așteptare, ne-am plictisit, iarăși am mai așteptat, am așteptat din nou, pe urmă s-a făcut liniște, cineva din spatele cortinei a spus în șoaptă că totdeauna se pierdea vremea cu păcătoasa aceea de zdreanță, au mai smucit o dată cortina, a mai trecut o vreme și în sfîrșit a început, iar Ceinwen parcă a scăzut la trup de atîta fericire.

Fragmente din Shakespeare ne-au oferit atunci artiștii, fiecare avînd cîte un rol în piese. Lui Hamlet îi cam curgea nasul din pricina guturaiului, și la fel stăteau lucrurile cu Richard, cu Macbeth și cu Shylock. Sînt gata să jur că același om juca în toate rolurile. Dar juca foarte bine. Ofelia era grasă, și la fel arătau și Lady Macbeth și Porția. Dar și ea juca foarte bine. Și era frumușică, dar grasă. Dacă ar fi lucrat într-o mină, numai unul Dumnezeu știe cum ar fi făcut baie. Poate că în rîu, altfel nu văd cum.

Multe aplauze de la cei din față a cules o fetiță care o întruchipa pe Julieta, apoi își puna niște

păr cărunt și recita versurile doicii. Chiar și când nu spunea nimic, Falstaff stârnea furtună de râsete, deși cam avea necazuri cu perna îndesată sub tunică. Pînă și dungile feții de pernă le vedeam.

După aceea Falstaff ne anunță că urmează o dramă interpretată de întreaga trupă compusă din actori veniți de-a dreptul de la Drury Lane¹ și de la Grand Teatro din Milano, și nimeni să nu se îndoiască de spusele lui, în privința asta se putea vorbi și cu șeful trupei, apoi ne mulțumi pentru binevoitoarea atenție ce le-o acordam și ne asigură că va rămîne preaplecata și supusa noastră slugă. Numele său era domnul Raymonde Floulkes.

— Cîta eleganță, îmi șopti Ceinwen gata-gata să leșine de bucurie că se afla acolo, dar cu atîta evlavie urmărea reprezentația încît ai fi putut crede că se află în capelă.

Pe urmă văzurăm ceva în legătură cu un far unde toată lumea era gata să-și iasă din minți fiindcă nu aveau lumină, și o corabie mare urma să sosească de la Cape Town, plină cu soldați răniți și surori frumoase. Falstaff era îngrijitorul farului și Ofelia fiica lui cu coade lungi pe care și le tot smulgea de supărare sau cine mai știe din ce pricină, iar el stătea cu mîna la frunte și tropăia de colo pînă colo ca să stingă lumînările de pe marginea scenei, însă de fiecare dată se întindea de pe laturi o feștilă lungă și le aprindea la loc. Mult mai curioși am fi fost să vedem farul ori corabia, dar astea se aflau în afara scenei, pe lături, și trebuia să ne închipuim că-l vedem pe ticălos în barca lui cu vîsle. Ticălosul stinsese luminile, ne spuse Falstaff, fiindcă fratele

¹ Cel mai vechi local de teatru englez aflat încă în folosință, clădit în 1663, pe locul unui teatru încă și mai vechi, și reclădit după mai multe incendii. Aici au jucat mulți dintre cei mai vestiți actori din Anglia.

lui vitreg, rănit în război, se întorcea acasă pentru a-și cere moștenirea, iar dacă s-ar fi înecat însemna că nu mai rămîne decît un singur pretendent la titlu și la averi. Așa că lumina se stinsese numai decît, fără nici o milă pentru soldații răniți și fără să-i pese de frumoasele surori.

Pe urmă Falstaff plecă să se înroleze în marina regală.

Înot.

După aceea se arătă ticălosul, scuipînd în palmele roase de vîsle și ba ștergîndu-se de sudoarea trudei, ba dîrdîind din pricina furtunii, fără să țină seama că palmele noastre erau atît de ude din pricina zăpușelii încît eu fusesem nevoit s-o retrag pe a mea și nu mai stăteam mîna în mîna cu Ceinwen. Noi îl huiduiam și strigam la el, dornici să-l aruncăm îndărăt în valuri, însă lui nici nu-i păsa, și ce credeți că altceva a făcut decît să se năpustească asupra bieteii Ofelia, să-i dea vreo două zdravene și s-o lase lată, iar toți bărbații din sală au sărit în picioare. Își scosese ră pe jumătate hainele de pe umeri, gata să sară pe scenă și să-i fărîme oasele. Iar în vremea asta Ofelia zăcea în mijlocul scenei, ca un morman de rufe stoarse.

— Aș vrea să-mi facă mie așa ceva, măcar o singură dată, îmi șopti Ceinwen cu glas dulce și buzele aproape de urechea mea. L-aș scărmana de nu și-ar mai putea aduna niciodată oscioarele, drac afurisit ce e.

Dar pe urmă, înainte ca flota regală să aibă putința de a se arăta, se auzi de afară sunetul unui imn, și izbituri în uși, și strigăte de aleluia amestecate cu înjurături, dimpreună cu țistuiturile și protestele celor dinăuntru, cu tîrșit de picioare și scîrțit de scaune, dar imnul răsuna mult mai puternic,

intonat de sute de piepturi, iar strigătele acopereau totul.

— Hai, vino încoace, o îndemnai pe Ceinwen. și o trăsei după mine în coridor.

— Vai, Huw, ce este, iar o să am necazuri?

— O să am și eu. Așteaptă puțin.

În holul cel mic Falstaff mătura cu mare grabă de pe masă monede de aramă și de argint și le aduna într-o pungă de piele. Ușile duble se zguduiau sub loviturile picioarelor și apăsarea umerilor. Obloanele de la două ferestre se bucurau de atenția răngilor și unul dintre ele sări în țandări tocmai când Falstaff trecea pe acolo fugind îndărăt pe coridor către spațiile scenei, cu ambii ciorapi găuriți și un papuc lipăind.

— Dă-i drumul, fugi după el pe coridor. Eu stau aici și nu las pe nimeni să vină după tine.

Mă-sărută, doar o clipă, un nimic, o adiere ca de fulg, nici măcar desfacerea unui mugur în primăvară. Totuși în clipa aceea am re trăit timpul petrecut de amândoi împreună, și cu toate că vedeam și simțeam limpede cele pămîntești din jur, cealaltă lume pe care o văzusem, cealaltă muzică pe care o auzisem, universul acela pe care îl creasem din mine însumi și fusese numai al meu se afla acum departe, mult departe de mine, și ardeam de dorința de a-l cunoaște, de a-l avea încă o dată, larg, straniu și încântător, acolo, în preajmă.

Ceinwen plecă, și eu m-am întors să mă uit la ușa.

Pe urmă i-am zărit pe Dai Bando și pe Cyfartha Lewis venind amândoi în holul cel mic și uitîndu-se la ușa care începuse să se burdușească și să plesnească din tăblii. Mai erau și alții cu ei, și toți se îngrămădeau să vadă ce-i cu zarva aceea.

— Dai, l-am chemat apucându-l de braț. Ce zici de ieșirea din dos ?

— Ha-ha, bravo, domnule, răspunse și zîmbi ca să-și arate dințele. Tare îmi pare bine că te văd, băiete. Ai fost și tu să guști de-un ban din panarama asta de aici ?

— Da. Ce-i cu mulțimea de-afară ?

— De la capelă pornește. S-au certat ca chiorii fiindcă le-au închiriat actorilor localul. În seara asta se țineau adunări speciale la capele împotriva celor ce se petrec aici. Nici nu știi ce lucru dracului s-a dezlănțuit. Tu ce zici, Cyfartha ?

— Și s-ar spune că aici are să fie dandana și mai grozavă, Dai, micuțule, răspunse Cyfartha încheindu-se în grabă la manșete. Așa că eu am să spăl frumușel putina, ca și ăla de colo.

— Haideți să ieșim prin spate, le propusei.

— Ba eu am să ies chiar prin față, se împotrivi Dai, și își îndesă vîrtos gambeta pe cap. Am dat bani buni, ca un creștin de treabă. Am intrat înăuntru și am stat cuminte cît doi creștini, iar acum o să plec așa cum am venit, prin față, ca orice creștin. Ei, tu ce zici, Cyfartha ?

— Creștini amîndoi, măi Dai. Prin față.

— Să vin și eu cu voi ? îl întrebai pe Bando, în vreme ce tăbliile începeau să sară din ușă și prin spărturi zăream chipurile celor de afară.

— Hai încoace, băiete. Vino între noi. Cînd dreapta mi-o fi ocupată cu vreo bărbie, fii bun și pune-le ălora cu grijă vîrfurile bocancului în țurloaie. Ei, ce zici, Cyfartha ?

— Dar binișor, Huw, mă sfătui Cyfartha foarte solemn. Ușurel, să nu doară. Dacă rupi vreun ciolan, știi, îți cade ca o greutate pe cuget. Și-i păcat, zău.

--- Gata sîntem, anunță Dai și începu să-și încheie nasturii la haină, cuprins de o hotărîre rece care îi aducea în ochi o lucire palidă.

Mă lua spaima cînd îl vedeam căci îi cunoșteam mușchii care sub haine păreau o nimica toată.

Și iată-i porniți, împinși cu furie de mulțimea de afară, și parcă un singur strigăt se înalță și dinăuntru și din afară, și chipuri de oameni se ridicară deasupra noastră, fierbinți și congestionate, cu ochi sticloși, cu gurile larg căscate strigînd despre iad, despre păcătoși și despre diavol.

Pumnii lui Dai zburară într-un un-doi și cineva căzu în stînga, altul în dreapta, fără simțiri, sub picioarele mulțimii. Cyfartha își azvîrli drăguța de stîngă drept în nasul unui lungan tînăr, cu pălărie înaltă. Pălăria zbură tocmai pe acoperiș. Unde s-o fi dus lunganul, n-am văzut niciodată. Un grăsan în haină neagră și cu favoriți stufoși îl înhăță pe Dai de gulerul hainei. Capul lui Dai zvîcni în sus, drept sub bărbia celui cu haină neagră și l-am văzut cum alunecă și piere. Un ins cu șapcă maro izbuti să-i tragă lui Dai una zdravănă în ureche. Am întins piciorul să-l ating drept în mijlocul turloii și, în clipa cînd clănțani din dinți de durere, șotul lui Dai țîșni în sus și îi aranjă pe încă doi.

Pe urmă felinarul sări în țandări, lovit de o scurătură de lemn, și rămaserăm cu toții în beznă.

O mîna mă înhăță ca niște clește ale necuratului și mă trase într-o năpustire înainte pînă la ușă, unde strălucirea cerului făcea să fie puțină lumină, nu ca în beznă de pe coridor. Capete negre se mișcau în pragul ușii și mulțime de altele se vedeau pe scări, dar cu Dai Bando într-o parte și Cyfartha în cealaltă, folosindu-ne de capete și de coate, pumni, genunchi și bocanci, cu urlete de durere și sunetele înfundate ale pumnilor izbiți în carne, cu grele lovituri de bo-

canci peste oase și ienetele forței folosite din plin am ajuns la aer ceva mai răcoros, însă tot înghesuiți strîns în mulțimea care răcnea, primindu-i în față răsufierea și o dată cu ea duhoarea de tutun și sudoare.

— Capul între umeri, Dai, îl auzii pe Cyfartha strigînd.

Și se prinseră unul pe celălalt cu cîte un braț, eu alunecai între umerii lor, și plecînd capetele trecurăm prin mulțime cum trece focul prin hîrtie, iar eu călcam peste trupurile sau chiar peste fețele celor ce-ar fi avut de gînd să ne stăvilească drumul.

În plin avînt am dat peste un fel de platformă înaltă făcută din lăzi, acolo, ca să aibă pe ce se urca vorbitorii. Masa și scaunele se răsturnară și lăzile începură să sară în toate părțile căci mulțimea era tare înghesuită și se trăgea mereu înapoi, împinsă de cei care dădeau să iasă din hol.

Eram striviți în lăzile care se clătinau, dar Cyfartha izbuti să se salte pe una dintre ele și o ținu în loc, pe urmă îmi întinse și mie o mîină, însă cineva se apropie cu un scaun ridicat, cu gîndul să i-l sfărîme în cap, și atunci am strigat dîndu-i de veste. L-am zărit pe Cyfartha întorcîndu-se și ferind capul, dar m-am prăvălit pe spate, în mulțime, și cînd m-am ridicat iar în picioare am văzut că îl ajută pe Dai să urce și pe urmă vine spre mine.

Atunci a sosit poliția. Eram sus, lîngă Cyfartha, cînd am observat țepușile argintii sclipind deasupra căștilor. Dai îi zări și el, îl pocni pe sergent cu o stîngă și îl liniști pe o vreme, aruncîndu-l pe pavaj cu picioarele fluturînd prin aer, iar cînd al doilea se apropie dînd să-l pocnească în cap cu bastonul de cauciuc, un croșeu îl pocni în rotunjimile masive ale burții, gura i se căscă larg și îl văzui cum cade peste mulțimea de alături. Cyfartha încheiase soco-

telile cu al treilea, iar al patrulea sări singur de pe platformă, nevătămat.

Acum însă polițiștii începuseră să împrăstie mulțimea și Dai mirosi primejdia unor alte zile de închisoare, așa că îi făcu lui Cyfartha semn cu degetul mare și pe mine mă apucă de braț, strigând :

— Haideți ! Intrăm într-o prăvălie și fugim prin spate. Repede !

Dar eu mă gîndeam la Ceinwen, așa că m-am smuls din mîna lui Dai și m-am tras către spațiul liber dintre mine și clădire.

— Ne vedem mîine, Dai ! i-am strigat.

Am sărit jos și am luat-o la goană către ușile laterale, abia scăpînd de cîțiva care se repeziseră după mine. Acolo era întuneric, nu ardea nici o lumină, dar am găsit ușa deschisă și am intrat.

Am găsit acolo două cămăruțe, amîndouă goale și amîndouă încă mai păstrau ceva din căldura trupurilor acelora care trăiseră în ele o pîrticică din viața lor și din căldura lumînărilor ce măsuraseră timpul cu picături de seu.

Pe urmă s-a aprins un chibrit și l-am văzut pe îngrijitor cu pînza verde a șorțului sfîșiată drept în mijloc și uitîndu-se la mine ca și cînd aș fi fost cel puțin un strigoi cu hîrca uscată și șerpi răsăriți prin orbite.

— Cine-i acolo ? strigă bîtîind de-ai fi zis că bate putineiul. Dă-o dracului, omule, stai în loc, țeapăn de parcă ai fi în coșciug. Vorbește o dată !

— N-ai văzut pe cineva pe-aici în seara asta ?

Mari gugumăanii mai poate spune omul în împrejurări ca astea.

— Să fi văzut pe cineva ? Uite, îmi vine să mor de-a-n picioarele. Dacă am văzut pe cineva ! Toate cele cinci văi au dat năvală aici astă-seară și oamenii s-au încăierat ca bezmeticii. Dacă-am văzut pe cineva ?

Dar s-a aflat om viu să fi stat acasă ?

— Te rog să mă ierți. Eu de o fată întrebam.

— Atuncea și mai rușine să-ți fie, mă muștră și aprinse un muc de lumânare într-o firidă din perete. Fată să umble la ceasul ăsta din noapte ?

— A luat-o la fugă pe aici când a început bătaia.

— Ei, ia lasă-mă-n pace, se răsti nerăbdător și supărat, n-am eu vreme să trăncănesc despre fete. Ai văzut ce e la mine în hol ? Parcă-i staul de vite și nici într-o săptămână întreagă n-am să-i dau de capăt. Tare aş fi vrut eu să le fi vînturat măruntaiele cîtorva dintr-ăia.

— N-ai văzut o fată cu păr bălai ? Era tînără și zîmbea.

— Aha, exclamă și își miji ochii. Drăguța ta, așa-i ?

Am încuviințat dînd din cap.

— Ba da, răspunse și clătină și el din cap strîngînd buzele. Îmi aduc aminte. A luat-o cu dînsa doamna Prettyjohn. Au plecat cu trăsura.

— Și unde s-au dus ? întrebai simțind cum mă trec fiori reci.

— Încotro le-a plăcut, și m-au mai lăsat și pe mine să răsufli, fir-aș să fiu. Nu mai calcă actori pe aici. Nici picior, de-acuma încolo. M-am săturat pînă peste cap. Hai, noapte bună.

— Noapte bună, i-am răspuns, și am plecat.

Ei, Doamne-Doamne ! Ce frig era în noaptea aceea pe munte — și înlăuntrul meu și afară.

Și am văzut lumină în bucătărie, și ușa din spate deschisă cînd am ajuns acasă.

— Tu ești, Huw ? strigă tata din bucătărie și eu înlemnii pe loc.

— Da, tată.

— Vino încoace, mă chemă.

Și am pășit înăuntru, am închis ușa și am tras zăvorul cu mișcări cât mai încete ca să câștig timp, și mă tot întrebam ce s-o fi întâmplat de vorbește tata cu timbrul acela în glas.

— Ai fost la reprezentatie în seara asta ? mă întrebă după ce intrasem și stăteam în fața lui.

— Da, tată.

— Ești tu în stare să aduci atîta rușine pe capul meu și al mamei-ti ? mă întrebă fierbînd de supărare.

— Nu-i nici o rușine, tată.

— Ba-i rușine. Îndrăznești să te întorci acasă duhnind de mirosul și atingerea ălor, cu mintea năclăită de murdăriile lor ? Rușine să-ți fie.

— Dar, tată, n-au jucat decît Shakespeare. Nici un fel de murdărie.

— Murdărie diavolească, stăruie tată. Oare poți găsi altceva într-o asemenea cloacă de desfrînare ? Tîrfe, fătălai și pierde-vară gata să-și întindă marfa dinaintea voastră. Rușine să-ți fie, Huw Morgan.

— Mi-e rușine că poți să crezi despre mine asemenea lucruri, tată.

— Atunci mă bucur că mai ești totuși în stare să ai o licărire de bună-cuviință. Tare frumos lucru să fii oprit în drum de unul cum e feciorul lui Abishai Elias, care să-mi spună că un copil de-al meu s-a amestecat printre codoașe și otrepe.

— Lasă că stau eu de vorbă cu el.

— Acum te rog să fii bun să ieși afară și du-te de te îmbăiază din cap pînă-n picioare, mai întîi, iar pe urmă vino în casă și roagă-te îndelung lui Dumnezeu să-ți izbăvească sufletul. Și dacă mai calci vreodată prin asemenea vizuină și dă Dumnezeu să aflu, să știi că în pumni te arunc afară din casă. Ține minte !

— Da, tată.

— La baie !

Și am făcut baie.

Mi-a înghețat și sîngele în vine, și mă durea carnea de frig cînd vîntul se strecura prin crăpături și își înfigea ghearele în trupul meu, și nici după ce m-am șters n-am izbutit să mă încălzesc, așa că rugăciunea mi-a fost tocată în bucățele de dinții porniți la trap, și nu mai simțeam decît chinul picioarelor degerate.

Frumos sfîrșit pentru o zi pe care o așteptasem arzînd de nerăbdare și dorințe fierbinți.

Da, dorințe fierbinți.

Cînd ne-a trimis Owen telegramă ca să ne dea de veste că pleacă în America împreună cu Gwilym, ardeam de dorință să fiu cu ei. Dar cînd ne-a scris vestindu-ne că se însurase cu Blodwen Evans mă pîrjolea dorul după Ceinwen și dorința de a fi însurat cu ea.

Ce mai dimineată a fost și aceea. Mama plîngea și tata încerca să-i explice că n-au avut de gînd să facă nici un rău cînd s-au cununat la oficiul stării civile.

— E același lucru, și tinerii sînt tot la fel de legați ca și cînd s-ar fi cununat la capelă, îi spunea tata.

— Ar fi putut măcar să vină acasă, zicea mama. Noi nu mai sîntem de nasul lor.

— Ei, asta-i o prostie, fată, o domolea tata. Nu înțelegi ? Treburile, și plecarea în America, asta cere timp. Acum e om cu o mulțime de treburi, și își vede de viața lui. Și nici un bărbat nu poate fi fericit dacă n-are o nevastă cumsecade.

— Nu se pot afla neveste cumsecade la un prăpădit de oficiu, zicea mama și vărsa șiroaie de lacrimi.

— Vino-ți în fire, măi femeie. Londra e mare și zilele-s scurte. Ar fi putut face lucruri mult mai rele decît să se cunune la oficiu.

— Taci din gură, Gwilym, stărui mama. Ce-a făcut el e doar puțintel mai bine decît tot ce poate fi mai rău.

A rămas tăcută multe zile după aceea, și nici măcar buchetul de lăcrimioare trimis de Blodwen într-un pachet n-a putut să îndrepte cît de cît lucrurile. Era supărată și suferea din pricină că cei doi feciori ai ei fuseseră în stare să plece tocmai pînă la Londra și în America fără să-și fi luat rămas bun așa cum se cuvine. Ba, după toate astea, să se mai și însoare.

— Mi-am luat rămas bun de la ei pentru Londra zicea mama, nu pentru America.

— Dacă-i rămas bun tot rămas bun e, îi răspundea tata.

— Ba e rămas bun și rămas bun, se împotrivea mama. Ce, crezi că mi-aș fi trimis eu cei doi băieți dragi ai mei tocmai pînă în America doar cu o sărutare leșinată, două sandvișuri și o bucată de prăjitură răscoaptă? Așa să știi, e rămas bun și rămas bun. Iar eu n-am avut voie să-mi iau rămas bun. Și doar mama lor sînt.

— Ai primit scrisori frumoase de la amîndoi, zicea tata. Și de la Blodwen chiar una foarte frumoasă. E o adevărată bucurie s-o citești.

— N-ai decît să te bucuri tu și să te veselești. Tu ești ușor de mulțumit. Să ai un biet petec de hîrtie, cu peniță și cerneală, și nici nu-ți mai pasă dacă toți băieții tăi or coborî Dealul și s-or tot duce în lumea largă. Eu m-am urcat în pat și am venit de acolo cu hîrtie și cu cerneală, așa știi tu?

— Taci, fată, o îndemna tata începînd să roșească. Hai, gata, isprăvește o dată.

— Lasă că vine ea și ziua când n-o să-mi mai auzi gura și trag nădejde că atunci o să-ți poți lua rămas bun așa cum se cuvine.

— Vai, Beth, zicea tata și se apropia de dînsa. Ce lucruri urîte ești în stare să-mi spui. Are să-ți vină mai ușor când s-o întoarce Angharad acasă. Numai să vină mai repede.

Da, să vină mai repede. Și pe urmă — mai repede să zboare aducerile-aminte.

Era schimbată să n-o mai recunoști, Angharad a noastră.

Dar am înțeles-o așa cum fusese într-adevăr, abia cînd am văzut ce fel era acum.

Stătea la Tyn-y-Coed ca stăpînă, dar niciodată nu călca pe la noi. Niciodată.

Într-o luni de dimineată a venit șareta s-o caute pe mama și vizitiul i-a înmînat o scrisoare. Mama a citit-o, pe urmă i-a dat-o tatii s-o citească și el, și s-a dus sus să se îmbrace, cu ochii uscați, dar cu mișcări zvîcnite, lăsînd parcă să se vadă că pînă și numai a rămîne în viață este o dovadă de răbdare.

La noi a venit Bron să aibă grijă de casă și să ne facă de mîncare, iar după ce a plecat mama, tata și-a luat căldarea și a plecat pe munte, și atunci Bron a plescăit din limbă, zicînd :

— Necazuri și iar necazuri. Biata Angharad !

— De ce trebuie să facă mama atîta drum ? o întrebai pe Bron. Ce, pe Angharad o dor picioarele ?

— Să știi că nu îngădui să se rostească în fața mea nici o vorbă de rău despre Angharad, spuse Bron și trînti pe plită ceainicul care începuse să împrăștie stropi ce se transformau în aburi. O fată bună și cuminte care n-a avut nici o bucurie pe lume.

— Stă frumușel acolo, la Tyn-y-Coed.

— Anii ăștia ar fi trebuit să-i trăiască la Gorphwysfa, spuse Bron, și am rămas mut de mirare fiindcă niciodată pînă atunci nu-mi vorbise atît de deschis.

Grophwysfa era căsuța cea cu vernadă înfrumusețată de cochilii.

— Oare domnul Gruffydd o fi știind că s-a întors ?

— Are să afle el repede și degrabă. Se găsesc destui să-i dea de veste.

Săptămîna aceea lucram în șutul de după-masă, așa că mi-era cu neputință să mă duc s-o văd pe Angharad, dar mama mi-a adus o trusă de penițe și o carte de-a domnului Dickens, dimpreună cu cele mai bune urări din partea surorii mele. Cartea aceea era tare drăguță și se chema *Martin Chuzzlewit*. Pe domnul Dickens l-am păstrat alături de ceilalți, în fruntea cărora stătea doctorul Johnson. Mai târziu am pus mîna și pe *Pickwick* al său. Ehei, ce haz are. O făceam pe mama să se prăpădească de rîs, aici în odăile de jos, cînd îi povesteam despre Snodgrass și despre celălalt năuc, caraghiosul de Winkle. Și despre grăsanul acela din roabă, sau despre Sam Weller cu veșnicul lui f în loc de v.

Dar cînd m-am dus la Tyn-y-Coed, în prima zi liberă, am fost așa de uluit văzînd cum arăta Angharad, că mi-a venit tare greu să vorbesc cu sir.

Avea fire albe în păr și asta se vedea bine chiar și la lumina cea slabă din încăpere.

Ochii îi tînjeau săraciți de lucru. Parecă îi lipsea viața și nici măcar zîmbetul nu izbutea să-i învioreze chipul. Tonurile mai joase din glas i se ofiliseră, iar rîsul îi suna acum în alto stins cînd ar fi trebuit să răsune în contralto bogat și să-ți umple sufletul de bucurie, dacă ar fi fost ca odinioară. Degetele nu-și mai găceau niciodată astîmpăr, iar între sprîncene se ivea și se ștergea un fel de încruntare fără

noimă care îi lăsa acolo trei cute mărunte și inegale, ca o labă de cioară șchioapă, lucru cu totul neașteptat la ființa asta cîndva atît de cumpănită, calmă, sigură de sine și totuși veșnic neastîmpărată și plină de viață.

— Bună, Huw, îmi spuse cînd o sărutai pe obraz.

— Bună.

Și ne-am uitat unul la altul.

Părul îi era foarte frumos strîns tot în jurul capului și peste el își pusese o pălărie micuță cu flori albastre. Purta o bluză de mătase galbenă ca micșuneaua și cu pieptii plisați, fustă lungă de culoare mai închisă și cordon verde lat, asortat cu florile pălăriei și cu o cataramă de argint mare și ovală. Avea un ceas micuț prins cu agrafă de aur în dreptul inimii, iar pe deget un inel. Era verigheta.

Fata asta obișnuia cîndva să spele vase în odăile noastre din fund, să frece podelele bucătăriei, să-l gîdile pe tata la ceafă ca să capete un bănuț, și să gonească în jos pe Deal ca un drac de băiat.

Fata asta.

Femeia asta.

Angharad.

— Arăt ca o bolnavă și ar trebui să mă îngrijesc, îmi spuse. Așa mă sfătuiește oricine vine aici în casă. Spune și tu la fel ca să pot sta pe urmă liniștită.

— Suferința e înlăuntrul tău.

Și iarăși ne uitarăm unul la celălalt.

— Ce mare te-ai făcut, Huw, îmi spuse cu un glas parcă strivit cu grele poveri, mișcînd gura într-un fel anume și aruncîndu-și privirile pe fereastră.

— Ai fost multă vreme plecată. Îți mai aduci aminte cum mă amăgeai cu cîteva acadele ca să merg la școala de duminică?

— Huw, micuțul meu, roști Angharad și lacrimile îi luciră roșietic în colțurile ochilor. Dar pe urmă, în clasă, de obicei ți le luam înapoi. Da, îmi aduc aminte. Și parcă mi-e rușine.

— N-are de ce să-ți fie rușine. Îți plăceau dulciurile.

Acum plîngea, dar nici o tresărire nu-i clintea obrazul. Plîngea, și atîta tot.

Mă cuprinse cu brațul pe după umeri, dar privirile îi rămîneau pierdute pe fereastră și trupul îi stătea țeapăn, drept, fără nici o înclinare, fără efort, ca și cînd ar fi împărțit cu mine o mare oboseală, așa cum un călător se reazemă de o bornă de pe marginea șoselei și i se pare că mai scurtează întrucîtva un drum tare lung.

Apoi clătină din cap și strînse cu putere pleoapele, pe urmă își șterse ochii așa cum i-ar fi șters pe ai unui dușman.

— Sînt o neroadă, spuse. Stai, Huw, stai să-ți dau ceva de mîncare.

Cu același pas că și Angharad de-odinioară străbătu încăperea și trase cordonul clopotului cu o înverșunare care făcu să răsunе și codrii Siberiei.

— Așa, spuse după aceea. Să întoarcem puțin foaia și să ne adunăm mințile. Huw, tu vii de-acolo, de la păcătoasa aia de mină ?

Vorbise într-un chip atît de asemănător cu al mamei încît izbucnii în hohote.

— Așa, zise atunci zîmbind cu veselie, e tare plăcut cînd auzi pe cineva rîzînd ; să știi.

— Vino pînă la noi acasă, fată. Ai să auzi acolo rîs cît vrei și o să rîzi din toată inima.

— N-am să mai vin niciodată pe-acasă, Huw, îmi spuse.

Și din felul cum vorbise, fără emoție, doar deschînzînd gura și înșirînd cuvintele unele după altele ca pe o ață, toate aidoma unul cu celălalt, am înțeles

că nu avea nici un rost să întreb de ce. Aș fi pierdut vremea.

După aceea doamna Nicholas sosi cu o tavă și în urma ei venea o fată cu încă una.

— Poștiți, doamnă Evans, spuse cu vocea ei plină, cu un zîmbet strîns în jurul nasului și ochii cătînd în lături. Ați dorit ceaiul, nu ?

— Mulțumesc, Nicholas, răspunse Angharad însă cu alt ton, ca Blodwen, ba chiar mai bine. Lasă-le aici. Am să servesc eu.

— A, serviți dumneavoastră, doamnă Evans, nu ? Bineînțeles, pentru doamnele celelalte totdeauna am servit eu. Ia degetele de pe farfurie, Enid !

Enid primi o lovitură cu cheile peste dosul mîinii, își trase repede degetul mare de pe marginea farfuriei și începu să-l sugă.

— Destul, Nicholas, i se adresă Angharad. Și să nu mai lucrezi așa de mult cu cheile alea fiindcă altminteri am să ți le iau. Iar de servit, servesc eu.

— Da, doamnă Evans, răspunse doamna Nicholas și își îndoi puțin genunchiul păstrînd același zîmbet strîns în jurul nasului. O stăpînă nouă e ca și cearșafurile noi, nu ? Puțin cam scortoase, dar le așteaptă spălatul.

Și după asta plecă, rotundă, grasă, îmbrăcată în negru, iar la ușă începu să mormăie.

— Cam afurisită femcia asta, observai eu.

— Așa-i de neamul ei, spuse Angharad cu siguranță și hotărîre. Nu pot s-o văd în ochi.

— Dă-o afară

— E la familia Evans de patruzeci și șapte de ani, și de o sută de ori pe zi îți aduce aminte. N-aș putea niciodată să iau hotărîrea asta cu inimă ușoară. Și n-a făcut nimic ca să merite asemenea asprime. Casa e foarte bine întreținută și aici eu nu mișc un deget. Toată ziua e în picioare și-i oricînd gata să fie

îndatoritoare cu o ceașcă de ceai, cu sărurile volatile, ori să-ți ofere o pernă. Dar îmi vine să urlu de câte ori se apropie de mine.

— Femeie afurisită.

— Femeie afurisită, repetă și Angharad, și amîndoi izbucnirăm în rîs.

— Ce mai fac băieții și fetele cu care eram prieteni ? mă întrebă.

Dar am înțeles din privirile și din glasul ei că întrebarea pe care ar fi vrut s-o pună o ardea pe dinăuntru ca un fier roșu.

— Bine, Eunice și Eiluned Jenkins s-au măritat. Eunice e acasă, iar Eiluned a plecat la Londra și a deschis o lăptărie. Maldwyn Hughes a plecat să învețe medicina și să ajungă doctor. Rhys Howell lucrează într-un birou de avocatură de la Oraș și trimite acasă zece șilingi pe săptămînă. Madog Powys lucrează la fabrica de tablă de dincolo de munte. Owen l-a băgat acolo. Tegwen Beynon s-a măritat cu feciorul lui Merddyn Jones și stau la fermă.

N-avea nici un rost să continui de vreme ce nu mă mai întreba nimic. Aștepta să spun eu ce ar fi vrut ea să audă.

— Domnul Gruffydd se scoală și acum cel dintîi și se culcă cel din urmă, spusei și mă aplecai să pun farfuria pe podea ca să nu-i văd chipul. Dar i-am văzut mîna. Și acum vorbește de se aude de la un capăt la celălalt al Văii fără să facă vreun efort.

Liniște.

Atît de adîncă liniște, încît îți venea să crezi că ai fi putut auzi cum sorb florile picăturile de rouă.

Atît de adîncă liniște, încît a sparge un biscuit între dinți ar fi fost la fel de nepotrivit ca și a face zgomot în capelă.

— Cum o mai duce, Huw ?

Parcă buzele l-ar fi fost uscate și abia mai răsufla în așteptarea unui pahar cu apă.

— Nu ca înainte, răspunsei cu anume socoteală.

Ochii i se măriră și puncte de foc îi luciră în ei.

— Dar ce i s-a întâmplat ? E cumva bolnav ?

— Pe dinăuntru. În ochi și în glas. Ca tine.

Se ridică în picioare, își sprijini mîna de marmura căminului și își aruncă privirile pe fereastră, pe deasupra capului meu. Nimic nu i se putea citi pe față, dar ochii îi luceau cumplit, cumplit, spăimîntător.

— Pleacă de aici !

Și am plecat.

Drept la domnul Gruffydd m-am dus, la căsuța cu verandă încrustată cu scoici de mare și l-am găsit citind în camera unde de atîtea ori băusem ceai împreună. Mobila își deslăta privirile acum, cînd era toată rînduită la locul ei, iar pe jos întinseserăm un covor frumos, țesut de bătrîna doamnă Gethin și de fata ei, tocmai în creștetul muntelui, la ferma de lîngă duruitoare.

— Vă deranjez, domnule Gruffydd ?

— Vino încoace, băiatule, mă pofti cu zîmbet pe față.

— Angharad e la Tyn-y-Coed.

Închise cartea încet, cu mîini sigure.

— Da. E bolnavă.

— A venit vreun doctor s-o vadă ? mă întrebă cu un sunet nou în glas.

— Nu. La suflet e bolnavă.

Își așează palmele pe masă, se ridică repede în picioare și mîinile lui lăsară pete cenușii pe lustrul de pe tăblia mesei.

— Nu pot face nimic, Huw.

— Dar sînteți preot, *sir*. Veniți către mine voi toți cei trudiți.

— Vai, Huw.

Pe urmă iar se făcu liniște ; și în vreme ce domnea liniștea, și în vreme ce el stătea cu pumnii lipiți unul de celălalt am plecat.

Abia peste câteva săptămîni mi-a spus mama că Angharad vrea să mă vadă. Îi povestisem mamei tot ce se întîmplase, cuvînt cu cuvînt, și ea nu scoase nici o vorbă. Nici măcar nu-și mișcase limba. Dar multă vreme după aceea promisem la ceai și cîte ceva special pentru mine.

Am găsit-o în grădina de zarzavat culegînd fasole agățătoare. Erau acolo șiruri lungi de verdeață, și Angharad umbla printre ele îmbrăcată în alb.

— Bună, am rostit în spatele ei.

S-a uitat în fugă la mine, privindu-mă peste umăr, cu mîinile ridicate deasupra capului, după fasole, pe urmă a lăsat păstăile să cadă în coș fără să ia seama la ele.

— Bună. Ce străin pari.

Era amabilă, zîmbea, glasul i se pierdea puțin printre frunze și obrajii aveau culoare frumoasă fiindcă se trudise cu fasolea ridicînd mereu mîinile.

Exista un zid între noi, făcut din ceva vîscos care nu se vedea, și avea trepte de amîndouă părțile, dar nici unul dintre noi nu ne puteam urni picioarele. Un fel de străini eram.

— Ei, vrei să te ajut ?

— Am terminat. Hai să mergem în casă.

Se opri puțin lîngă tufișurile de coacăze să vadă dacă le-au ros cărăbușii frunzele, dar după ce se uită la cîteva își îndreptă din nou trupul.

— Îmi pare rău că am fost uricioasă cu tine, Huw, îmi spuse cu grabă și cu glasul tremurînd ușor, dar cu ochii tot la coacăze.

— N-ai fost uricioasă, i-am răspuns simțindu-mă tare prost și dornic s-o iau la fugă.

— Ba da, uricioasă, stăruî Angharad cu mai multă putere și mai liniștită, ca și cînd simțea, împreună cu mine, cît de mari îmi erau mîinile și cît de rușinat eram din pricina asta. Se aflau pretutindeni, numai acolo unde s-ar fi convenit nu nimereau. Aș fi fost în stare să mă omor cînd te-am văzut că pleci. Uricioasă am fost, cu o mulțime de lume, și ei n-au avut nici o vină. Îmi pare rău, Huw, chiar și acuma îmi pare rău.

— Nu-i nimic, fată, spusei simțindu-mă încă și mai prost și mai îmbujorat în obraji decît avea să fie ea.

Tare neplăcut e cînd cineva îți spune că îi pare rău de ceva ce ți-a făcut. E mai rău decît dacă tu însuți ai fi săvîrșit cine știe ce faptă urîță. Așa că te alegi de două ori cu ce-i mai rău, și într-un fel și în celălalt.

— Vrei să ne sărutăm ? mă întrebă trăgîndu-și cu amîndouă mîinile borurile pălăricii, sfioasă ca o căprioară și de-o gingășie fără seamăn.

— Da.

Și o sărutai pe bărbie, dar ea mă sărută cu nădejde. Pe urmă își umflă obraji și suflă din toate puterile.

— Ei, spuse după aceea. Bine că terminai și cu povestea asta.

— Cu ce anume ?

— Să-ți spun că-mi pare rău, răspunse rîzînd. Măi băiete, săptămîni la rînd am făcut repetiție. Și nimic din ce spuneam atunci nu ți-am spus acuma.

— Nici nu era nevoie.

— Ba da, era. Ce zici, hai să ne întrecem la fugă în jurul grădinii, cine ajunge ultimul la seră a, mîncat papara.

Am pornit-o la fugă și m-am ținut mereu cu un pas în urmă, iar Angharad își adunase fustele și le ținea cu mîna și alerga de parcă toate comorile

pământului s-ar fi aflat la capătul drumului nostru, și rîdea cu fața înălțată spre cer, apoi se opri fiindcă fi cădea boneta și acele de păr nu-i mai puteau ține cozile adunate.

— Ooo, ciripi voioasă și rîse cu poftă, trase adînc aer în piept sălîndu-și trupul și pornind să-și adune acele de păr și acele de pălărie. Ce plăcut e, Huw.

— Da. E într-adevăr plăcut.

Stătu liniștită, privi acele adunate în palmă și vîntul îi răvășea părul în toate părțile.

Miresmele grădinii se înălțau calde în jurul nostru, mireasmă de pământ răscolit venea dinspre straturile de căpșuni, și dulceață molatică dinspre merii rotați, toate învăluite în prospețimea amară a daliilor despletite. Vîntul se bucura că le poartă pe creștet și șuiera voios, ca un ucenic de măcelar cînd se duce cu cel mai bun mușchi de vacă la un mușteriu darnic.

Se uită la mine, coborî privirile, răsuci între degete un ac de pălărie, cercetă în lung cărarea și urmări zborul unui fluture albastru, iar se uită la acul de pălărie, din nou la mine și iar în pămînt. La mine și în pămînt, încă o dată. La mine, în pămînt. La mine.

— Îți mulțumesc, Huw, îmi spuse și mă privi întîi într-un ochi, apoi în celălalt.

— N-ai pentru ce.

Iarăși coborî privirile înspre ace.

— Nu, șopti abia stăpînindu-și lacrimile. N-am pentru ce. Vai, Huw. Tu ai fost singurul. Nimănui altcuiva nu i-a păsat. Numai tu i-ai spus.

Și începu să plîngă de-ți frîngea inima, cu sughituri. Se apropie și se rezemă domol de mine, tremurînd, acele mă înțepau și un bondar ne cercetă îndelung pe amîndoi.

— Haide să mergem, fato. N-ai de ce să plîngi, nu-i așa ? Acuma-i gata, s-a terminat.

— E prima oară când plîng. Înainte n-am plîns. De asta. Acuma-i gata. Mulțumesc lui Dumnezeu.

Și iar porni să plîngă, mai rău decît înainte. Dar fără suferință. O revărsare din ființa ei, ca dintr-o carafă, venită din adîncuri.

— Gata, acuma am isprăvit, da ?

O răsuflare adîncă, înmugurirea unui zîmbet, și o suflare puternică în batista mea.

— Vai, dragul meu. Parcă aș fi un copil bătrîn.

— Sper să găsesc acasă unul nou născut cînd m-oi întoarce.

— Biata Bron. Hai să-i culegem niște fructe.

Așa că m-am întors peste munte cu două coșuri pline de binecuvîntările tufișurilor și pomilor, iar cînd am ajuns acasă mă mai îmbogățisem cu un nepot.

Un băiat. Și i-au pus numele Taliesin.

Ivor nu-și mai încăpea în piele în noaptea aceea.

Dar n-a mai trăit nici măcar o lună.

Lucram în șutul de noapte și ne îndreptam către locul din mină unde munceam noi și m-am oprit ca să prind mai bine în mînă cazmaua. Am auzit o pocnitură ca și cum cineva ar fi lovit în piatră.

Ivor strigă prin întuneric, dar niciodată n-am mai auzit ce-a spus.

Plafonul se prăbuși peste el.

Și eu stăteam țintuit acolo, cu privirile pierdute într-o viforniță neagră.

Fără nici o putere, înlemnit, în clipa cînd sîncea s-a prăbușit, s-a spart și praful a țîșnit în jur, orbînd și sufocînd.

Nu puteam face nimic altceva decît să mă întorc, ascultînd cum liniștea se strecoară la loc, printre rostogolirea ecurilor.

— Ai pățit ceva, Morgan ? striga Rhys ținînd lumînarea în dreptul feței și apărîndu-i flacăra cu mîna.

— Fratele meu e prins sub stîncă.

— Dumnezeu sfinte, bagă și tu de seamă ce faci. Repede ! Adunați cazmalele și încetați lucrul !

Și oamenii m-au trecut de la unul la altul pînă ce am ajuns afară, dar toți se îngrămădeau înainte, izbeau cu cazmalele în strat, își treceau bulgării de cărbune din mînă în mînă, așa cum făcusem și eu.

De găsit l-au găsit, dar l-a scos afară în coșciug, cu capacul gata înșurubat.

Zile întregi a stat Bron în jilțul din colț, neclintită, privind prin ușa deschisă, fără lacrimi, fără încrîncenare, și fără urmă de teamă. Doar stătea liniștită, în tăcere, și se uita.

Capitolul XXXII

— Dai una și primești alta, spuse tata în vreme ce îl legăna pe Taliesin. Domnul a luat, Domnul a dat.

— Du-te și spune asemenea vorbe fetei ăleia de alături, îl îndemnă mama. Are să știe ea ce să-ți răspundă. Sau mai bine să te scutesc eu de osteneală.

— Taci din gură, Beth. Nu mînia pe Dumnezeu.

— Nu-mi mai pasă de nici o mînie. Și am spus-o în gura mare, s-audă toată lumea.

Domnul Gruffydd venea deseori și stătea de vorbă cu ea, iar cîteodată o conducea pînă la Tyn-y-Coed să petreacă acolo după-amiaza. Dar a trecut multă vreme pînă ce am putut s-o vedem din nou pe Bron cea de odinioară.

Am coborît din nou în subteran împreună cu Davy la mină la el, ceva mai departe decît mina unde lucra tata, și asta doar la cîteva zile după ce se prăpădise Ivor. Pe urmă Davy a plecat la Londra cu niște treburile ale sindicatului, iar eu am trecut la atelierul de fierărie ca ajutor.

Într-o zi m-am întors după-amiaza acasă cu o mică arsură și mama s-a dus să împrumute ulei de în de la Bron și s-a întors împreună cu ea.

— Băiatul ăsta al meu totdeauna îmi vine cu tăieturi și cu arsuri, zise mama.

— E băiat cuminte și cu suflet deschis, spuse Bron în vreme ce-mi turna ulei pe rană.

— Fiecare pasăre pe limba ei piere, continuă mama. Mă doare inima când mă gândesc că am pus vorbă pentru tine să cobori în mină, dragul mamei. Mi se rupe sufletul.

— De ce, mamă ? Chestiile astea sînt o nimica toată. Alții nici nu le bagă în seamă.

— Alții sînt alții, îmi răspunse mama. Dar băieții mei sînt băieții mei. Acum să-ți dea mama un pahar mare de zer, vrei ?

— Da, mamă, mulțumesc. Și o turtă de la Bron.

— Aha, făcu mama și își strînse buzele pînă când gura îi ajunsese cît o butonieră. Va să zică turtele maică-ti sînt bune doar de dat la găini, nu-i așa ?

— Nu, mamă. Ziua noastră de făcut turte e mîine, Bron a făcut chiar azi.

— Azi n-am făcut decît pîine, spuse Bron cu un zîmbet care era doar întindere a buzelor. N-are cine să mănînce, numai Gareth și cu mine, și noi mîncăm mai degrabă plăcintă cu coacăze.

Și-atunci deodată tăcerea se prăbuși peste noi. Rămăsesem ca niște stane de piatră, fără să ne clintim. Și prezența lui Ivor era uriașă, parcă ședea acolo, își trăgea bocancii în picioare, îi spunea mamei cît de fără vlagă cîntau tenorii din al doilea cor și îi arăta fredonînd ușor.

Iar mama stătea dreaptă, își prinsese pieptul cu mîinile numai oase, privea pieziș pe fereastră și ochiul pe care i-l puteam vedea strălucea puternic.

Bron se duse la ușă și se sprijini de pervaz, cu o mîna proptită pe peretele dinăuntru, apoi spuse cu un glas care ar fi putut fi mult limpezit de lacrimi :

— Vai, mamă, draga mea mamă. Tare singură mă mai simt fără el. În fiecare noapte îi pregătesc bocancii

și hainele și le pun la locul lor. Dar dimineața tot acolo le găsesc. Vai, mamă, cât de singură mă simt.

După ce plecă Bron, mama rămase minute întregi neclintită.

— Huw, spuse, am s-o aduc pe Bron să stea cu noi, dac-o vrea să vină.

— N-are să vină niciodată, mamă. Orice casă nu poate avea decît o singură stăpîină.

— Atunci ai să te duci tu să stai acolo, zise mama, și cu mișcări iuți își scoase șorțul. Mă reped pînă la ea să văd dacă vrea să te primească. Trebuie să gătească și să aibă grijă de cineva, să facă viața ușoară cuiva, altfel nu poate trăi. Așa că pînă o trece timpul cuvenit și are să-și găsească alt bărbat, o să te aibă pe tine.

— Alt bărbat, mamă ? întrebai.

Și — Dumnezeu ! — lumea se sparse în bucăți și se înnegri de o ură nemaiîntîlnită ce se prăvăli peste mine ca o avalanșă de stînci. Un fel nou de ură îmi năpădi sufletul. Un soi de gelozie, și de invidie, și o răzvrătire a sîngelui stăvileau gîndul de a vedea un alt bărbat alături de Bron. Căpătasem o viziune nouă care mă făcea să refuz altui bărbat dreptul de a trăi în lumea astrelor alături de Bron. Să deretice prin casă, să gătească, să coasă, să cîrpească, să îndeplinească toate acele treburi pe care femeile le fac pentru bărbați în viața lor de fiecare zi — toate lucrurile astea le-ar fi putut face pentru un alt bărbat. Dar să-i înlesnească drumul către măreția cîntecului, către strania lume a poeziei, către glasul harpei și al tamburinei, să-i ofere un loc pe cerurile aurite de rostogolirea astrilor — nu ! Ungerea din Betania, cufundarea în Iordanul cel viu și încă mai bogat, botezul cel încă mai izbăvitor și slava bunei vestiri — astea nu !

Nu !

Și o ură mai arzătoare decît fierul înroșit în foc
răsări în mine pentru a păstra neclintit acel nu.
Eram santinela, păzitorul.

Și totuși nu doream să fiu cu Bron așa cum fusesem
cu Ceinwen. Bron își avea lumea ei proprie pe care
o păstrase pentru Ivor, iar eu eram străinul de la
poartă și nu simțeam dorința de a păși pragul.

Atunci am înțeles, și am simțit singurătatea de
care se plînsese Bron. Iiîndcă și eu eram singur și
tînjeam după lumea unde se afla Ceinwen, lumea
aceea care era a mea și a ei, și pe care împreună o
descoperisem. Acea grădină a lumilor unde străjuia
arhanghelul cu sabie de foc veghind să nu ne putem
desfăta cu frumusețile ei decît o singură clipă, și
apoi, cînd ne aflam cu răsufarea întretăiată, cu
ochii orbiți și puterile împuținate, să ne alunge în-
tr-o lume a plîngerii, sfîșietor împodobită cu giuvaie-
rurile aducerilor aminte.

— Alt bărbat, repetă mama. Da, băiete. E tînără. Și
bani nu mai au de unde intra în casă. Mai are de
trăit ani întregi în care îi va rămîne frumusețea. Și-i
prea mîndră ca să ceară ajutor. Bineînțeles c-o să-și
găsească alt bărbat. Și încă repede.

— Mă duc să stau de vorbă cu ea.

Am plecat într-acolo și am găsit-o în jilțul din
colț, tot cu privirile pierdute pe ușă.

— Bron, ai vrea să mă primești și pe mine să stau
aicea ?

S-a uitat la mine de parcă aș fi vorbit într-o
limbă străină.

— Și să-ți aduc ție banii.

— Casa ta e la mama, îmi spuse Bron liniștită,
dar cu bunăvoință ca și cînd și-ar fi oferit singură
scuze.

Căci în fundul ochilor îi strălucea lumina.

— Casa mea e oriunde mă află.

— I-ai sîngera inima mamei tale.

— Ba chiar mama a pomenit mai întîi de treaba asta.

— De milă, spuse Bron.

— Nu de milă. Din judecată sănătoasă. Dacă tot pregătești hainele scara și dimineața, barem să fie hainele mele.

— Eu nu știu să gătesc așa de bine ca mama, îmi spuse atunci, cu glas din ce în ce mai împruținat.

— Ba gătești ca și cel mai vestit bucătar, numai că mama gătește de mult mai mulți ani decît tine, asta e tot.

— S-ar isca tulburare în familie, continuă Bron și își roti privirile prin bucătărie ca să vadă dacă ce ar mai fi de spus nu se ascunde cumva în spatele ceainicului, sau în spatele farfuriilor din bufet, ori după oalele de aramă rînduite pe poliță.

— Tulburare, da. În cazul cînd ai să spui nu. Eu o să mă simt rușinat că am îndrăznit să-ți spun, iar mama o să creadă că nu mă socotești vrednic să stau cu tine.

Liniște, iar dacă cele ce ar mai fi fost de spus se ascundeau pe undeva însemna că stau foarte bine pitite.

Se uită iarăși pe ușă, dar de data asta degetele făceau pliuri pe șorț. Am călcat peste dale făcînd nisipul să scrișnească sub bocanci, am trîntit ușa și m-am proptit cu spatele în ea, iar Bron se uita la mine cu un zîmbet ce nu era zîmbet. Și am întrebat :

— Da sau nu ?

— Da, răspunse liniștită și pornind să legene jilțul.

— Bine, mă duc să-mi car patul încoace.

Așa că m-am întors aici, în odaia asta, am făcut sul salteaua pe care stau acum, am scos-o pe fereastră și pe urmă am scos și patul. După aceea am coborît să le iau și să le car în odăița asemănătoare cu asta

de acasă de la Bron, și care era goală. M-am mai întors o dată să-mi iau hainele, și încă o dată să-mi iau rămas bun de la mama.

— Ei ?

— De.

— Iar pleci, va să zică.

— O să vin tot mereu pe aici, mamă.

— Da, ai dreptate. Dar la cină vii în fiecare seară, nu-i așa ?

— Bineînțeles, mamă.

— Atunci, du-te sănătos, îmi ură mama cu glas sec.

— Bun rămas, mamă, i-am răspuns.

Am sărutat-o, și am plecat.

Liniștite au fost acele câteva luni dinții petrecute la Bronwen. Parcă între noi ar fi existat o linie subțire, dar atât de clară încât ai fi putut crede că în fiecare dimineață cineva o trăgea din nou cu creta. Și trăiam, vorbeam și zâmbeam fiecare de câte o parte a liniei aceleia. Nu ca niște străini fiindcă prea bine ne cunoșteam unul pe celălalt. Știam că atunci când râdeam nu râdeam pe deplin, că râsul acela nu e destul de larg, de adânc și de puternic și că cea mai bună parte din el rămîne, ținută în frâu, dincoace de linie. Când stăteam de vorbă știam că nu vorbim cu toată ființa, ci numai cu acea parte din noi pe care ceilalți o vedeau și cunoșteau drept Bronwen și Huw Morgan. Dacă ne apropiam unul de altul eram ca niște arici despărțiți de țepi, deși niciodată nu lăsam să se vadă. Dar ne dădeam seama. Aerul dintre noi ardea de o fierbințeală pe care numai noi doi o puteam simți. Rîsetele noastre sunau fals, dar nota cea falsă numai noi o puteam distinge. Vorbele noastre erau goale și nu spuneau decît despre mîncare, despre culoarea obrajilor lui Taliesin și despre în-

numericul coborât prea în faptul serii. Dar amîndoi ştiam din ce pricină vorbele ni-s goale şi de ce niciodată nu ne uitam unul în ochii celuiilalt.

Simţeam o frică duioasă unul faţă de celălalt, dar fără nici o urmă de teamă şi fără nimic înfricoşător. Ne era frică numai în duhul şi gingăşia stării de frică, a aceluiaşi fel de frică pe care caii de răsă o trăiesc atunci cînd o mîna li se aşază pe grumaz şi toată carnea le tremură sub piele, de la crupa pînă la buze.

O teamă de atingere fie ea prin vorbă, prin privire, ori prin trup.

Şi numai fiindcă aveam ştiinţă despre o altă lume, o lume pe tărîmurile căreia poţi paşi într-o clipă, simţi pentru o clipă, şi pe urmă pleci în cea mai trecătoare dintre clipe.

În lunile acelea am aflat pentru ce a cules Eva frunze de viţă, pentru ce s-au ascuns unul celuiilalt, şi mi-am dat seama de măreţia blestemului care i-a alungat din grădinile raiului ca să-şi cîştige pîinea cu sudoarea frunţii, lipsiţi de slavă, unul să taie cărbuni în coleăire de praf, celălalt să stea la albie şi să-şi jupoaie mîinile în zoaie de vase mînjite cu grăsime.

Ciudat mai e să trăieşti zi de zi şi lună după lună fără să se întîmple nimic altceva decît să te scoli, să munceşti şi iar să te întinzi în pat. Pe urmă se iveşte un lucru mărunţ şi îl vezi cu spaimă cum creşte în jurul tău, iar pentru a scăpa de o pîrtică din povara ce te apasă, încerci să te prefaci că visezi.

Capitolul XXXIII

Davy a stat multă vreme la Londra fără să ne poată trimite cine știe ce vești în afară de cele privitoare la felul cum mergeau treburile sindicatelor de acolo și de rapoartele înaintate secției noastre. Cele mai multe scrisori eu le întocmeam, și aveam puțină să văd cum sindicatul de la noi capătă puteri parcă din cerneala scursă prin vârful penitei mele.

În fiecare săptămână primeam sute de noi membri, și cu fiecare săptămână alte și alte glasuri se ridicau cerînd să trecem la acțiune împotriva patronilor. Mai puține ore de muncă, lefuri mai mari, alegeri pentru locurile de muncă unde stratul era mai bogat, închiderea minelor ca măsură împotriva mîinii de lucru venite dinafară, toate își aveau susținătorii lor înversunați și toți erau gata de luptă.

Săptămîni în șir Ianto vorbise în fiecare noapte cerînd să se treacă la acțiune nu împotriva patronilor, ci împotriva guvernului. În privința asta domnul Gruffydd era alături de el. Cereau să fie anulate redevențele plătite proprietarilor de terenuri, mai ales cele datorate pentru fiecare tonă de cărbune scos de sub pășuni, căci aceștia adunau venituri pentru terenurile de la suprafață și mai pretindeau

încă altele pentru subteran, doar fiindcă stratul de cărbune se întindea pe dedesubt.

— Mîine vor pretinde redevențe și pentru aerul de deasupra, spunea Ianto. Nici un fel de redevență, nici una, și să avem vagonetele și mașinile noastre, și personal de cale ferată, iar societăților de cale ferată să le plătim doar chirie pentru dreptul de a folosi vagoanele lor pe tot întinsul țării. Pe urmă să organizăm o flotă a minerilor care să transporte cărbunele în toată lumea. Însă cărbunele să plece în lume numai după ce în toate vetrele din țara asta va duduî focul, toate coșurile din gospodării vor fi încărcate și toate pivnițele pline.

— Și ale cui au să fie toate astea? îl întrebă tata trăgînd vajnic din pipă și stînd cu privirile ațintite la vîrfurile papucului.

— Ale poporului, răspunse Ianto scurt, cu obrazul palid și glas înflăcărat. Numai ale poporului. Dumnezeu a făcut pămîntul pentru Om, nu pentru cîțiva oameni.

— Și de unde o să luați bani ca să cumpărați toate astea? îl întrebă iar tata și continuă să tragă mai departe din pipă.

— Cărbunele e dat de la Dumnezeu, tată. Banii sînt făcuți de om. E păcat, într-adevăr, că Dumnezeu nu întinde dreapta lui printre nori ca să ne dea, pe gratis, un hrisov cu peceti pentru toate bogățiile. Fiindcă el pentru noi le-a făurit și fără plată ni le-a pus la îndemîină. Oare ce crezi că s-ar întîmpla atunci?

— Asta e mai presus de înțelegerea mea, Ianto, răspunse tata, și, furat de gînduri, își goli pipa abia atunci umplută cu tutun. Da, s-ar zice că este oarecare adevăr în ce spui tu. Dar *Biblia* și Dumnezeu nu s-au amestecat în treburile minci. Numai registrele

și cu Mamon. O să ai de furcă, băiete. O să ai mult de furcă.

— Bine, răspunse Ianto. Oamenii nu dau greș decît atunci cînd uită să lupte pentru dreptate. Pentru nedreptate se găsesc destui luptători. În orice caz, înainte de toate vom termina cu scara mobilă. Asta va fi începutul.

Noapte după noapte, prin toate văile, oamenii s-au adunat cu sutele ca să discute îndelung pe seama scării mobile. Cei mai bătrîni, cum era tata, care cîștigaseră bani buni pentru munca pe o săptămîină, spuneau că tinerii sînt de vină dacă nu luaseră și ei tot atîta, și rămîneau surzi în fața oricărui argument. Se agățau de scara mobilă pentru că cel puțin le asigura traiul.

Pe urmă pe Ianto l-au dat afară de la mină, și o dată cu el pe Will Thomas și pe Mostyn Marudydd, toți trei muncitori înscrși în sindicat.

Numaidecît oamenii au vrut să părăsească lucrul, dar Ianto nu i-a lăsat. Spunea că nu-i de loc dornic să aibă pe conștiință copii flămînzi.

Săptămîni întregi cei trei au umblat din mină în mină să caute de lucru, dar n-au izbutit. Chiar dacă erau oameni foarte iscusiți, pentru ei nu se găsea loc.

— Cu cuțite tăioase lucrează împotriva voastră, le spuse tata. Cîte zile veți avea, în mină n-o să mai intrați.

— Ai dreptate, recunosc Ianto. Mîine mă duc să caut de lucru la turnătorii.

— Dar sindicatul e chiar așa de sărac că nu vă poate plăti zilele de lucru pentru el? îl întrebă tata.

— Ce fac pentru sindicat fac fiindcă așa mă în-deamnă inima, răspunse Ianto. Vrei să se spună despre mine că m-am aciuit într-o slujbă pe care singur mi-am pregătit-o mai dinainte?

— Bine, Ianto, băiatul tatii, dar treaba pentru sindicat tot trebuie făcută de cineva plătit pentru asta.

— E drept, recunosc Ianto, dar să nu fii eu acela.

Așa că s-a dus la turnătorii și a găsit de lucru la furnale, iar noaptea se întorcea acasă să lucreze la lumina lămpii. Patru mile dus și patru mile întors, douăsprezece ore pe zi cu totul. Făcea baie, mînca, și pe urmă iar la trudă cu penița ori cu glasul.

Eu munceam tot la fierărie, dar de lucru aveam mai mult în subteran, la vagonetele defecte, la sculele care se toceau și fel de fel de mărunțișuri unde focul și ciocanul pot face treabă bună.

Nu prea îmi plăcea să lucrez cu fierul fiindcă n-are voința lui proprie. O apăsare pe foale, căldură pînă îl vezi că se înroșește, și iată că fierul ți se înfățișează ca un sclav, gata să se lase bătut în orice formă îți place. În lemn trebuie să lucrezi cu grijă, cu respect și cu dragoste. Fiindcă lemnul are suflet și are duh, și nu stă la cheremul neisprăviților. O singură lovitură de dală dată fără grijă sau cu nepricepere, o singură alunecare de rindea mai mult decît trebuie și toată truda ți s-a dus pe apa-sîmbetei și nu mai e bună decît pentru foc.

La fier însă bați și iar bați, și nu-ți răspunde decît cu o mînie de scînteii, ca un scuipat de broască-țestoasă, iar dacă faci vreo greșală, îndărăt la foc cu el, o apăsare pe foale, și iată-l din nou, bîată otrecapă fără duh, gata să se lase iarăși bătut.

Deseori mă duceam la Oraș ca să aduc de acolo bare de fier luate de la potcovărie, cînd stocul era pe terminate și știam c-o s-avem nevoie, fiindcă altminteri ar fi însemnat să oprim treaba.

Acolo mă aflam într-o zi de tîrg, după-masă, îmbrăcat în haine de lucru și negru de cărbune, cum ieșisem din mină, și mă sfiam tare să merg printre lume să nu-i stric cuiva hainele bune.

Potcovăria se afla aproape de hale, așa că fermierii puteau să tragă în piață și să descarce, pe urmă să-și ducă repede caii la potcovit și de acolo să stea cu un ochi la tarabă, să vadă de nu le cade cumva vreun mușteriu.

De aceea la potcovărie era totdeauna înghesuială în zilele de târg și pretutindeni se auzeau râsete și glăsuri, gemete de foale, șuierul fierbinte al focurilor, numărătorea cu glas argintiu ce ținea socoteala izbiturilor date de fierarii asudați care mînuiau baroasele, tropăit de cai, sunetul înfundat al caielelor bătute în copite, zdrăngănitul pilelor scăpate pe piatră, răsuflarea nervoasă a fierului roșu aruncat în troaca de răcit, și simțai în nări mirosul înțepător al copitelor arse de potcoave albastrii atunci potrivite.

În fața potcovăriei am văzut șareta albastră de la Tyn-y-Coed încărcată cu tîrne, și înăuntru iapa murgă, cu un picior dindărăt întins și înțepenit între genunchii potcovarului.

Mă uitam la ea și îmi venea să rîd fiindcă îi citeam în priviri că se gîndește dacă să zvîrle sau nu, cînd am auzit un glas binecunoscut mie.

— Iar o potcovim, le spunea doamna Nicholas, cu veșnicul ei zîmbet dăltuit în jurul nasului, unui fermier și nevastei lui, veniți din valea vecină. Nici n-ai putea să te aștepti la altceva, înțelegeți doar. Dacă toată ziua e numai pe drumuri.

— Aveți chiar așa de multă treabă la Tyn-y-Coed, doamnă Nicholas, draguțo ? o întrebă nevasta fermierului.

— Tot treabă de nu-mi mai văd capul, răspunse doamna Nicholas și începu să se tragă de degetele mînușilor. Unul vine și altul pleacă, din zori și pînă-n noapte.

— Primitoare foarte tânăra doamnă Evans, nu-i așa ? zise fermierul. Bătrînul Evans îi ținea mai deoparte.

— Nu m-ar mira să-l văd pe bietul stăpîn ridicîndu-se din mormînt zilele astea. Uite, aș fi gata să jur că numai piatra aceea grea îl mai ține în pămînt.

— Dumnezeu sfinte, doamnă Nicholas, drăguț, zise nevasta fermierului. Cum se poate, de ce vorbești așa ?

— De ce ? ! exclamă doamna Nicholas ridicîndu-și brațele, înălțînd ochii către cer și punînd în glas toate suferințele lumii. Din pricina celor ce se petrec în casă, bineînțeles. Cum, stați frumușel aici, îmbrăcați ca de sărbătoare, și-mi spuneți mie în față că nu știți nimic despre treburile astea ?

— Nu, mărturisi fermierul și își scoase pipa din gură, înălță sprîncenele, nevastă-sa se trase mai aproape și amîndoi se aplecară spre doamna Nicholas. Ce e, ce s-a întîmplat ?

— Sînteți singurii care nu știți, singurii dintre toți oamenii de pe astea cinci văi, se jelui doamna Nicholas. Numai voi și nimeni altcineva.

— Dumnezeu mare, doamnă Nicholas, zise fermierul și se uită la nevastă-sa, amîndoi își arătară unul altuia fețe mirate, apoi întoarseră privirile către doamna Nicholas, de parcă în mîinile ei le-ar fi stat mîntuirea. Cum, ce s-a întîmplat ?

— Mie nu mi-e îngăduit să spun, zise doamna Nicholas, și clătină din cap, apoi coborî privirile în pămînt de-ai fi zis că-l vede acolo pe bătrînul Evans învăluit în giulgiu. Eu nu-s decît jupîneasă, și-s de patruzeci și ceva de ani în familie și am ajuns să-mi blestem zilele.

— Măi, măi, măi, făcu fermierul, grozave lucruri, orice ar fi, grozave lucruri, nu ?

— Grozave, domnule Davies dragă ? rosti doamna Nicholas ȝeapănă, cu buzele strânse, îndreptându-se de spate, și cu ochii tulburați de efortul făcut pentru a afla cuvântul. Nu-i bine spus. Zi și dumneata, doamnă Davies, draga mea, o fată de miner să folosească porțelanul cel mai fin și numai pînzeturi de dantelă în fiecare ziulică, la ceai. Și asta încă n-ar fi nimic. Ce să mai vorbim, doar știți. Plimbare cu șareta, dacă binevoiți, și cu un preot, și asta în fiecare zi.

— Cu un preot, doamnă Nicholas ? întrebă doamna Davies cu glas șoptit.

— Cine-i ăla, ia spune ? o întrebă domnul Davies cu părul făcut măciucă.

— Cine ? se miră doamna Nicholas. Cine rămîne zilnic în casă pînă în toiul nopții ? Mă mai întrebați cine ? Cine credeți ? Și în vremea asta eu stau singură în odaie, cu lumînarea stinsă.

Doamna Nicholas se uită împrejur, dar fără să mă observe fiindcă eram negru tot, și înapietrisem, apoi se aplecă înspre cei doi și începu să le vorbească în șoaptă, și vedeam cum strălucesc în aer stropii de salivă ce-i săreau din gură, iar gurile și ochii ascultătorilor se rotunjiseră în zîmbiri scîrbite.

— Ehe, făcu domnul Davies.

— Vai, vai, Dumnezeule din ceruri, rosti în șoaptă doamna Davies, ca și cum s-ar fi așteptat să cadă trăsnet de foc chiar pe locul și în clipa aceea.

— Uite asta e, spuse doamna Nicholas și se umflă în pene ca una ce-și împlinise datoria. Și de unde credeți c-aș putea să știu eu dacă noaptea mai pleacă din casă ?

Cei trei se uitară unii la alții și toți dracii începură să joace țonțoroii în jurul lor.

— Și bietul bărbat-su, săracuțul, zise doamna Davies, dus tocmai la Cape Town să-și verse sîngele pentru țară.

— Lasă, ai răbdare, doamnă Davies, urmă doamna Nicholas cu ochii închiși de parcă chiar acolo, pe loc, și-ar fi dat sufletul, și ridică degetul făcînd mișcările condeiului pornit pe hîrtie. Ai răbdare, că mare-i Dumnezeu.

— Frumoasă treabă, rosti domnul Davies vorbind ca în capelă, din piept și cu smerenie. Tocmai din partea umilului și binecredinciosului tău slujitor.

— Da, așa e, doamnă Nicholas, draga mea, zise doamna Davies cu un glas ce încerca să spună că binevoitoarea jupîneasă îi scăpase pe amîndoi cel puțin de la spînzurătoare. Lasă, că suferi dumneata acum, dar Dumnezeu știe să răsplătească. Află de la mine.

— Vai ! Parcă ce-mi mai rămîne altceva decît nădejdea, răspunse doamna Nicholas și își duse batista la ochi să întîmpine lacrimile. Săracul, săracul domnișor Iestyn, mititelul. O urfă de la mina de cărbuni îi batjocorește casa, și el e la mii de mile depărtare. Vai, Doamne, Doamne, milostivește-te !

— Milostivește-te, Doamne ! repetă doamna Davies cu obrajii împurpurați de nerăbdarea cu care aștepta să plece și să stea de vorbă cu alții, că avea ce le spune. Numai pe milostivirea lui Dumnezeu te poți sprijini, atîta apărare mai ai, dragă doamnă Nicholas.

A trebuit să plec de acolo fără grai și fără vedere, cu treburile date uitării și cu totul gol pe dinăuntru. Așa, gol, am plecat fără să-i spun măcar o vorbă doamnei Nicholas. Totuși, golit fiind de orice simțire, aș fi putut s-o ucid fără să mă gîndesc vreo clipă la ziua de mîine, dar mă oprea scîrba de a-i atinge cutele grășane de pe gît. Dar în loc de asta, am avut înțelepciunea să plec.

La Bronwen m-am dus și am ajuns acolo tocmai când îl ștergea pe Taliesin după scaldă.

— Oho, mă întâmpină, ce devreme ai venit. Nu ți-e gata baia și nici de altele nu ți-am pregătit încă.

— Nu contează, îi spusei.

Și pe urmă îi povestii totul, iar obrazul îi era mai alb decât prosopul când am terminat.

— Ehe, roști cu sfârșeală, închise ochii, îl strânse pe Taliesin la piept și dădu capul pe spate. Din tot sufletul trag nădejde că la vremea când băieții mei au să fie oameni în toată firea lumea n-are să se mai dovedească atît de cînoasă. Ce folos or fi trăgînd din asemenea treburi ?

— Și noi ce-avem de făcut ? o întrebai.

— S-o vestim pe Angharad, îmi răspunse ca și când în privința asta nici nu putea să încapă îndoială.

— Dar are să i se tragă moartea.

— Mai bine să afle de la noi decât de la alții. Dacă femeia aceea s-a apucat să-i scrie lui Iestyn, în curînd are să scrie și el, sau chiar o să se întoarcă. Și ar fi mult mai rău pentru ea.

— Cum, va să zică e adevărat ? Se duce domnul Gruffydd acolo și stă pînă în toiul nopții ?

— Crezi că eu știu ? mă întrebă de-a dreptul în vreme ce lega barbeta lui Taliesin. E cumva treaba mea ? Ori vrei tu să cercetezi ?

— Nu, i-am spus, cu sufletul pustiit. Însă credeam că nu-s decât minciuni.

— Nu despre asta e vorba, treburile lor sînt numai ale lor. N-au nici o legătură cu noi, cu tine, cu mine, sau cu oricare alt om de pe pămînt.

— Dar... Bron... e preot.

— Și bărbat, răspunse Bron, iar Angharad e femeie. Da ?

— Oare să fie adevărat, Bron? Angharad e nevasta altcuiva.

Bron îl ridică pe Taliesin și îl sărută lăsînd în urma buzelor o încîntătoare rotunjime pe obrăjorii lui bucălați, iar el rîse ca o găină, trăgînd aerul în loc să-l scoată din piept.

— Cum te-ai uitat tu la mine în lunile astea din urmă? mă întrebă întrerupînd brusc sărutul, dar liniștită și cu o umbră de lacrimi peste luminile ochilor.

Mi-am coborît privirile asupra mîinilor mele, am văzut vinele umflîndu-se sub stratul negru de funingine și am simțit cum o rușine tăioasă ca briciul pătrunde adînc în mine pricinuiindu-mi o durere atît de usturătoare încît îmi venea să urlu.

— Mă simt tare rușinat, Bron.

— Rușinat? mă întrebă pufuind pe nas cu furie. Pentru ce ești bărbat? Sau pentru că abia acum ai descoperit?

— Nu, răspunsei, și simțeam cum tăișul acela ca de brici lucrează și mai cumplit. Pentru că ți-am mai adus și eu tulburare în suflet.

— Vorbești prostii, băiete, spuse ca în treacăt și din nou îl sărută pe Taliesin. Du-te de te spală. Pe urmă să mănîinci ceva, și mai stăm noi de vorbă.

În timp ce mîncam, Bron s-a dus sus și s-a schimbat în veșmintele ei cele mai frumoase, iar cînd am terminat era și ea gata.

— Ei, ce zici, te duci tu la domnul Gruffydd cîtă vreme mă reped eu pînă la Angharad? Sau să mă duc eu la domnul Gruffydd?

— Te duci tu la Angharad. Dacă dau cu ochii de cățeaua aia afurisită o strîng de gît. Dar în ce fel am să-i spun domnului Gruffydd nu pot să-mi dau seama.

— Spune-i cum îți vine. Numai spune-i. Restul rămîne pe seama lui.

— Ai dreptate.

— Atunci, la revedere.

Se apropie de mine, mă mîngîie pe păr și îmi zîmbi cu dinții și cu ochii mijiți și plini de lumină,

— Vai, Huw, prin mari cumpene ai mai trecut și tu. Credeai că sînt oarbă, măi băiete ?

— Nu, știam că îți dai seama, dar credeam că n-are importanță atîta vreme cît nici unul dintre noi nu spunea nimic.

Rîse din toată inima, și tare frumos mai rîdea Bron, adînc, din fundul pieptului.

— Ciudat om poți fi tu cîteodată, Huw. O să mai vorbim după ce mă întorc, da ?

— Da, îi răspunsei, și mă simțeam mai prost decît oricînd, rușinat și mînios, și o durere crîncea mă săgeta într-un loc de care îmi dădeam bine seama, dar nu-l puteam atinge, ca și cum aș fi căzut cu creierii goi pe o alce pietruită și i-aș fi zgîriat adînc.

— Să vorbești cu domnul Gruffydd înainte de a da ochii cu mama, fiindcă altminteri are să vadă pe chipul tău că te roade o supărare și are să te descoasă pînă îi spui totul, vorbă cu vorbă. O știi doar. Ei, la revedere.

— La revedere, i-am răspuns, și ne-am uitat unul la altul, iar eu am încercat să-mi stăpînesc zîmbetul, ca să-i arăt că sînt îngrijorat, dar nimeni n-ar fi fost în stare să-i vadă ochii în felul cum arătau atunci și să nu alunge din/ei tulburarea.

Așa că am zîmbit, și Bron iarăși a rîs cu gingășie, apoi a închis domol ușa.

Am rămas acolo pînă ce s-a stins lumina zilei, gîndindu-mă tot timpul la Bron și la mine, și încă simțeam durerea, adîncă amărăciune în suflet, și ceva

din rușinea aceea. Însă zîmbetul mereu revenea și învîlmășea lucrurile. Începeau să mă treacă sudorile de mînie împotriva mea însumi pentru că fusesem atît de prost să-mi mărturisesc față de Bron vechea credință că totul avea să fie bine dacă nici unul dintre noi nu spune nimic, iar chinul îmi era încă și mai cumplit cînd îmi aduceam aminte cu ce glas mă întrebase ce fel mă uitasem la ea. Mi-era rușine că fusesem un asemenea animal. Mă batjocoream în fel și chip și mă biciuiam pînă la sînge, în gînd, și mă chinuiam să găsesc o pedeapsă demnă de mine.

Însă zîmbetul mereu revenea și învîlmășea lucrurile.

Bron știa.

Și rîdea de toată povestea.

E tare, tare ciudat să-ți dai seama că o mică încurcătură de-a ta îți alungă mințile departe de tragedia altora. Uitaseam și de Angharad și de domnul Gruffydd, și numai Gareth care plîngea în odaia se sus și ar fi putut să-l trezească pe Taliesin îmi readuse în minte drumul străbătut de Bronwen și mă făcu să mă gîndesc la al meu.

Așa că am coborît dealul în fugă și am trecut la spatele căsuții cu verandă încrustată cu scoici de mare.

— Bună, Huw, mă întîmpină domnul Gruffydd. Tocmai își aranja manșetele și arăta proaspăt la față, puțin cam palid fiindcă abia se spălase, avea rînduite la îndemînă, pe masă, haina, pălăria și cîteva cărți, iar papucii stăteau frumos așezați lîngă piciorul jîltului.

— Domnule Gruffydd, trebuie să vă spun ceva.

— N-ai putea să mai amîni, Huw? mă întrebă zîbind. Știi, am cam întîrziat.

— La Tyn-y-Coed vreți să vă duceți, *sir*?

— Da, îmi răspunse și se întoarse cu spatele ca să-și tragă haina, iar după felul cum își îndoaia spatele am înțeles că e gata să întâmpine un atac, și dintr-o pricină oarecare e mînios.

— Tocmai pentru asta am venit, *sir*.

— Pentru ce ? mă întrebă cu răceală, și rămînînd tot cu spatele către mine.

Așa că i-am spus.

Nici măcar o mișcare n-a făcut toată vremea. Stătea acolo, în lumina lumînării, cu spatele spre mine și mîinile ocupate să-și potrivească gulerul hainei.

— Aha, rosti ca și cînd i-aș fi spus că începe să plouă. Va să zică am ajuns și aici, Huw, da ?

— Da, *sir*.

— Și pe urmă ce facem ? Angharad trebuie apărată.

— Asta s-ar putea împlini doar dacă ai strînge-o de gît pe doamna Nicholas.

— Nu poți împiedica oamenii să vorbească, Huw, spuse domnul Gruffydd, dar tot cu glas fără nerv și tot cu spatele către mine. Și nici n-ai să-i împiedici să gîndească. Sînt produsul unor condiții de viață strîmb întocmite. Și nu te poți aștepta din partea lor decît la greșeli și strîmbătăți.

— Și ce o să faceți, *sir* ?

— Lasă-mă acuma, dragul meu. Am să mă gîndesc.

— Noapte bună, *sir*.

Dar a tăcut cînd am plecat de acolo, iar cînd am trecut prin dreptul ferestrei l-am văzut stînd tot cu spatele către ușă.

După ce am făcut o plimbare pe malul râului m-am îndreptat spre casă și am străbătut satul confundat în liniște deplină. Nici o lumină nu se vedea nicăieri, numai deasupra minei. Mă gîndisem, încercînd să-mi limpezesc mințile, dar plimbarea mă

făcuse să mă simt și mai prost decît înainte, și durerea îmi sfîșia sufletul cînd vedeam că trebuie să urc dealul.

Încă de pe vremea cînd mă duceam la lucru schimbările își puseseră pecetea asupra rîului, a străzilor, și chiar a înfățișării satului. Malurile rîului fuseseră zidite pe toată întînderea pînă la poteca ce mergea către capelă, iar pereții noilor clădiri ce adăposteau motoarele se ridicau chiar pe mal, așa că reziduurile erau scuipate direct în apa rîului, iar duduitorile neîntrerupte, țistuite în lanț nesfîrșit, parcă ar fi fost un semn de boală.

Străzile cele noi erau mai înguste decît ale noastre, iar ușile de la intrare se deschideau de-a dreptul în stradă, fără nici un fel de grădină, fără un fir de verdeață în stare să te binecuvînteze la venire și la plecare. Și nici în dosul caselor nu se aflau curți, nici măcar un firicel de iarbă să țină loc de grădină. Toate casele înghesuite pe amîndouă părțile străzii erau aidoma una cu cealaltă, nici măcar o cărămidă nu le deosebea. Și fiecare clădire se în-desa în cele de alături, fără să lase între ele măcar depărtare de un deget pe unde să se strecoare aerul.

Patru noi mormane de zgură începuseră să se ridice, și capetele cablurilor fuseseră prinse tocmai pe creasta muntelui, așa că zgura se rostogolea peste pășunile verzi și se oprea tocmai printre copaci. Un fag înalt, în care mă cățarasem nu de prea multă vreme, se ridica dintr-un morman fumegînd, ca o mîină de strigoi scoasă deasupra unui mormînt.

Ardea lumina în bucătărie cînd am ajuns, și la vederea ei parcă mi s-a luat o piatră de pe inimă.

Bron stătea în jilt și cosea, ceainicul sălta pe plită, pisica își întinsese botul pe labele dinainte și nu deschise în cîntea mea decît un singur ochi, iar

mireasma plăcută a supei de ceapă se repezi să-mi sărute nările.

— Încă nu te-ai culcat ? o întrebai fără să mă uit la ea.

— Ne înțelesesem să stăm de vorbă, îmi spuse cu zîmbet în glas. Așa că te-am așteptat. Ai fost la domnul Gruffydd ?

— Da. Mi-a spus doar că nu poți opri lumea să vorbească și să gîndească. Are să mai cugete el la treaba asta.

— Angharad pleacă îndărăt la Londra cu primul tren, mă vesti Bron.

— S-a-nfuriat tare ?

— Nu, răspunse Bron. Știa

— Știa ? !

— A trăit toată viața prin locurile astea, și să n-o ducă mintea la atîta lucru ?

— Dar l-a lăsat pe domnul Gruffydd să vină pe acolo atîta amar de vreme și n-a spus măcar o vorbă ?

— Tu crezi că domnul Gruffydd nu știa nimic ? mă întrebă văzîndu-și mai departe de farfurii.

— Atunci ce rost a mai avut să le spunem noi și să ne facem griji chiar și numai pentru o singură clipă ? o întrebai la rîndul meu și în adîncul inimii parcă mă simțeam nedreptățit.

— Bucură-te de ce te poți bucura cît mai ai încă vreme, îmi spuse și îmi așeză dinainte farfuria cu supă. N-au făcut nici un rău nimănui.

— Dar el e preot și ea este doamna Iestyn Evans. Nu-i așa că e rău, Bron ?

— De ce ? mă întrebă Bron. Ce rău făcea domnul Gruffydd dacă o vedea pe Angharad ?

— De... așa...

Aburii supei îmi umeziră fața și am fost bucuros să găsesc în treaba asta un pretext ca să-mi scot

batista, să mă șterg zdravăn și să câștig timp de gândire.

— Da, zi înainte, mă îndemnă cu glas tăios în clipa când ajunsese cu cuțitul pe la jumătatea pâinii, Să-ți spun eu? Fiindcă mintea ți-e la fel cu lelițele alea de-acolo. E ca doamna Nicholas. Grozav frate mai ești. Ba te mai și amesteci în vorbă, că grozav te pricepi. S-o strângi de gît — va să zică asta ai fi vrut. Mai bine te-ai sugruma singur.

— Vai, Bron, ce rea ești. Am întrebat și eu... atîta tot...

— Domnul Gruffydd trebuie judecat altfel decît ceilalți bărbați numai fiindcă e preot? mă întrebă mînioasă. E mai puțin bărbat decît ceilalți? N-are aceleași drepturi?

— Dar era vorba de nevasta altuia, asta spuneam, îi răspunsei, furios de-aș fi fost în stare să dărîm toată casa.

— Ce anume vorbă era despre nevasta altuia? se repezi Bron cu un glas care îți îngheța sîngele în vine. Cui îi face vreun rău dacă stă de vorbă cu ea și-i este de folos ținîndu-i tovărășie?

— Nu face nici un rău.

— Atunci? mă întrebă iar, purtînd pe buze zîmbetul acela care nu era zîmbet.

— Ei, ducă-se dracului! Parcă ce mă privește pe mine.

Să fi auzit în clipa aceea cum hohotea Bronwen. Se zguduia din tot trupul și nu se mai putea opri, încerca să taie pâinea, dar nu mai putea nici să țină cuțitul.

— Ei, Doamne, Doamne, Doamne, rosti rar și ștergîndu-și lacrimile. Că tare mai ești caraghios, măi omule.

— De ce sînt caraghios? o întrebai încercînd să zîmbesc, dar am văzut că mi-e greu să lupt împotriva durerii.

— Fiindcă faci și tu ce-a făcut domnul Gruffydd, ba mai și dormi aici în casă. Ți-ar plăcea să vorbească alții despre tine?

Așa a fost. Ca și cum un orb ar vedea deodată lumina soarelui.

— Nimeni n-ar putea să spună ceva nici despre mine și nici despre tine. Tare-aș vrea să-l aud eu pe vreunul.

— Ai s-auzi destul de repede, îmi spuse cu o siguranță ce nu îngăduia împotrivire.

— Bine, Bron, atunci să plec.

— Ba ai să rămîi. Lasă-i să vorbească, gura lumii numai pămîntul o astupă. Și gîndește-te cu grijă la tine înainte de a vorbi despre alții. Ți-am spus și azi la prînz ceva despre felul cum te uitai la mine. Gîndește-te mai temeinic la treaba asta, întreabă-te dacă e bine și de-abia pe urmă vezi și de treburile altora.

După aceea am rămas ca un cîine care își tînguie durerile pricinuite de o bătaie zdravănă și m-am dus la culcare tot mai purtînd cu mine povara ochilor ei și zîmbetu-i cald ce plutea prin odaie, dar n-am privit-o în ochi și n-am vrut să-i răspund la zîmbet.

Capitolul XXXIV

Angharad s-a întors la Londra și Ceridwen s-a dus cu copiii să stea la ea o vreme. S-a dus și mama, pentru o lună, iar dacă te-ai fi luat după zarva făcută în jurul plecării, ai fi zis că de acolo de unde se ducea dînsa și pînă la Polul Sud nu mai avea decît un pas.

Ce tăcută e casa cînd îi lipsește stăpîna.

Pășești prinnăuntru și aceleași miresme întremătoare te întâmpină, aerul te mîngîie la fel pe obraji, focul la fel trosnește, farfuriile de porțelan de pe polițele bufetului îți rîd la fel cum ți-au rîs totdeauna, și la fel de zgomotos ca totdeauna pășește ceasornicul pe cărările timpului.

Dar lipsește o anume căldură, o vioiciune ce se iveau de îndată ce apăsai pe clanță și zgomotele care urmau după aceea : zăngănitul cutiutei de ceai, trosnetul capacului, clinchetul lingurițelor în cești, bufniturile vătraiului în foc și susurul apei clocotinde turnată peste firele de ceai — nici ele nu mai sînt.

— Doamne, zise tata, nimeni n-o să poată înțelege cît de mult îmi lipsește maică-ta. Viața parcă nu mai are nici o dulceață, zău așa. Prima dată cînd sînt fără ea în treizeci și nouă de ani. Ehe, drăguță. Sînt pierdut fără Beth a mea.

Așa că deseori îl vedeam pe tata scriind la lumina lămpii, și cum se scărpină în cap ca să găsească ceva să mai spună, chiar și numai că s-a rupt toarta ceainicului, că Gareth a cioplit ușa cu dalta mea și, bineînțeles, pagini întregi despre Taliesin:

Cît de ciudat e să vezi cum bărbatul stă liniștit în lumea lui, dar o scormonește ca să găsească ne-stemate pentru a le închina celei ce-i e regină. De multe ori mă întrebam cum o fi văzînd tata lumea, și tare aș fi vrut să pot sta înlăuntrul său, barem un minut, în timpul cît îi scria mamei.

Scrisorile trimise de mama tatii aveau o singură pagină, și erau scrise cu litere de o șchioapă ca să umple locul. De fiecare dată, fără greș, se grăbea să prindă poșta și rămînea a lui iubitoare Elizabeth Morgan.

Și pe tata totdeauna îl podideau lacrimile cînd ni le citea.

M-am întors la lucru și am scăpat doar cu niște înjurături bine cumpănite ale meșterului fierar, iar peste vreo două săptămîni am fost trimis din nou în subteran și am căpătat un loc al meu și un băiat pe lîngă mine. Doisprezece ani avea și era un copilaș tare de treabă, dar puțin cam prea mic pentru asemenea muncă, așa că eu trebuia să trudes și mai din greu.

Într-o sîmbătă dimineată băiatul se dusesese să umple vagonetul la capătul locului nostru de muncă, iar eu rămăsesem la abataj să strîng zgura. Am auzit strigăte către galeria principală, într-o clipă m-am gîndit că îl călcase vagonetul, așa că imediat am luat-o la fugă, îndoit de mijloc și alunecînd mereu pe cărbune.

Se luase la bătaie cu un băiat mai mare și îi mergea destul de prost, dar lupta curajos, cinstit, și lovea și el zdravăn când îi venea bine.

— Ia astîmpără-te ! îi spusei. Ce faci, lucrezi sau nu lucrezi ?

— Te rog să mă ierți, Huw, îmi spuse și lăsă mâinile în jos, dar celălalt îi plasă o dreaptă puternică în ureche și îl lăsă lat la pămînt.

Nici așa nu se putea.

O palmă îndesată peste obraz și îl aruncai grămadă pe un morman de cărbuni. Pe urmă îl certai :

— Așa știi tu să te porți ? La tine în familie n-a avut cine să te învețe, se vede cît de colo.

— He-he, exclamă unul dintre oamenii care stăteau și se uitau, dar familia ta de cînd o fi ajuns chiar așa de brează ?

— Te rog să-ți ții gura și să nu vorbești de familia mea, i-am răspuns.

— Atuncea nu te lega nici tu de familiile altora, îmi răspunse Evan John. Despre a ta s-au vorbit destule dacă ai o soră care se întinde cu toți popii de pîmprejur, și mai e și femeie măritată.

I-am rupt două coaste cu o dreaptă, i-am strivit nasul cu stînga și l-am lăsat în pace numai cînd i-am simțit falca sfărîmată de pumnul meu.

Pe urmă m-am întors la lucru.

La gura minei, cînd am ieșit afară din colivie, unul dintre directori m-a chemat cu un semn din deget.

— Te caută poliția.

— Foarte bine. Unde-s ?

— În birou.

Așa că m-am dus după el pînă la birou, și un sergent de poliție a ieșit de după ușă și m-a bătut pe umăr.

— Iluw Morgan ?

— Da.

— Ești acuzat de violență și vătămare corporală.

— Mă lăsați să fac o baie înainte de a mă băga la închisoare ? îl întrebai.

— Deocamdată nu te băgăm la închisoare. Mai întâi îți înmînăm chemare și te trimitem în judecată.

— Pot să plec ?

— Ești sub mandat. Trebuie să rămîi în casă.

— La mină nu mai ai ce căuta, Morgan, ești dat afară, îmi spusese directorul. Voi, Morgani, de ani de zile ne-ați făcut numai necazuri.

M-am dus acasă, m-am spălat, și m-am așezat la masă.

Bron îmi puse farfuria dinainte și pe urmă se uită lung la mine.

Cu coada ochiului îi vedeam rochia albastră și o bucată de șorț.

— Ce-ai pățit pe dosul mîinilor ? mă întrebă, și din sunetul glasului am înțeles că stă cu mîna la gură.

— Dacă ar fi fost singur și n-ar fi avut familie, l-aș fi omorît. A spus ceva urît despre Angharad.

— Vai, Huw ! se jelui Bron și se așeză alături de mine. Și ce s-a mai întîmplat ?

— Sînt pus sub mandat și trebuie să mă înfățișez la judecată. Și am fost dat afară.

Am tăcut amîndoi. Pe urmă mi-a pus o mînă pe umăr și m-a îndemnat :

— Mănîncă liniștit.

N-a mai trecut mult și am auzit pași în spatele casei, pași ce nu tîrîiau călcîile, iuți, egali, apăsați, pașii cuiva care avea o datorie de împlinit și nu dispunea de timp.

— Domnul Gruffydd, spuse Bròn, și se repezi să pună scaunele la loc, să netezească fața de masă și să aște focul.

— Huw, vorbi domnul Gruffydd încă din prag, unde apăruse înalt și întunecat. Ai avut niște ne-cazuri.

— Da, *sir*, am răspuns, și numaidecât m-am ridicat în picioare fiindcă era alb la față și avea ochii roșii.

— Din pricina mea și a surorii tale ?

N-am răspuns nimic.

— Nu mai pot de rușine, spuse mort de oboseală, dar tremurînd de furie. Mi-e rușine. Iar la judecată are să fie și mai rău.

— Puțin îmi pasă și de ei și de judecată.

— O să aibă domnul Elias grijă să-ți pese, spuse domnul Gruffydd.

— Domnul Elias ? întrebai eu mirat.

— Dacă domnul Abishai Elias n-ar fi făcut tot ce i-a stat în putință prin fiul său, reclamația ar fi fost retrasă și n-ai fi fost pus sub mandat. Tatăl lui Evan John e prăvăliașul lui Elias.

— N-au decît să mă judece, spusei.

— Eu am să plec de aici, ne vesti domnul Gruffydd și se lăsă încet pe scaun. Părăsesc Valea. Nu îndrăznesc să-mi spună nimic, dar nu mi-e greu să le citesc în ochi. Cel puțin în ochii unora. Fac rău că rămîn numai din încăpăținare. De multă vreme ar fi trebuit să plec.

Arăta sleit ca un om bătut măr, stătea cu ochii pironiți în covor, își învîrtea mereu pălăria între degete, părul îi cădea în față și îi acoperea chipul, iar umerii îi erau o simplă întindere arcuită de postav negru boțit. Bròn rămăsese cu șorțul la ochi.

Eu înghețasem.

— Îmi pare tare rău, *sir*.

— Mă duc să vorbesc și cu vrednicul tău tată.

Și plecă în vreme ce eu stăteam cu privirile ațintite asupra flăcărilor de dincolo de grătar, fără să mă gândesc la nimic și fără să fiu conștient de altceva în afară de jocul iute al flăcărilor și adîncă jale a lacrimilor vărsate de Bron, alături de mine.

— Ei, Huw, mă întrebă tata, ce-o să faci acum ?

— O să mă apuc de dulgherie.

— Oare ce să fie cu noi ? zise tata domol și dus pe gânduri. E cumplit ce se întîmplă cu noi. Ivor, Ianto, Davy, Angharad... și acum tu. Ce-o să zică biată maică-ta, n-am cum să-ți spun. Și uite... domnul Gruffydd.

— Ai încercat să-l oprești, tată ?

Arătă cu pipa către munte.

— Du-te tu și mută-l pe ăla de-acolo, din locul lui. În Patagonia pleacă și în Patagonia are să debarce într-o bună zi. Așa că hotărăște-te repede.

Mama s-a întors acasă cînd eu eram dus peste munte să cumpăr lemn. Am intrat înăuntru și am văzut că tot mai avea boneta pe cap, ședea în balansoarul din casă de la Bron și îl legăna pe Taliesin după ce își pusese un prosop în poala rochiei de mătase neagră ca să se apere de orice surpriză neplăcută.

— Ei, spuse în vreme ce o sărutam. Va să zică alte necazuri.

— Da, mamă.

— Și cînd o să aibă loc judecata ? mă întrebă cu glasul cu care m-ar fi întrebat cînd e miercuri.

— Poimîine.

— Ți-e teamă ? mă întrebă privindu-mă drept în ochi.

— Nu.

— Bine. Am adus o pălărie de la Londra, special pentru tine.

— Mulțumesc, mamă. Ce face Angharad ?

— Pleacă la Cape Town, îmi răspunse și îl ridică pe Taliesin ca să-l sărute și să-și oprească tremurul bărbiei.

Capitolul XXXV.

Cu pălăria de la Londra pe cap și îmbrăcat în hainele mele cele mai bune am plecat către judecată în trăsură de lux a lui Thomas cărașul, așezat între tata și domnul Gruffydd, iar lumea stătea și se uita la noi cîtă vreme am coborît dealul și am trecut prin sat fără ca nimeni să ne zîmbească ori să ne facă semn cu mîna.

Pe tot drumul peste munte am văzut mormanele de zgură ca niște spinări negre de animale înmormîntate, ridicîndu-se parcă din adîncurile celui alt tărîm. Copacii încă verzi erau îngropați în ele, iar ici și colo creștea cîte un măceș cu lumînările bobocilor aprinse, și cîte un petec de iarbă se străduia să mai rămînă verde în locurile unde vîntul îi lăsa odihnă.

— Oare o să mai rămînă pe Vale vreun locșor neacoperit de zgură ? îl întrebai pe tata.

— Pe vremurile tinereții mele treaba asta nu era îngăduită. Lenea, nepriceperea și micimea de suflet sînt de vină, băiete. Dar trag nădejde că tot mai mulți dintre voi, tinerii, o să scăpați de pacostele astea. Acum înșă zgura e aici, și nu mai este nimic de făcut.

— Ți-am angajat un avocat priceput, Huw, îmi spuse domnul Gruffydd. Așa că ai toate șansele să scapi.

— Nu mi-e teamă, am răspuns.

Și, ciudat, chiar nu-mi era. Numai cît mă gîndisem la sala de judecată, la poliție, la judecător și, cel mai rău dintre toate, la închisoare și la gratii, trăisem ciudățenia aceea în însăși ființa mea, ca și cum în mine s-ar fi deschis o fereastră prin care pe toate le puteam privi.

Bron îmi dăduse pălăria înainte de plecare și stătuse lîngă ușa să mă sărute de bun rămas.

— Mergi sănătos, îmi urase.

Privisem unul în ochii celui alt adînc; adînc privisem. Și dintr-o dată îi înțelesesem singurătatea, durerea, dorul după Ivor niciodată arătate de ea prin vorbă sau privire. Au și femeile vitejiile lor, curajul acela copleșitor ce-i numai al femeii și nu poate fi asemănat curajului bărbătesc.

În acea clipă cînd nu cunoșteam alte gînduri în afara celor privitoare la mine și vînturile vîjîiau în cor prin fereastră ce-o aveam în trup, Bron îmi arătase milă și, împovărată de milă, își pierduse doar pentru o scurtă clipă scutul curajului, iar atunci privisem adînc în ochii ei și simțisem pustietatea ce se ascundea acolo, auzisem glasurile ce chemau în tăcere, gustasem sarea lacrimilor ce le vărsa în vremea cînd noi toți ceilalți eram dăruiți somnului.

Atît de rușinat mă simțisem încît fusesem gata să mă azvîrl la pămînt și să-i sărut picioarele.

Da, știam pentru ce oamenii de demult se îmbrăcaseră în păr de cămilă și folosiseră biciul.

— Vai, Bron, spuseseam, abia acum înțeleg.

Chipul îi plesnise în bucăți dinaintea ochilor mei și nu mai avusesem tărie s-o privesc.

Mă uitasem în sus, către munte, la verdeața și la albastrul ce i se sprijinea pe creastă ca să-i simt sub picioare tăria și puternica lui răsuflare să mă răcorească, iar după aceea să mă rog implorînd ceva din senina-i împăcare, în vreme ce Bronwen sîngeră alături de mine. Și îi spuseseam :

— Nu mai simt nici un fel de teamă, Bron, draga mea, ci mă bucur de cele ce s-au întîmplat, fie și numai fiindcă mi-au dat prilej să înțeleg. Dacă mă întorc, mă întorc. Iar dacă rămîn acolo, n-am decît să rămîn. Dar și dacă mă întorc, și dacă rămîn nu mi-e teamă. Mi-e doar rușine. Rămîi cu bine, Bron.

Cuprinsesem cu brațul duioasa-i făptură caldă, în preajma lacrimilor și gingășiei aceleia nespuse, în mireasma de levănțică ce-mi pătrundea prin nări ca să sfîșie cu ghearele, o sărutasem pe obraz cu sărut de frate și plecasem de lîngă ea cu fereastra închisă și pecetluită și gata să înfrunt morțile aduse de război. Arcașii de la Azincourt¹ nu-și aleseseră săgețile cu mai mult sînge rece decît îmi pusesem eu rezeda la butonieră.

Pe urmă sărisem în trăsură și plecasem fără să-mi mai pese de nimeni.

Nici o clipă n-am fost conștient că sînt la judecată. Trăiam în starea în care te afli atunci cînd trebuie să ți se coasă o tăietură din carne ori să-ți fie curățată o arsură, cînd doctorul își vîră ața în ac sau își ascute cuțitașul. Te lupți să-ți adormi simțurile, după ce mai întîi te-ai rugat cerului să-ți

¹ Localitate în nordul Franței, unde în cursul Războiului de o sută de ani, la 1415, armata regelui Henric al V-lea al Angliei a zdrobit armata feudală franceză cu mult mai numeroasă. Arcașii englezi sînt cei care au adus contribuția principală la victorie, dovedind superioritatea armelor ușoare și mobile asupra vechilor armuri grele de care erau împovărați nobilii francezi angajați în luptă.

dea putere să nu descleștezi gura și să te apere de rușinea de a te arăta laș. E ca și cînd ai dormi în vreme ce ești treaz.

— Multă vreme am rămas afară, pe bănci, printre oameni cunoscuți. Le zîmbeam, și atîta tot.

Pe urmă Evan John a venit la mine împreună cu fratele lui mai mic ca să aibă cine vorbi pentru el, fiindcă bărbia îi era prinsă într-un bandaj gros, iar ochii încă vineți și înconjurați de răni.

— Huw, îmi spuse Dafydd John, Evan vrea să știi că asta nu e isprava lui. A venit la judecată numai fiindcă i s-a trimis mandat. De zis, n-o să zică nimic.

— Mulțumesc, Evan.

— Și îi pare rău că v-ați bătut și te roagă să-i dai mîna, continuă Dafydd.

— Și mie îmi pare rău, Evan. Noi totdeauna ne-am înțeles bine. Dar am fost silit să fac ce-am făcut, îți dai și tu seama.

Evan îmi întinse mîna și dădu ușurel din cap, dar chiar și clătinarea aceea abia văzută îi pricinui dureri și îl făcu să se încrunte, însă din ochi îmi zîmbi.

— Atunci se încheie procesul, spuse domnul Gruffydd.

— Invocăm legitima apărare, dacă mina își menține plîngerea, interveni avocatul nostru. Asta o să ne fie apărarea. Singura primejdie poate veni din partea martorilor propuși de ei.

Domnul Esdras Daniels era un bărbat scund, cu mustață lungă ce cobora drept spre bărbie și pe urmă iar se ridica în sus într-o altă buclă, ca două bucăți de cerc, și amîndouă înțepenite cu multă pomadă. Părul îi stătea lins pe cap și adus peste creștet ca să ascundă roșeața cheliei. Avea ochi mici și negri care te cercetau așa cum te cercetează ne-

gustorul ca să-ți vadă măsura, numai că domnul Daniels te măsura ca să știe cum să te pună la plată, șase șilingi și opt *pence*, plus timbrele, taxă de martori și cheltuieli, iar pe urmă cerea îngăduința de a rămâne umilul și preaplecatorul tău slujitor, cu scrisul cel mai îngrijit și multă risipă de cerneală roșie.

— Morgan, strigă un bărbat în robă neagră și cu chip a cărui culoare venea de la ostenele cu oala.

Am trecut pe lângă el câtă vreme ținea încă gura deschisă, și așa mi-am dat seama că duhnea a bă-
utură.

Patru bărbați în vîrstă stăteau pe o bancă din fund, iar în capătul cel mai depărtat se afla Abishai Elias.

— Treci în boxă, îmi spuse cineva.

Și m-am dus într-un loc strîmt, pe trei laturi împrejmuit cu stîngii, iar în vremea asta toată lumea hîrșîia din picioare și discuta cu glas scăzut, coperte de cărți lipăiau pe pupitre, întocmai cum se întîmplă la școală cînd învățătorul iese din clasă pentru cîteva minute.

Nici pînă în ziua de azi nu știu ce anume a spus omul care mi-a cerut să iau *Biblia* în mîină și să jur. Parcă ar fi rostit un singur cuvînt lung, iar eu am repetat ce știam din spusele lui pornind numai de la sunetele prinse în ureche și străduindu-mă să le reproduc. Dacă într-adevăr am rostit jurămîntul, atunci nu l-am rostit în limba mea, dar nici să nu-mi spună cineva c-aș fi făcut-o în englezește.

Jur în fața lui Dumnezeu cel atotputernic.

Cutremurătoare sînt cuvintele astea.

Totuși în gura aceluia și în gura mea ele nu însemnau nimic și nu erau decît o gîngăveală de vorbe încîlcite de care pînă și un copil nevîrstnic ar fi trebuit să se rușineze.

Pe urmă m-am întors iarăși la somnul meu, și am fost sus pe munte cu Dai Bando și cu Cyfartha, cu Shani prin preajma școlii, cu Ceinwen la reprezentare, pretutindeni și cu toată lumea, dar păstrînd în cuget neclintita hotărîre de a nu înțelege nimic din tot ce s-ar fi discutat în jurul meu.

Numai cînd am văzut mîna tatii sprijinită pe spătarul scaunului din fața sa, și izbitoarea albi-ciune de pe chipul domnului Gruffydd, abia atunci mi-am deschis urechile.

Celălalt avocat vorbea adresîndu-se judecătorilor, și cu multă grație își juca lin creionul între degete, între degetele lui micuțe la fel ca ale femeilor cînd umblă cu ceștile fine de ceai în fața unui musafir de vază.

— Cerem scuze onoratei instanțe pentru faptul de a fi adus acest caz în fața judecății, dar în împrejurările date clientul meu a socotit că ar fi folositor, în interesul justiției. Faptul că martorii noștri au hotărît să nu facă depoziii este, după opinia noastră, un tribut închinat bravurii inculpatului. Este știut că el și-a cîștigat faima de veteran al meciurilor de box și a altor îndeletniciri de aceeași teapă.

Domnul Esdras Daniels se ridică foarte încet, se înclină în fața judecătorilor, zîmbind cu valuri de miere pe buze, și zise :

— Onorată instanță, este oare neapărat necesară o asemenea introducere ?

— Rog pe distinsul meu confrate, vorbi domnul Pritchard și arboră un zîmbet în stare să dojenească pînă și îngerii, să-mi îngăduie a lumina instanța cu privire la împrejurările ce ne obligă să retragem plîngerea și ne-au făcut să creăm o situație regretabilă și să producem întîrzieri totuși evitabile în activitatea atît de laborioasă a acestei onorate instanțe.

— Continuați, domnule Pritchard, spuse unul dintre bătrâni, și patru capete încuviințară într-o unică mișcare.

— Mai am foarte puține cuvinte de adăugat, continuă domnul Pritchard clătinînd din cap și rostind cuvintele din gît, ca și cum încă ar fi avut necazuri cu gustarea luată de dimineată. Această nefericită afacere, după cum am mai arătat, a pornit datorită unei remarci la adresa surorii inculpatului, femeie căsătorită, și a unui binecunoscut preot. Fără îndoială că inculpatul s-a simțit dator să apere numele femeii și a făcut aceasta cu o cruzime sălbatică, luînd legea în propriile sale mîini în loc să apeleze la sprijinul autorității ei, așa cum s-ar fi cuvenit, adică încercînd să capete satisfacție din partea acestei înalte instanțe pe calea unei acțiuni în defăimare introdusă de femeia în cauză, de soțul ei plecat din țară, sau de către preotul amestecat în această pricină. Lucrul acesta nu se face și nici nu a fost făcut. Și iată că astăzi, din pricina opoziției martorilor, ne vedem siliți a cere instanței îngăduința să ne retragem plîngerea.

— Ne alăturăm cererii, rosti domnul Esdras Daniels ridicîndu-se în picioare și vorbind ca și cînd chiar atunci ar fi sorbit adînc din paharul Indignării, și declarăm totodată în fața onoratei instanțe că sărmanul nostru client, ca și alte persoane nevinovate, au fost victimele unui torent de josnice defăimări.

O lovitură de ciocan în masa judecătorilor.

— Instanța dispune închiderea dosarului, rosti un glas de bătrîn. Nu este caz de defăimare, ci numai de rușine. Da, rușine. Se închide dosarul. Dar fără să fim pe deplin încredințați că s-a procedat just.

Un alt bărbat așezat pînă atunci în fața mesei judecătorilor se ridică în picioare pe scaun și începu să

vorbească încet cu judecătorii, în vreme ce zgomotul pașilor și al glasurilor devenea din ce în ce mai puternic. Domnul Daniels și domnul Pritchard discutau ceva împreună, foarte fericiți, iar la sfârșit izbucniră în ris mai înainte de a-și strânge hîrțile și a le trece unui tînar cu servietă, aflat în spatele lor.

O lovitură de ciocan, și liniște.

— Dosarul următor, rosti bătrînul.

— Afară, îmi spuse omul în robă neagră.

Și afară am ieșit printre mulțimea fețelor îndreptate spre mine.

De-a dreptul la trăsură m-am dus și acolo i-am găsit pe tata și pe domnul Gruffydd, la locurile lor, așteptîndu-mă.

— Acasă, pentru numele lui Dumnezeu ! spuse tata.

Și Thomas ridică biciul.

Ne-am întors trecînd printre întinderile de verdeață ale Văii, și tot drumul nu s-a auzit vreo vorbă, fiecare dintre noi trăind acel simțămînt ce te cuprinde cînd vezi cum un om chinuit de durere păstrează totuși pe buze o umbră de zîmbet pentru clipa care s-ar putea să te uiți la el.

— Mulțumesc, Thomas, dragul meu, spuse tata în fața casei.

— N-ai pentru ce, sigur că n-ai pentru ce, răspunse Thomas. Cu bine.

Nici n-am schimbat vreo vorbă cu el și nici nu ne-am uitat la domnul Gruffydd înainte de a-l vedea cum pornește cu pas iute să coboare dealul.

— Nu poștiți la noi la masă, *sir* ? îl întrebaser tata, dar uitîndu-se la ușa casei.

Eu mă uitam la panglica de plută dinăuntrul pălăriei mele de la Londra.

Domnul Gruffydd își așeză mîna pe umărul tatii, apoi se răsuci în loc și plecă de lîngă noi.

— Vai, Dumnezeu ! murmură tata, cu glasul înecat de lacrimi. Vino în casă și închide ușile.

Și pentru întâia oară ușa noastră din față a rămas ferecată în timpul zilei.

După-masă James Rowlans a venit prin spate și a rămas în prag. Era îmbrăcat în hainele de sărbătoare și avea chipul încruntat.

— Gwilym, se ține adunarea frunțașilor.

— Aha, făcu tata, când anume ?

— Chiar acum. Vii și tu ?

— Da, răspunse tata.

Mama tăcea și se uita la amândoi palidă, cu ochii strălucitori, dar fără să zîmbească.

— Așa, îi spuse tata, și o privi în ochi.

— Așa, îi spuse și mama, și se uită în ochii lui.

În tăcerea de acolo își vorbeau pe limba lor, din ochi, în felul știut de ei, cu ceea ce lăsau să se răspîndească în jur, fiecare știind ce spune celălalt, luînd putere unul de la celălalt căci învățaseră toate acestea în cei patruzeci de ani petrecuți împreună, și cugetele lor una erau.

— Ei, rămîneți cu bine, zise tata.

Mama dădu din cap, și tata plecă.

În noaptea aceea, cînd m-am întors de la o adunare unde fusesem cu Ianto, Bron mă aștepta cu masa.

— Domnul Gruffydd a fost scos de la capelă, mă anunță. Frunțașii au spus că nu e demn. Șapte voturi contra trei.

— Sînt capele destule.

— Tata vrea să plece din comunitatea asta.

— Și eu vreau să plec.

— Și eu, spuse Bron. O să ne retragem deoparte să alcătuim altă comunitate.

— Și o să-l avem pe domnul Gruffydd ca preot, iar după noi au să vină toți cei de la capelă. N-au decît să rămîină frunțașii să se spele pe cap.

— Domnul Gruffydd o să se îmbarce pe o corabie cu pînze și o să plece spre Patagonia, la sfîrșitul lunii, mă vesti Bron. Le-a cerut îngăduință să mai rămînă pînă atunci. I-au răspuns că e întinat de păcate și nu poate rămîne. Domnul Isaac Wynn.

— Și tata ce-a zis?

— Domnul Isaac Wynn e acum acoperit de prișnițe cu oțet, spuse Bron înșirînd cuvintele ca și cînd le-ar fi decupat cu foarfeca, iar vrednicul tău părinte s-a ales de undeva cu un ochi umflat.

— Atunci e bine. Domnul Gruffydd unde e?

— Chiar acum am fost și i-am dus ceva pentru cină. Își împacheta mobila. Mîine trebuie să plece.

O roșeață înghețată mi s-a întins pe tot trupul. Ceasul ticăia, ticăia, ticăia mereu.

— Mă duc pînă la dînsul.

— Lasă, o să te duci mîine, mă sfătui Bron și îmi puse o mînă pe cap. Cina lui e aici, a rămas în coș. Spunea că în grădina Ghetsemane nu se cinează.

Capitolul XXXVI

Dimineața devreme am fost a doua zi la Gorphwysfa, dar cînd am bătut eu la ușă domnul Gruffydd era sculat și spălat, și se apucase de citit. Casa răsună a gol, lăzi și baloturi legate cu funie se înșirau de-a lungul pereților coridorului și altele stăteau morman în mijlocul camerei.

— Bună, Huw, mă întîmpină calm și fără nici cea mai mică deosebire față de cum mă întîmpinase totdeauna mai înainte. Mă bucur că te văd.

— Mulțumesc, *sir*. După cîte văd ați făcut totul și nu vă mai pot fi de nici un ajutor. Îmi pare rău.

— Ba poți, dragul meu, îmi răspunse el și zîmbi. Ai putea să-mi faci un mare serviciu. Vrei ?

— Să vedem.

Ca și cînd doar te-ai uita și ai încerca să muți cu privirea pietrele din loc.

Îmi întoarse spatele și se duse să se uite pe fereastră.

— Îți mai aduci amînte de narcise, dragul meu ? mă întrebă și glasul îi era un murmur stins, ca al vîntului dinspre nord-est. Unul mentor și celălalt elev, așa am fost noi doi. Dar întotdeauna și prieteni. Aș vrea să iei mobila asta, făcută de noi amîndoi, și s-o duci la Tyn-y-Coed. Așa am făgăduit.

Din nou tăcere pînă ce păsările începură să cîrpească în grădină.

— Am greșit cînd am numit camera asta grădina Ghetsemane, urmă domnul Gruffydd după o vreme, și am întinat un nume ales. În astfel de momente sîntem orbi, egoiști și proști. La lucrurile astea am muncit cu multă dragoste și chiar aici, în odaia unde ne aflăm. Am fost fericiți în camera asta. Locul nu are nici o vină, doar eu sînt vinovat.

O mierlă își rostogolea trilurile pe afară, cîntecii strigau prin iarbă, și albastrul începea să se înstăpîneasă pe cer.

— Nu-mi pare rău decît că plec fără să fi făcut nimic, spuse domnul Gruffydd. De nimic altceva nu-mi pare rău. Clevetirea, micimea de suflet, sărăcia minții sînt greșelile mele ca și ale oricărui altcuiva. Poate o să fie treabă bună de făcut acolo unde mă duc.

Elis trecea prin fața casei și iepei Mari îi clămpănea o potcoavă.

— Plec chiar azi-dimineață, vorbi domnul Gruffydd, și Mari parcă dansa la trap în adîncurile glasului său. Ceasul ăsta mi l-a dat tata cînd am intrat în rîndurile clerului. Aș vrea să-ți pot da mult mai multe. Ia-l, Huw! A măsurat un timp în care am cunoscut bucuria.

Caldă trecu din buzunarul său în palma mea netezimea aceea de aur și de sticlă.

— Noi nu avem nevoie să ne strîngem mîinile, vorbi cu un glas ce răzvrătea vînturile și mările, iar spatele-i negru rămînea dinainte-mi. Vom trăi fiecare în cugetul celuiilalt, Huw, dragul meu. Cu bine, și cu toată dragostea.

Am plecat de acolo. Cu sîngele curgîndu-mi pe bărbie din buzele mușcate am plecat de acolo.

Sus pe munte m-am dus, și am rămas cu fața în iarbă pînă ce soarele a început să mă ardă în spate.

Cînd m-am întors, Gorphwysfa era goală.
Loc de Odihnă — potrivit nume.

Zile întregi după aceea satul a fost ca o aşezare a morţilor. Oamenii păseau ca şi cînd s-ar fi aşteptat ca dintr-o dată cerul să se spintece şi să verse foc. Copiii nu mai erau lăsaţi pe străzi. Un fel de neclintire pogorîse asupra noastră.

Tata umbla ca prin somn, dar a avut înţelepciunea de a închiria un şopron şi a cumpărat vopsea şi var ca să-l cureţe. În fiecare zi, pînă duminică, ne-am dus acolo şi-am frecat şi vopsit.

Duminică dimineata am pornit spre capelă la fel ca totdeauna. Am urat bună dimineata aceloraşi oameni şi ne-am întîlnit cu ei pe Deal la fel cum ne întîlniserăm de cînd ne ştiam. Dar cînd am ajuns la poalele Dealului am cotit la dreapta şi am intrat în şopron, noua noastră capelă, iar tata a citit din Scriptură.

Noi eram Schisma.

Zece cu toţii.

Şi vreme de trei sferturi de ceas am stat în tăcere, iar glasul domnului Gruffydd, indiferent unde s-o fi aflat fiinţa sa în clipele acelea, ne-a umplut încă o dată sufletele de curaj şi de nădejde într-o lume mai bună.

Şi ceasul său se odihnea între degetele mele, tot atît de cald ca şi atunci cînd mi-l dăruise.

— Oare te afli aici, laolaltă cu noi, în dimineata aceasta, domnule Gruffydd? vorbi tata ţinînd mîna mamei într-a lui. Şi cu privirile ridicate către înălţimi stăm, vezi-ne. Aşa precum ne-ai povăţuit, aşa facem. Şi vom face de-a pururi. Aibă-te Dumnezeu în buna lui pază! Da. Şi în sfînta zi de astăzi milostiveşte-te, Dumnezeule al nostru, şi revarsă alinare peste durerile adînc cuibărite în inimile noastre. Amin.

— Amin, repetarăm într-un glas.

— Să cîntăm cu toții un imn înălțător, ne îndemnă tata. Haideți să ne punem glasurile la vrednică treabă, acum, pînă ce nu se vor stinge într-o vecie.

Iar atunci am cîntat, și mi se părea că aud basul domnului Gruffydd așa cum îl poți auzi în înmă-nuncherea unui cor numai dacă îți apleci urechea și ascuți cu multă luare-aminte, și chiar și-atunci doar dacă știi ce anume trebuie să ascuți.

Pe măsură ce ne apropiam de lunile de iarnă Schisma sporea și ajunseserăm la aproape o sută de credincioși. Am cumpărat șopronul punînd mîna de la mîna și am muncit la el pînă ce l-am prefăcut într-un loc potrivit pentru citirea Scripturii. Noapte după noapte mulți dintre noi zăboveam acolo sculpu-tînd stranele, ridicînd amvonul, așezînd ușile, pietru-ind podelele, pînă ce am ajuns să facem un lăcaș în stare să-ți bucure inima.

Pînă și Dai Bando și Cyfartha ne-au dat o mîna de ajutor la zidărie fiindcă Dai se pricepea să rînduiască pietrele cum nu se poate mai bine, și nici nu mai era nevoie de vreun altul ca să le ridice la locul lor.

— Huw, îmi spuse Dai într-o seară, vino și tu cu noi sîmbătă, vrei? Ce-om scoate i se cuvine lui Cyfartha, și mai avem nevoie de niște ajutoare. Pînă acuma niciodată n-ai venit cu noi. Ei, ce zici, Cyfartha?

— Fă-ne hatîrul ăsta, mă rugă Cyfartha. Dai luptă, înțelege?

— Dai? l-am întrebat cu mirare fiindcă știam că se apropie de cincizeci de ani, și plămîinii începuseră să nu-l mai slujească chiar cu toată credința sus pe munte.

— E meci de răfuială, mă lămuri Cyfartha. Eu sînt cu punctajul și cu timpul. Avem un ajutor de încredere, pe Willie Lewis, și tu ești al doilea. Ei, vii ?

— Dacă e în folosul lui Cyfartha, atunci vin. Și pe ce chestie vine răfuiala ?

— Gură prea mare, răspunse Dai. Despre Shoni Matáhala e vorba. Acolo, la *Three Bells*.

Numai că Shoni Matahala era mai înalt și îndeosebi mai lat în spete chiar decît Dai, un bărbat cu glas de clopot care îi pocnea pe cei mai pirpirii și le bea berea. De nenumărate ori fusese pocnit în creștetul capului cu cîte o coadă de cazma ca să se învețe minte, dar nu prea dădea dovadă de silință la învățătură. Așa că multora le era frică de el și chiar la mină căutau să-i arate prietenie și îi cedau locurile cele mai bune, unde să poată umple vagonetii fără prea multă trudă.

— Și unde o să luptați ? îl întrebai.

— Peste munte, îmi răspunse Dai.

— Vin și eu cu voi.

Căpitoul XXXVII

Am vestit-o și pe Bron unde mă duc căci în mod obișnuit veneam devreme acasă fiindcă-mi plăcea să le spun băieților povești înainte de culcare, și cum drumul de întoarcere era lung, știam bine că de-aș fi ajuns o dată cu zorile însemna că am ajuns devreme.

— Bine, îmi spuse Bron cam dusă pe gânduri, dacă ești sigur că n-o să ți se întâmple nimic n-ai decât să te duci.

— N-o să mi se întâmple nimic, Bron. Îmi pare rău că n-am să le pot spune povestea, dar luni am să le spun două. Nu-i bine așa ?

— Doar dacă mai vii și cu niște acadele, zise Bron.

Fericiți mai eram în căsuța aceea, într-adevăr fericiți.

Nu se mai schimbaseră nici un cuvânt între Bron și mine din dimineața când îi spuseseam cât de rușinat eram, și încordarea dintre noi dispăruse și ea. Eram ca o singură ființă, nici bărbat și nici femeie, și ne simțeam bine, eram senini și liniștiți.

Te încearcă un simțământ ciudat când părăsești liniștea casei și te îndrepti către un loc unde oamenii se duc să se înveselească prin sport. E o schimbare,

după cum spun ei, și într-adevăr chiar schimbare este.

Pînă atunci niciodată nu mai fusesem la un meci de box, așa că treceam într-o viață din altă lume, o lume pe care foarte senin aș putea s-o văd înghițită de flăcări.

Aerul era o duhoare albăstruie, înțepătoare din pricina căldurii trupurilor și îngreuiată de băltoacele de bere ce se zvîntau pe scîndurile veșnic văduvite de apă și de săpun și pătate de salivă îmbibată cu zeama acră a tutunului.

Negri și cenușii se înghesuiau pe bănci amatorii de sport, cu chipurile congestionate rînduite uniform în șiruri și asemănătoare între ele ca gămăliile de chibrit, unul în spatele celui alt, toate gurile larg căscate, toți ochii holbați sălbatic, cu glasurile învălmășite într-o cleioasă pastă de zgomote, o destrăbălare de sunete sparte, fără vreun gînd bun și fără urmă de simțire.

Cu toții fuseseră alcătuiți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, fiecare în parte, și cîte o femeie iubitoare îndurase chinurile iadului pentru a-i aduce pe lume, ca să stea acum cu gurile căscate, ca niște viței prinși în plase la oborurile de vite.

Se înveseleau.

— Dai, îi spusei, aș fugi de-aici de mi-ar sfîrîi călcîiele dacă tu și Cyfartha ați avea un alt ajutor.

— Dar ce s-a întîmplat, măi băiete? mă întrebă Dai și se aplecă la urechea mea fiindcă strigătele se dezlănțuiseră ca furiile iadului.

— E o rușine să vîri aicea plămîni sănătoși, și încă mai grozavă rușine să te bați ca să le fii ăstora pe plac. Mai bine s-ar duce să pască pe poiană.

— Aicea facem sport, mă lămuri Dai cu o mirare ce te făcea să izbucnești în rîs. E box, măi omule!

Pentru asemenea treabă ai vrea să ne strângem în păcătoasa aia de capelă ?

— Oamenii accia s-au umplut de sînge pentru bani. Ducă-se dracului porcăria asta !

— Du-te și tu dracului ! Îmi ură Dai. Ei, ce zici, Cyfartha ?

— Tu ai vrea să te bați fără bani, Huw ? mă întrebă Cyfartha.

— Cu voi ani de zile în fiecare dimineață. Fără bani, și ar fi sport, nu ca aicea. Sînt gata să umplu de sînge un om dacă am de încheiat vreo socoteală cu el. Dar nu pentru bani. Și nici pentru niște vite ca astea.

— Dacă nu dă Dumnezeu să te audă vreunul, zise Dai.

— Dracul să-i ia pe toți ! Crezi cumva c-o să-mi fie frică de niște oameni mai proști decît vitele ?

Dai se uită la Cyfartha cu milă și descurajare, pe urmă zise :

— Halal ajutor mai avem, n-am ce spune. O să mă bat cu doi în seara asta. Și cu Shoni Matahala și cu el. Ei, ce zici, Cyfartha ?

Cyfartha scuipea tocmai la zece picioare distanță.

Doi bărbați se urcaseră pe ring, goi de la brîu în sus și cu pantalonii ținuți la brîu de curele. Purtau mănuși mici, dar era mai rău decît cu pumnul gol fiindcă mănușile aveau rosături și sfîșiau pielea.

Mi-am coborît privirile în pămînt căci amîndoi loveau din răputeri, cînd unul, cînd celălalt, dar fără pricepere, fără cap, fără nimic, numai pumni repeziți în carne ca să gîlgîie sîngele și să salte umflături roșietice.

Aleasă plăcere, într-adevăr, și sport adevărat — și fii bun de te veselește ascultînd cum mugesc vitele !

Un boxer adevărat i-ar fi vîrît pe amîndoi în mormînt și ne-ar fi mîntuit de prezența lor.

Ce anume s-o fi ascunzînd în firea omului, ce lucru chiar în stare a-l face să cîştige bani prin sfărîmarea oaselor și vărsarea sîngelui altuia, n-am să aflu niciodată.

Îmi era greață să stau acolo, înconjurat de aceleași sinistre urlete care murdăriseră văzduhul și atunci cînd un Om sîngera pe cruce, cînd sîngele țîșnea pe zidurile arcelor din Roma, sau flăcările topeau carnea de pe picioarele unor ființe cu graiul pierit.

Sînt aici, împrejurul nostru, aceleași urlete, fără nimic schimbat.

— Haide ! mă cheamă Cyfartha. Hai repede la colțul nostru, uite ăsta de-aici. Vino repede cu găleata și cu sticla ! Haide !

Dacă l-ați fi putut vedea pe Shoni Matahala.

Înalt de șase picioare, masiv, cu mușchi tari sub strat de grăsime, și pielea linsă, fără un fir de păr. Fălciile uriașe păreau să-i pornească direct din piept, fără ajutorul vreunui gît, capul chel i se ascutea în sus ca oul, era acoperit de cicatrice și mici adîncituri pline de umbre. Dar ce răspîndea groază în jurul lui erau ochii fiindcă luceau galben în lumină, și cînd își aruncau privirile spre colțul nostru ni se păreau niște podoabe ale diavolului puse acolo ca să ucidă orice umbră de duh.

— Apără-mă, Doamne ! îmi spuse Willie Lewis în șoaptă. Netotul ăla de Dai trebuie să-și fi pierdut mințile dacă se gîndește să pună piciorul pe ring. Ia uită-te la ăla.

— E mare cît o căpiță. Numai că Dai știe unde să lovească.

— Trag și eu nădejde, zise Willie, și spunea adevărul. De-apucă ăla să-i plaseze una lui Dai, o să-l înmormîntăm în drum spre casă. Dacă vrei să știi ce cred eu atunci află că Dai și-a luat mare belea pe cap.

— Ați adus găleata și sticla ? Întrebă Dai pe când se apuca de corzi ca să salte pe ring, cu o haină aruncată pe umeri, cu picioarele vîrîte în pantaloni albi, curați, ciorapi tot albi și ghetе ușoare.

— Sînt aicea toate.

Se uită fix la mine în vreme ce-și ștergea mîinile după ce le vîrîse în hîrdăul cu saramură. Fiecare încheietură a degetelor era ca o bucată de stîncă, fiecare mîna a lui era mai mare decît amîndouă mîinile mele, și aveau culoare cafenie de la saramura folosită pentru a le întări. Niște pumni de să te ia groaza, mai ales însoțiți de ochii aceia palizi ce te priveau fără să clipească și prin niște crăpături ce nu se deschideau niciodată. Ucigător arătau, vădînd curaj străin de orice îndoială, de loc preocupat de griji și încă și mai puțin de forța ascunsă în adînc. Un om a cărui lume rămînea închistată în lucrurile ce-i erau cunoscute, sprijinită doar pe ceea ce făcuse și văzuse, iar pentru că făcuse și văzuse însemna că și știe, și dacă știa n-avea de ce să-i fie frică, n-avea pentru ce să-și pună întrebări ori să caute explicații.

— Va să zică așa ? Vite ? Îmi spuse cu vocea lui slabă și pițigăiată.

— Uită-te la ei, n-așteaptă decît să te vadă scăldat în sînge. Uite, ascultă-i !

— Ca să-mi dea curaj și să înving, de aia strigă. Ce-o fi rău în treaba asta ?

— E rău prea destul. Dacă ai avea prieteni printre ei te-ar opri să te urci pe ring, n-ar striga și nu ți-ar cere să învingi. Iar pe prietenii ăluilalt i-ar durea sufletul să-l vadă cum se acoperă de rușine luptîndu-se cu unul care n-are nici pe jumătate greutatea lui.

— Eu ? ! Jumătate din greutatea lui ? ! se miră Dai. Și de ce dracu mi-ar păsa mie de treaba asta ? În două runde îl pun la pămînt.

— Atuncea ascultă-ți vitele.

— Ba-s oameni. Au venit să vadă sport, băiete. Ce-i cu tine, Huw ? Ce, ți s-au lăsat negurile pe minte ? Te-am crezut băiat de ispravă, așa te-am crezut, și trăgeam nădejde să te văd cum câștigi și tu ceva gologănași de aur pentru sufletelul tău.

— Asta niciodată ! Sîngele meu nu poate fi socotit în bani și nimeni și nimic nu mă poate plăti ca să vărs sîngele altora. Dacă e vorba să mă bat, mă bat. Dar să fac box — nu ! Asta-i prostituție.

Cyfartha sună din clopot și bocancii începură să lucreze pe dușumele ca să arate nerăbdare, iar vitele strigau cerînd să fie mulse de setea de a vedea durere arătîndu-se din plin pe fața altora, și vînătăi pîngărint lustrul alb al altor cărni, și sînge gros pe pumni, pe piepturi și pe podele, sînge roșu și bogat țîșnit din nasuri strivite, din arcade sparte și guri sfărîmate.

Eliel John, proprietarul localului cu numele de *Post Horn*, fu ridicat de alții pe marginea ringului cu burdihanu-i ce se revărsa pînă aproape de genunchi și cu mustața lui groasă cu tot, se prinse cu mîinile de un stîlp din colț și își plimbă peste cireadă privirile pline de entuziasm și muiate de lacrimile prieteniei.

— *Gentlemen*, spuse și respiră o dată adînc pentru a-și îndrepta corpul căci îl mușcase de inimă dorința de a se arăta om cu vază și de a-și dovedi calitățile și demnitatea cerute de oratorie. Mă cunoașteți cu toții ca pe un înfocat iubitor al sportului, cel puțin așa trag eu nădejde. Da ?

— Da, strigă mulțimea adăugînd și altele.

— Este datoria mea de care mă simt mîndru astăseară, în această sală, spuse făcînd un gest larg și domol cu pălăria lui tare de culoare gri, unde sînt cunoscut de dumneavoastră toți, de fiecare, Eliel

John fiind eu, și tatăl meu, Enoch John înaintea mea, am stat totdeauna la *Post Horn* și nu s-a aflat vreodată om să vină aici ca să bea ceva, însetat fiind, și să plece cu gura uscată, chiar dacă n-avea bani. Eliel John sînt eu, și prieteni sîntem, toți cei de-aici, și chiar diavolul de-ar veni dinaintea mea tot i-aș spune-o în față. Eu vă iubesc pe toți și toți mă iubiți pe mine.

— Da, strigă mulțimea adăugînd și cîteva grosolării.

— De aceea în sala asta sîntem astă noapte, cu toții, toți oameni unul și unul, și muncim pentru banii noștri, urmă Eliel John și începu să strige cu o gură ca adîncitura dintr-o minge apăsată cu degetul. Nu datorăm nimănui nimic și ne sprijinim doar pe munca noastră și pe noi înșine. Toți pot să se ducă dracului, și sînt gata să mă bat cu cine o spun că nu.

Pălăria tare și cenușie îi căzu din mînă și aproape că se prăvăli și el de pe ring, dar brațele ce i se proptiră în fund îl ținură în loc, și văzînd că are pe ce se sprijini crezu că s-a întors la scaunul lui, așa că se așeză cu nădejde, iar atunci fu nevoie ca alți oameni să se repeadă în ajutorul celorlalți, toată lumea începu să bată din palme și să strige, în vreme ce Eliel își rotea pretutindeni privirile înlăcrimate și, parcă înălțat pe un tron, mulțimea înclinînd capul în stînga și-n dreapta.

Pe urmă Cyfartha sună iarăși din clopot și strigă la Eliel să-i cheme pe adversari la luptă. I-au trebuit cîteva secunde lui Eliel pînă să-și dea seama că uitase tocmai ce avea de gînd să spună, așa că Cyfartha fu nevoit să vină și să-i strige la ureche, iar cireada începuse să urle de se auzea pînă la capătul pămîntului.

— *Gentlemen*, spuse Eliel fără să se ridice de unde era așezat, douăzeci și cîinci de runde. Dai Bando,

Shoni Mawr. De-o răfuială e vorba, iar premiul se va strînge prin chetă, și vă rog să dați din toată inima. Țin zece contra unu că învinge Shoni.

Brățele de sub fundul lui obosiseră și Eliel se lăsa prea greu, așa că deodată se prăvăli peste vreo șase la fel de treji ca și el, în mijlocul hohotelor de ris revărsate de pretutindeni. Numai vreo doi se mai ridicară de jos. Eliel leșinase, nici măcar nu mai sufla, și cu toate cele o sută treizeci de kile ale lui, cu gura căscată și fața vînată, zăcea peste trei oameni.

Iarăși sună Cyfartha din clopot, Dai se duse să atingă mîna lui Shoni, apoi se retrase să-și ia poziția, fumul se înălța din lămpile cu gaz de deasupra lor, și lumina doar cu greu izbutea să răzbată prin valurile albastrii ca să se reverse portocalic peste ei.

Ochii galbeni ai lui Shoni își ținuseră privirile asupra lui Dai. Îndoit din mijloc și călcînd pe toată talpa piciorului dădea mereu roată și ținea pumnii ridicați, aproape imobili. Dai își mișca trupul și parcă aluneca pe ring, cu un picior sprijinit pe talpa întregă și celălalt ridicat pe vîrfurile degetelor.

Stînga lui Shoni se întinse arătînd un morman de mușchi în spatele umărului, dar capul lui Dai se trase deoparte și umărul drept îi zvîcni înainte ca să sape o groapă în grăsimea lui Shoni, iar stînga se abătu peste umărul celuilalt, pocnindu-l într-un ochi.

Nu puteai auzi nimic în larma aceea de glasuri.

Dai îl urmărea pe Shoni, se mișca încet, îl pîndea.

Shoni clipea dintr-un ochi galben fiindcă celălalt era cufundat în lacrimi și în sînge, cu carnea umflată și deasupra și dedesubt. Stînga lui Dai se repezi într-un un-doi-trei, așa de repede că abia puteai distinge, și de-a dreptul în nasul lui Shoni.

Shoni își azvîrli dreapta și chiar prin larma aceea asurzitoare am auzit trosnetul loviturii în capul lui

Dai, printre țepii săi cărunți, și Dai se îndoi din mijloc ca sub izbitura unui ciocan.

Shoni observă o deschidere în garda lui Dai, chiar sub falcă, și se trase înapoi să-și adune puterile, însă exact în clipa când mușchii se încordaseră să susțină lovitura, stînga lui Dai îl izbi în plină gură, scoțîndu-l din echilibru, și în vreme ce cădea pe spate un croșeu de dreapta îl nimeri direct în bărbie și ringul se cutremură sub greutatea căderii.

Dai veni spre noi să soarbă din sticlă și se uită cum ajutoarele lui Shoni încercau să-l readucă în simțiri. Dar loviturile lui Dai făcuseră treabă bună. Umerii lui, aflați lîngă mine, păreau steiuri pale de stîncă netezite și rotunjite cu dalta și ciocanul, iar uitîndu-te la capetele acelea de funie groasă îți venea greu să crezi că sînt mușchi fierbinți și vii, oricît de mult ți-ai fi apropiat ochii de ele.

Vitele mugeau tot timpul și banii angajați în pariuri treceau din mîină în mîină. Pe urmă Shoni se ridică în picioare, șiroind de apă, cu toată fața o tocătură de sînge și umflături, un ochi galben încă deschis și pumnii gata ridicați.

Cyfartha sună iarăși din clopot.

Dai trecu repede la atac, imediat, încercînd să intre pe partea unde Shoni nu putea să vadă, însă și el fusese sfătuit de oamenii lui și stătea drept cu toate cele șase picioare înălțime, departe de stînga lui Dai și ferit de amenințarea dreptei. Cîteva momente se uitară unul la celălalt, nemișcați, în așteptare, socoteau ce au mai bun de făcut, dar în vremea asta vitele adulmecară ieslea goală și începură să tropăie din picioare și să urle cu lăcomie aprinsă.

Dai îndoi genunchii, nu chiar pînă la podea, ci numai cît să poată sări pe ei ca pe arcuri, și țîșni în sus, cu stînga întinsă drept din umăr și amîndouă picioarele departe de pămînt, iar cîteva clipe ai fi

zis că atîrnă în aer, cu picioarele depărtate, trupul cabrat, pumnul stîng în umflăturile lui Shoni și drep-
tul tras îndărăt, gata pentru blocaj.

Dar Shoni încasă stînga doar cu o șcutură a
capului, și în clipa cînd Dai atinse podeaua cu vîr-
furile picioarelor îi plasă o dreaptă scurtă direct în
bărbie și îl aruncă la trei pași depărtare, lat și parcă
fără viață.

Ne repezirăm spre el, Willie cu găleata și eu cu sti-
cla. Willie se lăsă într-un genunchi și îl ridică în sus,
iar eu îi deschisei gura și îi îndesai înăuntru gîtul
sticlei. Dai deschise ochii, însă nici o lumină nu mai
licări în el, și căută în jur ca unul atunci trezit
din somn.

— Ridică-te, Dai! strigă Willie. Hai, sus, măi
omule! L-ai dat gata, Dai, drăguțule! Înțepenește-te
în picioare și stai bine pe ele. Zburatul lasă-l în grija
îngerilor. L-ai dat gata, să știi. Sări la el și omoa-
ră-l!

Însă Dai nu a auzit nici un cuvînt, de asta sînt
convins. Îl frecam cu prosopul cît de repede pu-
team și așteptam să-i revină viața în ochi. Viață era
acolo, dar apărea ciudat, ca foarte de departe, lip-
sită de lumină.

Fără să mai aștepte clopotul lui Cyfartha și fără
vreo vorbă din partea noastră, Dai îl împinse pe
Willie la o parte și se ridică în picioare, apoi își săltă
pantalonii și izbi cu un pumn în celălalt, gata să
reînceapă.

Am alergat amîndoi în colțul nostru de îndată ce am
auzit clopotul, dar înainte de a ajunge noi acolo cei
doi se prînseseră corp la corp, iar eu m-am întors
cu spatele căci mi-era teamă să mă uit.

Cînd m-am uitat din nou într-acolo, Dai sîngera
din gură și o directă de dreaptă îi zdrobise nasul.
Shoni parcă ar fi fost numai umeri, și pumnii îi țîș-

peau la capătul brațelor îndoite și încordate, iar din locul unde loveau sărea sânge. Dai ședea cu capul lăsat în jos, îndoit de mijloc, cu pumnii strânși la piept, și nu făcea nimic.

Și deodată se cutremură din creștet și pînă în tălpi, se întoarse într-o parte, încercînd să vadă prin sângele ce-l orbea, dar Shoni îi aplică un croșeu care îl împinse pe călcîie și mîinile porniră să caute ceva rezistent ca să se sprijine.

Acum să fi auzit vitele.

Shoni se uită la cei din colțul lui și ceva asemănător unui zîmbet veni să-i schimbe expresia feței fiindcă era fericit și se pregătea să se bucure împreună cu circada de ce avea să urmeze, luînd-o binîșor și alegînd cu răbdare locurile unde să lovească și fără vreo grabă să încheie lupta, căci știa bine, ca și vitele, că Dai va rămîne la podea numai atunci cînd nu va mai avea simțire în el. Așa că de-abia de-acuma încolo puteai să vezi sport adevărat.

Însă Dai întinse o mîină și atinse antebrațul lui Shoni. Doar o atingere, atîta cît să-și dea seama că e vorba de antebrațul lui și să-i arate cam unde o fi capul. Și tocmai cînd îl urmăream cu multă mirare, dreapta îi zvîcni peste umărul lui Shoni și pumnul întîlni singurul lui ochi teafăr, reteză carnea ca un brici și osul se arată alb, dar repede se acoperi cu sânge, iar Dai mai trimise o stîngă, greșind însă ținta doar cu un deget.

Shoni se plecă într-o parte, își duse mîinile la față și sângele începu să-i picure printre degete. Dai veni spre el cu brațul stîng întins, dar nu în pumn, ci cu degetele întinse, ca să pipăie. Din nou atinse umărul lui Shoni, degetele îi pipăiră iute fața și dreapta iarăși i se abătu direct pe mușchiul fălcii, iar Shoni căzu într-o parte a ringului, printre funii.

Am alergat pe ring și am ajuns la Dai înainte ca el să-și lase mâinile în jos, dar pe la spate m-am apropiat fiindcă ochii îi erau tot goi și degetele îi tremurau căutînd carnea lui Shoni, iar dreapta îi stătea gata să izbească.

— Dai, i-am strigat chiar în ureche, Dai ! Eu sînt, Huw. Lasă mâinile în jos ! S-a terminat !

— S-a terminat ? Întrebă și se întoarse să se uite la mine. Cum, am leșinat ?

— Nu, nu, răspunsei repede și îi îndesai sticla în gură. Scui-pă acuma, Dai ! Ai cîștigat, măi omule !

Scui-pă și singuru-i dinte îi țîșni din gură într-o spumă de sînge, sărind de cîteva ori pe podele.

Cyfartha veni în goană și mă îmbrînci cît colo, apoi îl luă pe Dai de umeri și îl strînse lîngă el.

— Dai ! strigă plîngînd cu lacrimi. Dai ! Eu sînt, Cyfartha, micuțule !

Mîinile lui Dai îl bătură ușor pe Cyfartha, cu degetele groase și scurte mult rășchirate, așa cum trebuie că bătuseră cîndva pe pieptul maică-si.

— Îl ducem ? îl întrebai pe Cyfartha.

— Da. Haide să-l ducem acasă. Repede !

— Am făcut meci frumos ? Întrebă Dai cu ochii pierduți în sus, către tavan.

— L-ai făcut pilaf, îl vesti Willie. Încă nu și-a revenit în simțiri.

— Atunci e-n regulă, spuse Dai, însă domol ca o pisică și cu toată viața arzînd dincolo de liniștea aceea. S-a întîmplat ceva cu ochii mei, Cyfartha ?

Dar Cyfartha plîngea rezemat de stîlpul din colț, așa că Willie și cu mine ne-am ajutat amîndoi și l-am dus pe Dai pînă la scaunul nostru, pe urmă am aruncat pe el două găleți cu apă.

A fost un drum de neuitat, drumul acela peste munte, făcut după luptă, cînd Dai mergea cu o mîină pe umărul meu, acum orbit și de băutura chemată

să potolească durerile, iar Cyfartha beat mort și înverșunat cu sălbăticie împotriva lumii întregi.

Am mers cu albul de gheață al lunii revărsat asupra noastră, dar eu eram și mai înghețat când mă gândeam la cugetul omului ce venea pe urmele mele și îmi ținea pe umăr mîna încheștată, cuprinsă de fiorul celui înspăimîntat de flăcările iadului.

— De-aici îl duc eu, spuse Cyfartha cînd am ajuns în preajma satului.

— Haideți să vă ducem cu bine pînă acasă, propuse Willie, dar cu teamă și cu ochii în patru.

— Eu am ochi, se împotrivi Cyfartha cu glas sălbatic și gata să sară la bătaie. Plecați de-aici !

— Bine, atunci noapte bună, le urai eu. Ne vedem mîine dimineată.

— Du-te dracului ! Mîine ai să vezi. Nu-i așa, Dai ? Willie și cu mine am plecat, iar Cyfartha îl strîngea pe Dai la piept și îi vorbea ca o mamă.

Toți au spus că orbirea lui Dai era pedeapsă pentru faptele lui cele păcătoase, și fiindcă mă aflasem și eu de față eram socotit ca o parte a planului făurit de Dumnezeu, în marea-i milostivire, pentru a arăta celor rătăciți în ce fel lucrează vrerea divină.

Bineînțeles că și Schisma a fost afurisită și am pierdut aproape douăzeci de oameni cărora le era teamă să nu li se întîmple cine știe ce nenorociri dacă s-ar depărta de o cuviincioasă casă de rugăciuni și s-ar duce să se roage într-un biet șopron.

Cyfartha l-a dus pe Dai la Cardiff să se arate unui doctor, dar un lucru gîngăș din fundul ochilor lui fusese vătămat de lovitură, și cu toate că a început să vadă din ce în ce mai bine pe măsură ce treceau săptămînile, niciodată n-a mai văzut ca lumea.

Așa că, punînd mîna de la mîna și strîngîndu-și laolaltă economiile, au cumpărat *Three Bells* și s-au

mutat să trăiască acolo. Dai a rămas să servească toată ziua, iar Cyfartha a continuat să coboare ca de obicei în mină și doar noaptea să mai dea ajutor la teighea.

Doar o singură dată, în toți anii cât au stat acolo, Dai și-a părăsit scaunul de la teighea, s-a dus la mină și a coborât în subteran, îmbrăcat în hainele lui de lucru.

O dată, doar o singură dată.

Ce-i drept, chiar că și merita re trăită viața aceea.

Capitolul XXXVIII

Mi-a mers bine în anii aceia cît am fost meșter dulgher. De pe toată Valea venea lume la mine să le fac uși, tocuri pentru uși și ferestre, ori alte lucrări trainice în lemn. Într-o vreme curtea din spate de la Bron și cea de aici ajunseseră un fel de depozite de cherestea. În cele din urmă lucram cu patru oameni și aveam și doi băieți pe care să-i învăț me-serie.

Cred că am fost fericiți pe-atunci.

Stau și mă întreb dacă fericirea o fi cumva doar o mostră concentrată de trai tihnit și îndestulat din care ți-e sortit să guști numai o dată sau de două ori în viață, iar pe urmă continui să trăiești păstrînd gustul acela în gură și nutrind nădejdea de a prinde zdravăn între dinți întregul, așa cum se întîmplă cînd guști și te desfeți cu o anumită mîncare, și după aceea tot te gîndești în urmă și ai vrea să mai mănînci o dată.

Doi bărbați umblau după Bron cu flori și bomboane, Matthew Harries și Gomer James, amîndoi oameni într-adevăr de ispravă, și acum, cînd mă gîndesc la ei, îmi dau seama că stăruințele unor bărbați de felul lor erau omagiu adus unei femei alese,

deși, bincînțeles pe vremea aceea nu așa vedeam lucrurile.

Ce ciudată e viața.

Ani întregi Bron și cu mine vețiuiserăm în aceeași casă pînă cînd băieții ajunseseră să nu mai poarte ciorapi lungi, și abia pe urmă am avut o unică discuție serioasă.

După ziua cînd m-am înfățișat dinaintea judecății am fost totdeauna prieteni buni, însă ori de cîte ori discuțiile noastre păreau să se apropie de locuri primejdioase ieșeam din cameră sălu făceam așa fel ca să schimb vorba.

Cu tărie îmi pusesem în gînd să nu-i mai pricinuesc și eu alte necazuri, și cu tărie m-am ținut de hotărîrea asta.

Bron se ținea tot atît de tare, în felul ei, și cum eu aveam foarte mult de lucru, iar ea era toată ziua ocupată cu băieții, de-a lungul acelor săptămîni de trudă găseam doar puține clipe cînd să fim singuri împreună și destul de senini ca să putem sta la gînduri.

Necazurile îți vin pe cap numai atunci cînd ai destulă vreme ca să-ți lași mintea să zburde slobodă. Adesea mă gîndeam la Ceinwen, chiar și în clipele cînd intrasem adînc cu ferăstrăul în inima lemnului, dar ea plecase și nimeni nu știa încotro. De multe ori m-am dus pînă la ei să stau de vorbă cu Mervyn, dar nici el nu știa nimic și parcă îi era rușine să vorbească despre soră-sa. După o vreme au plecat să deschidă un depozit de cărbuni pe undeva și nimeni din familia lor n-a mai rămas pe loc, așa că tot ce puteam avea de la Ceinwen se afla în mintea mea și o păstram acolo la fel cum unii păstrează colecții de cărți scumpe, arareori pun mîna pe ele, dar sînt fericiți să știe că le au.

Pe urmă a venit noaptea cînd Matt Harries a rugat-o pe Bron să se mărite cu el.

M-am întors acasă după ce luasem cîna cu mama și am găsit-o pe Bron în balansoar, cu lucrul de mîna uitat în poală și ochii ațintiți pe ușă fiindcă atunci cînd am deschis se uita drept la mine.

— Bună, i-am spus.

— Bună.

— Nu mănînci în seara asta ? am întrebat-o, căci văzusem florile la locul lor pe masă.

— E mîncare destulă pentru cină, îmi răspunse și zîmbi sfios. Cum crezi că te-ai împăca tu cu doamna Bronwen Harries ?

Acum, cînd auzeam întrebarea pusă de-a dreptul, mă cuprinsese un simțămînt de ușurare la gîndul că aș fi putut s-o văd plecînd fără să încerc altceva decît mîhnire, căci Bronwen parcă avea asupra-i întreagă tinerețea și toate începuturile vieții mele, lucruri de care te despați cu durere. Nu mai simteam gelozie fiindcă știam că lumea unde viețuia Bron nu era lumea mea, că ar fi fost o țară străină și eu, acolo, un venetic lipsit de fericire.

— Dacă îți place mai mult decît Gomer, e foarte bine.

— Te-ai bucura dacă m-ai îndepărta de tine, Huw ? mă întreabă cu glas gol și searbăd,

— Nu, îi răspunsei văzîndu-mi mai departe de treabă cu un fir din fața de masă. Mi-ar pare rău să te văd alături de orice alt bărbat.

— De ce ?

— Mi se pare nepotrivit ca un alt bărbat să-și ducă viața alături de tine, sau ca gîndurile tale să se îndrepte statornic către un altul.

— De ce ? mă întreabă din nou, dar de astă dată cu căldură în glas.

Dar răspunsul la întrebarea asta stă dincolo de marginile puterilor unui bărbat, și în momentele acelea o simțeam din plin.

Căci așa precum bărbații au pumni și capete pentru a se apăra, femeilor le e menită o gingășie a tăcerii, o stavilă durată din daruri ale spiritului, din suferință, din seninătate, din neajutorare, din farmec, din tot ce este frumos și în aceeași măsură feminin, acestea fiindu-le hărăzite pentru că sînt femei și întru ocrotirea feminității. Și de această stavilă are să se izbească bărbatul, această stavilă va pune opreliște în calea înverșunărilor lui de mascul, îi va reține armele în teacă, îi va pecetlui gura, îi va limpezi ochiul, îi va potoli înfierbîntarea și va pune friu rătăcitelor lui închipuiri. Tocmai această stavilă este veșnic păstrată cu grijă, și în întreaga-i strășnicie, de femeile ce sînt femei adevărate, și ele nu ies de sub scutul ei decît atunci cînd, știind bine și văzînd limpede, capătă încredere. Iar încrederea ai să le-o poți citi în ochi.

Și eu știam că Bronwen are încredere în vorbele mele, dar în Matthew Harries se încrede ca într-un bărbat. Erau două lucruri deosebite, iar deosebirea mă durea, însă în același timp îmi oferea o bucurie căci se află un semn de cinstire în încrederea acordată simplului cuvînt, și o stranie încîntare în gîndul că doar un biet cuvînt poate ține piept atîtor alte lucruri.

— Fiindcă ești Bronwen. Din nici o altă pricină.

— Legea nu ne îngăduie să ne luăm noi doi, spuse Bron liniștită.

M-am uitat la ea și i-am văzut ochii plini de strălucirea lacrimilor, capul lăsat într-o parte cu gingășie, ca și cum m-ar fi binecuvîntat, buzele pline și moi în stare să te cutremure, și miinile strîns împreunate în poală.

— Multă vreme am viețuit noi împreună, Bron, și Dumnezeu să binecuvînteze acea zi fericită. Dar fără să ne mai gîndim la lege, am greși. Tu nu poți fi nevastă pentru mine, și eu nu pot fi al tău.

— Știam și eu, îmi spuse cu ochii înecați în lacrimi, dar îmi aduci o dulce alinare numai fiindcă te pot avea lîngă mine. Ești la fel ca Ivor, înțelegi, și în tine îl văd pe el. În glasul tău îl aud pe el. Ochii îți sînt ca ai lui. Îți tragi bocancii așa cum și-i trăgea el. Îți înnozi cravata. Îți piepteni părul.

Atunci am înțeles că pe lumea asta pot exista păcate, și păcate atît de josnice încît cuvintele nu s-ar dezonoara străduindu-se să le înfățișeze.

Îmi închipuisem că tăcerea noastră, simțămintele noastre ar fi aceleași, izvorîte din aceeași teamă, teama de atingere ce ar fi putut duce către împreunare.

Dar acum mă simțeam copleșit de smerenie ; înțelegeam că Bron păstrase stavila în tăria ei cea mai de neclintit numai pentru a mă abate din drum fiindcă știuse ce se petrece în mintea mea, și îndurase totul numai fiindcă în mine îl vedea pe fratele meu, și asemănările îi erau scumpe, tînjea după ele, și se purtase cu vitejie, fără teamă, gata să stea împotriva a ceea ce eram eu cu adevărat, numai ca să poată avea acele mărunțișuri din mine ce alcătuiau asemănare cu Ivor.

O, minunat lucru este dragostea femeii și ciudate îi mai sînt căile.

M-am gîndit atunci cum se uita la mine pe cînd îmi legam bocancii — și îl vedea pe Ivor, cum mă privea în timp ce mă pieptănam — și îl vedea pe Ivor, cum mă asculta cîntînd — și amintirea lui Ivor îi spinteca sufletul cu pumnalele durerii, iar în toată vremea asta cît ea privise și jînduise cu inima

arsă eu îmi închipuisem că ar fi nutrit aceleași gânduri ca și mine.

Păcate, negre păcate, demne a fi azvîrlite într-o cloacă de scîrbă. Iuda Iscariotul și ștreangul lui îmi stăteau foarte aproape în noaptea aceea.

— Bron, spusei fără să o văd, știai de ce sînt rușinat ?

— Da, îmi răspunse cu zîmbetul acela care nu era zîmbet. Dar nu-i nimic.

— Cum așa ? Dar dacă aș fi făcut vreo prostie ?

Se uită la foc și în jurul nostru nu era decît liniște, doar ceainicul fluiera pentru a ne spune că e prea fierbinte și ne roagă să-l luăm de pe plită fiindcă altminteri are să se reverse și soba o să ruginească. Așa că l-am dat deoparte și pe urmă am îngenuncheat lîngă Bron, cu multă căldură pentru ea, dar cu tot sîngele rece în suflet, și, ciudat, era odihnitor să-i iau mîna într-a mea și să nu simt decît cea mai curată dragoste și numai a inimii.

— De, spuse cu glas moale și cu părere de rău, dar cu un zîmbet pe jumătate plînsoare, s-ar fi putut să fac și eu vreo prostie.

— Tot din pricina lui Ivor ?

— Cine-ar putea să știe ? Pentru Ivor, da, ca să-mi pot închipui că s-a întors. Dar îmi era și mare milă de tine. Erăi atît de singur. Și totdeauna așa de îndatoritor cu mine. Pentru unii nu-i mare lucru.

— Atunci cum de ți-ai dat seama că ar fi o greșală să ne luăm ? o întrebai cu mirare.

— Ei, spuse Bron clătînd din cap, pesemne că Ivor era încă prea puternic în sufletul meu. Și mă temeam. Sînt cu unsprezece ani mai mare decît tine. Tu ești tînăr. Și gîndurile îți merg mai departe decît ale mele.

— Dar de ce ți-era teamă ?

Mă privi cu seninătate, și atunci am văzut-o în ea pe mama.

— Ai fost vreodată cu o fată, Huw ? mă întrebă.

— Da.

— Cu cine ? întrebă mai departe, dar din nou cu privirea ațintită asupra focului.

Am tăcut fiindcă nu eram pregătit să tulbur pacea lumii descoperită cîndva sus pe munte.

— Ceinwen Phillips, spuse ca și cînd eu aș fi dat răspuns.

N-am spus nimic.

— Vai, Huw, exclamă și mă cuprinse cu brațul. Tare îmi mai pare rău.

— De ce ?

— De ce, de ce, de ce, repetă și izbucni în rîs. Toată viața numai de ce. De data asta fiindcă doare cînd te gîndești la nevinovăția pierdută.

— Dar mi s-a părut o frumusețe de dincolo de marginile vieții.

— Da, spuse Bron și zîmbi și — vai ! — să vezi zîmbetul de pe buzele acelea. Frumos, într-adevăr. Așa mi-a spus și mie Ivor.

— De asta nu ne putem lua, spusei și mă ridicai în picioare. Ivor și-a aflat lumea împreună cu tine. Aș putea eu aduce lucruri străine de lumea aceea și să calc sub picioare locurile unde el trăiește încă ? Să dăm dreptate legii.

— Dar, Huw, spuse cu o umbră de durere, ce este lumea aceea pe care a aflat-o Ivor ?

— E lumea pe care o aflăm prin femeie, răspunsei, dar cu rușine rostii cuvintele fiindcă trecut în vorbe totul suna proteste. Despre lucruri obișnuite, cum ar fi ceainicele, putem vorbi oricînd căci le cunoaștem și n-aveam decît să punem mîna pe ele. Dar a vorbi despre lumea ce stă ascunsă în fiecare femeie este o drumeție dureroasă pentru că nu se găsesc

vorbe înzestrate cu putința de a-i da întruchipare, iar a te folosi de vorbe așa cum îți stau ele la îndemână înseamnă doar a merge șontic-șontic cu o cîrjă mai lungă și alta mai scurtă.

— Și ce fel e lumea aceea, Huw ? mă întrebă și-și îndreptă bine spatele ca să asculte.

— Văi, Bron, eu o știu numai așa cum mi s-a arătat mie. Trăim numai o clipă, și ne simțim cu adevărat vii, în întregul adevăr, iar pe urmă îngerul cu sabie de foc se arată și ne pune pe goană. Frumusețe multă și muzică fermecătoare e acolo. Sînt un nătărău.

— Nu, nu ești, spun drept, zise Bronwen cu blîndețe. Dar și eu am o lume, nu-i așa ? Și pot s-o împart cu acela pe care îl aleg eu. Ivor a fost, mai întîi, fiindcă pe Ivor l-am ales eu și pe nimeni altul. Tu ai fi fost al doilea, dacă eu aș fi spus da. Dar nici unul dintre voi, dacă aș fi spus nu.

Și astfel mi-a dezvăluit Bronwen încă ceva din puterea femeii, ceva ce e mai tare decît pumnii și decît mușchii și răcnetele masculului. Fiindcă de data aceasta, în loc de a o vedea ca pe străjerul unei lumi la care îmi era oprit să ajung și-mi rămînea străină pentru că aparținea altuia, mă făcuse să o văd, în întreg adevărul și în toată temeinicia, ca doamnă și stăpîină a acelei lumi, cu drept nețărmurit de tăgadă ori consfințire, ca părtaş egal, investit cu puterea de a spune cine și cînd, după vrerea ei și a nimănui altuia.

Iar atunci spori în ochii mei, mă sili să-i închin și mai multă cinstire pentru că ea purta răspundere și eu n-aveam nici una. Forța ei mă ținuse deoparte, voința ei mă împiedicase de la rău, spiritul ei triumfase. A mea era doar deșertăciunea celui ce așteaptă în fața unor porți ferecate și ascunse vederii lui, dar se mîndrește că stă la capătul unui drum deschis și

zăbovește acolo din cumințenie fiindcă nu vrea s-aducă tulburare, iar mai târziu, cînd dă să intre, păsește înainte cu trufie doar pentru a-și zdrobi nasul de un oțel nevăzut.

‘Lumea pe care o împărțisem cu Ceinwen fusese a ei tot atît cît și a mea, iar lumea pe care o cunoscuse Ivor o avusese pe Bronwen stăpînă în aceeași măsură ca și pe el. Sufeream chinurile morții la gîndul că Ceinwen este stăpînă și are dreptul de a-și împărți stăpînirea cu alt bărbat.

Dar dacă eu aveam dreptul de a mă gîndi la o lume împărțită cu Bron, nu exista nici o rațiune pentru a o lipsi pe Ceinwen de dreptul ei de a-și împărți lumea cu un alt bărbat.

Am murit, dar iarăși m-am întors la viață.

— Huw, spuse Bronwen, la copii te-ai gîndit?

— La care copii? o întrebai ca trezit din somn.

— La copii, stăruia Bron domol și se uită la mine parcă înduioșată de milă. Ivor a avut doi feciori.

Tot nu pricepeam fiindcă uneori mintea ți-e dusă departe și cuvintele sînt ca niște dîre de sunet, lipsite de înțeles.

— Gareth și Taliesin, spusei, și-s niște flăcăi grozavi, ce-i al lor e-al lor. S-ar prăpădi de rîs dacă le-aș spune că li-s tată, chiar și tată vitreg.

— Dar să presupumen că ești tată, Huw, ce s-ar întîmpla atunci?

Așa de mirat am fost că Bron a rîs de mine.

— Te-aștepți cumva să găsești lumea aceea a ta fără să ajungi tată?

— Vai, Dumnezeuule, Bron, atît am putut îngăima, căci o răceală ca de gheață mă făcu să tremur și îmi amorți mintea. Simțeam în obraz pișcăturile albiciunii și în urechi îmi răsuna glasul domnului Gruffydd. Și am mai rostit : Ceinwen.

Se uită țintă la mine, iar cutele de pe frunte și de deasupra ochilor i se șterseră ca și cum o mână le-ar fi trecut ușor prin față.

— Ai auzit ceva în privința asta ? mă întrebă.

— Am întrebat despre ea de nu știu câte ori, răspunsei cu gâtlejul strâns de durere, dar a plecat. Nici o singură dată nu m-am gândit. Nici o singură dată în atîția ani. Mare porc mai sînt. Mare porc.

— Dar chiar adineauri, ți-aduci aminte, vorbeai despre o lume de frumuseți și de cîntece, și-acuma zici că ești porc.

Spusei, avînd în auz un glas adînc :

— O răspundere de frumusețe și măreție mai presus de cuvinte.

— Domnul Gruffydd, adăugă Bron simplu, repede.

— Mi-a spus, și eu am uitat. Necugetare, așa-i zicea. Doamne Dumnezeule, Bron, oare ce se întîmplă cu noi de ne purtăm ca niște nebuni, nu ca oameni întregi ?

— Frumusețea și cîntecele, spuse uitîndu-se iarăși în foc. E o chemare, Huw. Și unii nu sînt destul de tari.

— Auzi și tu chemarea asta, Bron ?

Zîmbi către foc, la fel de liniștită, iar degetele îi învîrteau mereu verigheta.

— Da.

Ca să scap de sub apăsarea tainelor ce se îngărmădeau una peste alta m-am uitat la ceainic fiindcă era înnegrit de trudă, pufăia din obraji bucălați, în orice minut al zilei gata să-și ducă treaba la bun sfîrșit, cu dragoste și cît putea el mai bine, și nu pretindea decît un strop de apă și puțin foc pentru a porni să fiarbă, să fluiera și să stropască așa cum se cuvine unui ceainic cuminte.

Îl invidiam pentru viața lui atît de simplă, dar pe urmă iar m-a cuprins rușinea căci eu eram om și

aveam răspunderi, deși nu mă gândeam prea mult la ele, pe cîtă vreme el era doar un ceainic și totuși își făcea treaba și își trăia viața, el, un ceainic, nimic altceva decît un ceainic, făcut după chipul unui ceainic, fără să pretindă a fi altceva, și oricînd era gata la datorie ca să-și poarte răspunderile de ceainic.

Dar eu eram plăsmuit după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, eram om, creator, cu putere de viață și de moarte, tată, blagoslovit cu darul seminței lui Adam, un semănător îndatorat să pregătească ivirea unor noi generații de vieți.

Asta eram, și invidiam un ceainic.

— E ciudat că vorbim asemenea lucruri, spuse Bron. Cu puțină vreme mai înainte mi-ar fi ars obraji de rușine. Acum parcă n-ar fi nimic. Dar mă bucur că nu e mama de față. Tare proaste păreri și-ar face despre mine.

— Pentru mine ești și mai minunată, îi spusei și o sărutai pe obraz. Și ai să te măriți cu Matt Harries, așa-i ?

— O să mă mai gândesc, îmi răspunse și se ridică să ia cutia de ceai. Băieții nici nu vor să audă de el. Și se poartă așa de frumos cu ei.

— Sînt geloși, asta e.

Zîmbi și se uită la mine pieziș, iar atunci iarăși am roșit și eram gata să mă dau cu capul de tocul ușii, de ciudă că putusem fi atît de netot.

— Tu ești gelos, Huw ?

— Nu.

— Sigur ?

— Sigur, am încredințat-o, fiindcă îl simțeam pe Ivor cald în preajma noastră, parcă învăluind-o cu totul pe Bron, iar gîndul la statornicia cu care îi rămînea mereu alături mă umplea de milă.

Căci oricît de plecat ar fi fost Ivor, Bron avea pururi binecuvîntarea lui pentru că îi stătea în preaj-

mă, aproape de ea, parte din ea, împreună cu ea în somn și pe trezie, iar atunci gîndul de a o săruta cu orice altceva mai mult decît dragostea cea mai curată și numai a inimii devenea o prăpastie, o adîncă prăpastie de dezgust.

— De unde știi? mă întrebă cu o umbră de nemulțumire, ca și cînd nu i-aș fi purtat destul respect. Sînt urîță, de aceea?

— Vai, Bron răspunsei și pornii spre ea, dar îmi întoarse spatele drept ca lumînarea, subțirel, minune făurită pentru odihna brațului. Nu ești urîță, numai sfîințită ești. Acum vād atît de limpede. Cum aș putea să fiu gelos? Dacă mi-aș fi pierdut mințile, oare cum am fi sfîrșit? Cred că de rușine mi-aș fi tăiat beregățile.

— De ce ar fi însemnat că ți-ai pierdut mințile și unde e rușinea? mă întrebă rece, cu mîinile sprijinite pe cutia de ceai și cu ochii larg deschiși în-spre mine. Sînt o ființă adunată de la gunoi?

Am privit-o îndelung și mă străduiam să găsesc cuvintele, dar cuvintele acelea ar fi sunat atît de dureros încît mi-a fost frică să deschid gura.

— Ascultă, Bron, spusei în cele din urmă. Un bărbat, o femeie, așa este?

— Da, răspunse, deși era gata să spună nu.

— Ivor, și tu. El s-a dus, dar tu ești aici. Totuși pentru mine ești și astăzi cu el. Tu și cu el sînteți una. Cînd te vād pe tine îl vād pe el. Cînd te ating pe tine îl ating pe el. Dacă mă gîndesc la tine, în-seamnă că mă gîndesc la el. Ivor plutește în jurul tău ca mireasma de levănțică. Mîinile lui te-au atins și gura lui te-a sărutat. A trăit cu tine și ți-a folosit carnea pentru a da viață fiilor lui. Unde mai este aici loc pentru mine?

— Dar, Doamne Dumnezeule din ceruri! exclamă Bron mai albă la față decît o văzusem vreodată, și

cu o privire ce te băga în spaimă. Cum, ce sînt eu, obiect? E drept, sînt Bronwen Morgan, însă Morgan numai pentru că am spus eu da. Ivor rămîne tot Ivor pentru mine și copiii noștri de sus îți pot face dovada. Dar ce drept ai tu să faci din mine un obiect de proprietate? Ce, sînt oare o dărapănătură de casă cu bilet de vînzare la fereastră? Să nu mai gîndești așa, ca un prost, și ia de aici o ceașcă de ceai.

Asta era.

Am tăcut din gură, mi-am băut ceașca de ceai în tăcere, dus pe gînduri, cu ochii la Bron, dar nu mai eram dispus să reiau vorba fiindcă totul arăta ca o sfoară încurcată, pe care în clipa asta crezi că ai descurcat-o pentru ca în cea următoare s-o vezi din nou, disperat, o învălmășeală de noduri și fire în stare să te scoată din minți. Cred că mă simțeam și oarecum jignit fiindcă cele mai bune intenții ale mele fuseseră azvîrlite la lada de gunoi, acolo unde și meritau de altfel, fără îndoială.

— N-am să mă mărit cu nimeni, spuse Bron pe deplin liniștită. Și cu asta am încheiat-o. Dar terminăm și cu prostiile; da?

— Da.

— Noapte bună, îmi ură, și aprinse luminarea. Noapte bună.

— Noapte bună.

M-am așezat pe scaun, iar Bron s-a urcat cu același pas ușor de totdeauna; a străbătut coridorul și s-a dus în camera de culcare din față.

Pentru prima oară am auzit cheia răsucindu-se scurt și dureros în broască.

Dai Bando însuși nu lovise vreodată mai cumplit. Ei, asta era.

Multă vreme după aceea simțămintele vechi au rămas între noi ca și, mai înainte, doar că de data

asta lipsite de fericirea din trecut și din ce în ce mai mult încărcate de resentimente, pînă ce am ajuns să cred că trebuie să mă mut din casă numai pentru a reda fiecăruia dintre noi liniștea.

Înfiorător simțămînt încerci cînd îți dai seama că prin trup și prin suflet ai devenit povară pentru o ființă dragă inimii tale.

Matt Harries a venit cu leacul, și încă repede.

Avea păr blond, cîrlionțat, despărțit de cărare aleasă cu grijă, mustață bogată de aceeași culoare cu părul, totdeauna aranjată cu grijă, dar fără să cunoască vreodată pomada. Ochii frumoși și cenușii te priveau deschis, și nimeni n-ar fi putut spune că sînt lipsiți de pătrundere.

— Huw, îmi zise într-o bună zi aici la noi, în curtea din spate, vrei să-ți spun ceva ?

— Ce e, spune, îl îndemnai scotocindu-mă prin buzunare după un ciot de creion.

Ținea în mînă o așchie de mahon, rupea din ea bucățele mici și se uita cum le ia vîntul.

— Dar va trebui să știi să te stăpînești, îmi atrase atenția, și cenușiu ochilor i se opri cu seriozitate asupra mea.

— Cum, ce este ? îl întrebai și mă întorsei cu fața spre el.

— Bronwen, spuse încet, ca și cum i-ar fi fost rușine să rostească numele.

— Ei, ce anume ? îl întrebai iar, începînd să-mi pierd răbdarea.

— Vorbește lumea, continuă de parcă și-ar fi tras vorbele cu un clește.

— Aha. Despre ce ?

— Despre tine, îmi răspunse, și un fel de liniște începu să se rotească în jurul nostru, din ce în ce mai strîns.

— Ce despre mine ? rostii, dar cu glasul altuia.

— Despre tine cu Bron, răspunse domol și pe ton de scuză. Știu că sînt doar minciuni, Huw. Dar așa stau lucrurile. Spune lumea că Gomer, ca și mine, nu poate intra în casă din pricină că ești tu acolo.

— Pe cine ai auzit spunînd așa ?

— Mama mi-a spus, și ea aude vorbele astea la piață de nu știu cîte săptămîni. Și-a pierdut răbdarea cu mine și i-a dat drumul, dintr-o dată, așa, știi.

Orbi mai putem fi uneori în zilele noastre, cîteodată chiar ani întregi la șir.

Cum de-oii fi fost în stare să-mi închipui că Bron și cu mine putem viețui zi cu zi și ani la rînd sub același acoperămint, amîndoi oameni în toată firea, în toată casa numai cu doi copii în afară de noi, și să fim cruțați de răul din cugetele oamenilor, ei, uite, asta n-aș putea s-o lămuresc.

Trebuie că am fost ieșit din minți tot timpul.

Fiindcă oamenii înzestrați în cuget cu un sistem defect de scurgere a zoaielor nu așteaptă decît să vadă că un bărbat viețuiește în aceeași casă cu o femeie, și numaidecît dau drumul duhorilor, iar cu cît sistemul de canalizare e mai întins, cu atît mai trăs-nitoare devine duhoarea pînă ce ajungi să te minunezi că nu sînt măcinați de otravă și gata de coborît în mormînt.

— Fii cu urechile în patru, îi spusei, și eu am să fiu la fel. Iar dacă e bărbat, Dumnezeu să-l aibă în sfînta lui pază. Dacă o fi femeie, mai vedem.

Numaidecît m-am dus și am vestit-o pe Bron, iar ea la început a zîmbit ușor, iar după aceea pe toată fața s-a întins zîmbetul, zîmbetul binecunoscut, zîmbetul pe care numai Bron putea să-l zîmbească.

— Știam, băiete. De luni, de ani de zile știam.

— Știai ? Și nu mi-ai spus nici o vorbă ?

— Crezi că aveam nevoie de moarte de om ? mă întrebă rîzînd. Nu, dragul meu. Lasă-i să vorbească. Nu merită nici măcar să-i scuipi.

— Ba tu ai merita ceva mult mai rău.

— Dar ce rău am făcut ? Sînt tot așa cum eram. Tu ești tot așa cum erai. Vorbe, și-atîta tot. N-au altceva de făcut, și-atunci clevetesc.

— Numai de-aș prinde eu pe careva. Limba din gură i-aș smulge-o.

— Lasă, liniștește-te acum.

Îmi puse o mînă pe braț și mă privi cu ochii ei frumoși.

Așa că am sărutat-o și am plecat, apoi m-am urcat tocmai sus în vîrful muntelui ca să caut pacea fiindcă aveam o ciudă sălbatică și arzătoare împotriva tuturor, și numai acolo, pe creasta muntelui, unde era verdeață, înălțime, și albastrul cerului, și tăcere, unde numai vînturile te întîmpinau, se afla loc de odihnă, unde puteai da uitării răutatea omului față de semenii lui, și acolo puteam aștepta ca Dumnezeu să-mi trimită răbdare și înțelepciune, și, vai, o mult binecuvîntată ușurare.

Capitolul XXXIX

Și tocmai acolo sus, și în ziua de atunci, am simțit colții spaimei.

Mă întorceam spre casă curățat de mînie și gata să las clewetirea să-și vadă de-ale ei, cînd am dat cu ochii peste oamenii care lucrau să înalțe stîlpii pentru un funicular întins de la mină și pînă pe creasta muntelui, chiar prin spatele casei noastre și a tuturor celorlalte case de pe Deal.

— Bună ziua, Lewis, îi urai meșterului. Ce Dumnezeu mai faceți aici ?

— Funicular pentru zgură, îmi răspunse. Pînă sus pe creastă.

— Dar o să se prăvălească la vale tocmai peste noi.

— Cu vremea, poate, zise meșterul fără să se prea sinchisească. Dar au să mai treacă ani.

— Ani ? N-au dreptul să facă treaba asta. Acolo, în vale, sînt casele noastre.

— Vezi-ți de drum, măi omule. Unde dracu ăi fi vrînd să pună zgura ? Dacă îți place să ai de lucru trebuie să scoți și zgură. Iar dacă o scoți trebuie să ai și unde o pune. Așa că, înțelegi și tu, aici au s-o pună.

N-ar fi avut nici un rost să arunci vina asupra lui.
N-ar fi avut nici un rost să-i blestemi pe oameni,
ori munca lor, sau armăturile de oțel îmbinate la-
olaltă pentru a căra moarte asupra muntelui.

M-am dus să vorbesc cu tata, dar el s-a mulțumit
să dea din cap, să-și șteargă ochelarii și să spună
doar :

— Da.

— Trebuie să facem ceva, tată. Și încă repede.

— Ce ? mă întrebă liniștit. Zgura trebuie dusă
undeva. Nu pot nici ei face decît ce le stă în puteri.
Dacă ar păstra-o în subteran, cum se obișnuia
înainte vreme, ar însemna să știrbească din lefurile
oamenilor. La fel, dacă stau să adună zgura gră-
mădă, oamenii nu mai au cum tăia și cărbune. Ori
una, ori alta. Așa că muntele trebuie să sufere pentru
binele lefurilor.

— Cine l-a vîndut pămîntul ? Jones de la ca-
pelă ?

— Nu. Pe-al lui, Jones și l-a vîndut de mult.

— Atunci cine ? Dacă am ști poate că l-am putea
hotărî să ne vîndă nouă, tuturor celor de pe Deal.

Tata zîmbi și se scărpină în cap.

— Du-te tu și vorbește cu Abishai Elias. El e pro-
prietar. Sau a fost. Acuma pămîntul e proprietatea
minei. La fel și tot pămîntul de pe munte, afară
doar de pămînturile noastre de pe Deal.

— Va să zică trebuie să iei bătaie fără să te lupți.

— Da, recunosc tata. Pentru binele femeilor și
al copiilor. Las-o moartă, băiete !

Aproape că-l uram pe tata în clipele acelea, dar
am înțeles ce anume îi e frică să facă și atunci am
fost alături de el pentru că oricît de vajnic am fi
luptat, pînă la urmă tot trebuia să fim învinși de
burtile goale. Drepturile oamenilor rămîn neputin-
cioase alături de ochii copiilor hămesiți de foame.

Suferințele lor sînt mai usturătoare decît amărăciunea nedreptății.

Pe urmă însă alte necazuri s-au abătut peste capul lui Davy și nu ne-am mai interesat decît de el pînă ce l-am văzut scăpat. În vremea asta funicularul a fost ridicat și pus la treabă, iar noi nu mai aveam altă putere decît să ne uităm spre cer, cu mîinile în solduri, să înjurăm și să blestemăm rugîndu-ne ca toată mînia Satanei să se abată peste capul lui Elias bătrînul.

Povestea aceea s-a petrecut doar la cîteva săptămîni după întoarcerea lui Davy. Tata vorbise la mină la el și îi aranjase să înceapă lucrul acolo, iar Davy coborîse în subteran plin de voie bună, și Wyu nu mai fusese de ani de zile așa de fericit pentru că i se făcuse lehamite să tot umble de colo pînă colo, voia să aibă și ea casa ei, și, o dată în viața lui, Davy o ascultase.

Într-o dimineață m-am întîlnit cu el pe cînd urca Dealul fiindcă tocmai ieșise din șutul de noapte, și chiar prin stratul de praf ce-i acoperea fața am văzut că fierbea de mînie.

— Ce s-a întîmplat ? îl întrebai.

— Mi-au scăzut leafa. Toată săptămîna am muncit cu apa pînă la brîu, împreună cu băiatul, și astăzi mi-au scăzut leafa.

— Păi cum e cu minimumul ?

— Nu vor să știe. Dar lasă că ne socotim noi.

Luni n-a mai fost lăsat să intre în șut fiindcă înaintase o plîngere directorului.

— Foarte bine, spuse tata. O să angajăm un avocat și îi chemăm la judecată. Altminteri oamenii au să lase lucrul și-o să avem necazuri și mai mari.

Am plecat peste munte și am găsit un avocat, un om tînăr, nu prea fericit să ia asupra lui pricina noastră, pentru că se gîndea și el la viitor, și știa,

după cum știam și noi, că mina are puterea să-l lase muritor de foame.

— Aveți dreptate, ne spuse avocatul. Lăsați toată treaba pe seama mea.

Am lăsat-o, apoi s-au tot scurs zile și săptămîni cu înfățișări dinaintea judecătorilor, cu comisii rogatorii pentru audierea martorilor, cu declarații scrise și cu tot înnebunitorul noian de hîrțogărie al pricinilor aduse în fața judecății.

Iar banii se duceau, se duceau, se duceau într-una.

— Nu-i nimic, băiete, îi spuse tata lui Davy. Chiar dacă am cheltui și ultimul bănuț, dacă am pune amanet ultimul bețișor și ultima căramidă din casa asta, tot îi aducem dinaintea judecătorului. Și toate chițibușăriile lor n-au să le fie de nici un folos în ziua judecății. Dar ne-am înțeles într-un fel, și au și ei datoria să respecte înțelegerea la fel cum am respectat-o și noi.

Veni și ziua procesului, iar Davy primi citații întărite cu pecetea regelui.

— În sfîrșit, exclamă tata și arată cu pipa înspre pecete. Țsta e un semn, uitați-vă și voi. Cum îi place dracului crucea, așa le place pungașilor semnul ăsta. Acuma să vedeți voi la ce goană au s-o întindă porcii.

Dar cînd am ajuns la judecată, avocatul nostru stătea în față, la intrarea în holul cel mare, care în ziua aceea era și mai întunecos decît de obicei din pricina ploii de afară, ne aștepta cu nerăbdare și ne strînse mîinile luînd o mutră îngrijorată.

— Haideți să cădem la o învoială cu cei de la mină, ne spuse aproape în șoaptă și tot căutînd în jur să vadă de nu-l aude cineva. Fiți înțelegător, domnule Morgan. Țștia sînt puternici. Dacă vor, pot să ducă procesul și în fața Camerii lorzilor, iar pînă acolo vă desființează.

Pumnii tatii se repeziră la domnul Vaughan și îl înhățară de haină așa cum înhață vulturul un soarece.

— Ascultă, îi spuse cu un glas ce suna ca sticla sfărîmată și cu ochii la două degete de cepele mici și verzui ale domnului Vaughan, am venit aicea pentru proces — după luni de zile. De-ar fi vorba de Camera lorzilor sau Camera sfinților, intră înăuntru și dă drumul la proces pînă n-apuc să-ți scot osișoarele din trup unul cîte unul.

— Da, *sir*, zise domnul Vaughan, și înghiți de-ai fi zis că un orașel întreg îi trece prin beregată.

Își adună hîrțile și intră în sala de ședințe cu pași mărunți, ca o fată care se duce să-și întîlnească prima oară soacra.

Sala de ședințe era frumoasă și mare, înăuntru mirosea a cărți, a cerneală făcută din praf cu apă și a fum subțire de cărbune.

Sus pe scaunul cel mare ședea un judecător înveșmîntat în robă albastră și roșie, cu păr cărunț ce-i cădea frumos pînă la umeri și o mutră ce arăta că parcă mai bucuros ar intra în mormînt decît să mai audă și de alte nebunii de-ale oamenilor.

Procesul nostru a fost strigat printre cele dintîi și atunci a sărit de pe scaun un avocat din partea minei. A pornit să înfățișeze acolo fiecare amănunt din viața lui Davy, cum băga zîzanie între oameni, cum fusese dat afară, și cît de mărinimoși fuseseră cei de la mină cînd îl primiseră înapoi, la stăruințele tatii.

— Ce legătură au toate astea cu pricina? întrebă judecătorul, într-un fel ce te făcea să crezi că chiar în clipa aceea îi îndesase cineva în gură un pumn de nisip.

Ei, atunci să fi văzut.

Întrebarea stîrni mare fierbere printre toți cei de pe băncile din față, șoapte și încruntări de sprîncene și o mulțime de omuleți începură să alerge în vîrfurile picioarelor ducînd bucățele de hîrtie de la unul la altul, în vreme ce judecătorul se uita pe deasupra ochelarilor și își cerceta vîrfurile peniței.

— Noi susținem, spuse avocatul, că plîngerea reclamantului este lipsită de temei. Reclamantului i s-a plătit salariul încasat și care, sîntem de acord, se plasează sub salariul minimal, dar numai din pricină că, după aprecierea administrației, reclamantul s-a dovedit necorespunzător. Și vrem să dovedim cu martori temeinicia acestei aprecieri.

Dacă ați fi putut vedea atunci chipul tatii.

Davy rămase ca de piatră, cu mîinile la piept, cîta vreme oameni bine cunoscuți de noi se perindară pe acolo unul după altul și jurară că Davy era un muncitor nepriceput. Iar el stătea nemișcat și se uita la fiecare în parte.

Și domnul Vaughan nu făcea nimic, doar schimba din cînd în cînd cîte un zîmbet fugar cu avocatul minei.

— Îl putem audia și pe reclamant? întrebă judecătorul vorbind în văzduh, către nimeni, de parcă ar fi vorbit numai ca să-și audă glasul.

Altă fierbere pe băncile din față, iar domnul Vaughan numai fericit nu arăta cînd se uită la Davy și îi făcu semn să treacă în boxa martorilor, aflată chiar dinaintea judecătorului.

— Cum ai de gînd să dovedești în fața instanței, îl întrebă judecătorul direct pe Davy, și mie mi se păru că nu fără o notă de bunăvoință, că, în realitate, ești un muncitor priceput și ai dreptul să fii plătit cu minimumul convenit categoriei dumitale?

Davy arăta foarte fătos în hainele lui negre cele mai bune — ce-i drept e drept.

Podoaba căruntă a judecătorului se clătină repede într-o parte și în cealaltă, iar ochelarii îi sticliră în lumina lămpilor.

— Se poate să lucrezi și cincizeci de ani și tot să nu fii un muncitor priceput. Cum ai putea să-ți dovedești afirmațiile ?

Tata mă izbi cu cotul între coaste și atît de pe neașteptate că era să-mi sară inima de spaimă, apoi îmi șopti cu vîlvătăi de foc în ochii larg deschiși :

— Foile de lucru. Foile de lucru, măi omule ! Unde-s, le ai la tine ?

Mulțumesc lui Dumnezeu pentru o viață de om petrecută în ordinea și rînduiala din casa noastră căci fiecare foaie de lucru și de plată fusese pusă la locul ei pentru fiecare dintre noi, începînd cu prima săptămînă cînd ne înfățișasem întîi la plată.

M-am ridicat cu brațele încărcate de hîrtii, iar ochii lui Davy îl părăsiră pe judecător și se întoarseră spre mine fiindcă văzuse ce făceam și toți cei din sală mă auziseră cum îmi croiesc drum printre bănci.

— Ce e cu dumnealui ? întrebă judecătorul.

— E fratele meu, domnule președinte. Aduce dovada că sînt muncitor priceput. Aveți aici în scris tot ce am izbutit să scot eu în fiecare săptămînă de cînd m-am dus la muncă.

Judecătorul întoarse foaie după foaie și minute în șir tăcerea din sală nu fu tulburată decît de foșnetul hîrtiei.

Pe urmă judecătorul se uită la Davy, apoi își coborî privirile spre avocat.

— Mi-ar putea spune cineva cum e cu puțință ca un om să cîștige de trei și de patru ori, ba cîteodată mai mult decît de șase ori suma menționată în plîn-

gera de față, vreme de ani de zile și în aceeași mină, și totuși să fie considerat un muncitor nepriceput ?

Nici un răspuns de nicăieri, numai aerul din jurul nostru care parcă începuse să ne ardă.

— S-ar părea că nu, continuă judecătorul. După opinia instanței, bazându-se pe dovezi furnizate chiar de pîrît prin propriile sale documente, reclamantul a dovedit, fără a mai lăsa loc de îndoială, că este un muncitor priceput și ca atare e îndreptățit să primească drept plată salariul minim stabilit prin convenție. Instanța admite plîngerea cu cheltuieli de judecată.

Nu-mi pare rău decît că nu ne era îngăduit să-i strîngem mîna judecătorului și pe urmă să ne apucăm de dănuț pe birouri.

În noaptea aceea foarte tîrziu ne-am așezat la cină fiindcă lumea venea de prin toate celelalte văi să-i felicite pe tata și pe Davy, să le strîngă mîinile și să le spună că sînt cu adevărat bărbați. Mama ședea și se uita, ținea o mîină la piept, cu cealaltă își încrețea șorțul în pliuri nenumărate și se prefăcea că zîmbește.

Știa, după cum știa și tata, că toate lucrurile de pe lumea asta pot fi tălmăcite și răstălmăcite în fel de fel de chipuri.

— Întăriți-vă cugetele, ne spuse tata în vremea cînd mama și Olwen spălau vasele. Astăzi este ultima noastră zi pe Valea asta. Dacă mă ține Dumnezeu, mai am doi ani de muncă și pe urmă gata, cu am încheiat. Ianto lucrează acum în branșa fierului și Huw într-a dulgheriei. Tu ce ai de gînd să faci, Davy, băiatul tatii ?

— O să-mi iau partea mea din cutie, tată, răspunse Davy, și am să plec în Noua Zeelandă. Îl luăm și pe socru-meu cu noi.

— Ai putea să te duci la frații tăi cei vrednici din Statele Unite, spuse tata, dar cu voce stinsă, pentru că știa răspunsul.

— În Noua Zeelandă, stăruie Davy fără să arate nimic în glas ori pe chip.

— Nu e vorba de căutat mila altora, băiatul tatii. Dar aș fi fericit să știu că sînteți împreună, adunați toți laolaltă. Doar e vorba de frații tăi.

— Noua Zeelandă, tată.

— Bine, încuviință tata.

— Tată, zise Ianto, să știi că plec și eu, îmi pare rău, dar trebuie să ți-o spun.

În geamul întunecat al ferestrei am văzut cum tata își strînge pleoapele.

— Și tu, Ianto, băiatul tatii? Întrebă încordat. În Noua Zeelandă, așa-i?

— Nu, tată, răspunse Ianto cu privirile pierdute pe tricoul lui Davy. În Germania. Este acum un neamț la noi acolo, și zice că de-aș vrea să plec împreună cu el am să găsesc o slujbă mai bună. Așa că o să mă duc. Aici nu mai am la ce mă aștepta.

— Să nu-i spui nimic maică-ti, îl sfătui tata. Lasă mai întîi să treacă ziua de astăzi.

Am rămas cu toții tăcuți și ne uitam la podele, la pereți, la mobilă, numai unul la altul nu, iar la tata nu îndrăzneam să ne uităm fiindcă îl știam că se luptă să pună stavilă unor pîraie de lacrimi.

— N-ați vrea să citim un capitol, feciorii tatii? ne întrebă peste cîtăva vreme, și Davy se ridică repede ca să ia *Biblia*.

— Ce să citim, tată? Întrebă Davy după ce își pregătise pe genunchi cartea groasă îmbrăcată în piele neagră cu incrustații aurii, și îndoise degetul peste pagini.

— Isaiia, cincizeci și cinci, răspunse tata.

„Voi, cei ce sînteți însetați, veniți de beți apă, și cei ce nu aveți argint duceți-vă de cumpărați și mîncăți, mergeți și cumpărați fără de parale, fără de plată, vin și lapte.“

Și în vreme ce Davy citea, mama veni și se așeză alături de tata, Olwen se lăsă pe podea cu un braț sprijinit pe genunchii tatii și fruntea proptită pe braț, o mîna a tatii se așeză pe capul copilului, aproape cu totul ascunsă în păr, iar mîna cealaltă i se odihnea în poala mamei, strînsă între palmele ei.

Capitolul XL

Ianto și Davy au plecat împreună, căci Ianto își dădea seama că două despărțiri i-ar fi pricinuit prea multă durere mamei, iar pentru dînsa Germania era tot atît de îndepărtată ca și Noua Zeelandă.

Eu am ambalat toată mobila lui Davy și i-am pus vesela și oalele în lăzi căptușite cu postav, dar treburile astea le-am făcut cu sufletul cernit. Fiecare lovitură de ciocan parcă îl împingea tot mai departe.

Într-o dimineață au stat în fața mamei cu hainele pe braț și pălăriile în mînă, iar ceasornicul le spunea că a sosit vremea plecării de acasă.

— Așa, spuse mama și își scoase șorțul ca să arate la vedere rochia ei cea mai bună, de mătase neagră.

— Așa, mamă, zise Ianto zîmbind cu toată gura, dar descurcîndu-se mult mai greu cu glasul.

— Ei, va să zică iar pleci? întrebă mama răspunzîndu-i la zîmbet și netezindu-și mereu mînele rochiei.

— Da, mamă, răspunse Ianto frecîndu-și de zor pălăria cu manșetele hainei, deși Olwen i-o periasese îndelung doar cu cîteva minute mai înainte.

— Pleci și tu, Davy? continuă mama, însă de data asta fără să mai facă nimic cu mîinile.

— Da, mamă, spuse și Davy, și strînse încă un nod la pachetul cu sandvișuri și prăjituri, dar fără să se uite la vreunul dintre noi.

— O să ne scrieți ? îi întrebă mama pe amîndoi, cu glas spart.

Nici unul nu răspunse nimic, iar eu mi-am aruncat privirile către ușă și m-am uitat în josul Dealului.

Bucătăria era încărcată de vorbele ochilor mamei, dar numai ticăitul ceasornicului spărgea tăcerea.

— Ei, rosti tata. Ce facem, o luăm din loc ? Din nou tăcere, și Olwen începu să plîngă.

— Rămîi cu bine, mamă, spuse Ianto.

— Rămîi cu bine, mamă, spuse Davy.

Dar mama nu avea pentru ei ceva ce s-ar fi putut numi rămas bun, ci numai sunetul sărutului, sunetul stîns al sărutărilor sale care parcă pluteau lin și sec peste obraji.

Ianto porni mai întîi, pe urmă Davy, pe urmă tata, iar lumea de pe Deal se uita în sus la munte și în jos către mină, însă nu la cei care își făceau semne cu mîna, și Ianto îl prinsese pe Davy cu brațul pe după umeri în vreme ce tata rămăsese în mijlocul drumului, parcă ajutîndu-i să plece și să-și încheie nasturii la haine.

Mama intră înăuntru și se așeză pe scăunelul de lîngă sobă, cu coșul de lucru la picioare. Niciodată nu se apuca de țesut ciorapi pînă nu se lăsa pacea după-amiezii, dar nici n-ar fi putut sta vreo clipă fără să facă nimic, așa că în vreme ce vrednicii săi băieți se depărtau de casă ea îi petrecea cu gîndul, dar nicidecum n-o mai văzusem cu umerii atît de căzuți și nici să pună cu atîta încetineală așa în ac.

Și Olwen trîntea farfuriile una peste alta de parcă ele ar fi fost de vină că frații îi plecaseră de acasă și acum coborau Dealul.

Cu atlasul deschis în față încercam să-i arăt mamei unde îi plecaseră copiii. Trăgeam linii cu creionul de la noi și pînă la Owen și Gwilym, peste Atlantic, pînă la Angharad în jos către Cape Town, pînă la Davy în Noua Zeelandă și pînă la Ianto în Germania.

Privea pagina cu capul dat pe spate, ca și cum atlasul ar fi răspîndit un miros greu, și se uita cu coada ochiului, abia îl atingea cu degetele, fără curiozitate, fără încredere în ceea ce vedea, și totdeauna gata să-și astupe urechile la vorbele mele. Nu voia să audă nimic și nu voia să vadă nimic din ce i-ar fi putut îngheța și mai mult inima după plecarea lor.

Fiindcă la toți copiii ei se gîndea la fel ca la Ceridwen, și își închipuia că sînt aici, doar peste munte, și ar fi putut să-i vadă oricînd dorea doar cu prețul unei plimbări mai lungi pînă acolo și îndărăt.

— Ce mai e și păianjenul ăla pe hîrtie? mă întrebă fără ca măcar să-și pună ochelarii și să poată vedea.

— O linie de la noi pînă la Owen și Gwilym, răspunsei și îi arătai cu degetul. Aicea pînă la Angharad. Aicea pînă la Ianto, și dincoace pînă la Davy și Wyn. Ești ca maica stelelor, mamă. De aici din casă strălucești tocmai pînă acolo, pînă hăt-departe peste mări și peste țări.

— Tocmai pînă acolo, pînă hăt-departe, repetă mama. Bine, măi băiete, Doamne iartă-mă, dar ce mare depărtare mai e și asta dacă au putut-o întinde pe o foaie de hîrtie?

— Ce vezi tu acolo e numai o hartă, Beth, spuse tata, și îmi făcu semn cu ochiul ca să-mi țin gura. Un fel de tablou, știi tu, ca să-ți arate unde sînt copiii.

— Aici în casă sînt, proclamă scurt mama. Și, dacă vreți să fiți buni, isprăviți o dată cu prostiile astea, cu tablouri și cu păianjeni făcuți din creion.

— Bine, fată dragă, încuviință tata.

Iar eu am luat atlasul și l-am pus deoparte.

Mare noroc a fost că Ianto și Davy au plecat atunci pentru că ar fi trecut prin multe necazuri dacă ar fi rămas pînă la sfîrșitul anului.

— Se apropie, Huw, îmi spuse tata ca unul care se uită la un nor negru și nu știe dacă ar mai avea timp să se întoarcă din drum ca să-și ia haina. De data asta o să fie mai rău decît oricînd. I-am și spus maică-ti să se pregătească pentru o iarnă grea. Mulțumesc lui Dumnezeu că cel puțin frații tăi nu mai sînt aici.

Totdeauna eram mort de frică să nu cumva s-a-jungă la pușcărie.

După cîte cred eu și mama era bucuroasă fiindcă teama asta o încercase deseori și s-ar putea ca ușurarea adusă de gîndul că părăsiseră Valea în bună pace s-o fi sprijinit în zilele cele negre, cînd rămînea tăcută. Un cuvînt nu ne spunea, doar cu Olwen vorbea pe repezite, iar noi știam că jelește.

Și Bron ne-a fost sprijin în zilele acelea căci noi niciodată nu îndrăzneam să scoatem vreo vorbă, însă Bron putea s-o cuprindă cu brațul și s-o mîngîie, să-i dea o ceașcă de ceai, s-o așeze în jilt și să-i vorbească despre băieți și despre Angharad pînă ce lacrimile începeau să-i picure din ochi și zîmbea amintirilor, iar după aceea din nou era întreagă vreo cîteva săptămîni.

Și așa treceau săptămînilor, dar necazurile erau din zi în zi mai multe și mai grele. În loc de o singură adunare acum se țineau zece, și nu numai noaptea,

ci chiar și după-amiezile, iar către sfârșit pînă și în cursul dimineților.

Tocmai rostul acestor adunări mă îngrijora pe mine cel mai mult. Înainte, pe vremea domnului Gruffydd și a fraților mei, adunările erau convocate cu un scop anume și se desfășurau cu rînduială, pe o chestiune bine stabilită și cu vot prin ridicare de mîini.

Dar acum se părea că oricine putea scoate vorbe pe gură găsea cu siguranță ascultători, orice fel de lucruri ar fi spus, cu noimă sau fără, și tare mă mai miram că pînă și oameni pe care îi știam tari de cap ca bușteanul de stejar uscat se duceau să asculte.

Eu aveam treabă de dimineață pînă-n noapte la atelierul meu din dosul casei, și tot făceam la uși, tocuri de ferestre, mese și scaune. Lucram piese fără pretenții ca să-mi pot strînge și ceva lemn mai acătării, așa fel ca mai tîrziu să am cum mă apuca de mobilă fină sau lambriuri.

Comenzi aveam cu duiumul, deși niciodată nu m-aș fi atins de coșciuge, și din pricina asta am pierdut multe treburi bănoase, dar nu-mi păsa. Nu puteam pricepe ce rost ar avea să folosești lemn ales și muncă iscusită pentru a le meni morții și a le arunca în fundul unei gropi.

Așa că, ocupat fiind cu treburile mele, nu prea aveam vreme să iau seama la ce se întîmplă pe lume, iar cînd aflu și mă luau grijile, munca le dădea deoparte și bucuria de a mă îndeletnici cu unelele mele lucitoare mă făcea să uit, dar tocmai de asta trezirea a fost și mai neașteptată.

Într-o sîmbătă se întîmpla să fie ziua de naștere a cumnatei mele Bronwen și m-am gîndit s-o iau pînă la Oraș, să facem o plimbare și să-i cumpăr ceva nou, pus frumos în cutie. Pe băieți i-am lăsat în seama mamei, iar pe Olwen am luat-o cu noi.

Ehei !

Ce frumos am petrecut.

E lucru tare plăcut să te duci pînă la Oraș cu cineva drag, fiindcă vezi cum un zîmbet fericit îi flutură pe chip, pînă și cea mai mică glumă îl face să rîdă din toată inima, iar una chiar cu duh aduce rîs cu lacrimi.

Ei, și cum te simți ca un împărat cînd dai banii fără să-i drămuiești, și adevărat prinț am fost eu în ziua aceea. Așa că în rîsete și fală de prinț am petrecut ziua, și tare bine m-am simțit căci toate au fost parcă anume făcute pe gustul meu.

Lumea se oprea pe stradă și se uita la Bronwen și la Olwen.

— Oare ce s-o fi întîmplat, Huw ? mă întrebă Bron, cu ochii mari și glasul împutinat. Cum sîntem îmbrăcate, sau ce n-o fi cu noi așa cum trebuie ?

— Nu-i nimic cum nu trebuie, fato, îi răspunsei mîndru cît trei ca mine laolaltă, și parcă mă simțeam de două ori mai înalt. Sînteți mai frumoase decît fiicele faraonului, înțelegeți tu ? Așa că hai să ne vedem de treburi.

— Fugi de-aicea, măi băiete ! răspunse Bron prefăcîndu-se puțin iritată, dar cu un zîmbet răsărit în fundul ochilor.

Și începu să ia aminte în jur ca să vadă de nu cumva lumea se uită mai mult la Olwen. Dacă vedea un bărbat uitîndu-se la ea, ridica nasul spre cer și îl făcea să roșească pînă la urechi, dar dacă-l vedea că se uită la Olwen se simțea oarecum jignită și se întreba de nu cumva i s-a așezat niște funingine pe nas ori s-a cam întrecut cu numărul anilor.

Rîdeam, rîdeam din toată inima cînd le vedeam prinse în eternul joc al Femeii. E un joc încîntător, iar bărbații au parte egală din voioșia lui cînd se arată destul de curajoși ca să-și folosească ochii.

Femeilor le place să fie privite, deși sînt oricînd gata să jure că nu-i adevărat, iar bărbații, nătărăii, ori se uită în sus, ori se uită în jos, și își gheboșează spinările tot cătînd cu ochii în pămînt, ori își strîmbă gîtul din pricină că întorc mereu capetele să se uite la ceva din stînga sau din dreapta, numai ca să nu privească, sau să se creadă despre ei că privesc o femeie. E un lucru fără rost, e ceva prostesc și e ceva înristător.

Fiindcă fiți, vă rog, buni și spuneți-mi și mie ce poate fi mai încîntător la vedere decît o femeie frumoasă, și-atunci sînt gata să mă scol de la masă și să vin și eu să mă uit. Și toate femeile, oricine și oricum ar fi ele, au o drăgălășenie numai a lor, așa încît cine va spune că trebuie să ne acoperim ochii și să nu vedem nimic altceva decît pietre și cer e o ființă fără judecată și fără simțire, un ingrat față de darul vederii, și nici măcar pe jumătate bărbat.

Bronwen mergea înaintea mea și se uita în sus la ferestrele de la etaj ale caselor din lungul străzii, fără să știe altceva decît că ochii stăteau ațintiți asupra ei și ajunsese să fie o perniță de ace plină de țepii privirilor.

— Lasă, că sînt destul de mărișoară și știu eu singură ce să fac, îmi spuse cînd o sfătui să nu ia seama la priviri. Așa că vezi-ți de treaba ta. Cum crezi că m-aș simți dacă aș sta să mă uit la o vitrină și un bărbat mi-ar spune vreo vorbă ?

— Dar ai avea timp să-ți dai seama ? Și crezi că el ar avea ?

— Dacă te-ai vîrî tu ar ieși scandal și am sfîrși la poliție. Las-o baltă. Am să mă uit cînd am să vreau, și de cîte ori o să vreau am să mă tot uit.

E ciudat cum femeile se tem totdeauna de rele care niciodată nu se și întîmplă. Nici unul dintre sutele de bărbați întîlniți pe stradă în ziua aceea

n-ar fi îndrăznit să-i adreseze vreun cuvînt, chiar dacă s-ar fi uitat și ea la el fiindcă Bronwen răs-pîndea în jur un fel de strigăt de prevenire adresat zevzecilor mai limpede decît un anunț scris.

Era prea conștientă de feminitatea ei, și gata să-și strice toată ziua făcîndu-și griji din pricina asta.

— Ce caraghioasă ești, fato, îi spusei. Acasă nu-ți pasă de bîrfe, iar aici doar niște bieți ochi sînt în stare să te facă să o iei la fugă pe străzi, fără să te bucuri de priveliște.

— Bîrfele încă nu le-am auzit cu urechile mele. Dar privirile astea le simt. Pune-te în locul meu barem cîteva clipe.

— Bucuros. Numai ca să te liniștesc. Se uită la tine pentru că ești o nouă minune, nu deseori arătată, și de aici încolo ani de zile au să te țină minte. Așa că o să trăiești în multe locuri deodată și totdeauna în slava frumuseții. Ești mulțumită ?

— Nu, îmi răspunse, dar pe urmă am văzut că este, și tăgăduia numai din pricină că se prinsese în jocul Femeii.

Olwen se uita la Bron și într-una trăgea nădejde că are să încetinească pasul ca să putem și noi admira vitrinele pentru că în jur erau numai lucruri de vis și aveam toată după-amiaza înaintea noastră.

Dar Bronwen era obișnuită cu drumul din sat și cu ochii celor care o cunoșteau, și mi-am dat seama că aveam să mai trăim poate încă vreun ceas nu prea plăcut pînă să poată fi mai puțin preocupată de ea însăși și în mai mare măsură o pîrtică din suvoaiele acelea de lume, din strada prăfuită și plină de zarvă, cu tropotul sutelor de cai și cu mai multe trăsuri, căruțe și șarete decît văzuserăm noi în toată viața dinainte.

Tare-i ciudat să te plimbi printr-un oraș. Și ceva ciudat e zugrăvit pe fețele oamenilor care trăiesc

toată viața la oraș. Căci viețile lor stau sub stăpînire ceasornicului, ochii le sînt orbiți de vederea atîtor și atîtor minunății, nu cunosc bucuria speranței și nici gingășia dorinței. Grămezi de lucruri minunate stau în toate vitrinele din jurul lor, dar buzunarele li-s goale, și asta îi face să sufere în adîncul inimii pentru că sînt siliți doar să dorească ceea ce ar vrea să aibă, iar dorințele neîmplinite repede se transformă într-o lăcomie ce se revarsă pe față. Prea multe au de văzut, zi după zi, prea mult zgomot îi înconjoară ca să poată afla liniștea, iar cîtă vreme acele ceasornicului străbat o dată cadranul au prea puține minute libere ca să poată sta doar cu ei înșiși și să gîndească.

În cele din urmă am ajuns și să ne putem desfăta ochii, după ce am trecut de arcade și am pătruns în liniștea luminată a întortocheatelor străzi marginite de vitrine uriașe, cu sufletul plin de recunoștință pentru omul ce se gîndise să le alcătuiască și fericiți că ne aflăm acolo.

Am petrecut clipe de desfătare într-o librărie, în vreme ce Bron și Olwen cumpărau cadouri din prăvăliile pentru femei.

Vai, cît de plăcut e să pipăi o carte, o carte bună, s-o apuci zdravăn în mînă, căci grosimea îi este bogată în făgăduieli și ți se încălzește inima cînd te gîndești la ceasurile plăcute ce au să urmeze.

Cu multă bucurie aș fi rămas acolo pînă la vremea cînd zăvoarele încep să tînjească după încuietoare, dar Bron veni și mă luă de braț, cu buzele strînse, și mă trase binișor înspre ușă.

— Iar cu păcătoase de astea de cărți, mă dojeni. Și în vremea asta două femei se tot plimbă în sus și în jos, iar tu stai cu nasul între foi.

— Haide să luăm vreo două cărți pentru băieți, o rugai, căci librarul se uita la mine ca și cum i-aș fi rămas dator.

— Ia două Testamente¹, spuse Bron cu grabă, fiindcă librăria era plină cu ele.

— Fugi de-aicea, fată. Testamente au să mai dea și la alții. Mă gîndesc la niște cărți de citit. Crezi că, atuncea cînd nu i-aș auzi, mi-ar mulțumi pentru testamente ?

— Ia o cărtică de rugăciuni și una de imnuri, puse în casetă. Tare-s frumoase.

— Ia-ți tu. Eu vreau ceva care să-i facă să strige de bucurie. Două cărți grozave. Ceva cu care să merite să te întorci de la Oraș.

Așa că am cumpărat *Ivanhoe*² și *Insula comorilor*³, dar numai după ce am stat îndelung de vorbă cu librarul, un omuleț de treabă și tare bun de vorbă, cu dinți care se cam clătinau, însă cu scaun la cap, ba m-am mai și uitat cu luare-aminte prin amîndouă, pînă ce Bronwen a început să bată din picior, cu un colț al gurii ridicat în sus, iar Olwen arăta așa de acrită că pe lîngă ea pînă și merele pădurețe ar fi fost niște comori de dulceață.

— Asta-i plimbare pentru mine, nu-i așa ? îmi spuse cu un glas prevestitor de ninsoare. Haide, mișcă-te o dată. Hai să mai găsim încă o librărie și să mă mut cu casa acolo. Auzi, cărți, Doamne sfinte, și prăvăliile acuma au să se închidă.

Dar după ce a băut o ceașcă de ceai s-a mai îmbunat, și viața i se părea frumoasă cînd am pătruns în piață, iar Olwen chiar fredona un cîntec.

Piața întinsă, largă și înaltă sub acoperiș de sticlă arcuit, inundată de razele fierbinți ale soarelui, era

¹ Adică două exemplare din Noul Testament.

² Roman de Walter Scott, apărut în 1819.

³ Roman de Robert Louis Stevenson, apărut în 1883.

plină de gherete frumos aranjate și înărcate cu tot felul de lucruri bune. Din sute de piepturi glasurile se înălțau vioaie, suspin cu sunet de adânc stins în ecouri calde, și o mireasmă plăcută alcătuită din mulțime de miresme de izmă, și de varză, și de țelină, de șunci și jamboane afumate, de caramele, de țesături, de piele bine tăbăcită și de brânzeturi, de ulei de parafină și de flori.

Ți se înveselește sufletul când vezi multe soiuri de flori rînduite în șiruri lungi, stînd mîndre în căldări și coșuri, roșii, și galbene, și albastre, și purpurii, și albe, cu pete de verdeață subțiri și zvelte răsărite printre ele, și te dai aproape, îți vîri nasul în mulțimea trandafirilor roșii adunați într-o găleată și le simți prospețimea menită să le facă mireasma și mai pătrunzătoare și să ți-o prindă și mai adânc în cap, parcă folosind niște cuie de miere.

Am plecat cu brațele pline de flori și pachete cu brânzeturi și șuncă afumată, cu două baloturi de pînză, două perechi de ghetе trainice pentru băieți, un șorț lucrat de mîină pentru mama, amîndouă buzunarele mele îndesate cu caramele și obrajii umflați de bunătățile încă rămase în gură.

Pe urmă am mai luat păpuși pentru cele două nepoțele dăruite de Ceridwen, barcă și un motor pentru băieți, două tigăi de aramă pentru mama, și un serviciu de forme pentru prăjituri ales de Bron. Am așteptat în fața unei prăvălii cu articole de damă pînă ce Bron a probat o rochie și Olwen și-a ales o haină, dar cînd au ieșit de acolo erau topleșite de pachete, respirau întretăiat din pricina emoțiilor tîrguiei, și chiar dacă un milion de galbeni ar fi cheltuit, tot n-ar fi putut purta mai multă fericire în priviri, iar inima nu mi-ar fi putut fi mai ușoară decît de-aș fi fost în stare să mă desprind de pămînt și să sorb cerurile.

Cînd am ajuns la gară eram încărcăți ca niște mar-chitani pregătiți să rămîină luni întregi pe munte, și tot drumul pînă acasă am cîntat, iar după ce Thomas a pornit împreună cu noi s-a apucat și el să cînte.

La cotul drumului, chiar înainte de priporul care ducea în Vale, am văzut sute de felinare, și Thomas a plescăit nervos din limbă și ne-a spus :

— Tot la palavre stau. Își tot vîntură limbile în gură încă de la amiază. M-aș mira să mai fi rămas vreunul pe Vale.

— Ce e, ce s-a întîmplat ? îl întrebai cu mirare.

— Vor să lase lucrul.

— Oprește să mă dau jos. Vreau să aud și eu ce se spune.

— Stai aici, să nu intri în cine știe ce încurcătură, Huw, îmi spuse Bron și încercă să mă tragă îndărăt. Mai bine hai cu noi, să mergem de-a dreptul acasă.

— Oprește, Thomas ! am spus din nou și am coborît să mă duc la adunare.

Un străin vorbea despre capital și despre muncă, aruncînd ici și colo numele lui Marx și Hegel așa cum pui coji de fructe glasate într-o prăjitură. Domnul Marx era înfățișat ca un Cristos din nou apărut pe pămînt, iar domnul Hegel ca un Ioan Botezătorul, cu aurul curgînd printre ei în valuri la fel de ne-sfîrșite ca apele Iordanului și gata să se lase adunate de oricine.

Am stat mai multă vreme să-l ascult, însă din cauza larmei din jur n-am putut auzi tot ce spunea fiindcă oamenii se certau între ei, și prin unele locuri chiar se luaseră la bătaie. Revoluție și anarhie voia vorbitorul, un steag negru să fluture deasupra tuturor și toți să fie o apă și-un pămînt.

Glas de taur de-aș fi avut și tot nu m-aș fi putut face auzit, iar pe deasupra mai eram și cu inima

scîrbită și nu găseam în mine energie pentru un asemenea efort.

Așa că am plecat spre casă prin întuneric, lăsînd în urmă zarva adunării pînă ce mormanul haldei de zgură i-a stăvilît calea, și pentru singura dată în viața mea am fost recunoscător zgurii.

Mă durea în suflet cînd vedeam că oamenii pot să fie atît de orbi, dar și mai cumplit mă durea cînd îmi dădeam seama că frații mei, domnul Gruffydd și bărbatii cei vrednici din zilele începuturilor, toți fuseseră dați uitării într-o rătăcire a minții ce îi făcea să pună mai mult temei pe ideile străinilor decît pe principiile străbunilor noștri.

Stăteam ca pe jar și nu știam ce să fac, dacă să mă întorc și să le vorbesc, ori să-i las să se ia după străini și să se învețe minte.

Ajunsesem pe lîngă rîul cel mort, zgura se înălța mormane în spatele meu, și sub picioare simțeam tăria pietrei acolo unde cu ani în urmă veneau păstrăvii să pîndească muștele.

Am rămas neclintit în răcoarea tăcută, privind în sus către silueta neagră a muntelui, și auzeam doar vîntul de nord-est îndeletnicindu-se cu pieptenul său printre firele ierbii, ochii mi se lărgiră brusc, privirile îmi rămaseră țintuite într-un colț al nopții, iar apele se întoarseră în albia rîului.

Dintr-o dată cerul deveni de aur și muntele se preschimbă în argint, rîul năboi slobod și larg ca marea într-o strălucire de nestemate. Totul în jurul crestei muntelui era scînteiere de oțel dezgolit, și atunci văzui, cutremurat de teamă, că o oștire întreagă stătea acolo și privea asupra Văii, iar armurile sclipeau peste capete și pe piepturi, culorile se veseleau pe scuturi și mîinile rămîneau încheștate pe mînerile săbiilor îndreptate spre pămînt.

Eram mut de uimire și parcă înecat într-un vis, dar teama se prefăcu repede într-o strălucitoare obo-seală a simțurilor, și am avut tăria și înțelepciunea de a dori să mă pot da mai aproape ca să le văd chipurile, să le aud glasurile și să aflu ce sunet avea vorbirea lor.

Undeva dincolo de acele neclintite șiruri de oșteni răsună bogat și viguros glas de trîmbiță, iar atunci o mie de flamuri se înălțară ca una singură, săbiile țîsniră în sus cu lucire de flăcări, și călcîie întbrăcate în oțel se izbiră într-un singur trosnet.

O tobă bubui într-o unică revărsare, și în aceeași clipă flamurile porniră din loc, pulbere de aur se ridica de sub picioarele șirurilor plecate în marș și strălucea în jurul căștilor ridicîndu-se pînă aproape de panglicile și florile atîrnate în vîrfurile stindardelor.

Pe urmă toate adierile raiului și-au dat mîna și au pus umărul pentru a purta pînă la mine un imn înălțător încărcat din greu cu mireasma Vremurilor de Odinioară.

Mulțimile scînteietoare cîntau cu putere necuprinsă, și inima îmi sîngeră din greu cînd auzii un Glas ce-mi era cunoscut.

Oamenii de pe Vale porniseră iarăși în marș.

Străbunii mei își înălțau acolo glasul în cîntec.

Năvalnic, triumfător se înălța imnul slăvitei oștiri, și dintr-un loc ferit în adîncurile ființei mele am aflat că acea melodie sublimă era o rugăciune menită a-mi îmbărbăta cugetul, a-mi păstra voia bună, a-mi întări credința că moartea înseamnă sfîrșit doar pentru lucrurile clădite din humă, a-mi spori hotărîrea de a lupta, fără să iau seama la răni, împotriva a tot ce aduce moarte Spiritului, întru slava Tatălui nostru cel veșnic, în vecii vecilor, amin.

Trîmbițele răsunară din nou și ropote de tobe purtară în marș picioarele ce străbăteau cerul de aur, flamurile se desfăcură pe brațele vînturilor pentru a scoate la vedere dragonii purpurii, iar în fruntea oștirii o ceată înveșmîntată în oțel strălucea alături de cruci și coroane.

S-au șters din fața mea și din nou am rămas în întuneric, ochii mă dureau și simțeam în ei nisipul privirilor prea multă vreme încordate, dar mi se părea că încă aud glasul cel cunoscut dincolo de perdeaua șoptelor vîntului.

Am pornit domol pe drumul către sat, mi-am scos șapca din cap în fața casei cu verandă împodobită de cochilii, apoi am mers mai departe, la deal, către casă.

— Mult ai mai stat, măi băiete, îmi spuse mama, și zîmbi mai îndelung decît zîmbise vreodată în lunile din urmă. Ai avut vreun necaz ?

— Nu, mamă.

— Ți s-a întîmplat ceva, micuțul mamei ? stărui și îmi puse mîna pe braț.

— Numai ce am auzit acolo, la adunare, mamă.

— Ce, ce anume ? întrebă tata.

— Revoluție și anarhie. Mă gîndesc oare ce ar spune băieții dacă ar putea să audă.

— Las-o baltă, spuse tata și pufni vîrtos din pipă. Au să se plictisească ei repede. Auzi colo, revoluție, și ei, toți la un loc, n-au atîta minte cît să chiorăști un șoarece.

— Of, se văită mama enervată. Haideți să nu mai vorbim de treburi dintr-astea și să stăm și noi liniștiți măcar o singură seară, n-ați vrea ? Mai bine să ne uităm la darurile cele frumoase și pe urmă să mîncăm.

Dar prea multe văzusem în seara aceea, așa că lucrurile cumpărate de noi și înzestrate cu darul

de-a o face pe mama să surîdă de plăcere nu mai însemnau nimic pentru mine, deși mă străduiam din răputeri să n-o arăt în nici un fel.

Darul din cutie luat pentru Bron i l-am dat abia acasă. Era o broșă împodobită cu granat și cu un fel de funtă frumoasă de aur.

S-a bucurat mult, ochii îi străluceau de lumină, am văzut cum gura se pregătește pentru mine, dar nimic dinlăuntrul meu nu mai era în stare s-o întâmpine fiindcă glasul cel cunoscut parcă îmi furase toate puterile.

— Aș vrea să ți-o pun eu la rochia cea bună de mătase, i-am spus.

Și deodată se încruntă la chip. Iar în sinea mea mă blestemai crîncen fiindcă rochia aceea fusese totdeauna preferința lui Ivor, așa că spuseseam ce nu trebuia, din nou făcusem ce nu trebuia, și încă mai rău decît altă dată, ca și cum aș fi făcut-o dinadins, ca să-i sting lumina din ochi și gingășia de pe buze.

— Mulțumesc, îmi răspunse, și repede plecă să aprindă lumînările.

Am rămas în bucătărie și după ce Bron a urcat scările fără să-mi spună noapte bună, dar știam că se liniștise mulțumită lacrimilor.

Minute întregi am rămas acolo, perpelindu-mă ca pe jar cu gîndul de a mă duce s-o sărut și să-i cerșesc iertare pentru un biet nesocotit, dar încă îmi mai răsunau în auz glasurile de pe munte, și am stat în același loc liniștit să le ascult mai departe.

Și pentru a doua oară cheia s-a răsucit în broască.

A doua zi dimineața oamenii alergau în sus pe Deal și strigau că în valea vecină se declarase grevă.

În timpul gustării de dimineață mama îi tot arunca tatii priviri iscoditoare, dar tata nu zicea nimic și nu se uita la nimeni, însă mama știa.

Bronwen plecase devreme la Tyn-y-Coed împreună cu Olwen să deretice prin casă, dar înainte de a apuca să plece îi făcusem o ceașcă de ceai și îi prinsesem broșa pe partea dinăuntru a șorțului.

Nici un cuvînt, doar o ceașcă de ceai, o înțepătură în pînză, un sărut, pe urmă un zîmbet nespus de drăgălaș, plecarea, și după aceea am tăiat cu ferăstrăul un dulap lung de opt picioare, fără să mă opresc din lucru o singură clipă atît de voioasă îmi era inima.

În după-amiaza de atunci Olwen a venit la mine în fugă, cu urmele lacrimilor uscate pe obraji.

— Huw, îmi spuse, greviștii din valea vecină au pornit în marș să ocolească muntele. Ne-au luat în batjocură pe mine și pe Bron din pricina lui Iestyn.

— Înseamnă că va trebui să vă duceți numai luînd-o de-a dreptul peste munte, îi spusei înfuriat de gîndul că cine știe ce derbedeu le făcuse să fie nefericite și tare doritor să-l am la îndemîna pumnului. Mîine vă arăt eu un drum potrivit pînă acolo.

— Ziceau că n-or să ne lase să ne mai apropiem vreodată de Tyn-y-Coed. Și o mulțime de vorbe urîte ne-au spus. Erau gata să ne rupă rochiile de pe noi.

— În ce privește primul lucru, o să mai vedem. În privința celui de-al doilea, mă voi ruga lui Dumnezeu să mă aflu pe aproape.

Cînd s-a întors tata acasă în noaptea aceea i se citea pe chip înrîncenarea din suflet.

— Iarăși grevă, ne spuse. Nu mai e nimic de făcut.

— Dar cum pot oamenii să-și piardă mințile în halul ăsta? îl întrebai. Doar au primit pînă acum lecție după lecție.

— E de ajuns să li se spună cîteva cuvinte bine potrivite, zise tata, puțină lingușeală, două-trei vorbe în stare să le cîștige bunăvoința, pe urmă o vorbărie

despre luptă, și cei mai mulți dintre ei pornesc ca oile înspre abator. Cei care nu fac așa pot fi învinuiți de lașitate sau de cîrdășie cu patronii. Doar îi cunoști.

Da, îi cunoșteam, îi iubeam, și mă durea inima de mila lor.

— Și-acuma ce-o să facem ? întrebă mama.

— Stăm și așteptăm, răspunse tata. Vorbele n-ar ajuta la nimic. Prea mulți s-au alăturat grevei fără să aibă habar pentru ce. Am să-mi țin limba în gură pînă cînd o să fiu întebat, sau pînă ce va veni timpul prielnic unei faceri de bine.

— Ei, tată, nu crezi și tu că tocmai acuma ar fi timpul să ne ducem și să le vorbim ?

Tata își lăsă apăsăt mîna pe umărul meu și cu tristețe mă privi drept în ochi, fără măcar să clipească.

— Băiatul tatii, îmi spuse, vrednicii tăi frați au plecat de acasă tocmai fiindcă s-au ridicat să le vorbească, lor și spre binele lor. De atîtea ori le-au arătat că și greva își are rosturile ei și acuma nu ar sluji la nimic. În cele din urmă înțeleseseră și ei lucrurile cam tot așa cum le văzusem eu în anii dinainte. A le vorbi astăzi înseamnă să-ți răcești gura degeaba. Sînt beți de nesocotință. Să-i lăsăm în pace.

Capitolul XLI

Atunci, seara, coborîsem în sat, la *Three Bells*, să pun obloane la ferestrele cîrciumii.

Dai era în toane rele, ca și Cyfartha de-altminteri, căci o grevă însemna împuținare a negoțului și sporire a datoriilor. Cyfartha era în grevă cu cei din șutul lui, și de cum trecuse pragul avusese ce auzi din partea lui Dai.

— Steaguri roșii și negre, spuse Dai bolborosind cuvintele. Doamne-Doamne, ce mai steaguri roșii și negre le-aș arăta cu. Numai să mi se fi dres păcătoșii ăștia de ochi, și i-aș fi învățat eu minte pe cîtiva, martor mi-e Cristos din ceruri. Ei, ce zici, Cyfartha?

— Vai de mine, măi omule, spuse Cyfartha gata să intre în pămînt de rușine, îmi pare foarte rău, uite, mă jur, tare rău îmi pare. Dar cum era să rămîn eu de unul singur și să tai la cărbunc fără să am pe nimeni la împins vagonetele, și cu caii lăsați la odihnă?

— Ți-am mai spus că trebuia să rămîi! se rățoi Dai. Să-i văd mai întîi pîrjolindu-se în flăcările iadului, și numai atuncea aș primi eu porunci de la ei. Ce bunătate de lire și iar lire am pierdut noi din pricina grevelor. Ce cîștig ai? Uite, fii bun și spune-mi și mie, spune de-acolo, de unde te afli, ce cîș-

tig ai ? Nimic, nici măcar o para chioară ! Ei, ce zici, Cyfartha ?

— Nu, nu, încuviință Cyfartha și trase o dușcă de bere parcă pentru a-și spăla păcatele, iar pe urmă privi lung în fundul căinii. Dar uite, dracu să mă ia, toți au lăsat lucrul, ascultă ce-ți spun eu. Dacă aș fi rămas însemna să stau în fundul pământului doar eu singur și cu băiatul.

— Să stai pînă ăi putrezi, din partea mea, dar ia pune-ți și tu puțin capul să se gîndească. Pricepe vreunul dintr-ăia pentru ce anume fac grevă ? Unii fiindcă vor plată pentru fiecare cinci picioare de strat, alții ca să se pună la vot locurile de lucru, și alții ca să se plătească săpatul în piatră. Asta în loc să se adune și să hotărască toți, limpede, ce anume vor. Unul hîț-încolo, altul hîț-înceace. Fiecare trage în cîte o parte, iar în vremea asta patronii se lăfăiesc în fotolii și rîd de noi cînd văd cît sîntem de proști. Ei, ce zici, Cyfartha ?

— Am ostenit să tot vorbesc, zău c-am ostenit, Dai, mititelule. Am să pun un butoi la gură să mă fac turtă, și pe urmă să dorm în șir vreo două-trei zile. Țsta-i cel mai bun lucru.

— Dacă l-ar asculta ei pe înțeleptul tău părinte, Huw, spuse Dai cu tristețe, în loc să se ia după ăia care au iarbă în cap, nu minte ! Doar fac pe nebunii, să ia ochii proștilor.

— Țștia din urmă sînt sportivi tăi. Vitele.

— Atuncea tare i-aș mai pune eu în cinghel pe vreo doi. Ei, ești gata cu obloanele ? Sînt bune la ceva ?

— Sînt mai tari decît casa. Ți-e cumva teamă de răzmeriță ?

Dai privi întîi împrejur, pe urmă își apropie capul de urechea mea și îmi șopti repede :

— Au jurat că de data asta inundă minele. Dacă-l prind pe vreunul că deschide gura să spună așa ceva îi dau un dos de palmă peste dinți de i-i amestec cu creierii. Dar lucrează pe furiș ăștia, înțelegi tu. Nimeni nu trebuie să știe de unde vin poruncile. Am auzit aicea, în cârciumă, dar numai așa, vorbe. Urechii căscate, gură legată, Huw, mititelule, și dacă afli cumva șoptește-mi și mie. O șoptă să-mi spui, atîta, ei, ce zici, Cyfartha ?

— Eu am să-l țin frumușel de coadă ca să-ți vină la îndemînă cînd îl plesnești, Dai, spuse Cyfartha.

— Iar eu o să-l altoiesc de-o să rămîi cu coada în mînă. Ne plimbăm puțin mîne pînă peste munte, Huw ?

— Da. Ne ducem pînă la Tyn-y-Coed să le vedem pe surorile mele. S-au găsit unii să vorbească necuviincios cu ele, și mi-e frică să nu li se îndeplinească ceva, să pună ăia mîna pe ele din pricina lui Iestyn.

Dai se uită la mine și rămase cu gura căscată, parcă în așteptarea altor cuvinte ; ochii holbați îi alergară de la mine la Cyfartha și iarăși la mine, iar pumnii i se strîngeau și se desfăceau într-una.

— Chiar precumînțele tale surori ? mă întrebă și tot capul i se roși, iar lacrimile îi umeziră ochii. Ehei, pentru numele lui Dumnezeu, oare unde-o să mai ajungem ? Știi-ce, Huw ? Tu și cu mine o să stăm puținel la pîndă mîne noapte, iar Cyfartha și vreo cîțiva băieți de nădejde să se pitească ceva mai în spatele nostru. Ei, tu ce zici, Cyfartha ?

— Dar nu prea departe, Dai, că de-o'ieși vreun pustiu de încurcătură vreau să fiu de față, să am și eu o bucurie.

— Bucurie o să ai, spuse Dai, și lovi cu pumnul în teighea gata să frîngă scîndurile. Numai vă rog eu frumos, lăsați-mă să-l zăresc pe unul că barem se uită la fete cum nu se cuvine și, Doamne Maica

Domnului, îl pocnesc o dată de-or să trebuiască ăia să lucreze un șut întreg ca să-l scoată din munte. Ei, ce zici, Cyfartha ?

— Măi, că tare mai ești crunt, Dai mititelule, îi răspunse Cyfartha foarte serios. Și dacă se întâmplă cumva să-l arzi puținel mai tare, înțelegi, atunci o să iasă pe partea astălaltă, o să se ducă frumușel acasă, și nimeni n-are să bage de seamă.

Chiar în clipa aceea intră înăuntru James Rowlands cu răsuflarea tăiată și chipul plin de prevestiri rele.

— Domnul Winston Churchill¹ trimite soldați încoace, ne spuse, și se vedea limpede că îl chinuia astma.

— Cine dracu mai e și ăsta, de unde l-ai scos ? întrebă Dai.

— Ministru de Interne, răspunse James Rowlands, și luă cu recunoștință halba din mîna lui Cyfartha. La Londra.

— Și e mahăr mare, da ? întrebă din nou Dai, tot atît de lămurit ca și înainte.

— Eu așa cred, răspunse James Rowlands printre înghițituri.

— Soldați, rosti Dai foarte liniștit. Soldați englezi, nu-i așa ?

— Ce-or fi proști să trimită velși ? îl întrebă la rîndul său James Rowlands.

— Singurii proști de-aici noi sîntem, declară Dai. Dar chiar să trimeată soldați englezi, ei, tu ce zici, Cyfartha ?

— Iese dandana mare.

¹ Este vorba chiar de fostul om politic și prim-ministru britanic în vremea celui de-al doilea război mondial, *Winston Leonard Spencer Churchill* (1874—1965) care a fost ministru de interne în 1910—1911.

— Cu ochi sau fără ochi, afirmă Dai, o să fiu și eu acolo. Împutiți de soldați englezi, auzi dumneata. Dracu să-i ia pe toți. Ei, ce zici, Cyfartha ?

— Să-i ia, Dai mititelule, de ce să nu-i ia, întări Cyfartha.

Doar peste două zile, când amîndoi îi serveau de zor pe soldații dintr-un regiment de cavalerie și pe alți cîțiva dintr-unul de pușcași, dîndu-le cîtă bere încăpea în ei și fără să primească vreo plată, îi spusese lui Dai :

— Va să zică așa, bun băiat mai ești ! Dracu să-i ia pe soldații englezi, nu ? Și bagi la bere în ei să-i răcorești cum trebuie. Bravo !

— Ei, îmi răspunse Dai înroșindu-se puțin. Sînt băieți tare de treabă, să știi. Nu fac nici un rău, și înjură de mai mare dragul c-au fost trimiși aici. Doi ofițeri stau sus, în odaia din față, și ăia înjură mai grozav decît soldații. Ei, tu ce zici, Cyfartha ?

— ăia-s băieți învățați, spuse Cyfartha. Cu ăștia de-aici, de jos, n-avem nici un necaz. N-au soldă decît vreo cîțiva gologani pe zi, iar dacă se-ntîmplă să se mai aleagă vreunul cu vreun ochi vînat îi dă în plus praful de pe tobă.

Prin toate celelalte văi au fost dezordini cu nemiluita, bătăi cu ciomege, și mai cu seamă încăierări între pichete și spărgători de grevă. Însă pe Valea noastră, deși oamenii stăteau toată ziua pe străzi, nu s-au văzut decît manifestații și nu s-au auzit decît strigăte.

Iarăși au apărut limpede pe ziduri, de-a lungul întregii străzi principale, urmele lăsate de umerii celor care stăteau cu brațele la piept, ale miilor de oameni care își risipeau clipe prețioase din viață, în vreme ce pămîntul le punea la dispoziție bogății chiar sub picioarele lor, și îi îmbia să le culeagă fără a le cere vreo plată pentru ele.

Ei, asta era.

Dacă îmi va fi vreodată oferită cinstea de a sta față în față cu Dumnezeu tatăl, am să-l întreb dacă rîdea sau dacă plîngea atunci cînd a văzut și a auzit cu ce ne îndeletniceam noi acolo, jos, apăsăți de grijile ce izvorau singure și pentru care nu ni se cerea nici o plată.

Pentru mine e de mirare că nu și-a întins pumnul printre nori să ne facă zob. Ori poate, ca și vrednicul doctor Johnson, aștepta și el să-i vină vremea pentru a ne pedepsi încă și mai neîndurător. Mă ia groaza cînd mă gîndesc la Ziua aceea.

Ziua Judecății.

După cîte cred eu, probabil că nici nu s-ar fi întîmplat lucruri grave dacă un polițist n-ar fi socotit de datoria și de demnitatea lui să-și ia sarcina de a lovi cu bastonul de cauciuc pe un sărac cu mintea.

Sami Apă-chioară îi spunea lumea bietului nefericit pentru că maică-sa făcea bere de ghimber, iar el o vindea la gura minei, și de-abia își duceau zilele de azi pe mîine, însă nu erau datori nimănui cu nimic și nu supărau pe nimeni.

Oamenii se întorceau de la o adunare, iar eu stăteam pe dig și-l așteptam pe tata cînd l-am văzut pe polițist gonind în galop și strigînd la lume să se dea deoparte.

Cîtiva au dat fuga pe zidul digului, speriați de copitele iepei, dar cei aflați mai departe au început să strige și unii chiar s-au așezat în rînd să-l oprească.

Bietul Sami Apă-chioară alerga dintr-o parte în cealaltă a străzii, zăpăcit, scheunînd de frică, plesnindu-și palmele una de alta, sticlele îi săreau din coș și se spărgeau împrôscînd stropi albi de-a lungul drumului, și fiecare sticlă căzută din coș era însoțită de un scheunat, iar Sami se trudea să adune cioburile de pe jos în vreme ce iapa se apropia de el cu gîtul întins.

O altă sticlă sare și se sparge aproape sub picioarele de dinainte ale iepei, iapa se ridică în două picioare, Sami cade jos, pe urmă pornește spre ea cu degetele ca niște gheare și ochii dați peste cap de i se vedea numai albul, iar polițistul ridică bastonul și îl trîntește în capul lui Sami, lăsînd să se audă sunetul linguriței trîntite pe oul răscopt.

Război.

Începînd din ziua aceea oricine era îmbrăcat în albastru și cu butoni argintii reprezenta inamicul.

Polițistul îl cunoștea pe Sami și pe noi toți fiindcă nu era străin. Dar dacă o fi avut mamă, atunci tare greu i-a venit în seara aceea să-și recunoască feciorul. A zburat dumnealui peste dig într-o clipită, iar iapa a stat cîteva săptămîni în spate la *Three Bells*, bine hrănită, grasă și frumoasă, însă văduvită de stăpîn.

Noaptea, peste o mie de oameni au atacat mina ca să-i învețe minte pe polițiștii din casa motoarelor.

Dar nu toți erau oameni de-ai noștri. Se aflau printre ei mulți străini, și se părea că ei dau poruncile, iar eu am auzit pe cineva strigînd să fie oprite pompele ca să se inunde mina, așa că într-o fugă am plecat să-i găsesc pe Dai și pe Cyfartha.

— E-n regulă, zise Dai. Cheamă băieții, Cyfartha !

Am pornit deci către gura minei vreo douăzeci cu toții, prin întunericul ca smoala și pe la spatele clădirilor, ocolind drumul înțesat de oameni care strigau cît îi ținea gura.

Geamurile birourilor săreau în țandări și pietrele trosneau ca grindina în pereții casei motoarelor.

— Ce-or fi vrînd să cîștige tîmpiții cu porcăriile astea ? spuse Dai stînd cu mîna pe umărul meu. Ia strigă la ăla de la mașinile de extracție, Cyfartha !

Așa că Cyfartha și încă vreo doi începură să strige la Iorweth iar ușa se crăpă de două degete și lăsa să se vadă chipul lui Iorweth în dosul felinarului, dar el se sperie când văzu că sîntem mulți și închise ușa la loc, silindu-ne astfel s-o luăm de la capăt cu strigătele, și în cele din urmă am pătruns înăuntru.

Iorweth stătea de cîteva zile în casa mașinii de extracție împreună cu ortacii lui de șut, și acolo dormeau căci nu se duceau acasă de teamă să nu fie socotiți spărgători de grevă.

— Vrem să ne uităm puțin pe fereastră, fără nici o gălăgie, îi spuse Dai, numai ca să-l vedem pe omulețul ăla așa de săltăreț care tot îi trage cu gura acolo, jos. Pe urmă îl găbuim noi, Iorweth drăguțule, și-ai să mergi liniștit cu noi acasă și eu am să dorm la tine, nu-i bine așa ?

— Mulțumesc, Dai, răspunse Iorweth, prea obosit ca să mai zîmbească. Grozav de bine mi-ar părea. Haideți !

Prin urmare ne-am dus sus la ferestre cu luare-aminte, să nu ne trezim cu vreun bolovan în ochi, și ne-am uitat la mulțimea de afară. Erau niște ferestre mari, cu multe ochiuri mărunte, ca să aibă lumină inginerii care lucrau acolo.

Mulțimea se întindea pe malul rîului pînă către sat, înghesuită cumplit, și toate chipurile se arătau albe în lumina flăcărilor. Toți răcneau în gura mare, și unii mai tineri stăteau în față, adunaseră grămezi de pietre și trăgeau la țintă după ce puseseră prinsoare cine sparge mai multe geamuri.

— Uite-l colo, vesti Cyfartha. Eu îl văd.

Arăta către un grup mic, retras mai departe de mulțime, și la mijloc stătea unul cu pălărie melon și-i trăgea mereu cu gura.

— Tu și cu mine, Dai, răspunse Cyfartha și sări jos. Numai noi amîndoi.

— Bine, încuviință Dai, și numaidecît își scoase haina și șapca. Ia-mă de mînă și du-mă pînă aproape. Ei, ce zici, Cyfartha?

— Hai să mergem, Dai, mititelule, răspunse Cyfartha și plecară amîndoi ținîndu-se de mînă.

Ieșiră în lumină doar după ce erau numai la cîțiva pași de grup, iar cînd mulțimea dădu cu ochii de ei îi întîmpină cu strigăte de bucurie, căci ar fi fost cu neputință să nu recunoască cineva silueta masivă și pătrată a lui Dai alături de cea dreaptă ca un bas-ton a lui Cyfartha.

O luară de-a dreptul către grup, și pe urmă...

Ei, să fi văzut ce-a fost pe urmă.

Dîrele rapide și aproape verticale lăsate de brațele albe ale lui Dai, țîșniturile pumnilor săi, și alături mlădierile iuți ale lui Cyfartha. Unul după altul oamenii din grup cădeau la pămînt lați, cu brațele aruncate în lături, fețele albe o clipă și apoi parcă șterse cu buretele, dar de auzit nu se auzea nici un sunet din pricina mulțimii.

După aceea amîndoi au pornit îndărăt, cu mîinile în buzunare, lăsînd în urmă un morman de trupuri, iar mulțimea dădea năvală într-acolo, curioasă să vadă ce se alesese.

— O potaie nenorocită, spuse Dai cînd intră pe ușă. Țăla cu melon. L-am auzit cum înjura.

— Iorweth, acuma o întindem acasă, zise Cyfartha.

— Ascultă, Dai, propuse Iorweth, n-ai vrea să dăm pe la cazane și să mai aruncăm niște cărbuni în focare? Altminteri au să se oprească pompele.

— Haideți să mergem, ne îndemnă Dai, și am plecat înspre casa cazanelor, iar cînd a băgat de seamă încotro ne ducem, mulțimea iar a început să azvîrle cu pietre, însă erau prea departe ca să ne poată ajunge.

Directorul se afla acolo, în casa cazanelor, și el mort de oboseală, împreună cu vreo câțiva polițiști ocupați să joace cărți și vreo doi funcționari gata să înceapă a plînge de osteniți ce erau fiindcă se necăjiseră să mai alimenteze cazanele, dar nu izbuteau să facă decît treabă de funcționar.

— Ia să vă dați încoace, spuse Dai, și trase vâ-traiul cel mare din mîna unuia. Puneți-vă hainele și pregătiți-vă de mers acasă. Cîțiva dintre noi au să rămîna aici și voi o întindeți la culcare.

— Sînteți din sindicat ? mă întrebă directorul.

— Da.

— Doamne sfinte, izbucni deodată, uluit la culme, în ciuda oboselii. Morgan !

— Dar cazanele au să dea și mîine aburi, chit că sînt Morgan sau nu-s.

— Îți sînt recunoscător.

— Cine-i pentru mers acasă, gata, plecarea, anunță Dai, și ieși din clădire, după ce ne lăsă pe Cyfartha și încă doi dintre ai noștri împreună cu polițiștii și cu cărțile lor, acolo, în zăpușeala de la cazane.

La ceasurile șase dimineata, cînd bruma începea să lucească în lumină, o zărirăm pe Bron singură, cocîrjată sub greutatea unui coș, străbătînd repede curtea de la gura minei și strigîndu-mă pe nume.

— Ehei, martor mi-e Dumnezeu, spuse Cyfartha cu gura plină de merindele aduse de Bron, aș fi zis slavă Domnului să fi întîlnit eu o femeie ca asta.

— Mergi și tu acasă, Huw ? mă întrebă Bron.

— Cînd ne-o veni schimbul, îi răspunsei vesel fiindcă îmi dădea mîna datorită șuncii și ouălor.

— Bagă de seamă, ferește-te să nu intri în vreun bucluc, mă îndemnă ținîndu-mă cu brațul pe după mijloc.

— Tu vorbești ? Și vii pînă aicea neînsoțită de nimeni ? Stai în casă, Bron, draga mea, și ține-i și

pe Olwen și pe băieți în casă. Gloata asta și-a ieșit din minți.

— Ai dreptate. Hai cu mine pînă la stradă, vii?

Așa că m-am dus pînă la stradă, și Cyfartha supraveghea locul, dar satul era gol, fără muncitori, iar casele începeau să se vadă limpede în lumina dimineții.

Tare drăguță era Bronwen în dimineța de-atunci, frigul îi punea în obraji roșeață de floare, iar ochii mă priveau galeș cu albastreimea lor atît de dragă mie, și înlăcrimați de pe urma degetelor neastîmpărate ale vîntului de nord-est, pornit să facă tot felul de pozne în jurul nostru.

În jurul unei femei parcă plutește ceva pe deplin întregit, din formă, din sunet, din culoare, din gust și din miros, o liniște odihnitoare care-i însăși fapta ei și pe care ai vrea s-o ții strîns lîngă tine, întreagă, fiecă pîrticică din ea, și fără vorbe, în pace, cu gelozie față de mărunțișurile ce scapă brațelor tale stîngace. Așa simți cînd ești îndrăgostit.

Asta simțeam și eu alături de Bronwen, dar niciodată nu i-am spus.

— Așa, zise după ce am stat acolo un minut, iar eu mă străduiam să găsesc ceva de spus și Bronwen se uita în lungul străzii, apoi mă privea cu un zîmbă abia schițat, și iarăși își îndrepta ochii către Deal.

— Așa, ține minte ce ți-am spus despre ieșitul din casă. Și te rog să-i mulțumești mamei pentru ce ne-a trimis.

— Da; îmi răspunse blînd, ca o fetiță căreia i se poruncește cum trebuie să se poarte la un ospăț de duminică.

— Dacă Malachi Edwards vrea cumva să-și ia scaunele o să trebuiască să mai aștepte. Eu am să stau aicea pînă se sfîrșește.

— Da. Va să zică nici la noapte nu vii acasă.

— Mai vedem noi.

— Bine, încuviință zîmbind. La revedere, atunci.

— La revedere.

Și din nou am privit adînc unul în ochii celuilalt.

Vai, oare în ce ar putea sta răul cînd iubești orice femeie dacă arată așa cum arăta Bron în clipele acelea ?

Fiindcă feminitatea o învăluie ca o binecuvîntare, iar tu tînjești cu duioșie să o atingi cu mîna și s-o săruți, dar nu cu lăcomie pofticioasă, ci cu bucuria celui ce se reîntoarce la cineva pierdut.

Dar în cuget și în conștiință începi să te simți înlănțuit și legat, iar atunci nu ai putere să miști nici măcar un deget, și asemenea piedici se adunaseră strîns în jurul meu, mă amuțeau și mă țintuiau în nemișcare:

Bronwen se întoarse pe jumătate, apoi iar reveni către mine ca și cînd m-ar fi auzit că i-am spus ceva, albastrul ochilor îi era și mai întunecat acum, parcă toată ființa i-ar fi fost plină de o fericită neliniște legată de mine, gura i se deschise ca să rostească o întrebare, dar numai îmi zîmbi cu zîmbetul acela care nu era zîmbet, închise buzele într-o rotunjime strînsă ce aparținea Evei, pe urmă îmi arătă un zîmbet larg și senin, foarte senin, în stare să topea că bruma de pe întreg cuprinsul Văii.

— Ei, ce este ? am întrebat-o.

— Nu-i nimic. Doar să-ți spun la revedere.

Și a pornit să urce Dealul de-a dreptul, cu spatele întins și zvelt, cu pas hotărît, iute și fără să tîrîie călcîile pe pămînt, iar către jumătatea drumului, la o cotitură, s-a întors spre mine și mi-a făcut semn cu mîna, și parcă tot aerul din jurul ei a pornit să zîmbească.

Capitolul XLII

Cînd m-am întors, Cyfartha s-a uitat la mine cu un fel de duioşie, şi mi-a spus :

— Bucate pentru conaşul oriunde s-ar afla. Aşa fată mai zic şi eu. Dacă aş fi întâlnit-o cînd era tînră îţi ardeam una de te azvîrleam dracului din toată povestea asta.

— Cu doi ar fi trebuit să te baţi atunci, şi cu fraatele meu şi cu mine.

— Da, recunosc Cyfartha şi mă privi puţin cam ciudat, ca şi cînd ar fi spus o vorbă nelalocul ei.

Bine aş fi făcut dacă în clipa aceea i-aş fi dat mai multă atenţie.

Dar focurile cereau atenţie şi poliştii începuseră să se trezească, aşa că am uitat.

Zile la şir am stat noi atunci în casa pompelor, iar tata venea dimineaţa să ne aducă mîncare, şi Dai sosea seara cu oamenii de schimb.

Cu fiecare ceas mulţimea devenea tot mai primejdioasă căci conducătorii lor nu puteau să facă nimic, patronii nu erau dispuşi să facă ceva, guvernul stătea cu mîinile în sîn, iar între timp soldaţii mărşăluiau în sus şi-n jos numai în grupuri, poliştii umblau numai în cete de cîte cincizeci şi se trezeau întîmpinaţi cu huiduieli oriunde îşi arătau mu-

trele, geamurile erau sparte și prăvăliile prădate, oamenii cinstiți erau împiedicați să facă ce-ar fi avut de gând și asta de către bande de puștani care făcuseră și ei opt ani de școală gratuită, dar încă nu erau în stare să-și pună mintea la treabă.

Umblau haihui toată ziua, urlau, azvîrleau cu pietre, și tristețea unei asemenea stări de lucruri n-o poți pricepe decît dacă ai de-a face cu ea nemijlocit.

Cireadă ce se cerea mînată cu cîini ciobănești, de la o poartă la alta.

Într-o după amiază am auzit deodată zarvă mai mare decît de obicei și am dat fuga la ușa s-o deschidem.

Olwen se lupta să-și croiască drum înspre noi și o mulțime de mîini se întindeau după ea să-i sfîșie rochia și s-o apuce de păr.

Am năvălit toți afară cu drugi de fier și cu vătraie, și ne-am năpustit peste cireadă, iar atunci să-i fi văzut cum au luat-o la goană, iar vreo doi au rămas lați jos să se învețe minte.

— Ce-i cu tine, fată, ți-ai pierdut mințile? țipai la ea.

— Caii, hohotea Olwen înecată de plîns, caii.

— Ce-i aceia, caii? o întrebai gata s-o și pocnesc.

— Stau acolo, închiși jos în grajduri, spuse sugrumată de lacrimi grele, morți de foame și de sete.

— Dumnezeu! mare! exclamă Cyfartha. I-am uitat, i-am uitat cu totul.

— Howell a încercat să încheie un armistițiu ca să-i poată scoate pe toți la suprafață, ne spuse Olwen. La minele celelalte i-au scos aproape pe toți, dar aicea nu. Tocmai s-a întors tata de la o adunare și ne-a spus, iar atuncia eu am dat fuga înapoi.

— Cyfartha, spusei, eu am să cer ajutor de la vite.

— Bine. Mă duc să ridic colivia, s-o avem gata pregătită.

Ieșii afară și mă îndreptai către mulțime, iar pietrele începură să-mi cînte pe la ureche.

— Ascultați, le strigai, poneii sînt jos în mină și nu-i nimeni să aibă grijă de ei. Cine vrea să vină și să ne dea o mînă de ajutor ?

— Lasă-i să crăpe acolo, strigă cineva. Că nici de noi nu se îngrijește nimeni.

Dar, ca să fiu drept, din mulțime s-a înălțat și glas de milă, ba chiar un glas destul de adînc. Pe urmă oamenii au început să lăsă în față unul cîte unul, iar cînd s-au adunat douăzeci am spus că-i destul. Ne-am dus la gura minei și am coborît cu colivia.

Ei, să-i fi văzut pe bieții căluți cînd ne-au simțit. Ca niște copii se bucurau, ca niște copii în casă plină de musafiri și tot atît de gălăgioși erau. Acolo jos nu mai ardea nici o lumină și nu ne puteam sluji decît de lumînări, iar poneii erau așa de bucuroși că ne alintau cu boturile, își frecau gîturile de noi, însă stingeau lumînările și s-a pornit ploaie de înjurături și toți își căutau chibriturile ca să aprindă lumînările la loc.

Poneii cunoșteau drumul către colivii ca pisicile, căci întinericul le era prieten, și i-am scos la suprafață, colivie după colivie, și toți nechezau, nerăbdători s-ajungă mai repede afară, la iarbă.

Ei, Doamne !

Să fi văzut cum mai zburdau poneii aceia după ce le-am dat drumul. Erau orbi, ce-i drept, dar știau că muntele nu are pentru ei decît blîndețe, că n-avea să le pună nici o piedică și n-avea să le întindă nici o cursă.

Dacă am fi putut fi toți la fel de fericiți.

Tata trecea pe la toate minele din district ca să controleze subteranul, dar în felul ăsta își risca viața fiindcă oamenii erau gata să ucidă pe oricine li se părea că lucrează pentru patroni.

Știam că tata coborîse în mina ce fusese cîndva a lui Iestyn fiindcă îmi spusese că în dimineața aceea acolo era să se ducă, și să-l aștept la gura minei unde ne aflam noi căci acolo urma să vină după ce-ar fi umblat prin toate galeriile. După cîte știam noi, pompele scoteau apa din subteran pentru că toate indicatoarele așa arătau, dar el voia să se convingă.

Așa că în vreme ce mulți urlau și aruncau cu pietre, conducătorii de amîndouă părțile se certau și se insultau, iar oamenii erau îngrijorați de soarta femeilor și copiilor, tata se afla în subteran, întovărit numai de șobolani, de apa de infiltrație și de beznă, și cerceta cu ochi pătrunzători tot ce ar fi putut pune în primejdie pîinea minerilor.

Toată ziua n-am aflat nimic despre el, după-amiaza trecu înspre amurg și tot n-avem nici o veste.

— Huw, mă chemă Cyfartha, ia vino încoace, băiete.

Stătea lîngă indicatoare și se uita la țevile de sticlă.

— Ce e ? îl întrebai și privii și eu indicatoarele de nivel.

Coloana neagră urcase mult și arăta că nivelul apelor din mină era foarte ridicat, iar pompele nu mai puteau face față.

— Eu am să cobor, spuse Cyfartha, și îngrijorarea i se vedea limpede pe chip. E porcărie mare acolo, jos.

— Și tata...

— Probabil că a ieșit prin puțul de la capătul celălalt. Așteaptă-mă numai un ceas.

— Bine.

Ne-am strîns mîinile și pe urmă m-am dus la casa mașinilor de extracție și i-am spus lui Iorweth să coboare colivia, după care m-am îndreptat spre mulțimea ce aștepta sosirea poliției.

— Mîna e amenințată de inundație, le-am strigat. Se oferă cineva să coboare în subteran ?

Dar celor dispuși să vină le era frică să nu fie mai târziu bătuți pe stradă, sau să li se devasteze casele cît timp ei se aflau în mîna.

— Cu mîna voastră vă puneți ștreangul de gît, le strigai. Dacă greva ia sfîrșit mîine, săptămîni de zile o să așteptați pînă are să fie evacuată apa din galerii. Cu cît așteptați mai mult, cu atît stați mai mult cu brațele încrucișate, cu atît mai multă vreme o să rămîneți fără lucru.

— Dă-te puțin mai aproape, strigă cineva, să-ți tăiem beregățile și să-ți scoatem matele, să i le trimitem lui Churchill.

Strigătele mulțimii se întetiră, cîțiva se apropiară și începură să arunce cu pietre. Nu era nimic de făcut.

M-am întors la casa cazanelor.

Știam că mama stă acasă măcinată de îngrijorare și mă gîndii cu rușine la zilele petrecute în casa cazanelor fără să schimb o vorbă cu ea, altfel decît aflînd și trimițînd vești cu gurile altora. La toate ne gîndim, dar numai rareori la liniștea mamelor noastre.

Așa că am așteptat să vină schimbul polițiștilor, și în vreme ce mulțimea era ocupată cu ei am alergat pe dig pînă la albia rîului, pe urmă pînă aproape de sat, prin spate pe la *Three Bells* și am intrat prin ușa laterală.

— Dai, Cyfartha s-a dus singur în subteran să vadă dacă nu-i inundație.

— Așa ? rosti Dai și își văzu mai departe de pasi-ență. Ai aflat vreo veste de la taică-tu ?

— Nu, chiar acum mă reped pînă acasă s-o văd pe mama. Dai, să nu i se fi întîmplat ceva lui Cyfartha.

— Du-i maică-ti urările mele de sănătate și treci pe aici cînd te întorci, da ? Pînă atuncea o să chem încoace vreo doi băieți.

— S-a făcut, îi spusei, și pînă pe la jumătatea Dealului l-am auzit strigînd.

Lumina focului se revărsa roșie pe perdelele noastre din spate, dar în bucătărie la Bronwen era întuneric; nici un fir de fum nu ieșea pe horn, iar la ușa din spate mașinăria de lemn a lui Gareth își ascundea culorile în cenușiul amurgului. Era ciudat pentru că mașinăria ar fi trebuit să se afle de multă vreme în casă, în spălătorie ar fi trebuit să plutească miresmele cinei, și s-ar fi convenit s-o aud pe Bron cîntînd în bucătărie.

În asemenea clipe te simți singur și părăsit.

— Mamă, strigai înainte de a ajunge să intru pe ușa din spate, ești aici ?

— Dar unde în altă parte aş putea să fiu ? mă întrebă din jilțul de lîngă foc al tatii. E și el cu tine ?

— Nu, îi răspunsei, căci înțelegeam că de tata întreabă și e speriată din pricina lui, deși avea în glas o domoală nepăsare folosită pentru a încerca să se liniștească singură și să mă înșele pe mine.

Mi-am dat seama cînd am sărutat-o și am văzut că tremură. Și stătea acolo pe întuneric, în jilțul tatii.

— Să-ți dau ceva de mîncare, micuțul mamei ? mă întrebă, dar și ăsta era un semn rău căci nu por-nise la treabă înainte de a mă întreba.

— Nu, mamă, am venit numai ca să te sărut.

— Taică-tău e plecat încă de azi-dimineață, Huw, îmi spuse, iar eu o cuprinsei cu brațul și, vai, un veac întreg de flăcări arzătoare mă străbătu cînd îi simții puținătatea trupului și mă gîndii la toți bărbații și toate femeile care luaseră viața din el.

— Da, mamă. Iar tu stai aicea pe întuneric și tot aștepți.

— Nu, îmi răspunse și stătu mai departe cu ochii mari ațintiți asupra focului. Am fost în spălătorie să curăț cartofi și a venit Ivor.

Am văzut negru în fața ochilor, și fălcile mi s-au încheștat de teamă pentru ea și pentru mine.

— Ți-ai făcut prea multe griji, mamă, îi spusei, dar nu cu glasul pe care mi-l cunoșteam.

— Adică eu să nu-l cunosc pe băiatul meu? mă întrebă mama liniștită, și rostise vorbele cu o siguranță ce-mi luase graiul. Ivor, pe el l-am văzut, și i-am zîmbit, iar el a zîmbit la rîndul lui și a încuviințat din cap.

Tăvile de pe bufet rîseră în lumina focului, iar vîntul își puse buzele pe marginea hornului și intonă o melodie stinsă.

Mama se uită la mine și încercă să zîmbească, dar mușchii feței se muiaseră din pricina slăbiciunii și gura îi zvîcnea în strîmbături urîte.

— Oare ce să fie cu taică-tu? întrebă cu un glas asemănător gurii.

— Cobor acuma în subteran ca să văd, îi răspunsei și mă ridicai în picioare. Bronwen e plecată?

— S-a dus la mina lui Iestyn. Cu Olwen a plecat, după masă, și au luat cu ele haine uscate să i le ducă.

— Dar tata trebuia să vină la gura puțului nostru.

— Prea multă vreme a rămas în subteran, așa că s-au dus la mina lui Iestyn cu gîndul că poate are să iasă pe acolo. Aicea la noi și mulțimea era prea mare.

— N-ar fi trebuit cu nici un chip să iasă din casă.

— Era ceva ce aveau datoria să facă, spuse mama, și izbucni în plîns, dar fără lacrimi.

— Mamă, nu te mai gîndi atîta la treburile astea, promiți? Stai pe întuneric și ești speriată. Hai, vino! S-aprindem o lumină și să bei o ceașcă de ceai. Hai repede!

— Lasă-mă, îmi spuse, și niciodată n-o auzisem vorbind mai aspru. Du-te la taică-tu !

— Mă duc, mamă.

Am sărutat-o și am ieșit din casă, apoi am coborât Dealul în fugă pînă la *Three Bells*. Dai mă aștepta cu băieții îmbrăcați în haine de lucru și el era cel mai curat dintre toți, cu hainele pline de cute, cum le luase de pe raft, și rămase cam strîmte. Aveau fiecare cîte un pahar, și Dai îmi întinse unul din care mai rămăsese pe fund trei degete de rachiu.

— Vino încoace, Huw, și închină și tu. În cinstea celor doi bărbați de ispravă aflați acum în subteran. Bea cu dragoste.

Băurăm, și ai fi zis că Dai nu băuse decît ceai, însă cu tot mai tușeam cînd am ajuns printre mulțimea strînsă la gura minei, cu Dai ținîndu-mă de braț și folosind pumnul drept, iar ceilalți ne croiam drum cu cazmalele și lopețile. Ne-am dus direct la colivie, în vreme ce polițiștii erau nevoiți să iasă din casa cazanelor și să se folosească de bastoane pentru a ne apăra de mulțime.

— A ieșit cineva din mină ? îl întrebă Dai pe sergent.

— Nu, și indicatoarele arată că apa crește într-una.

— Am priceput, zise Dai. Continuă să mă țină de mînă pînă la colivie, spunîndu-mi : grozav de bine mă simt în hainele mele și pornit iar la lucru. Nici un nasture nu mă mai ajunge la pantaloni, ia uită-te, și-a trebuit să-mi pun bîrneț la brîu. Am făcut un burdihan ca de scroafă tot zăbovind la tejghea cu oala dinainte.

Colivia se zgîlții ușor, nu chiar la nivelul ultimei galerii, fiindcă apa crescuse pînă la jumătatea unui stat de om, și am oprit-o ceva mai sus să nu se ude, pe urmă am sărit unul cîte unul în neagra încremenire de gheață haină și ne-am îndreptat spre pompe mer-

gînd ca și cum am fi avut lanțuri la picioare. Una dintre pompe era stricată, dar cealaltă părea în bună stare, și am meșterit la ele pînă ce au dat semnal celor de sus.

Era tare plăcut să auzi glasul celor de sus și să afli că apele fuseseră biruite.

— N-au stat cu mîinile în sîn, cine-or fi fost ăia, spunea mecanicul. Să mulțumim lui Dumnezeu că n-au avut vreme să termine ce începuseră. Probabil că au fost mai mulți, nu numai doi.

— Sînt sigur că Cyfartha a prins pe vreunul aici, spuse Dai. O să-l găsiți pe șobolan pe-aici pe undeva, prin apă. Dar unde Dumnezeu să fie Cyfartha ?

— Mă gîndesc să nu se fi luat după ceilalți să-i prindă, spuse Gomer.

— N-ar fi de mirare, încuviință Dai. Haideți să-l căutăm. Voi aveți vedere bună. Haideți !

Așa că am pătruns pe galeria principală, ținînd lumînările sus și azvîrlînd în șobolani cu ce puteam, înotînd prin apa pînă la piept în unele locuri și pînă la genunchi ceva mai încolo. Pe urmă am ajuns la locul nenorocirii.

Tavanul se prăbușise. Armătura fusese slăbită și presiunea apei smulsese legăturile de parcă ar fi fost de hîrtie.

— Vai, Dumnezeule, se jelui Dai pipăind cu mîna stîncile, o fi aici dedesubt ?

— Tata o fi acolo ? întrebai, și o văzui limpede pe mama în fața ochilor.

— Haideți ! ne îndemnă Dai. Săriți încoace !
Și am sărit, da, am sărit.

Spaima îmi sfredelea sufletul, gura îmi era uscată, tremuram din tot trupul și așa am sărit acolo cu cazmaua în vreme ce Dai lucra cît trei alături de mine.

A trebuit să răzvim prin îngrămădeala inertă de stîncă și mîl, s-o cărăm din calea noastră bolovan

cu bolovan și lopată cu lopată, știind că pe undeva pe aproape s-ar putea ca tatăl meu ori Cyfartha să zacă rănit, pe moarte sau chiar mort.

Și în zorul muncii ne rugam, iar printre rugăciuni blestemam tăria îndărătnică, grea și nesimțitoare a stîncii, nămolul gros, lipicios și fără viață, și de fiecare dată cînd trebuia să săltăm un colț de stîncă iarăși ne rugam să ni se arate vreun semn că sîntem aproape de ce căutam.

Însă trebuia să lucrăm cu multă băgare de seamă fiindcă tavanul slăbise și cu gemete slabe ne prevestea că oricînd se poate prăvăli peste noi dacă izbim prea tare cu o cazma ori împingem prea mult o lopată.

Cînd oboseam, alții ne luau locul, iar cînd aceia cădeau de pe picioare, alți trei treceau la lucru, pînă ce ne venea iarăși nouă rîndul; însă toată vremea căram bolovanii și adunam grămadă mîlul sau zgura, cu apa pînă la genunchi și aplecați de mijloc pentru că galeria avea doar cinci picioare înălțime și știam că trebuie să lucrăm cu mare grabă, dar eram ținuiți în loc de primejdia unei căderi a tavanului în stare să ne spulbere toată osteneala.

Lumînările începură să se termine și unul dintre noi plecă să aducă altele și ceva de băut fiindcă ne dădeam sufletele acolo, jos, atît de mare era zăpușeala, atît de plini eram de praf și de spuma groasă adunată deasupra apei, chinuiți de noroiul înalt pînă la pulpe și de apa ce creștea repede cînd înaintam în jos.

Dai era acoperit tot de noroi și azvîrlea bolovanii cu iuțeala cu care era în stare să pună mîna pe ei, și pe fiecare îl înjura, cu gura întinsă într-o spărtură largă și plină de ură, ochii îi sclipeau nebunește prin mîzga neagră și strălucitoare, și atît de înverșunat izbea cu cazmaua că nimeni nu se putea da aproape

de teama izbiturilor ei, apoi zvîrlea cazmaua și iar începea să tragă bolovanii și să-i arunce în spate fără să-i pese unde, numai în fața lui să nu-i vadă.

Ceasuri nesfîrșite am trudit acolo, și pe măsură ce înaintam aerul era tot mai rece și ne îngheța, apa se ridica și ne încleșta mijlocul pînă ce din viață n-a mai rămas decît săpătură, și icneli, căratul și azvîrlitul bolovanilor, după aceea tîrîtul îndărăt, iarăși săpare, icneală, cărat, azvîrlit, și din nou tîrîtul înapoi.

Și mușchii scînceau implorînd odihnă, fie și numai pentru a îndrepta o clipă șalele îndoite, sau a întinde palmele zdrelite ale mîinilor.

Însă Dai era acolo în față, scormonea fără oprire, muncea în beznă, găsea bolovanii doar pipăindu-i, fără să scoată alt sunet afară de gîfîieli, iar spatele lui ghemuit părea un munte de amenințare împotriva oricui s-ar fi oprit fie și numai pentru a-și sălta pantalonii.

Pe urmă Dai scoase un strigăt, un fel de șoaptă înflăcărată, și simții cum un roi de furnici mi se plimbă peste tot capul.

— Cyfartha, strigă Dai, e haina lui aici, uite-o.

— S-a urcat în sus pe coșul lateral de abataj, spusei eu, căci săpasem pînă aproape de perete și haina stătea în capătul coșului ce urca pe partea dreaptă.

— Săpăm pe galerie sau pe coș ? întrebă Dai.

Toți lăsară lucrul.

Dacă mergeam înainte pe galerie, riscam să-l părăsim pe Cyfartha, și poate și pe tata acolo în coșul lateral.

Cred că Dumnezeu tatăl știe cum se poate simți omul în asemenea împrejurări, și trimite semn.

Și am primit un semn.

Am auzit cazmaua lui Cyfartha bocănind un semnal în stîncă.

Sus, pe coșul lateral.

Dacă nu ne-am fi oprit din lucru niciodată n-am fi auzit.

Și Dai, care de mic copil nu mai fusese la capelă să se roage, își plesni palmele una de alta, căzu în genunchi acolo, în noroi, și începu să plângă ca o femeie.

— Dumnezeu Doamne, rosti, mult îți mai mulțumesc pentru darul ce mi-l trimiți. Cyfartha este sîngele inimii mele. Ia-mi ochii și ia-mi mîinile. Îți mulțumesc. În numele lui Isus Cristos. Amin.

— Amin, repetarăm cu toții.

— Dați-mi afurisita de cazma, strigă Dai trezit la o nouă viață. Treceți la o parte.

Și cazmaua se ridică și trozni ca și cum Dai abia atunci ar fi început să muncească.

— Ia seama la tavan, Dai ! îi strigă Gomer speriat, căci cazmaua se înfigea adînc și stîncile de deasupra noastră începuseră să scoată gemete de protest.

— Dă-l dracului de tavan ! răspunse Dai ca un animal. Dumnezeu ne stă într-ajutor și timpul ne calcă din urmă, ce vreți ?

Auzirăm cum din spate venea un grup de oameni, apoi văzurăm felinare, pe director și încă alții în spatele lui.

— Bine ați lucrat, spuse directorul, haideți, voi puteți ieși la suprafață. Vă mulțumesc.

Însă Dai continua să sape și să tragă stîncile și nimeni dintre noi nu se opri din lucru.

— Haideți ! vorbi răstit directorul. Am adus oameni odihniți.

— Să știți că pe ăsta-l fac bucățele, zbieră Dai de sus, din tunelul acela îngust. Trebuie să-l scot pe Cyfartha de aici. Spuneți-i ăluia să se ducă dracului cu toate neamurile lui laolaltă !

Directorul înțelese, iar bolovanii continuau să vină îndărăt, mereu îndărăt, iar Dai urca, urca mereu, întins acum cu tot trupul, și un altul în urma lui, tot întins pe burtă, pe urmă altul, tot pe burtă, își treceau unul celuilalt bolovani și mîl, atingeam cu spinările stîncă de sus, pîntecele ne sîngerău sfîșiate de pietre, iar în jur nu aveam decît beznă fierbinte, dureroasă la respirat.

Și Dai iarăși zbieră, strigăt de groază, strigăt de triumf, înăbușit de pereții coșului, de fierbințeleală și de zgomotul picioarelor.

— Cyfartha ! striga Dai. Cyfartha ! Trageți-vă îndărăt !

— Îndărăt ! repetă Gomer în fața mea și tălpile bocancilor lui mă lovira peste față.

— Îndărăt ! îi spusei lui Willie, cel din urma mea, și mă trasei înapoi luînd și bolovanul cu mine.

— Îndărăt ! îi spuse Willie celui din urma sa.

Ne-am tîrît cu toții afară de pe coș, Gomer a leșinat și a căzut în apă, iar în urma lui s-a arătat Dai.

Dacă ridicîndu-se din iad diavolul se arată la fel ca și Dai cînd a ieșit de pe coș, atunci cîtiva dintre noi sînt sortiti să treacă printr-o a doua moarte pricinuită de groază.

Negru, despuat, cu hălci de noroi lipite pe cap și pe umeri, tremurînd cu tot trupul din pricina puterii ajunse slăbiciune, lucea umed în lumina felinarelor, cu ochii roșii ca focul, orbiți de lacrimi, și gura căscată pînă în tavan ca să poată prinde aer.

Iar în brațele lui — Cyfartha, negru și el, și nemîșcat.

— Tata e acolo ? l-am întrebat.

— Acolo, mai sus, abia putu să murmure Cyfartha. După el am fost.

— Îl duc pe Cyfartha la suprafață, îmi spuse Dai, și numaidecît mă întorc pentru tatăl tău.

— Întru eu chiar acum.

— Te iubesc ca pe copilul meu, îmi spuse Dai.
Du-te !

Așa că am pornit în sus pînă la locul unde ajunsese și Dai, sub o mică boltă de stîncă, și acolo am dat de alte dărimături.

— Tată, am strigat, ești pe-aproape ?

Am izbit cu cazmaua în stîncă și am stat să ascult.

Numai trosnetele slabe de deasupra și glasurile oamenilor din urma mea, venite prin coș.

Și atunci iar am început, izbește și trage deoparte, izbește și trage și pierde mai multă vreme ca să împingi bolovanii în urmă, să aduni nămolul și să încerci a lucra cu lopata.

Pe urmă l-am găsit.

Rezemat pe stratul de cărbune, așa stătea, într-un mic spațiu gol pe care bolovanii nu îl umpluseră cu totul.

Mi-am lipit lumînarea de o stîncă, m-am tîrît pînă la el, tata m-a văzut și mi-a zîmbit.

Stătea întins, cu capul pe o pernă de stîncă, pe un pat de stîncă, cu cearșafuri și pături de stîncă ce îl acopereau pînă la gît, și mi-am dat seama că o singură piatră de aș fi mișcat, întreg tavanul se prăbușea.

Văzuse și el, și el știa, clătină domol din cap și ochii i se închiseră.

Știa că mai sînt și alții pe coșul de abataj.

M-am tîrît lîngă el, i-am tras bolovanul de sub cap și încet i-am așezat capul în poala mea.

— Willie, am spus, roagă-i să trimită armătură.
Repede !

Am auzit cum mesajul meu trece din om în om și cum Willie se trudește să dea deoparte destule pietre ca să poată ajunge pînă la mine.

— Bagă de seamă, Willie, are să se prăbușească tavanul.

— L-ai găsit? mă întrebă Willie și continua să rîdă prin praf.

— Da, i-am răspuns, fără să mai pot adăuga și alte vorbe.

Tata mișcă din cap, iar atunci m-am uitat la el, pieziș, așa cum puteam, și încercam să mă gîndesc ce aş avea putința să fac ca să-l ușurez, măcar o gură bună de aer să poată trage.

Dar Pămîntul se lăsa asupra noastră cu putere de spaimă, și am văzut atunci pe fața Pămîntului, case ce stăteau cumiți scaldate în soare, oameni care hoinăreau pe străzi ca să-și irosească glasurile, răsuflarea și sîngele, copii care se jucau prinși în horă, femei dereticînd prin case, am simțit miresmele îmbietoare din bucătăria noastră, toate acestea adăugîndu-se plăpumii ce-l învelea pe tata. Multă răbdare mai are Pămîntul cînd ne îngăduie să pătrundem în el, să săpăm, să-l rănim cu galerii și puțuri, iar dacă punem la loc carnea pe care i-am rupt-o din trup și întremăm ce am vlăguit e mulțumit că ne-a lăsat să-l sîngerăm. Dar dacă luăm numai, și îi lășăm rană deschisă acolo de unde am luat, începe să-l muște durerea și să se mînie cînd ne vede atît de cruzi cu el și atît de nepăsători față de bunăstarea lui. Iar atunci se așază la pîndă, și dacă ne prinde, coboară asupra noastră, și coborînd asupra-ne face din noi o parte din el, carne din carnea lui, și pune lutul nostru în locul lutului pe care plini de nesocotință i l-am smuls cu lopata.

Mi-am înălțat ochii spre ceruri cerșind ajutor și m-am rugat să-i fie îngăduită măcar o singură răsuflare de aer curat, însă în vreme ce mă rugam știam că cer prea mult căci oare cum ar fi fost cu putință ca toată acea uriașă greutate să fie mișcată într-o clipă,

iar dacă ar fi fost, cît de multe dureri n-ar fi fost pricinuite altora.

Teamă îmi era să-i pun cu dragoste mîna pe față, căci atingerea mea, deși pornită din întreagă iubirea inimii, ar putea deveni o nouă durere, altă apăsare, fiindcă erau murdare și zdrențuite, urîcite de strădanii fără rost, nedemne de a se arăta în fața ochilor săi pentru că erau mîinile Pămîntului care îl prinsese în capcană.

Ochii îi ieșeau din orbite din pricina durerii și gura îi stătea larg deschisă, și doar cîte puțin se închidea parcă de slăbiciune, apoi iar se deschidea larg și limba îi ieșea în afară ca o bucată de lemn, imobilă, uscată și acoperită de praf gros.

Și în vreme ce sîngele îi curgea pe gură și pe nas și roșeața i se scurgea din ochi, i-am văzut zîmbetul strălucitor al pupilelor, izvorît dintr-o lumină mare aflată înlăuntrul său, și amarnică mîndrie m-a cuprins la gîndul că omul acesta este tatăl meu și, neînfricat, tot mai continuă lupta.

Capul începu să-i tremure și se împinse în mine cînd își îndreptă spinarea și porni să-și invoce străbunii, poala mi se umplea de sîngele lui și văzui cum bolovanii de deasupra se mișcă, se mișcă, dar numai ca o părere. Apoi bolovanii s-au așezat la loc, iar tata a rămas neclintit, însă ochii îi erau tot luminoși, aprinși ca niște faruri pe cea mai înaltă creastă de munte a Duhului său.

Am închis ochii și l-am revăzut alături de mine, cum stăteam cu mîna în mîna lui și încercam să merg în pas cu el pe cînd urcam împreună muntele de deasupra noastră, vedeam cum i se scurgea apa peste albeața mușchilor cînd era în baie și lumina ce i se revărsa asupra mîinilor așezate pe scaun, la capelă, de cîte ori îngenunchea pentru rugăciune.

Aerul îi năvăli din gîtlej și îi spulberă praf de pe limbă, iar atunci i-am auzit glasul, și în acel sunet straniu am putut distinge, ca de la mari depărtări, Glasul Oamenilor de pe Vale intonînd un limpede amin.

Așa că i-am închis ochii și i-am apăsât la loc falca, apoi l-am strîns tare la pieptul meu și țepii bărbii îmi tăiau zdreliturile, și ființa întreagă îmi era plină de dragoste pentru el, pentru el așa cum fusese, și de durere pentru că se săvîrșise din viață.

— Acuma putem mișca bolovanii, Willie.

— Vai, Dumnezeu! Huw ! Cum ? S-a dus ?

— Da, răspunsei, și simțeam cum căldura se scurge dintre palmele mele. Da... a murit... tata.

— Mare nenorocire, Huw, dragul meu, spuse Willie și izbucni în plîns. Mare nenorocire pe capul vostru. Ce mai om de ispravă a fost.

Mama ședea în balansoar, cu mîinile împreunate peste șorț, și se uita prin ușa deschisă, cu privirile îndreptate tocmai către creasta muntelui.

— Dumnezeu l-ar fi putut strînge într-o sută de feluri, zise mama, și lacrimile îi ardeau albe între pleoape, dar așa a vrut el, să-l strîngă în felul ăsta. Un gîndac sub talpă.

— A murit ușor, mamă.

— Da, rosti scurt și rîse fără zîmbet. L-am văzut. Ușor a murit, da, așa este. Frumos mai era, și gata pregătit să se înfățișeze dinaintea slavei cerești. I-ai văzut mîinișoarele ? Dacă mă mai prinde pe mine vreodată cineva pe la capelă, asta are să se întîmple numai cînd oi fi în coșciug și n-am să mai știu nimic. Of, Gwil, Gwil, ce gol mi-e sufletul fără tine, mititelul meu. Dragostea cea dulce a inimii mele, ce gol mi-e sufletul fără tine.

Asta era.

• • • • •
E straniu cum mintea poate să dea uitării atît de multe lucruri, dar să păstreze totuși imaginea unor flori care s-au ofilit cu mai bine de treizeci de ani în urmă.

Îmi aduc aminte florile aflate pe tocul ferestrei noastre în dimineața cînd vorbea mama și văd cu ochii apa ce picura printr-o crăpătură a vazei roșii așezate acolo, la margine, și alături de ea pe Bronwen cu chipul acoperit de auriul intens și uniform al razelor de soare revărsate peste jaluzelele trase.

Cu treizeci de ani în urmă, dar tot atît de proaspete și la fel de apropiate de parcă ar fi Acum.

Nu am nici o picătură de venin în suflet cînd îmi amintesc astfel zilele mele de odinioară. Huw Morgan, tot Huw Morgan sînt și fericire simt înlăuntrul meu, însă durere pentru ce este afară fiindcă nu am izbutit să-mi las acolo pecetea deși, ce e drept, nu numai cu mine s-a întîmplat așa.

Am cunoscut vremuri pline de bunătate, și altele încărcate de răutăți, da, nu trebuie uitat, dar jur că mai multe de bunătate decît de răutate. Cel puțin știam ce înseamnă bucatele bune, munca făcută cu pricepere și tragere de inimă, bunătatea de suflet a bărbaților și a femeilor.

Dar acum v-ați dus, toate v-ați dus, toate cele ce atît de frumoase erați odinioară, pe vremea cînd clocoteați de viață. Și totuși nu v-ați dus, căci încă ați rămas adevăr viu în cugetul meu. Dar atunci cum să fiți voi morți, voi, frații mei și surorile mele, și voi toți ceilalți, cînd sînteți vii în mine tot așa de neîndoielnic precît sînt viu eu însumi ?

Putem oare spune că bunul doctor Johnson e mort — cînd dragul său prieten domnul Boswell îl face să tune și să fulgere chiar în fața ochilor

noștri ? Socrate este oare mort — cînd eu îi aud sunetul de aur al glasului ?

Cum adică, prietenii mei să fie morți, cu toții, iar glasurile lor doar un strigăt de bucurie în urechile mele ?

Nu ! Și voi continua să spun nu, și nu, într-una. Cu înrîncenare spun nu.

Cum adică, e moartă Ceinwen cînd frumusețea-i dulce stă iarăși alături de mine, și ochii-i poartă în adîncul lor nestemate mie menite, iar brațele mă dor de încheștarea degetelor ei ?

Și e moartă Bronwen, Bronwen aceea care m-a făcut să înțeleg ce înseamnă cu adevărat dragostea unei femei ? E moartă aceea care mi-a dovedit că puterea femeii este mai tare decît forța pumnilor, a mușchilor, și mai tare decît răcnetele de mascul ale bărbaților ?

S-a săvîrșit tata din viață sub apăsarea cărbunelui ? Dar, Doamne Dumnezeule, auzi-l acolo, afară, cum joacă pe stradă cu tricoul roșu al lui Davy tras peste haină, iar peste o clipă numai are să vină să-și fumeze pipa în odaia din față și are s-o bată încetișor pe mama cu mîna pe dosul palmei, și are să se uite — o, să vezi atunci cît de fierbinte îi este mîndria — la portretul reginei, la portretul acela ce a fost dăruit de mîna unei regine, în palatul unei regine, întîiului său născut a cărui baghetă a înălțat glasurile în cîntări demne de auzul unei regine.

Este mort domnul Gruffydd, el, omul acela făurit din stîncă și flăcări, care era prieten și povățuitor, omul care mi-a dăruit ceasul lui, singura-i avere pe lumea asta, fiindcă mă iubea ? E oare mort, cînd obrajii mi-s încă uzi de lacrimi și glasul meu răzbate ca prin stîncă zbătîndu-se minute la șir să iasă din gîtlej și să rostească vorbe potrivite pentru bun

rămas și — Dumnezeu! — vorbele se sfîesc să iasă,
iar eu plec de lîngă el fără un cuvînt, cu ochii scăldați în lacrimi și inima sîngerîndă ?

E oare mort ?

Fiindcă de e mort — atunci și eu sînt mort, și noi toți sîntem morți, și toată înțelepciunea lumii nu-i decît maimuțareală.

Ce verde era pe-atunci Valea mea, a mea și a celor ce s-au săvîrșit.

G H I D

pentru pronunțarea numelor velșe

Gwilym	Gwil-um (' <i>gwiləm</i>)
Ceridwen	Kerr-id-wen (' <i>keridwen</i>)
Argharad	Ang-hah-rahd (' <i>æŋha : ra : d</i>)
Ianto	Yan-toh (' <i>jentə :</i>)
Iestyn	Yes-tin (' <i>jestin</i>)
Merddyn Gruffydd	Merr-thin Griffith (' <i>mə : rdin 'grifiθ</i>)
Coinwen	Kine-wen (' <i>kainwen</i>)
Cyfartha	Kuh-varr-tha (<i>ku' va : rθə</i>)
Dai Bando	Di bahn-doh (' <i>dai 'ba : ndə</i>)
Ihwfa Pryso	Hiw-vah Price (' <i>hiwva : 'prais</i>)
Twm	Tum (<i>təm</i>)
Cynlais	Kunn-Lice (' <i>konlais</i>)
Meirddyn	Mire-rr-thin (' <i>mairðin</i>)
Clydach	Klud-ach (' <i>kioda : θ</i>)
Cedric	Kedd-rick (' <i>kedrik</i>)
Marged	Marr-ged (' <i>ma : rged</i>)
Rhys	Reece (<i>ri : s</i>)
Cadwalladr	Kad-wal-adder (' <i>kædwəl' ædər</i>)

Pronunțarea exactă a cuvintelor velșe pe englezește devine posibilă numai prin folosirea a numeroase cuvinte engleze, pentru a prinde fiecare nuanță de sunet. Mi se va ierta deci simplificarea făcută în modul cel mai elementar cu scopul de a oferi posibilitatea pronunțării numelor cel puțin cu o oarecare asemănare față de cea corectă.

R.L.

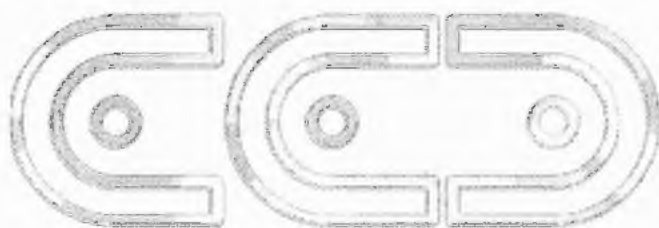
1 Redacția a adăugat transcrierea în sistemul fonetic internațional.

Lector : BIANCA SCHÄCHTER
Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOLIANU

Apărut 1971. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format
700×920/32. Coli ed. 18,32. Coli tipar 13,25. A.
nr. 23 534/1970. C.Z. pentru bibliotecile mari și
mici 82—31=59.

Tiparul executat sub comanda nr. 1101
la Combinatul Poligrafic „Casa Scin-
teii”, Piața Scintei nr. 1, București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

